

**HETEROTOPYA KAVRAMI VE HETEROTOPIK
MEKÂNLAR: TÜRKİYE'DE HAPİSHANE
YAPILARI VE SAMSUN ÇARŞAMBA CEZAEVİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK**

Ceren TAŞ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Beyza ONUR**

**HETEROTOPYA KAVRAMI VE HETEROTOPIK MEKÂNLAR:
TÜRKİYE'DE HAPİSHANE YAPILARI VE SAMSUN ÇARŞAMBA
CEZAEVİ**

Ceren TAŞ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Beyza ONUR**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Kasım 2023**

Ceren TAŞ tarafından hazırlanan “HETEROTOPYA KAVRAMI VE HETEROTOPIK MEKÂNLAR: TÜRKİYE’DE HAPİSHANE YAPILARI VE SAMSUN ÇARŞAMBA CEZAEVİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr.Beyza ONUR

.....

Tez Danışmanı, Mimarlık Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 15/11/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ahmet Emre DİNÇER (AYBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Beyza ONUR (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ömer ÖZEREN (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

“Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.”

Ceren TAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HETEROTOPYA KAVRAMI VE HETEROTOPİK MEKÂNLAR: TÜRKİYE’DE HAPİSHANE YAPILARI VE SAMSUN ÇARŞAMBA CEZAEVİ

Ceren TAŞ

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Beyza ONUR

Kasım 2023, 227 sayfa

Toplumsal düzeni sağlamak için uygulanan yaptırım türlerinden biri cezadır. Ceza için önceleri bedene işkence, teşhir, sürgün vb. gibi cezalar tercih edilirken hapis cezası daha çok cezalıyı tutmak için verilmiştir. Günümüzde ise en çok tercih edilen cezalardan biri özgürlüğün kısıtlanmasıdır ve bu ceza; yaptırım uygulama, göz korkutma, suçun araştırılması vb. gibi işlevleri dışında ceza alan kişinin tekrar topluma kazandırılması işlevini de edinmiştir. Bunun için kullanılan ceza infaz kurumları (hapishane, cezaevi) tüm bu işlevleri ile hem diğer mekanlardan farklı hem de diğer mekanlarla ilişkili olduğu için heterotopya kavramı ile bağlantılıdır. İlk kez mekân olarak 1967 yılında Michel Foucault tarafından kullanılan heterotopya kavramı öteki mekân, diğer mekân, başka mekan veya farklı mekan olarak Türkçe’ye çevrilmiştir. Heterotopya mekânının farklılığını vurgulamakta ve mekânın mimari olarak okunmasına farklı bir perspektif sunmaktadır. Foucault heterotopyayı altı ilke

üzerinden örnekleyerek açıklamıştır. Çalışmada incelenecek olan ceza infaz kurumu okumasının daha açıklayıcı olması için bu altı ilke üzerinden ilerlenmiştir ve ceza infaz kurumunun heterotopyanın tüm özellikleri ile eşleştiği görülmüştür.

Ceza infaz kurumları (hapishane, cezaevi) sonradan oluşmuş mekanlar olmakla birlikte çağın gerektirdikleri ile belirli infaz sistemleri ve mimari tipler olarak geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Bu gelişimler genel olmasının yanında her toplum için de toplumun ihtiyaçlarına göre özelleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti infaz sistemlerine göre ceza infaz kurumu mimari tipleri gelişmekte ve oluşturulmaktadır. Bu çalışmada heterotopya perspektifi ile mimari özellikleri incelenecek olan Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu, en güncel ceza infaz kurumlarından biri olduğu için bu gelişimin son durumunun incelenmesini sağlamaktadır. Mimari okuma farklı bir perspektiften yapıldığı için yeni gelişimlere katkı sağlamayı ön görmektedir. Ayrıca çalışma, ceza infaz kurumu içerisinde bulunan S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Açık Ceza İnfaz Kurumu ile üç farklı tipin heterotopya olarak benzer ve farklı yönlerini ortaya çıkarmıştır. Yine heterotopya ilkelerinde ayrıştırılan özelliklerin çalışmada incelenen Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nda birleştiği saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler : Heterotopya, cezaevi, hapishane, ceza infaz Kurumu, S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Açık Ceza İnfaz Kurumu, Ceza İnfaz Kurumu Mimarlığı.

Bilim Kodu : 80112

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

THE CONCEPT OF HETEROTOPIA AND HETEROTOPIC SPACES: PRISON BUILDINGS IN TURKEY AND SAMSUN ÇARŞAMBA PRISON

Ceren TAŞ

**Karabük University
Institute of Graduate Programs
Department of Architecture**

Thesis Advisor:

Assoc. Prof. Dr. Beyza Onur

November 2023, 227 pages

One of the types of sanctions applied to maintain social order is punishment. For punishment, at first, physical torture, exposure, exile, etc. were used. While such punishments were preferred, imprisonment was given mostly to keep the prisoner. Nowadays, one of the most preferred punishments is restriction of freedom and this punishment; imposing sanctions, intimidation, investigating the crime, etc. Apart from its functions such as, it has also acquired the function of reintegrating the punished person into society. The penal institutions used for this purpose (prison, penitentiaries) are related to the concept of heterotopia, as they are both different from other spaces and related to other spaces, with all these functions. The concept of heterotopia, which was first used as a space by Michel Foucault in 1967, is translated into Turkish as other space, another space or different space. Heterotopia offers a different perspective on the difference of space and its architectural reading. Foucault explained heterotopia by exemplifying it through six principles. In order to make the reading of the penal institution to be examined in the study more explanatory, these six principles were

advanced, and it was seen that the penal institution matched all the features of heterotopia.

Although penal institutions (prisons, penitentiaries) are places that were formed later, they have been developed and continue to be developed as certain execution systems and architectural types in line with the requirements of the age. For this reason, certain execution systems and architectural types have been developed for penal institutions. Apart from being general, these developments are also specialized for each society according to the needs of the society. Penal institution architectural types are developed and created according to the execution systems of the Republic of Turkey. Samsun Çarşamba Penitentiary Institution, whose architectural features will be examined from a heterotopia perspective in this study, enables the examination of the latest situation of this development, as it is one of the most up-to-date penal institutions. Since architectural reading is done from a different perspective, it anticipates contributing to new developments. In addition, the study revealed the similar and different aspects of three different types of penal institutions, namely S Type Closed Penal Institution, Women's Closed Penal Institution and Open Penal Institution, as heterotopias. Again, it was determined that the features differentiated in the principles of heterotopia were united in Samsun Çarşamba Penal Institution examined in the study.

Key Word : Heterotopia, Prison, Jail, Penal Institution, S Type Closed Penal Institution, Women's Closed Penal Institution, Open Penal Institution, Penitentiary Institution Architecture.

Science Code : 80112

TEŞEKKÜR

Bu çalışma süresinin başından sonuna kadar bilgi ve tecrübeleri sayesinde beni ve fikirlerimi destekleyip geliştiren hep yanımda olan saygıdeğer tez danışmanım Doç. Dr. Beyza Onur'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez savunma jürisinin değerli üyeleri Doç. Dr. Ahmet Emre Dinçer'e ve Dr. Öğr. Üyesi Ömer Özeren'e tezimin daha iyi bir noktaya gelmesine yardımcı oldukları için şükranlarımı sunarım.

Hayatımın ve çalışmalarımın başından sonuna kadar maddi ve manevi hep yanımda oldukları ayrıca beni mimar olmaya yönlendirdikleri ve mimarlığı sevdirdikleri için annem Talia Taş'a ve babam Hüdaver Taş'a teşekkür ederim. Akademik tecrübelerinden istifade etmemi sağlayan ilgili ablam Cemre Gazi'ye şükranlarımı sunarım. Çalışma sürecinde beni destekleyen ve hep yanımda olan arkadaşım Burak Gözügül'e teşekkür ederim. Kilometrelerce uzaktan bana yardımcı olan sonradan bulduğum sevgili arkadaşım Ece Nur Saruhan'a teşekkür ederim. Çalışma dönemi boyunca olan yoğunluğumda beni anlayışla karşıladığı için Mert Koç'a teşekkür ederim.

Çalışma için yardım sağlamaya çalışan Samsun Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesi Başkanı Nurettin Din'e ve Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu Cumhuriyet Savcısı Kurtuluş Berkay Öztürk'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. TEZİN AMACI	1
1.2. TEZİN KAPSAMI	2
1.3. TEZİN YÖNTEMİ.....	3
1.4. LİTERATÜR ÖZETİ	5
BÖLÜM 2	9
HETEROTOPYA.....	9
2.1. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR'DEN ÖNCE HETEROTOPYA	10
2.1. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR'DEN ÖNCE HETEROTOPYA	12
2.2. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR.....	13
2.2.1. Heterotopyanın İlkeleri.....	17
2.3. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR'DEN SONRA HETEROTOPYA	26
BÖLÜM 3	29
HAPİSHANE – CEZAEVİ – CEZA İNFAZ KURUMU	29
3.1. SAPMA, SUÇ VE CEZA.....	30
3.2. HAPİSHANENİN DOĞUŞU.....	33
3.3. HAPİSHANENİN GELİŞİMİ.....	40

	<u>Sayfa</u>
3.3.1. Hapishane Sistemleri	40
3.3.1.1. Toplu Hapis Sistemi.....	40
3.3.1.2. Topluluk Sistemini Terk Etme Çabaları	42
3.3.1.3. Pensilvanya Sistemi (Hücre Sistemi).....	47
3.3.1.4. Auburn Sistemi (Sessiz Sistem).....	51
3.3.1.5. İrlanda Sistemi (Dereceli Sistem).....	54
3.3.1.5. Çağdaş Sistem.....	58
3.3.1. Hapishane Tipleri.....	60
3.3.2.1. Dikdörtgen Tip.....	64
3.3.2.2. Avlu Tipi.....	65
3.3.2.3. Panoptikon Tip.....	67
3.3.2.4. Işınsal Tip (Merkezden dağılan / Radyal Tip)	71
3.3.2.5. Telefon Direği Tipi (Omurga / Anten / Tarak Tip).....	73
3.3.2.6. T ve Haç Tipi	74
3.3.2.7. Baklava Dilimi	75
3.3.2.8. Üçgen Tip.....	76
3.3.2.9. Gökdelen	77
3.3.2.10. Modüler.....	78
3.3.2.11. Küme / Grup	79
3.3.2.12. Kampüs	79
3.4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HAPİSHANELERİNİN DOĞUŞU	84
3.4.1. İslam Hukuku'nda Hapishane.....	84
3.4.2. Osmanlı'da Hapishane.....	85
3.4.3. Türkiye Cumhuriyeti Hapishaneleri	104
3.4.3.1. Türkiye Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kurumları Tipleri.....	113
BÖLÜM 4	149
SAMSUN ÇARŞAMBA CEZAEVİ – SAMSUN ÇARŞAMBA CEZA İNFAZ KURUMU	149
4.1. S TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU.....	159
4.1.1. Zemin Kat	161
4.1.2. 1'inci Kat	172

	<u>Sayfa</u>
4.2. KADIN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU	176
4.2.1. Zemin Kat	178
4.2.2. 1'inci Kat	190
4.3. AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU	194
4.3.1. Zemin Kat	196
4.3.2. 1'inci ve 2'inci Kat	199
BÖLÜM 5	201
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	201
KAYNAKLAR	211
EK AÇIKLAMALAR A.	224
ÖZGEÇMİŞ	227

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Heterotopya ve hapishane kavramlarının Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nda birleşmesi.....	4
Şekil 2.1. Rene Magritte, İmgelerin İhaneti (Bu Bir Pipo Değildir), 1928-1929, tuval üzerine yağlıboya.....	12
Şekil 2.2. Museum Hotel Antakya.....	20
Şekil 2.3. Samsun 19 Mayıs Stadyumu.....	21
Şekil 2.4. Heterotopya ilkeleri.....	25
Şekil 2.5. Heterotopya ilkeleri ayrımları.....	25
Şekil 3.1. Tullinaum / Mamertine Hapishanesi varsayımsal çizimi.....	35
Şekil 3.2. Zindan Gösterimi, Campbell Kalesi, İskoçya.....	35
Şekil 3.3. San Michele, Roma, Genç Erkek Cezaevi kesit ve planı.....	42
Şekil 3.4. 1773 Gand Hapishanesi planı.....	43
Şekil 3.5. Gand Hapishanesi planı.....	44
Şekil 3.6. George Dance tarafından tasarlanan 1768 New Gates Hapishanesi.....	45
Şekil 3.7. John Howard'ın hapishane önerisi.....	46
Şekil 3.8. Walnut Street Hapishanesi D Blok; zemin kat planı 16 hücre birimini gösteriyor (Prison, 1949).....	48
Şekil 3.9. 1829 Doğu Hapishanesi.....	49
Şekil 3.10. Doğu Hapishanesi.....	50
Şekil 3.11. Auburn Hapishane planı.....	53
Şekil 3.12. Sing Sing parçalanmış uzun koridor.....	53
Şekil 3.13. Pentonville Hapishanesinin inşaatı, havalandırması ve detayları hakkında Hapishaneler Genel Müfettişliği Raporu (W. Clowes and sons for H.M. Stationery Off, London, 1844).....	54
Şekil 3.14. Pentonville Hapishanesinde egzersiz yapan hükümlüler.....	56
Şekil 3.15. Pentonville Hapishanesi şapelinde mahkûmlar, aralarında bölücüler bulunan ayrı bölmelerde oturuyorlar (Chronicle/Alamy).....	56
Şekil 3.16. Lineer ve Modüler tip hücre yerleşimleri.....	62
Şekil 3.17. Lineer cezaevi tasarımı.....	63
Şekil 3.18. Modüler Cezaevi Tasarımı.....	63

Sayfa

Şekil 3.19. Modüler cezaevi tasarımı	64
Şekil 3.20. 1786 Claude Nicolas Ledoux tasarımı, Aix en Provence Hapishanesi planı.....	66
Şekil 3.21. 1977 Bayside State Hapishanesi	66
Şekil 3.22. 2016 Hólmsheiði Hapishanesi	67
Şekil 3.23. Jeremy Bentham, Panoptikon planı ve kesiti.....	69
Şekil 3.24. 1816 Millbank Hapishanesi plan şeması.....	70
Şekil 3.25. Millbank.....	70
Şekil 3.26. Presidio Modelo Cezaevi	71
Şekil 3.27. 312 hükümlü kapasiteli 2014 Belçika Leuze-en-Hainaut Cezaevi	72
Şekil 3.28. 2017 Storstrøm Hapishanesi	72
Şekil 3.29. Terre Haute Cezaevi	73
Şekil 3.30. Bursa E tipi Ceza İnfaz Kurumu	74
Şekil 3.31. 1963 Blundeston Tipik Zemin Kat Planı	74
Şekil 3.32. HMP Five Wells	75
Şekil 3.33. Diyarbakır Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	75
Şekil 3.34. 1993 USP Florence High Hapishanesi.....	76
Şekil 3.35. 1975 Chicago, Metropolitan Correctional Center.....	77
Şekil 3.36. Modüler hücre üretilmesi.....	78
Şekil 3.37. State Prison in East Jutland.....	79
Şekil 3.38. Jordon Unit	80
Şekil 3.39. Haren Prison Village.....	81
Şekil 3.40. 2010 Halden Hapishanesi	82
Şekil 3.41. Hapishane temel tipleri şeması	83
Şekil 3.42. Arkhangelos Kilisesi kuzey cephesi	87
Şekil 3.43. Sinop Cezaevi 3 katlı bölüm.....	89
Şekil 3.44. Baba Cafer Zindanının kalan restore edilmiş bölümü	90
Şekil 3.45. 19. yüzyıl başında Yedikule Hisarı.....	91
Şekil 3.46. II. Meşrutiyet döneminde Sultanahmed Meydanı ve fotoğrafın en sağ kısmındaki üç katlı Hapishane-i Umumî (Yıldız, 2012).	97
Şekil 3.47. Yedikule’de yapılması düşünülen, Mimar August Jasmund imzalı projeye ait zemin kat planı.	99

Sayfa

Şekil 3.48. Sultanahmet Cezaevi hükümlüleri nakledildikten sonra 1989 tarihli gazete kütürü.....	101
Şekil 3.49. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden temin edilen planlar ışığında Osmanlı hapishaneleri plan tipleri.....	103
Şekil 3.50. Antakya Hapishanesi projesi	104
Şekil 3.51. Elllerinde tarım iş aletleri ile İmralı Cezaevi mahkumları.....	108
Şekil 3.52. Zonguldak'ta madenin yanında inşaat işi yapan mahkumlar.....	109
Şekil 3.53. İstanbul Çocuk Eğitimevi	117
Şekil 3.54. Sincan Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.....	119
Şekil 3.55. Ankara Ayaş Açık Ceza İnfaz Kurumu	121
Şekil 3.56. 31/03/2022 tarihli cinsiyete göre ceza infaz kurumları mevcutları	122
Şekil 3.57. Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	123
Şekil 3.58. Elazığ 1 Nolu Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu	124
Şekil 3.59. A Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na ait plan	126
Şekil 3.60. Mavi ok mahkûm dolaşımı, yeşil ok ziyaretçi dolaşımını, kırmızı ok ise personel dolaşımını gösterir şekilde A1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu planı.....	127
Şekil 3.61. A2 Kapalı Ceza İnfaz Kurumu planı	129
Şekil 3.62. A3 Kapalı Ceza İnfaz Kurumu planı	130
Şekil 3.63. B Tipi Cezaevi'ne ait plan	131
Şekil 3.64. Denizli D Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	132
Şekil 3.65. Yeni Türk Tipi Cezaevi yaşam alanları krokisi.....	133
Şekil 3.66. Dönüştürülmüş E tipi zemin kat planı	135
Şekil 3.67. Şanlıurfa E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.....	135
Şekil 3.68. F tipi plan tipine ait kısmi plan	137
Şekil 3.69. Kırıkkale F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	137
Şekil 3.70. Bursa H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	138
Şekil 3.71. Şabanözü K1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	139
Şekil 3.72. K2 tipine ait plan.....	140
Şekil 3.73. Karamürsel K2 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	140
Şekil 3.74. L tipi cezaevi ünite içinden görünüm.....	142
Şekil 3.75. Balıkesir L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.....	142
Şekil 3.76. Kozan M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.....	143

Sayfa

Şekil 3.77. Elazığ R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.....	144
Şekil 3.78. Antalya S tipi kapalı ceza infaz kurumu	144
Şekil 3.79. Samsun T Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu	145
Şekil 3.80. Antalya Y Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	146
Şekil 3.81. CVGTİHK'na göre ceza infaz kurumu tipleri	147
Şekil 3.82. Erkek Kapalı Ceza İnfaz Kurumu tipleri	148
Şekil 4.1. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu, Samsun il sınırları, Samsun Merkez ilçesi, Çarşamba ilçesi, Salıpazarı ilçesi ile ilişkisi harita gösterimi	150
Şekil 4.2. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu ve çevresi doluluk boşluk haritası	151
Şekil 4.3. Samsun Çarşamba A Tipi Ceza İnfaz Kurumu ve çevresi yoğunluk haritası	152
Şekil 4.4. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu yola yakınlığı ve üst görünümü.....	152
Şekil 4.5. Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu vaziyet şeması.....	155
Şekil 4.6. Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu silüet ve heterotopya analizi	158
Şekil 4.7. Jandarma binası hakimiyet durumu ve eş yükseklikteki Açık Ceza İnfaz Kurumu 3 boyut şeması.....	161
Şekil 4.8. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu dış cephe incelemesi	164
Şekil 4.9. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu kapalı ziyaretçi salonu şeması.....	166
Şekil 4.10. Avlunun heterotopya olarak yorumlanması.....	167
Şekil 4.11. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 3 kişilik oda tipi şeması	169
Şekil 4.12. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu avlu tipleri şeması	170
Şekil 4.13. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu zemin kat şeması.....	172
Şekil 4.14. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 1. kat şeması.....	175
Şekil 4.15. İdarenin heterotopya olarak yorumlanması	176
Şekil 4.16. Kreşin heterotopya olarak yorumlanması	177
Şekil 4.17. Kreş yapısı ve arkasında bulunan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na yaptığı heterotopya katkısı incelemesi	178
Şekil 4.18. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu dış cephe incelemesi	179
Şekil 4.19. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu görüş koridorları şeması.....	182
Şekil 4.20. İhata duvarının heterotopya olarak incelenmesi	184
Şekil 4.21. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ortak yaşamli kısım şeması.....	185

Sayfa

Şekil 4.22. Merdiven holünün heterotopya olarak incelenmesi	186
Şekil 4.23. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu yüksek güvenlikli kısım şeması	187
Şekil 4.24. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu çocuklu mahkûm kısım şeması	188
Şekil 4.25. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu zemin kat şeması	189
Şekil 4.26. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 1. kat balkon incelemesi.....	191
Şekil 4.27. Balkonun heterotopya olarak yorumlanması	192
Şekil 4.28. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 1. kat şeması.....	193
Şekil 4.29. Açık Ceza İnfaz Kurumu dış cephe incelenmesi	194
Şekil 4.30. Açık Ceza İnfaz Kurumu zemin kat şeması.....	197
Şekil 4.31. Açık Ceza İnfaz Kurumu 1. – 2. kat şeması	200
Şekil 5.1. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu içerisinde birlikte okunabilen heterotopya ilkeleri	208
Şekil 5.2. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu içerisindeki ceza infaz kurumlarının ortak ve ayrı heterotopya özellikleri küme şeması gösterimi	210
Şekil EK A.1. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun mevcut planlarının ve fotoğraflarının olduğu gibi doğrudan çalışmada kullanılması için dilekçe.....	225
Şekil EK A.2. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun mevcut planlarının ve fotoğraflarının olduğu gibi doğrudan çalışmada kullanılması için dilekçe Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü kararı.....	226

KISALTMALAR DİZİNİ

AK	: Avrupa Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
CİK	: Ceza İnfazı Hakkında Kanun
CVGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfaz Hakkında Kanun
M.	: Madde
S.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
VB.	: Ve Bunla

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Mimarlık eğitimi ve profesyonel hayatında hiçbir mekân için öylesine oluşturulmuş durumu görülmemektedir. Mekanlar için hep bir neden sorusuna cevap vardır ya da aranmaktadır. Sorulara verilen cevaplar çeşitli mekanların belirli bir sınıflandırma altında toplanarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Benzer özelliklere sahip mekanlar aynı sınıflandırmaya dahil edilebilir. Mimaride kamu mekânları, yarı kamusal mekanlar, eğlence mekanları, kişisel mekanlar vb. gibi sınıflandırmalar bulunmaktadır. Ama bazı mekanlar bu sınıflandırmalardan birinin içine dahil edilememektedir. Bunun nedeni belirli özellikleri nedeni ile diğer mekanlardan farklı olmalarıdır. Bu mekanlar hem farklılıkları nedeniyle hem diğer mekanları hem de kendilerini vurgularlar. Michel Foucault bu mekânlara dikkati, heterotopya mekânları diyerek çekmiştir. Düşünüldüğünde çok fazla olduğu fark edilen bu farklı mekânlardan biri de hapisanedir – cezaevidir – ceza infaz kurumudur. Bu bağlamda heterotopya kavramı ceza infaz kurumlarına sorulacak mimari soruların cevaplarının bulunması için uygun kavramlardan biridir. Bu nedenle hapisane yapılarının heterotopya kavramı ile anlaşılmaya çalışılması ve sorgulanması bu tezin çıkış noktasıdır. Tezin hapisaneler hakkındaki en güncel sorulara cevap verebilmesi için en güncel ceza infaz kurumlarından biri olan Samsun Çarşamba Cezaevi çalışma alanı olarak seçilmiştir.

1.1. TEZİN AMACI

Hapisane yapıları için neden soruları sorulmaktadır. Hapisaneler içerisine girildiği hatta dışarıysından bakıldığında bile direkt olarak kendi sorularını ona bakan ve içinde bulunan kişiye sorar. En başında hapisane yapılarına neden ihtiyaç vardır, yapı mimari olarak neden o şekilde oluşturulur, neden oraya yerleştirilir, inşaat ve planlama sürecinde neden o malzemeler seçilir? vb. gibi sorular yapının mimari olarak okunması

için cevaplanması gereken önemli sorulardan bazılarıdır. Cezaevi yapılarına sorulan soruların cevapları diğer yapılardan farklılaşır. Bu noktada heterotopya perspektifi ile ceza infaz kurumlarının incelenmesi ceza infaz kurumlarının anlaşılmasına hem kolaylık hem de farklı bir bakış açısı sağlamaktadır.

Yapılar oluşturulurken yalnızca genel özelliklere uyulmaz. Toplumların ve kişilerin gereksinimlerine, farklılıklarına ve özelliklerine göre yapılar şekillenir ve gelişir. Aykırı mekânlardan hapisaneler de hem genel özelliklere hem de ihtiyaçlara göre şekillenmiş, gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumları da hem genel özelliklere hem de devletin ihtiyacı olan özelliklere göre şekillenmiş, gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumları arasında yeni ceza infaz kurumlarından biri olması nedeniyle bu gelişmelerin en son örneklerinden biridir. Bu sayede Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun incelenmesi Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumu yapılarının mimarisi için gelişimin desteklenmesi hedeflenmiştir. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumunun heterotopya olarak incelenmesi hem heterotopyanın daha net anlaşılması ve tartışılmasını sağlarken hem de ceza infaz kurumunun farklı bir perspektiften okunmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca ceza infaz kurumu bünyesinde yer alan, üç farklı çeşit ceza infaz kurumu sayesinde heterotopya olarak farklı ceza infaz kurumu tiplerinin, benzer ve farklı yönlerinin analiz edilmesi mümkün olmaktadır. Bu nedenle tezin ana amacı, Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun heterotopya kavramı bağlamında irdelenmesidir.

1.2. TEZİN KAPSAMI

Heterotopyanın anlaşılması için kavramı mekân anlamında kullanan Michel Foucault'nun heterotopya çalışmaları ve yorumları etrafında sınır oluşturulmuştur. Çeşitli örneklerle desteklenerek heterotopya kavramı ve ilkeleri anlatılmak istenmiştir. Hapishanelerin doğuşu Foucault'nun görüşleri ışığında incelendikten sonra ceza infaz kurumu gelişimi, dünyadaki ortak gelişimler ve Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleşen özel gelişimler olarak sınırlandırılmıştır. Daha sonra ise Türkiye Cumhuriyeti'nde güncel olarak varlığını gösteren ve göstermesi planlanan infaz kurumu tipleri incelenmiştir.

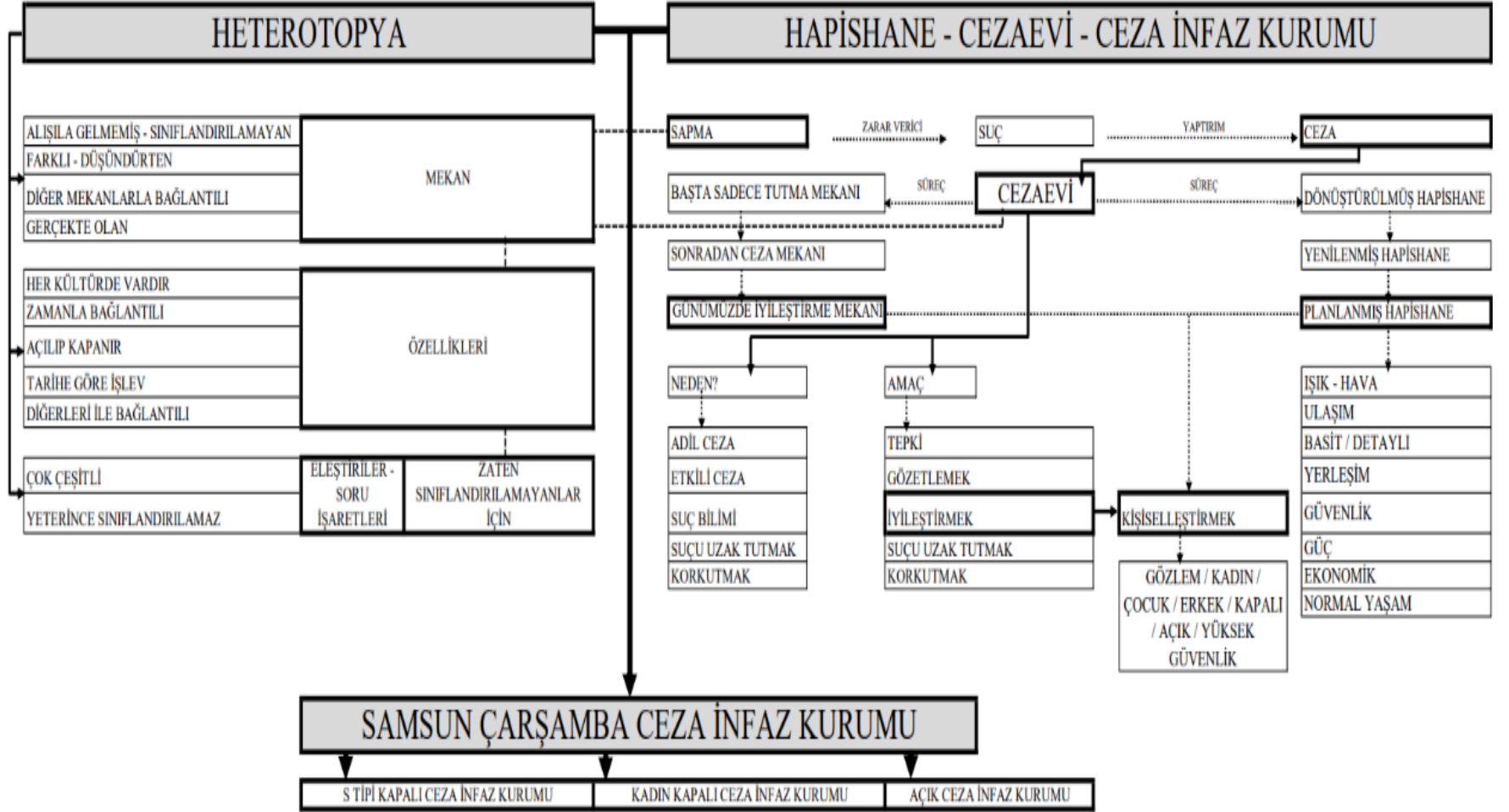
Tezde, en güncel projelerden biri olan Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu örneği alan çalışması olarak belirlenmiştir. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun heterotopya ile incelenebilmesi için tez boyunca iki bölüm gerekli olmuştur. İlk bölüm heterotopyanın kavranmasını sağlarken ikinci bölüm ceza infaz kurumu gelişiminin anlaşılması içindir. Son bölüm ise araştırmalar ışığında ceza infaz kurumunun yapı olarak incelenmesini sağlamıştır. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu sınırları içerisinde infaz kurumu tiplerinden S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Açık Ceza İnfaz Kurumu yer almaktadır. Bu nedenle heterotopya ile inceleme bu infaz kurumları ile sınırlandırılmıştır.

1.3. TEZİN YÖNTEMİ

Bu çalışmada ilk defa mekân anlamında Michel Foucault tarafından tanımlanan heterotopya kavramından faydalanarak 2023 yılı içerisinde tutuklu ve hükümlü kabulüne başlayacak olan Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu incelenmiştir.

Çalışma alanı üç yıl süre ile ara ara ve altı ay süre ile bir fiil yerinde incelenmiştir. Ayrıca heterotopya ve ceza infaz kurumu kavramı çeşitli kaynaklardan geniş bir perspektif ile özellikle mimari olarak taranmış ve örneklendirilerek açıklanmıştır. Diğer mekânlardan farklı ve bir o kadar onlarla iç içe olan ceza infaz kurumlarının neden olduğu ve mimarisinin neden bu şekilde yapıldığı sorularının cevapları şemalar ve araştırmalarla anlatılmaya çalışılmıştır. İki kavram Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu yapı ölçeğinde birleştirilerek çalışma alanının mekânsal olarak okunması sağlanmıştır.

Ceza infaz kurumları topluma göre sapma – farklı sayılacak davranışları suç aşamasına geçiren kişiler içindir. Ceza infaz kurumlarının oluşmasının temel kavramı sapma ve farklı kavramları olduğu için hem heterotopya hem de ceza infaz kurumlarının anlatımı tez boyunca bu kavramlarla başlar (Şekil 1.1). Devamında çeşitli kavramlarla heterotopya ve hapishaneler özellikle mekân olarak irdelenir. Heterotopya ve ceza infaz kurumlarının Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumunda mimari olarak birleşmesi ve analiz edilmesi ile son bulur.

Şekil 1.1. Heterotopya ve hapishane kavramlarının Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nda birleşmesi (Taş, 2023).

1.4. LİTERATÜR ÖZETİ

Tezin ana çıkış noktası hapisane yapılarının sorularına Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu örneği üzerinden yapılan inceleme ile cevap verebilmektir. Mekân olarak ilk defa Michel Foucault tarafından kullanılan heterotopya kavramı inceleme için farklı ve ilgi çekici bir bakış açısı sunmaktadır. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu için mimari olarak en ince detaylarından en kaba işlerine kadar heterotopya perspektifi ve ilkeleri ile ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. Bu nedenle heterotopya ve ceza infaz kurumları üzerine nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve ayrıntılı literatür taraması yapılmıştır.

Michel Foucault'nun 1967 yılında yazılan ve 1984 yılında yayınlanan "Of Other Spaces (Öteki Mekânlara Dair)" başlıklı ders notları mekân anlamında heterotopyanın ana kaynağıdır. Çalışmaya süresince heterotopya kavramı bu ders notları üzerinden ilerlemiştir. Ayrıca Michel Foucault'nun 1966 yılında basılan "The Order of Things (Kelimeler ve Şeyler)" kitabı, heterotopyaların daha kelime olarak farklılığını bize düşündürdüğü için önemlidir. Kelimelerdeki çizgilerin bile sorgulandığı 1973 tarihinde yayınlanan Michel Foucault'nun Bu Bir Pipo Değildir adlı diğer bir eseri heterotopyalardan net şekilde bahsetmese bile onları daha derin düşünmemizi sağlamaktadır. Ayrıca Michel Foucault'nun Öteki Mekânlara Dair ders notlarından bir yıl kadar önce yaptığı "Les Hétérotopies (Heterotopyalar)" ve "Le Corps utopique (Ütopik Vücut)" başlıklı 2 radyo yayını heterotopyalara altlık oluşturduğu için incelenmiştir.

David Harvey'in 1990 tarihli "Post Modernliğin Durumu", 2012 tarihli "Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru" ve 2000 tarihli "Umut Mekânları" isimli eserleri heterotopya kavramının yerleşik hale gelmesinin yanında Lefebvre ve Soja gibi önemli isimlerin heterotopya kavramlarının anlaşılması ve Foucault'nun heterotopyasından ayrılması konusunda yardımcı olmuştur. Rabia Çiğdem Çavdar'ın 2018'de yayınlanan "Farklılığın Mekânı: Foucault ve Lefebvre'deki Heterotopya ve Heterotopi Ayrımı" isimli eseri de Lefebvre ile Foucault heterotopyasının ayrılması açısından önemlidir.

Literatürde var olan İlgi Toprak'ın “Zamansallık ve Mekansallık Bağlamında Heterotopyaların Sentaktik ve Semantik İrdelenmesi” adlı 2018 tarihli doktora tezi heterotopya ilkelerinin açıklanması açısından önemli çalışmalardan biridir.

Semih İgci'nin 2015 tarihli “Post Modernist Kent ve Heterotopyalar” isimli yüksek lisans tezi heterotopya ilkeleri açısından verdiği örneklerle ufuk açıdır.

Literatürde bulunan diğer çalışmalar incelendiğinde heterotopya kavramının çoğunlukla kent ölçeğinde ve değişim gösteren yapılar ölçeğinde incelendiği, özellikle varlığını halen yapıma işlevi olan hapishane olarak sürdüren bir yapı ölçeğinde incelenmediği görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın bu noktada özgünleştiği görülmektedir. Ayrıca heterotopya ilkelerinin alt başlıklarında ayrılan bazı özelliklerin ceza infaz kurumunda birleştiği görülmüştür. Bu noktada çalışma bir tartışma ortaya koyduğu için özgünleşmektedir.

Michel Foucault'nun 1975 tarihli “Surveiller et Punir Naissance de la Prison (Hapishane'nin Doğuşu)” isimli eseri hapishanelerin neden var olduğu ve nasıl oluştuğu sorularına cevaplar hazırlaması açısından önemli bir altlık oluştururken 1972-1973 tarihli Cezalandırıcı Toplum isimli konferansı hapishanelerin neden hala var olduğuna bir cevap getirebildiği için önemlidir.

Thorsten Sellin'in 1931 tarihli “The Historical Background of Our Prisons” isimli eseri genel anlamda ceza infaz gelişiminin anlaşılması için yararlı olmuştur.

Balı'nın 2021 tarihli “Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumları ve Tipleri (1923- 2018)” adlı yüksek lisans tezi, M. Nil Basan Keçicioğlu'nun 2018 tarihli “Cezaevi Güvenlik Yönetimi” adlı yüksek lisans tezi ve Recep Gülşen'in “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Çağdaş Sistem” adlı yüksek lisans tezi sosyal bilimler tezi olmasına rağmen ceza infaz sistemlerini ve mimarisini anlamak için yardımcı olmuştur.

Timur Demirbaş'ın 2021 basımlı “İnfaz Hukuku”, 2010 basımlı “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi” ve 2000 tarihli “Cezaevleri Gerçeği” isimli eserleri genel ceza infaz sistemlerinin yanında özellikle Türk Ceza İnfaz sisteminin anlaşılması için kronolojik sıra ile hazırlanmış özgün ve güncel eserlerdir. Ayrıca Veli

Özer Özbek'in 2023 basımlı "İnfaz Hukuku" isimli eseri güncel verileri sayesinde yararlanılan önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bu sayede güncel olması hedeflenen tez için önemli kaynaklardan biri olmuştur.

Mümin Yıldıztaş 1997 tarihli "Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri" isimli yüksek lisans tezi ve Gültekin Yıldız'ın 2012 basımlı "Mapusane Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni" ve 2002 tarihli "Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı" yüksek lisans tezleri Türk ceza infaz sisteminin ayrılmaz bir parçası olan Osmanlı dönemi infaz sistemlerini anlatmaları bakımından yol gösterici konumdadırlar.

Pınar Cansel'in 2003 tarihli "Türkiye'de Cezaevleri ve F Tipi Uygulanması" isimli yüksek lisans tezi, sosyal bilimler tezi olmasına rağmen çalışılan tezdeki gibi infaz tiplerinden biri üzerine yoğunlaştığı için özenle incelenmiştir.

Sevda Ağcakale'nin 2010 tarihli "Ceza Mimarlığı" yüksek lisans tezi Nurcan Gül'ün 2015 tarihli "Dünyada ve Ülkemizde Cezaevi Mimarlığı ve Güncel Tasarım Ölçütlerinin İrdelenmesi" yüksek lisans tezi ve Seda Meral'in "Cezaevi Yapılarının Mekansal Analizi ve Bu Bağlamda Yeniden Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezi mimari olarak hapishaneleri inceledikleri için tez boyunca yararlanılan kaynaklardan biri olmuştur. Yine Deniz Dokgöz'ün 2002 tarihli "Prison Architecture A Typological Analysis of Spatial Organizations in respect to Punishment Systems" adlı yüksek lisans tezi ceza infaz kurumlarının mimari tiplerinin çözümlenmesinde yararlanılan kaynaklardandır.

Adalet Bakanlığının resmi internet sitesinde var olan güncel bilgiler tezin güncel olmasına katkı sağlamıştır.

Yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ile ilgili bilgilerin eksik kaldığı görülmüştür. Ayrıca çalışma S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nu ve Açık Ceza İnfaz Kurumu'nu karşılaştırmalı olarak incelediği için özgündür.

Çalışmaya boyunca çok çeşitli kaynaklar kullanılmış böylelikle ulaşılmak istenene varılırken akıllarda olabildiğince az soru işareti bırakılmaya çalışılmıştır. Ayrıca var olan akademik çalışmalar incelendiğinde Türk ceza infaz sistemlerinin ve mimarisinin hala gelişmekte olduğu bu nedenle bu tez de dâhil bu konu üzerine yapılacak olan çalışmaların sürekliliği olduğu görülmüştür. Bu alanda yapılan en güncel projelerden biri üzerine yoğunlaşılması ve bir ceza infaz kurumunun heterotopya perspektifi ile incelenmesi ile sürekliliğin devamlılığına yeni bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 2

HETEROTOPYA

Tezin kavramsal boyutunu oluşturan bu bölümde; bir amaç için normal şartlarda bir araya gelmeyecek mekânların, mahallerin, durumların, insanların ve hatta kelimelerin ilişkiler kurup komşu olmasını, farklılıklarını sorgulatarak sağlayan yorumu yapılabilecek heterotopya kelimesinin anlamı ve mekân tanımı olarak anlaşılması üzerine çalışılacaktır.

Öteki Mekânlara Dair'den Önce Heterotopya kısmında kavramın daha çok ortaya çıkışını anlatan tanımı incelenmiştir. Öteki Mekânlara Dair ve Heterotopyanın İlkeleri kısmında kavramın mekânsal boyutu incelenmiştir. Öteki Mekânlara Dair'den Sonra Heterotopya kısmında ise kavramın eleştirileri ve kavramın yorumu bulunmaktadır. Heterotopya kelime kökü ve tanımı olarak, antik Yunanca da “héteros” diğer, farklı, bu köke ilave edilen olumsuzluk eki “oû” ve yer anlamına gelen “τόπος” kavramlarının birleşmesinden farklı yer anlamına gelmektedir. Heterotopi kavramı tıbbi alanda ise bir dokunun bulunmaması gereken yerde bulunmasıdır. (İgci, 2015) Heterotopya kavramı tıp, botanik, zooloji, moleküler biyoloji gibi birçok alanda kullanılmıştır ama kavramı ilk kez felsefi anlamda Michel Foucault 1966 yılında basılan “Kelimeler ve Şeyler (The Order of Things)” adlı kitabının önsözü kısmında kullanmıştır (Toprak, 2018).

Heterotopya kavramına, bu kavramı felsefi anlamda ilk kez kullanan, tezin ileriki bölümleri ile bağlantılı mimari mekân anlamındaki heterotopya kavramını Öteki Mekânlara Dair konferansında maddeleyen Michel Foucault üzerinden ulaşılabilecektir.

2.1. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR'DEN ÖNCE HETEROTOPYA

Foucault'nun 1966 tarihinde yayınlanan *Kelimeler ve şeyler* adlı kitabının ön söz kısmında heterotopyaları türdeş olmayan mekânlar olarak tanımlar (Foucault M. , 2001). Önsöz kısmında heterotopya, mekân olarak derinlemesine anlatılmasından ziyade kelimelere dikkat çekilerek açıklanmıştır. Foucault *Kelimeler ve şeyler* kitabını yazmasının nedenin şair Jorge Luis Borges'in "Otras inquisiciones" yapıtında yer alan "John Wilkins'in Analitik Dili" adlı metninde bahsettiği "Hayırlı Bilgiler Göksel Ardiyesi" adlı Çin ansiklopedisindeki (Umberto, 2004) sınıflandırmada: "hayvanlar: a) İmparatora ait olanlar, b) içi saman doldurulmuş olanlar, c) evcilleştirilmiş olanlar, d) süt domuzları, e) denizkızları, d) masalsı hayvanlar, g) başıboş köpekler, h) bu tasnifin içinde yer alanlar, i) deli gibi çırpınanlar, j) sayılamayacak kadar çok olanlar, k) devetüyünden çok ince bir fırçayla resmedilenler, i) vesaire, m) testiye kırmış olanlar, n) uzaktan sineğe benzeyenler olarak ayrılırlar" diye yazılması olduğunu söylemiştir. Foucault bu alışlagelmemiş sınıflandırmayı sağlayan kelimelerin; söylenişini ortaya çıkaran maddi ses ve yazımını sağlayan söz dizimi dışında, nerede bir araya geleceklerini sorgular. Aslında var olan bir şeyin bulunmaması gereken bir noktada olması olanaksız değil sadece alışlagelmiş terstir. Sınıflandırılanların sadece dilde kalması bir mekânının olmaması, babası tanınmış bir cerrah ve anatomi profesörü, büyükbabası doktor, annesi ise doktor kızı olan (Cogito, 2020) Foucault'u bir tıp terimi olan heterotopya kavramına yönlendirmiştir.

Foucault heterotopya kelimesini açıklarken, mekânın dile dayanak sağlaması gereken noktada: düzeni bozanların, uygun olmayanların, normların dışında kalanların bir mekâna ihtiyacı olduğundan ve bu mekânı tanımlayacak bir kelimeye ihtiyaç duyulduğundan bahseder: Ütopya kelimesinin bu mekânı ancak var olmayanlar için karşılayabileceğini söyler. Bu anlamda ayrıştırılmış veya birleştirilmiş olanların dayanak mekânının Heterotopya olduğunu söyleyerek durumu açıklamaktadır. Heterotopyaya, ütopya gibi hayal dünyası mekânı için değil gerçekte var olan mekân için ihtiyaç vardır.

Heterotopya kelimesi kitabın önsöz kısmı dışında kitapta yer almamıştır. Önsöz kısmında heterotopya, kelimeleri tahrip edebilmesiyle kitabın içeriğine bir giriş

yapmaktadır. Foucault Heterotopya kelimesinin gücünü: heterotopya; sözü zayıflatarak bitirmekte, kelimeleri kendi üzerlerinde durdurmakta, her tür dil biliminin olabilirliğini daha başından onaylamamakta; bunlar mitosların bağıntılarını açmakta ve cümlelerin coşkusuna çoraklığın darbesini indirmektedir diyerek açıklamıştır. Anlatılmak istenen kelimelerin aslında sadece işaretçi olduğudur ve kelimeler işaret ettikleri ile kendileri arasında bir bağ kurarlar. Heterotopyalar bu işaretleri ve bağları düşündürterek, sorgulatarak, yıkar. Çünkü normalde kelimelerin aşına olduğundan çok farklı bir durumu işaret eder, işaret ettiğini bize sorgular.

Tıpkı Foucault gibi Magritte’de kelimelerin yetersizliği ve yeterince anlaşılması durumunu İmgelerin İhaneti tablosunda anlatmaya çalışmıştır. Rene Magritte Foucault’nun “Kelimeler ve Şeyler” kitabından etkilenerek “İmgelerin İhaneti” tablosunu ortaya çıkarmıştır (Aytekin & Bahadır, 2022). Magritte’de “İmgelerin İhaneti” tablosunda bir piponun çizili olduğu tuvalin alt kısmına Fransızca “Bu bir pipo değildir” yazmıştır (Şekil 2.1). Pipo sadece gerçekte vardır ve tuval üzerindeki pipo sadece çizgidir, yapması gereken gerçek pipoyu düşündürmektedir. Altındaki yazı ise bu duruma vurgu yapar. Tuval üzerindeki resmin bir pipo olmadığı gibi pipoyu tanımlayan pipo kelimesi de bir pipo değildir. Bunlar sadece işaretçilerdir. İşaret ettikleri ile kendi aralarında bir bağ vardır. Magritte de bu duruma dikkat çekerek kelimeleri ve çizgileri tahrip eder. Heterotopi mimarları olarak, Foucault da Magritte de dili yargılarlar... İkisi de kendi güzergâhında, dilbilimci Ferdinand de Saussure’ün, imleyen (gösteren) (sözcük) ve imgelenen (gösterilen) (belirtilen nesne ya da kavram) arasında tesadüfi, anlaşmalı ve tarihsel manada bir köprü olduğunu fikrindedir (Foucault M. , 2020). Heterotopya kelimesinin daha kelime olarak kelimeleri sorgulatması, benzer olanları parçalaması ve olabilirliğini düşündürmesi Heterotopyaların mekân olarak da anlaşılmasını sağlayan noktadır. Heterotopyalar direkt kelime anlamı olarak da mekân olarak gösterge ile gösterilen arasındaki anlaşmaya ve bağa dikkati çeker.

Şekil .1. Rene Magritte, İmgelerin İhaneti (Bu Bir Pipo Değildir), 1928-1929, tuval üzerine yağlıboya.

2.1. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR'DEN ÖNCE HETEROTOPYA

Foucault 1967 yılında mimarlar için verdiği “Öteki Mekânlara Dair” adlı konferansında (Toprak, 2018) heterotopyanın mekânı üzerine yoğunlaşmıştır. M. Christine Boyer, Foucault’nun Öteki Mekânlara Dair konuşmasından 1 yıl önce 7 Aralık’ta “Les Hétérotopies (heterotopyalar)” ve 21 Aralık’ta “Le Corps utopique (Ütopik Vücut)” başlıklı 2 radyo yayınında heterotopyalara dayanak sağladığından bahsetmiştir (Öztürk T. , 2019).

Birinci radyo yayınında Foucault’nun heterotopya kavramına “Heterotopia and the City: Public space in a postcivil society” adlı kitabın “The many mirrors of Foucault and their architectural reflections” adlı yazısında M. Christine Boyer: yerleşmiş ütopyalardan geldiğini belirtmiştir (Boyer, 2008). Boyer: Foucault’nun, çocukların çok iyi bildiği yerleşmiş ütopya; bir çocuğun yatakta örtüler arasında hareket ederek okyanusu ya da yatağın yayları üzerinde zıplayarak gökyüzünü keşfedebileceği örneği üzerinden açıkladığını yazıyor. Boyer Foucault’nun yetişkinlerin icat ettiği

diğer tüm alanların dışında kalan ve işaret ettikleri mekânları yok eden, etkisiz hale getiren, telafi eden ve temizleyen gerçek mekânları heterotopyalar olarak tanımladığını ve heterotopyaların en temel özelliğinin diğer tüm alanlarla itiraz içinde olması gerektiğini söylediğini belirtir. Boyer, heterotopyaların ikili bir mantığa sahip olduğunu, birincisi; gerçekliği bir yanılsama üzerinden gösterdiği için ikincisi ise; normal mekânlar gibi gerçek mekânlar oldukları için heterotopyaların yanılsamaları sayesinde hem mekânın normalliğini sürdürdüklerini hem de yanılsama oldukları için mekânın normalliğini yıktıklarını şeklinde belirtiyor.

İkinci radyo yayınında (<https://www.youtube.com/watch?v=lsVv21ZPCrk>, 2023) Foucault bu farklı mekânlara neden ihtiyaç duyduğumuz ve bu mekânın başlangıcının neresi olabileceği üzerine konuşmasına başlıyor. Foucault konuşmasına yine ütopyalardan geliyor ve ütopyanın başlangıcının bedenimiz olduğunu söylüyor. Bedenimizden asla kaçamadığımız için bedensiz ya da daha güçlü olabileceğimiz bedenlerin olduğu ütopyaları yarattığımızı söylüyor ama asıl gelmek istediği nokta Foucault için bedeninde de bir ütopya olduğudur. Foucault bedenimizin başkası tarafından algılanması sayesinde görünebilir olduğunu ama aynaya baktığımız zaman parça parça algılayabildiğimiz bedenimizin ayna sayesinde görülebildiği için yani kafamızın içine giren bu görüntülerin aslında bedenimiz dışında var olduğu için de görülemez olduğunu, ayrıyeten beden ölçülemediğini çünkü beden koştuğunu, yaşadığını arzu ettiğini söylüyor. Bu nedenle beden hem görünür hem görünmez olmak için hayali varlıklara, ruha ve ölüme ihtiyacı olmadığını ve bizim bir ütopya olmamız için bedenimizin olmasının yeterli olduğunu açıklıyor. Boyer bu konuşmada Foucault'nun heterotopyalarının yine çifte mantığının işin içine girdiğini: Beden, aynada gördüğü varlıktan uzaklaşmak, kendi dışında bir noktada olmak ister bu noktada ütopyayı var eder ama beden bu durumu reddeder ve kendi ütopyasını var eder, beden orada vardır ancak sadece yanılsama olarak gelen bir görüntüdür diyerek açıklıyor (Boyer, 2008).

2.2. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR

Foucault'nun öteki mekânlara dair yazısını anlamamız için ilk önce mekân ve yer anlamında mahal tanımlarını yapmamız gerekmektedir. Mekân, insanı fiziksel

çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemler sürdürmesine elverişli boşluktur (Hasol, 2014). Yer anlamında mahal ise: Kullanıcıların günlük davranışlarını uyguladıkları mekânın birimidir (Kayıkçı, 2020).

Fuocault'un 1967 yılında verdiği bir konferanstan toplanan ve 1984'te yayımlanan Öteki Mekânlara Dair konferansında (Foucault M. , 2011) 20'nci yüzyılın mekân çağı olduğunu belirterek heterotopyayı mekânlaştırabilmek için ilk önce mekânı ve mahali açıklar. Konferansına 19'uncu yüzyılın zaman ve 20'nci yüzyılının zamana belirli bir tavır getiren mekân çağı olduğuna vurgu yaparak giriyor. Mekânı değerlendirirken, mekânın yeni bir keşif olmadığını, mekânın kendisinin bir tarihe sahip olduğunu bu nedenle zamanla mekânın çatışmasının yok sayılamayacağını söylüyor. Mekânın zamanında geriye giderek kabaca orta çağ mekânında açık ve kapalı, kutsal ve dünyevi, şehir ve kırsal mekânlar veya manevi ve maddi mekânlar vardır ve bu sayede orta çağ mekânının bir hiyerarşi ve statiklik üzerine kurulu olduğunu belirtir. Yerlerin statikliğinin hiyerarşisinin netliğinin Galile'nin sonsuz uzay çalışması ile rastgele bir şeyin yerinin sadece o anlık bir nokta olduğu ile değiştiğini belirtiyor. Bu keşif sayesinde mekânda sınırlı olmanın yerini uzanım (isim, gök bilimi: Yerden herhangi bir gezegene ve Güneş'e uzanan iki doğrultu arasındaki açı (TDK, 2023).) uzanımın yerini ise mahal almıştır der ve bağlayıcı olarak Foucault mahali, öğelerin ya da noktaların yakınlık derecesiyle, mekânı ise mahaller arası ilişkiler olarak tanımlamıştır. Zaman mekân tartışmasına son noktayı ise zamanı, sadece mekânda dağılan elemanların dağılımını etkileyecek bir işlemdir diyerek bitiriyor. Foucault'nun zaman mekân karşılaştırmasında değinmek istediğini analitik bir örnek üzerinden açıklamaya çalışırsak herhangi bir ürünün satış fiyatı üzerinden varabiliriz: bir ürünün maliyetine x dersek ürün markette 2x'e bir restoranda 3x'e havalimanı gibi mekanlarda 10x'e bile satılmaktadır. Ürünün değerini mekân belirlemektedir. Zaman sadece o ürünün üretimi, lojistiği, depolanması gibi alanlarda ortaya çıkan bir işlemdir. Tıpkı bir ürün gibi bizim de yaşamımızın değeri zamanda değil, mekanlarda ortaya çıkmaktadır. Zaman mekanın sadece işlemi olmasına rağmen Foucault, 19uncu yüzyılda zamanın kutsallığından ayrıldığını ama; Galile sayesinde mekanı kutsiyet ayırmak bir ölçüde gerçekleşse bile bize kesin veriler gibi gelen mekanın bazı karşıtlıklarının sayesinde: kişisel mekan ile kamusal mekan, boş zaman mekanı ile çalışma mekanı veya aile mekanı ile toplum mekanı gibi, mekanın kutsiyetinin hala

bozulmadığını, kutsiyetin kutsiyet sayesinde beslendiğini ve bu kutsiyetten, mekanı tanımamızı sağlayacak bilgi birikimine rağmen, ayrılamadığımızı söylüyor. Foucault'nun kutsiyet mekân konusunda değinmek istediği mekânı sınıflandırmaktan vazgeçemediğimizdir yorumu yapılabilir.

Mekânı, iç mekân ve dış mekân olarak ayıran Foucault öncelikli olarak Bachelard ve fenomenologların üzerinde durduğu iç mekanları: temel anlayışımızın, rüyalarımızın ve ihtiraslarımızın mekanıdır ve baştan sona nicel mekanlardır şeklinde açıklamıştır. Dış mekân terimini ise: kullandığımız, bizi dışarıya odaklayan, tarihin aşınmalarına sahne olan ve aynı zamanda birbirini kapsayamayacak mahallerle heterojen olan mekân olarak açıklamıştır. Foucault; asıl değinmek istediğimiz öteki mekanlara, manevi olarak değil maddi olarak algıladığımız dış mekândan gelmektedir. Dış mekânın sahip olduğu mahaller belirgin özellikleri sayesinde sınıflandırılabilir. Mahalin sınıflandırılmasını sağlayacak belirgin özelliklerine örnek olarak; gevşeme mekanları olarak plajları, sinemaları vererek ya da istirahat mekanları olarak yatak odalarını söyleyerek tanımlamanın mümkün olduğunu belirtir. Ancak bütün sınıflandırmalara aykırı kalan mahaller olduğuna dikkat çekmiştir. Foucault, bu mahaller diğer mahallerle ilişki içinde kalmalarına rağmen onları sorgular ve onlardan ayrılır ve bu mahallere sahip mekanlar iki ayrı tipe ayrılır der: birincisi ütopyalar ikincisi ise heterotopyalardır.

Ütopya terimi ideal bir toplumu veya devleti anlatan düşsel bir kurgudur. Sosyolojide çoğu zaman birbirine etkisi olan grupların ve sınıfların, değişim ve kalıcı dönüşüm ihtimallerini açıklar (Marshall, 2005). Foucault ütopyaların kurgu özelliğine vurgu yaparak ütopyayı toplumun gerçek mekanıyla paralel veya zıt bir andırma içerisinde bulunan, toplumu mükemmelleşmiş bir şekilde veya tersyüz ederek sunan, somut dayanağı olmayan mahaller olarak tanımlamıştır. Ütopya normal bir şekilde bir araya gelmelerinin mümkün olmadığı mahaller için bir alternatif oluşturmasına rağmen gerçeklikte yer alan bir mekan olmadığı için Foucault'nun özellikle üstünde durduğu “gerçek” dış mekan tanımının dışında kalmaktadır.

Foucault, öteki mekanların açıklanmasında ütopyanın hayata geçmiş olanının her kültürde, her uygarlıkta ve toplumun kuruluşu sırasında var olduğunu ve bu öteki

yerlerin diğer gerçek mahalleri aynı zamanda gösterip, düzeltip, tepetaklak ettiğini belirtir. Öteki mekanların konumları işaret edilebilse bile diğer yerlerin dışındadır ve işaret ettikleri tüm mahallerden farklıdır. Bu nedenle bu yerleri ütopyaya tezat olarak heterotopya olarak açıklamıştır. Heterotopyanın ayrıntılı anlatımından önce ise kavramı açıklamasını sağlayan topya ile heterotopya kavramlarının arasında da bir deneyim yaşanabileceğini bunun da ayna olduğunu belirtir. Aynanın yeri; kendisinin konumu, ona baktığımız konum ve aynanın gösterdiği konum Şekilde üçe ayrılır. Aynaya baktığımız konum gerçek kesin konumumuzdur. Aynanın gösterdiği konum ise asla gerçekte var olmayan ütopyadır. Aynanın kendisi ise işaretlenebilir konuma sahiptir ancak gösterdiği gerçek değildir, bizim kati konumumuzu gerçek mekanımızı bize sorgulattır. Foucault ayna heterotopyasını; aynanın durduğu konumdan, bulunduğum konumda olmadığımı anlarım, çünkü kendimi karşıda görmekteyim, aynanın gösterdiği mekandan kendime geri bakarım, kendimi bulunduğum konumda tekrardan oluşturmaya başlarım bu nedenle ayna heterotopya görevi görür Şeklinde zet olarak anlatmıştır.

David Harvey ‘‘Postmodernliğin Durumu’’ kitabında: Foucault Heterotopya kavramını fazla sayıda parçalı olanaklı dünyanın ‘olanaksız bir mekan’ da bir araya gelmesini ya da daha basitçe ortak olarak llememelerin rağmen üst üste yan yana getirilmiş mekanlar olarak anlatır... Mekanı kullanan insanlar artık; Bu hangi dünya? bu dünyada ne yapılması gerekiyor? Bunu benliklerinden hangisi yapacak? Sorularına cevap arar demiştir. rnek olarak da Blue Velvet (Mavi Kadife) filminde birbiriyle hiç uyuşmayan iki dünya arasında gidip gelen ana karakterlerin bu iki dünyanın aynı anda var olabileceğini dşunmediği gibi sürekli hangisinin gerçek olduğunu anlamaya çalışması ve filmin sonunda bu iki dünyanın da gerçeklikte birbiriyle çarpışmasını verir (Harvey D. , 2014). Tıpkı ayna örneğindeki gibi heterotopyalar bulunduğumuz konumu, çevreyi ve bu çevrede yapılması gerekeni; temsil eder, tekzip eder, sorgulatarak altüst eder.

Bu kısma kadar olan tanım ve mekân temelli heterotopya kavramı, Foucault tarafından kavramın daha net anlaşılması için ilkeler doğrultusunda açıklamıştır.

2.2.1. Heterotopyanın İlkeleri

Öteki Mekânlara Dair konferansında Foucault içinde var olduğumuz mekâna karşı duran öteki, farklı mekanların okumasını sağlayacak sistemli tarife “heterotoloji” diyebiliriz demiştir. Heterotolojiyi altı ilke üzerinden anlatmıştır.

- Foucault heterolojinin birinci ilkesini: Evrensel bir heterotopya biçimi bulunmamakla birlikte her kültürün bir heterotopya oluşturmuş olduğu şeklinde açıklar. Foucault heterotopyaların farklı biçimlerde oluşmasına rağmen yine de kriz ve sapma heterotopyaları olarak iki ana başlık altında açıklanabileceğini belirtir.

Kriz kelime anlamı olarak, bir kimsenin yaşantısında vuku bulan ruhsal bunalım, bir şeyin çok az bulunması, çöküntü, ülkede veya ülkeler arası, toplumun veya bir kuruluşun yaşantısında oluşan buhrandır (TDK, 2023). Foucault Kriz heterotopyalarının 20’nci yüzyılda yavaş yavaş ortadan kalmaya başlansa bile kalıntılara rastlamanın hala mümkün olduğunu belirtir. Kriz Heterotopyaları için önce bir kriz ortaya çıkmalıdır ve bunun mekân olarak heterotopya mekânı olması ya da başka hiçbir yerde olması gerekmektedir. Foucault örnek olarak: Cinselliğin ilk belirtilerinin askerlik görevi ile ‘başka bir yerde’ ortaya çıkmasını ve 20inci yüzyılın ortalarına kadar uygulanan genç kızların bekaretini balayı oteli ya da trenlerde yani coğrafi koordinatları verilmeyen hiçbir yerde bozulmasını vermiştir veya günümüzde silahlı savaşların azalmasına rağmen Suriye iç savaşı sonucu sivil vatandaşların can güvenliği krizi çözülene kadar Türkiye’ye ya da ‘başka bir yere’ yaşadıkları kültürü veya konfor alanlarını terk edip kalıcı veya geçici sığınmacı olarak yerleştikleri mülteci kampları örnek verilebilir.

Foucault, sapma heterotopyalarını ise toplumun normlarının dışında kalan ya da davranışları sapma gerçekleştiren veya gerçekleştirecek kişilerin yerleştirildiği mekanlar olarak açıklamıştır. Örnek olarak dinlenme klinikleri, psikiyatri hastaneleri ve hapisaneleri vermiştir veya sadece toplumun normallerine aykırı olan şişmanlık için kurulan ve insanların kendi istekleri ile gittikleri zayıflama kampları da sapma mekanlarına örnek olarak verilebilir.

Foucault, kriz heterotopyalarının günümüzde sapma heterotopyalarına dönüştüğünü söylemektedir. Çünkü tek başlarına kriz heterotopyaları günümüzde kaybolmaktadır. Kriz heterotopyalarının sapma heterotopyalarına dönüşümüne örnek olarak: Yaşlılığın bir kriz, çalışmamanın toplumda bir tür sapma olduğunu söyleyerek huzurevlerini verir veya koronavirüs zamanı hastalık bir krizdir ve hasta olunmasa bile hastalığın yayıldığı gerekçesi ile dışarda bulunma normlara aykırı bir davranış olmuştur ve evler aykırı davranış sergilenmemesi için bir sapma mekanına dönüşmüştür örneği verilebilir. “Evde kal” kampanyalarının yapıldığı dönem evlerin içerisinde zorunlu bir şekilde kalınması, dışarı çıkmak istenip çıkılamamasından dolayı evler hapsedenlere benzetilmiştir.

Kriz ve sapma Heterotopyaları olarak iki ana başlıkta ele alınan evrensel heterotopya ilkesi bize heterotopyaların, doğal olarak ortaya çıkacak farklılık için ya da farklılığı ortaya çıkaracak kişinin davranışları için ortaya çıkarlar yorumu yaptırabilir. Kriz heterotopyaları, farklılık durumunda, farklılık için başka bir yer ya da hiçbir yer oluştururken; sapma heterotopyaları, farklılığın ortaya çıkmasına sebebiyet verecek kişiler için belirli bir yerde, farklılığı ya düzelterek ya da yok ederek oluşur sonucuna varılabilir.

- Foucault heterotopolojinin ikinci ilkesini: Bir toplumda, her heterotopyanın net bir işlevi olsa bile toplumun tarihi sürecinde bir heterotopyaya çeşitli işlevlerin yüklenebileceğidir şeklinde açıklamıştır. Foucault mezarlık heterotopyası normal mekanlardandır farklı ama her kişinin, her ailenin mezarlıkta akrabaları olduğu için mezarlık; şehrin, devletin, toplumun vb. diğer mahalleriyle ilişkili olduğunu söyler. İkinci ilkeye örnek olarak mezarlık heterotopyasının dönüşümünü verir ve örneği açıklar: 19’uncu yüzyıldan önce kutsal ve ölümsüzlük merkezi olarak şehrin merkezinde, kilisenin hemen yanında bulunan mezarlıklar; 19’uncu asrın başında mezarlıkların hastalık yaydığı saplantısı ile şehrin dışına itilmiştir, insanların ahirete olan inançlarının şüpheye düşmesiyle birlikte kişinin son varlığı olan ölü vücudu değere binmiş ve ölüm bireyselleştirilmiştir. Sonuç olarak mezarlıklar artık her ailenin kendi alanına sahip olduğu öteki şehir haline gelmiştir. Mezarlıklar kutsal ve ölümsüzlük mekân işlevine sahipken ölüm ve bireysel mekân işlevine sahip olmuştur.

Heterotopyaların ikinci ilkesi ile heterotopyaların: O an sahip olduğu işlevin, bulunduğu toplumun ihtiyaçlarına göre zaman ilerledikçe işlev değiştirebilir sonucuna varılabilir. Başka bir örnek olarak bir dönem hippilerin normların dışında kalma işlevine sahip bir simgesi ve bu nedenle şehir hayatından oldukça uzak konumlanan karavan heterotopyasının günümüzde her yere yetişme telaşında olan çalışkan insanın, evini işini tatili birleştirme arzusuna olasılık tanıyan işlev dönüşümü ile şehir merkezinde konumlanması verilebilir. Karavan eskiden normların dışında kalan, farklıların mekânı olarak, şimdi ise aslında bir araya gelmesi mümkün olmayan mekanları bir araya getirip getirdiği mekanları düşündürmesi ile kesin bir heterotopyadır. Ama karavanın heterotopya olmasının asıl nedeni yersiz bir yere sahip olması ve yerler arası hareket edebilmesidir, tıpkı gemiler gibi.

- Foucault heterotopolojinin üçüncü ilkesini: Heterotopyanın tek bir gerçek mekânda normalde bir araya gelmeleri mümkün olmayacak mekanları veya mahalleri üst üste getirebilmesidir olarak tanımlar. İlk önce tiyatro ve sinemaları açıklayarak: tiyatrolar, yabancı birkaç yeri sahneye taşıyarak; sinema, başka bir üç boyutlu mekânı iki boyutlu perdesinde seyrettirerek çelişik mahalleri üst üste bindirir örneğini verir. Üçüncü örnek olarak ise bahçeleri hem dünyanın en küçük parseli hem de dünyanın tümüdür diye verir. Bahçelerden acem bahçesini vurgular, dört köşesi ile dünyanın dört diyarını merkezindeki havuz ve fiskiye ile ise dünyanın göbeğini anlatır diyerek açıklar. Halılar için ise halıları, üçüncü örneği olan bahçelere bağlayarak, halılar bahçelerin reproduksiyonlarıdır tanımını yapar.

Üçüncü ilke ile heterotopyalar: normal olarak aynı mekânda bulunmayan veya bulunduğu anda şaşırmamızı sağlayan mekan ya da mahalleri sanki bir araya gelmeleri normalmiş gibi bir araya getirebilir yorumu yapılabilir. Örnek olarak ise Emre Arolat Architecture'nın Museum Hotel Antakya müze oteli verilebilir. Otel, arazisinin zemin katında bulunan tarihi kalıntılar üzerine inşa edilmiştir. Ne arazideki mozaikler ve kalıntılar bir müzeye aktarılmış ne de otel o araziye yapılmaktan vazgeçilmiştir. Normalde üst üste geleceğini düşünmediğimiz iki

farklı mekân araziden vazgeçmeyerek aynı noktada sanki normalmiş gibi bir araya gelmiştir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Museum Hotel Antakya (<https://emrearolat.com/project/the-museum-hotel-antakya/>, 2023).

- Dördüncü ilkeyi anlatmadan önce bir biyoloji terimi olan zamanla bağlantılı heterokroninin tanımını yapmak gerekir. Çünkü dördüncü ilke ile Foucault heterotopyaları zamanla ilişkilendirmiştir. Heterokroni, embriyonal hayattan erişkin hayata geçiş hızındaki ve süresindeki farklılaşmalardır (Alsan, 1998). Heterokroninin biyolojik tanımı mekânsal olarak, zamanın olağan akışından farklı aktığı mekanlar olarak yorumlanabilir. Foucault heterotopolojinin dördüncü ilkesini: Heterotopyalar, genellikle zaman dilimleriyle bağlantılı yani simetri sağlayan heterokroni diye adlandırabileceğimiz alanlara açılır ve tam gücüne çıktığı an, insanlığın geleneksel zamandan çıktığı andadır olarak tanımlar. Mezarlığın, kişinin hayatını kaybetmesi ve sonsuzluğa ermesi anı ile büyük ölçüde dördüncü ilkenin tam gücüne ulaştığı heterotopik bir yer olduğunu söyler. Foucault dördüncü ilkeyi: Heterotopyalar ve heterokoniler karışık bir biçimde oluşturulur diye belirtse de üç başlık altında açıklar. İlk başlık, zamanın biriktiği heterotopyalardır. Örnek olarak müze ve kütüphaneleri verir ve açıklar: 18'inci yüzyıla kadar kişisel bir istif alanları olan bu mekanlar her şeyi biriktirme, arşivleme ve toplama ile tüm zamanları içine alan ama kendisi zamanın tahribatının ve zaman kavramının dışında

kalarak yani zamanı yok ederek sabit bir yer oluşturur. Örnek olarak ağlama duvarı verilebilir. Yahudilerin tapınaklarının ve devletlerinin yakılıp yıkılışını, Romalılar eliyle başka ülkelere sürülmelerini hatırlamak ve yeniden tapınaklarına ulaşma umudu ile duvar önünde ağlarlar (Atasağun, 2001). Ağlama duvarı, geçmişini hatırlamak için gidilen, giden insanların gözyaşları ile zamanın depolandığı ve geçmişini hatırlatma görevi ile kendisi o anki zamanın dışında kaldığı bir heterotopyadır.

Foucault ikinci başlığı ise zamanın birikimin zıttı olan zamanın buharlaştığı, sadece şimdiki zamanda var olan heterotopyalardır olarak söyler. Örnek olarak yılda birkaç kez kullanılan, kullanıldığında dolup taşan ama kullanılmadığında bom boş kalan panayır yerlerini verir. Çünkü panayır mekanları sadece kullanılacağı dönem etkilidir kalanında ise etkisiz mekanlardır. Başka bir örnek olarak ise günümüzde şehrin simgeleri haline gelmeye başlayan dikkat çekici, büyük ölçekli ve dolu olduklarında ortak bir amaç için bir araya gelen insanlara hizmet eden ama çoğu zaman boş kalan stadyum heterotopyaları verilebilir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3. Samsun 19 Mayıs Stadyumu (Taş, 2023).

Foucault üçüncü başlığı ise zamanın hem biriktirildiği hem de sadece şimdiki zamanda var olunan heterotopyaların bir araya gelmesi olarak söyler. Bu

heterotopya sanki bütün insanlık tarihini direkt bir şekilde önümüzde oluşturur der ve ekler: Tatil köyleri, köy hayatını yeniden canlandırdığı için zamanı yok eder bu sayede müze ve kütüphanelerle akrabadır ama sadece o an oradayız, bu nedenle şimdiki zamandadır örneğini verir. Aynı şekilde günümüzden bit pazarı, bir tarafında zamana mal olmuş çeşitli ürünlerin satılması ile geçmişi önümüze getirirken bir taraftan da kısa bir süreliğine kurulması ile anıları, şimdiki zamanda kaldırır. Bu sayede zamanın hem biriktirildiği hem buharlaştığı bir heterotopya örnek olabilir.

Dördüncü ilke için: Zamanın farkındalığını biriktirerek, sadece o anda olan ya da hem biriktirip hem o anda kalarak yaşatan mekanlardır yorumu yapılabilir.

Foucault heterotopolojinin beşinci ilkesini: Heterotopyalar hem yalıtılabilen hem de geçirgen olmayı sağlayan bir açma kapama düzenine sahiptir bu sayede kamusal mekanlar gibi özgürce giriş çıkışa imkân tanımaz olarak açıklar. Beşinci ilkeyi iki ayırmada ele alır. İlk ayırmada, heterotopyaya girmek için bir şey yapmak gerekir. Yapılan şey sonucu hapishane veya kışlalarda olduğu gibi ya zorunlu giriş çıkış söz konusu olur ya da ancak yapılacak şey sonucu ayin veya arındırmalar gibi içeri girebilmek mümkündür. Hatta Müslüman hamamlarının dini ve hijyenik olarak, İskandinav saunalarının ise sırf hijyenik olarak sadece bu yapılacak şeyler için oluşmuş mekanlar olduğunu belirtir. Günümüzde Fethiye Babadağ paraşüt pisti, piste kadar teleferik ya da karayolu ile ulaşım sağlanabilse dahi piste girebilmek için ya paraşüt lisansına sahip olmak ya da belirli bir ödeme ile yolcu olmak gerektiği için ve yaşattığı aktivitenin havada gerçekleşmesi sonucu direkt yeri sorgulattığı için heterotopya örneği olarak verilebilir.

Foucault'nun ikinci ayırmada ise: Heterotopyaya herkes girebilir ama girildiğinde aslında dışarıda kalınır. Çünkü heterotopya tuhaf dışlamaları gizleme işlevindedir. Bu heterotopyanın neredeyse silindiğini belirtir ve geçmişten örnek olarak Brezilya ve Güney Amerika'da rastlanan yatak odalarını verir: Yatak odalarına yoldan geçen herkes girebilirdi ama bu yatak odalarından ailenin yaşadığı alana geçiş yoktu bu sayede ziyaretçi davetli ya da misafir değil sadece yolcuydu. Foucault, günümüzden erkeklerin metresleri ile gittikleri Amerikan motel odalarını cinsel ilişkiyi

gizledikleri için ve bu zinanın alenen yapılmasına izin olmadığı için heterotopyaya örnek olarak verir. İçeri girdiğimizde dışarıda kalacağımız bir örneğe ise normalde çoğu ülkede yasak olan uyuşturucu madde kullanımının bazı şartlar ile kahve dükkanlarında hafif uyuşturucu satışına Hollanda'da olanak tanınması (Hollanda Hükümeti, 2023), normalde dinlenme mekânı olan kafede yasadışı bir üründen söz edildiği için heterotopya olarak verilebilir.

Beşinci ilkede: Heterotopya açıp kapama ile saklama görevindedir ya içeride saklanmış olan için açılıp kapanır ya da içeride saklayacak olduğumuz için açılıp kapanır ve bu açılıp kapanma kişi için zorunludur veya isteği dahilindedir yorumu yapılabilir.

- Foucault'nun heterotopolojinin altıncı ilkesini: Heterotopyalar ya bir yanılsama mekânı olarak bütün gerçek mekân ve mahallerin daha da hayali olduğunu sergiler ya da mükemmel ve titiz, giderme mekânı olarak bütün gerçek mekân ve mahallerin ne kadar çarpık, düzensiz ve savruk olduğunu gösterir. Bu sayede arda kalan mekânın tümüne dair işlevleri vardır olarak tanımlar. Yanılsama heterotopyası olarak genelevleri verirken giderme heterotopyası olarak 17nci yüzyılın sömürge devletlerinin kurduğu kurallı yerleşimli, herkesin aynı şekilde yaşadığı düzenli toplulukları verir. Genelevler ve sömürge toplumlarını heterotopyaların iki öte noktası olarak tanımlayarak iki öte noktayı gidip gelerek birleştiren, yersiz bir yer olarak gemi, heterotopyanın ta kendisidir ve gemisiz medeniyetlerde rüyalar kurur, macera casusluğa korsanlık polisliğe dönüşür diyerek öteki mekanlara dair konuşmasını sonlandırır.

Burjuva gerçekliğini dağıtan ve onu gerçek bir yanılsama olarak göstererek ifşa eden bir yanılsama mekânı oluşturan bir genelevde (Boyer, 2008) olduğu gibi 6 Şubat 2023'te meydana gelen deprem sonrası kurulan konteyner kentler nedeniyle evlerimiz yanılsama heterotopyasına örnek olarak verilebilir. Çünkü belirli ihtiyaçları karşılamaktan öte amaçları olmayan konteynerler, sosyal sınıfların göstergesi olarak kullanılan konutların aslında ne kadar ihtiyaç fazlası olduklarını ve yıkılabileceklerini yani yanılsama olduklarını göstermiştir. Günümüzün her şey

dahil otelleri ise belirli eğlence programları, yeme saatleri ve programlı etkinlikleri ile giderme heterotopyasına örnek olarak gösterilebilir.

Heterotopyanın son ilkesi ile heterotopyalar kendisi dışında kalan mekanların gerçekçiliğini ya da mükemmellik durumunu sorgular bu sayede kendisi dışında kalan mekanlarla ilişkilidir yorumu yapılabilir.

Heterotopolojinin heterotopyalara ulaşmayı sağlayan ilkelerini kısaca şu şekilde maddelendirebiliriz:

- Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: kriz ve sapma
- Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir.
- Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir.
- Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir.
- Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir.
- Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır.

Foucault heterotopya maddeleri, iki şekilde gruplandırılabilir yorumu çıkar: her heterotopyada rahat okunabilecek kesin net değişmez maddeler ve heterotopyaların içinde yorumlanarak ulaşılabilen maddeler. Heterotopyaların her kültürde görülmesi, açılıp kapanır olması ve kendisi dışında kalan mekanlarla bağlantılı olması net ilkeleriyle; mekanları birleştirmesi ve zaman farklılığı yaşatması heterotopyanın yorumlanarak içinde barındıracağı özelliklerdendir. Örnek olarak mezarlık heterotopyası içinde hem ölümü (cenazelerle) hem de yaşamı (ziyaretçilerle) bir araya getirdiği için farklı mekanları (dünya ve ahiret ikilemi) hem de zaman farklılığını (hayat kısa ve daha önümüzde çok zaman var ikilemi) bir araya getirir ama bu duruma yorumlanarak ulaşılabilir. Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir ilkesi ise heterotopyaların kesin aniden değiştirilemez bir işlevleri olduğu için heterotopyanın kesin değişmez maddeleri arasına girerken toplumun ihtiyacına göre zaman içinde işlev değiştirebilir kısmı

heterotopyaların içinde yorumlanarak ulaşılan maddeler arasına girer (Şekil 2.4). Bazı heterotopyalar heterotopik mekân olmayı üst derecelerde yaşarken gemi veya mezarlık gibi; bazıları sınırlı yaşarlar sinema veya tiyatro gibi. Yorumlanarak ulaşılabilen maddeler ve heterotopyanın son ilkesi heterotopya içinde ne kadar yoğunlaşırsa heterotopya o kadar heterotopik mekân olmayı üst derecede yaşar.

HETEROTOPYA İLKELERİ	
1. İLKE	Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: kriz ve sapma
2. İLKE	Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir.
3. İLKE	Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir.
4. İLKE	Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir.
5. İLKE	Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir.
6. İLKE	Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır.
LEJANT	Mavi: Net İlkeler, Yeşil: Yorumlanarak ortaya çıkabilecek ilkeler, Turuncu: Hem net hem yorumlanarak ortaya çıkabilecek ilkeler

Şekil 2.4. Heterotopya ilkeleri (Taş, 2023).

Heterotopya ilkelerinden bazıları kendi içlerinde ayrılmalara gitmiştir. 1. ilke kriz ve sapma, 2. ilke net işlev ve değişebilir işlev, 4. ilke birikim ve buharlaşma, 5. ilke bir şey yapmak ve girilince dışarıda kalmak, 6. ilke yanılısama ve giderme olacak şekilde ikiye ayrılmıştır. İlkeler arasındaki ayrılmalar, sadece 4. ilkede, birlikte görülmektedir. 3. İlke için bir ayırım bulunmamaktadır.

HETEROTOPYA İLKELERİ			
	Ayırım 1	Ayırım 2	İkisi Birlikte
1. İLKE	Kriz	Sapma	
2. İLKE	Net işlev	Değişmiş İşlev	
3. İLKE	Birleştirir		
4. İLKE	Biriktirilir	Buharlaşır	Hem biriktirilir hem buharlaşır
5. İLKE	Bir şey yapmak gerekir (Ya zorunlu giriş çıkış ya da yapılacak şey sonucu giriş çıkış)	Girilince dışarıda kalınır	
6. İLKE	Yanılsama	Düzen - Giderme	
LEJANT	Mavi: Boş		

Şekil 2.5. Heterotopya ilkeleri ayrımları (Taş, 2023).

2.3. ÖTEKİ MEKÂNLARA DAİR'DEN SONRA HETEROTOPYA

Foucault verdiği örneklerle; ötekiliğin, farklılığın keşfedileceği pek çok mekân verir ve bu mekanlar daha da çoğalabilir. Bu durum çeşitli eleştirilere yol açmıştır. Foucault'dan sonra çok fazla sayıda düşünür, heterotopya terimini yorumlayarak açıklamaya çalışmış ve eleştirmiştir.

Toprak, heterotopyaların iki önemli tutarsızlığa sahip olduğunu belirtir: birincisi, heterotopyaların ilkelerinin belirsizliği ve farklılaşması; ikincisi ise, Foucault'nun ortaya koyduğu göstergeleri uyumsuzluğu ve bütünlük oluşturamamasıdır (Toprak, 2018). Urbach'a göre mimari heterotopya kavramları, bir dizi tarihsel ve teorik problemi çözmeye çalışsa da istikrarsızlıktan ve anlam fazlalığından dolayı net bir biçim ve yöntem reçetesi sunamamaktadır (Urbach, 2010). Johnson'a göre Foucault'nun heterotopya açıklanması, açık uçlu ve muğlak analiz sonucu; hayal gücümüz için bir geçidi aydınlatan ama kabataslak ve kafa karıştırıcıdır (Johnson, 2006). Foucault'nun çeşitlendirilebilir örnekleri için David Harvey'e göre, ilk başta çoğulculuğu ile çok yönlü olan ama aniden ya sıradanlaşır ya da kapalı, dışlayıcı dahası tehditkâr ve gizli bir yer parçalanması olarak yerin heterojenliğini daha iyi anlamamızı sağlar ama gerçekçi bir ütopyacılığın neye benzediğini açıklayamaz yorumunu yapmıştır (Harvey D. , 2008). Edward Soja Foucault'nun heterotopolojileri sınır bozucu bir şekilde eksik ve tutarsız bulur (Soja, 1996). Nalçaoğlu Foucault'nun heterotopyası için, heterotopoloji verisinde tamamlanmayan, bu alanın nesnesi olan mekanların özne oluşumu ve gündelik yaşama özgül yer alış şekilleri olarak görünüyor (Nalçaoğlu, 2002) der.

Lefebvre, Heterotopi kavramından “Kentsel Devrim” kitabının “Kent Formu” bölümünde bahsetmiştir (Lefebvre, 2021). Lefebvre'in heterotopi kavramı bir yerinden oluşluğa karşılık gelir; planlanmış olanın ilerisindedir, olaysallık barındıran mekânsallaşma durumudur (Çavdar, 2018). David Harvey'e göre Lefebvre'nin heterotopya kavramı farklı bir şeyi mekân kılmanın dışındadır, farklı şeyin kasti bir plandan doğmasına ihtiyacı yoktur her an gündelik yaşamdaki olaylara göre doğabilir (Harvey D. , 2013). Heterotopya, yalıtılmış mekanlara tekrar bakma biçimlerini geliştirebileceğimiz bir yapı/ilkelere bütünü önerirken, Heterotopi, gündelik olanın iktidar etrafını oluşturmaya çalıştığı kamusal alan üzerindeki tesirini kavramsallaştırır

(Çavdar, 2018). Foucault ve Lefebvre'nin heterotopya kavramlarının ayrıştığı nokta Foucault'nun heterotopyaya net ve aniden değişmeyen gerçek mekân tanımlamasıdır. Soja, Lefebvre ve Foucault'nun heterotopya kavramlarını üçüncü bir mekânda birleştirerek berraklaştırmaya çalışmıştır. Üçüncü mekân tanımını yaparken Soja'nın kastettiği birinci mekân Lefebvre'nin mekan temsilleri (tasarlanan mekan) ile uyuşan maddi ve nesnel olan; ikincisi ise mekânsal pratiklere (algılanan mekan) gönderme yapan öznel, tahlil edilebilir sembol edilebilir özellikleri varken, üçüncü mekan ileri bir kavramıyla, deneyim vasıtasıyla tekrar üretilmekte, çoklu beraberliklere açık olarak kendini yenilemekte ve bulunduğu konumu dönüştürmektedir (Gümüş, 2020). Soja, Foucault'nun Heterotopyaları için kendisi dışında kalan diğer tüm yerleri içeren, temsil eden, tartışan, zaman ve yan yana konumlarla tersine çeviren, net konumlanan, yansıttıkları ve hakkında bilgi verdiği tüm alanlardan farklı olan ile Foucault'da üçüncü mekânı göstermektedir der yine de Soja Foucault'nun heterotopolojilerinin mekânsal düşüncenin tüm geleneksel biçimlerine meydan okuduğunu ve üçüncü mekân tanımının geleneksel mekân söylemlerinin kısıtlamaları ve yanılsamaları olmadan kavranamayacağını söyler (Soja, 1996). Gülhan, üçüncü mekân için: bilinçaltının, ört pas edilen ve ört pas edilenden doğan duyguların oluşturulduğu alandır der ve örnek olarak grevdeki fabrika, önünde barikat olan bir AVM, sokağında masalar olan, marjinal sınıfın gezdiği bir Beyoğlu'nu verir (Gülhan, 2013). Soja'nın üçüncü mekânı, içerisinde Foucault'nun heterotopyasını barındırır bile onun geleneksel ve manevi olarak daha az kısıtlanmış ve daha az sınırlandırılmış halidir yorumu yapılabilir.

Toprak diğer özelliklerinin yanında tıptaki manasında olduğu gibi yeni yerlerine adaptasyon sağlayan zaman-mekân gelişimi etrafında mekanların farklı heterotopyalara dönüşebileceğini “olanaklar mekânı” (Toprak, 2018) olarak adlandırarak heterotopyalara yorum getirmiştir.

Tez kapsamında incelenecek olan hapishane olgusu net bir mekân olduğu, planlı olduğu, duyguların oluşturmadığı ayrıca en önemlileri olaysallık durumuna ve kişiselliğe göre aniden-gündelik olarak değişemediği bir mekân olduğu için Foucault'nun heterotopyası üzerinden açıklanması gerekmektedir.

Gelen yorumlar ve açıklamalar çeşitlendirilebilir ama genel olarak heterotopyaların yeterince sınırlandırılmamasından ve fazla çeşitlilik göstermesinden bahsetmektedir (Şekil 2.6).

KİŞİ	ELEŞTİRİ	ÖNERİ
TOPRAK	Belirsiz ve farklılaşıyor Uyumsuz ve tamamiyetsiz	
URBACH	İstikrarsız Net biçim ve yöntem reçetesi yok	
JOHNSON	Açık uçlu ve muğlak analizli Kabatıslak ve kafa karıştırıcı	
HARVEY	Gerçekçi bir ütopyacılığı anlatmaz	
NALÇAOĞLU	Eksik	Özne ve gündelik yaşama özgündür
SOJA	Eksik ve tutarsız	Üçüncü mekan: daha az sınırlanmış heterotopya
LEFEBVRE		Heterotopi: olaysallık barındıran mekanlaşma
GENEL YORUM	Yeterince sınırlı değil ve fazla çeşitli	

Şekil 2.6. Heterotopya eleştirileri ve öneriler (Taş, 2023).

Mekanların çeşitliliğinden ve farklılığından doğan heterotopya karmaşasına ise Foucault'nun “Kelimeler ve Şeyler” adlı kitabının ön söz kısmında kendisi cevap vermiştir yorumu yapılabilir:

Fakat, bütün bu gruplandırmalar, daha taslakları çıkartılır çıkartılmaz bozulmaktadır, çünkü onları destekleyen kimlik alanı ne kadar dar olursa olsun, gene de istikrarlı olamayacak kadar geniştir; ve hasta sonsuzda bir araya toplamakta ve ayırmakta, çeşitli benzerlikleri bir araya getirmekte, en aşikâr olanları mahvetmekte, kimlikleri dağıtmakta, farklı kıstasları çakıştırmakta, huysuzlanmakta, yeniden başlamakta, kaygılanmakta ve sonunda endişenin kıyısına varmaktadır. (Foucault M. , 2001)

Heterotopyalar zaten takım oluşturulamayacak, şemaları çıkartılamayacak olanları bir araya getirir. Daha en başında mekânın heterotopya olup olmadığını kelime olarak sorarken bize kendisini ve kendisi dışındakini sorgulattır. Heterotopyalar mekân olarak: net belirli sınırlara, net işlevlere ve net konumlara sahip gerçek mekanlar olmalarına rağmen diğer mekanlardan farklılıkları ile gösterdikleri diğer mekanlara meydan okurlar. Heterotopyalar için kendilerinin farklılığını ve kendisi dışında kalan diğer mekanları bize fark ettiren, kendisi dışındaki mekanlar ile bağlantısını kaybetmeyen, belirli özellikleri ve gerçek olan tüm bu yanılısma ve kendi netliği ile bizi düşündürten mekanlardır yorumu yapılabilir.

BÖLÜM 3

HAPİSHANE – CEZAEVİ – CEZA İNFAZ KURUMU

Kurt'un aktardığına göre sadece Türkçe'de ceza infaz kurumu ve tutuk evleri için otuz dokuz kelime tespit edilmiştir (Kurt, 2006). Günümüzde güncel olarak hapishane, cezaevi ve ceza infaz kurumları aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu nedenle kavramlar arası tez boyunca belirli bir tercih yapılmamıştır.

Bir heterotopya'nın neredeyse tüm özelliklerine sahip olan cezaevleri, günümüzde vazgeçilemeyen mekanlardan biri olarak kullanılmaktadır. Ayrıca uzun süreler de cezaevlerine ihtiyaç olunacağı ve cezaevlerinin kullanılacağı aşıkardır. Bu nedenle bir heterotopya mekânı olarak cezaevlerinin kullanım nedenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılması incelenecek cezaevi yapısının anlaşılması için önemlidir. Bu nedenle Bölüm 3 bunun üzerine oluşturulmuştur.

Tezin yoğunlaştırılmış literatür taraması, Bölüm 3'te gerçekleştirilmiştir. Bir kapatılma mekânından iyileştirme mekanına dönüştürülmüş cezaevleri sapma, suç ve ceza kavramları ile iç içedir. Bu yüzden ilk kısımda bu kavramlar ve hapishanelerin ilişkisi incelenmiştir. Daha sonra ise hapishanelerin neden bu kadar ceza sistemlerinin merkezine yerleştiği ve zamanla cezadan çok iyileştirme mekanları olarak kullanılmaları anlatılmaktadır. Hapishanelerin gelişimi kısmında ise belirli sınırlara sahip olması gereken cezaevleri için uygulanan infaz sistemlerinin gelişiminden ve mimari tiplerden bahsedilmiştir. Türkiye cezaevlerinin daha iyi anlaşılması için İslam Hukuku'nda tutulma mekanları ve Osmanlı Devleti'nde uygulanmaya çalışılan ceza infaz sistemleri ve cezaevleri anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti Devletine aktarılan cezaevleri ile gerekli hukuksal gelişmeler cezaevlerini günümüze getirmiştir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumu mimari tipleri, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfaz Hakkında Kanun'da yer

alan tipler ve Adalet Bakanlığı'nın oluşturduğu tiplerden meydana gelmektedir. Bu mimari tipler arasında bulunan S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Açık Ceza İnfaz Kurumu tezde ayrıntılı olarak incelenecek olan ceza infaz kurumu kampüsünde bulunmaktadır.

3.1. SAPMA, SUÇ VE CEZA

İnsanlar empati yeteneği ile karşısındaki; insan, hayvan, bitki hatta bazen sanat eserleri, mimari yapılar gibi cansız varlıklarla bağ kurar ve kendilerini onların yerine koyabilir. Ayrıca insanlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek için topluma ihtiyaç duyan sosyal varlıklardır. Tolstoy İnsan Ne ile Yaşar adlı kitabında şu cümleyi kurar:

“Biliyorum ki Tanrı, kullarının ayrı ayrı değil, beraberce yaşamalarını istiyor; bu yüzden her birine kendi gereksinimlerini değil, hepsi için gerekenleri esinliyor.”. (Tolstoy, 2011)

Tıpkı Tolstoy'un anlatmak istediği gibi insan sadece kendi ihtiyaçlarını değil ait olduğu toplumun ihtiyaçlarını da karşılamak ister. Toplumun en küçük birimi aileden uluslararası örgütlere kadar her toplumsal birliğin sahip olduğu belirli düzenleri ve bu düzenin sağlanması için uyulması gereken normları ve kuralları vardır. İnsanlar ait oldukları toplumun düzenini korumak isterken normlar ve kurallar çeşitli nedenlerle bazı kişiler tarafından bilinçli ya da bilinçsiz olarak bozulabilir.

Toplumsal yaşamın düzenlediği varsayılan norm ve kuralların öngördüğü sınırların ihlâl edilmesine, sosyolojide sapma denir (Yüksel, 2019). Rubington & Weinberg, temel düzeyde sapmanın tespit edilmesini 5 aşamada açıklamıştır:

- Toplumun içindeki yapılması veya yapılmaması gerekenler listelenmelidir.
- Belirlenen kuralları ihlal eden kişiler hakkında tutulan resmi kayıtlar incelenmelidir. Bu kayıtlarda görünen kişiler ile ve onları kontrol eden polis yargıç gibi görevlilerle görüşülmelidir.
- Sapkın davranışları daha muhtemel kılıyor gibi görünen sosyal ve kültürel koşulların türlerini ayırt etmek için, sapkınların sapkın olmayanlardan nasıl

farklılaştığını keşfetmeye çalışılmalıdır (örneğin, sapkınların parçalanmış ailelerden gelme olasılığı, sapmayanlara göre daha mı yüksektir?).

- Sapmayı "açıklamak" için bir teori türetmeye çalışın ve ardından teoriyi sapmanın düzeltilmesi ve önlenmesi için uygulanmalıdır (Rubington & Weinberg, 2008).

Rubington ve Weinberg, bu tespitin gerekli olduğunu ama yetersiz olduğunu çünkü kuralları ihlal eden kişilerin resmi kayıtların dışında kalabileceklerini de belirtir (Rubington ve Weinberg, 2008). Norm ve kurallara örnek olarak: Aşırı ses çıkararak çevremizdekileri rahatsız etmemek, belirli bir saatten sonra tanıdıklarımızı aramamak, bisiklet yolundan yürümek, başkasının malına zarar vermemek, kaçakçılık yapmamak vb. verilebilir. Normların ihlali sonucu toplumsal yaşamı ne kadar rahatsız ettikleri ihlallere göre değişmektedir.

Kişisel alanı aşırıp kamusal alana geçen ve yasak olan kural ya da yasaları ihlal eden, bunun gereği olarak yasal cezaların ya da yaptırımların hayata geçirildiği ve kamusal bir gücün (devlet ya da yerel bir kuruluş) el atmasını gerektiren davranışlar suç sayılmaktadır (Marshall, 2005). Sapma, suç ve ceza kavramları iç içe geçmiş durumda olan kavramlardır. Toplumun kural ve norm ihlali durumunda gerçekleşen sapmanın suça dönüşmesi, suçun çok daha fazla rahatsız edici olarak gerçekleşmesi durumundandır. Bir eylemin suç niteliğini kazanmasını sağlayan husus onun zatından, karakterinden çok toplumun daha doğrusu toplumu idare edenlerin o çeşit sapmayı çok zarar verici bulmaları ve bir ceza ile karşılamaları sonucu oluşur. (Dönmezer, 1981). Burada altı çizilmek istenilen suça bir tepki verilmesi gerekliliğidir. Suç, herhangi bir sapma gibi toplum tarafından sadece ayıplanmakla, hor görülmeyle kalmamalıdır. Ceza bu noktada devreye girer ve bu sayede ceza ve yaptırımlarla sapma suça dönüşmüş olur.

Tdk'ya göre isim olarak ceza uygunsuz fiiller gerçekleştirene uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırımken hukuksal anlamda ceza suç gerçekleştiren birinin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna ters olan yasaların öngördüğü yaptırımdır (TDK, 2023). Dönmezer'e göre insanlar eski çağlarda fenalık yapanları veya fenalık yapanları cezalandırmayanları, ruhu ve canlılığı olduğunu düşündükleri

güçlerin cezalandırılacaklarına inanırken; sonradan ise suç, dini temellerle tanımlanmış, topluma zarar veren davranışları tanrının istençlerine karşı gelme olarak kabul etmiştir; asırlar içinde ise suç fikri gittikçe laikleşmiş ve suçun davranışı uygulayan kişi ile toplum arasındaki ilişkileri ilgilendirdiği fikrine ulaşılmıştır (Dönmezer, 1981). Cezalar ilk önce, kişilerin bir suç işlerlerse bir güç tarafından cezalandırılacaklarına inanmaları daha sonraları güçlü olan bir kişi, ilah ya da grup tarafından cezalandırılmasına son olarak günümüzde ise kanunlarla yani toplumun kendi gücü ile cezalandırılmasına dönüşmüştür. Örnek olarak; Latin efsanelerinde Hun imparatoru Atilla (Tanrı'nın Kılıcı) insanlığı perişan etmek ve bu dönemde bütün günahkâr Romalıların kötülüklerini cezalandırmak için dünyaya gelmiş olduğu düşünülürken (Karaca, 2020) Osmanlı'da padişahlar, cezalandırma hakkını epey bir süre ellerinde tutmuşlar ve bu durumu çoğunlukla doruğuna kadar kullanmışlardır (Katgı, 2013). Türkiye Cumhuriyeti'nde ise yargı:

“Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır”. (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982)

Toplumsal düzenin sürdürülmesi için korunması lüzum olan hukuki önemlerin bilerek ve istenerek ihlalini (kast) veya bu değerleri muhafaza etmeye yönelik kurallara karşı özensizliği (taksir) anlatan insan davranışı "suç" tur ve suç sadece kanunla düzenlenir (<https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/298/Suc-Nedir#:~:text=Su%C3%A7%20T%C3%BCrk%20Ceza%20Kanununda%20veya,a,2023>). Centel'e göre ceza, suç karşılığında devlet tarafından uygulanan yaptırımdır (Centel, 2001). Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir (Türk Ceza Kanunu, 2004). Bilgiler ışığında suç öncesinde bir grup veya bir kişinin emirlerine saldırı gerçekleştirirken günümüzde kanunda belirlenmiş düzene bir saldırı söz konusudur. Bu nedenle suçun belirlenmesi ve cezalandırılması hakkı ülkemizde Türkiye Cumhuriyeti Devletindedir ve bir cumhuriyet devleti olduğumuz için de millet iradesindedir.

Sapma, suç ve ceza toplumlar arasında veya toplumun geçirdiği süreç içerisinde amaca ve topluma göre değişkenlik göstermiştir. Geçgin'e göre sapma ve suç göreceli

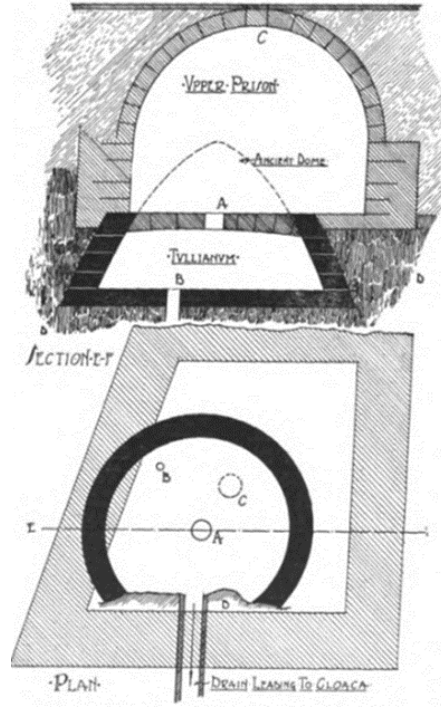
kavramlardır ve bu durumu; tek kişiyi öldürdüğünüzde katil ama çok sayıda kişiyi öldürdüğünüz bir savaşı kazandığımızda ise kahraman ilan edebilirsiniz veya bir ülke için terörist olurken diğer bir ülke için özgürlük savaşçısı seçebilirsiniz, örnekleri ile açıklar (Geçgin, 2019). Başka bir örnek olarak, Türkiye’de 1942’de kabul edilen kanuna 24/05/2013 tarihinde gelen yeni düzenleme ile alkollü içkiler saat 22:00 ila 06:00 saatleri arasında perakende olarak satılamaz ibaresi gelmiştir (İspirto ve İspirto İçkiler İnhisarı Kanunu, 1942). Bu durum belirli bir süreç gerçekleştiğinde önceden yasak olmayan bir durumun sonradan yasak olabileceğini gösterir. Yine örnek olarak, insanlık tarihinin büyük kısmında ceza halkın görebileceği kentsel mekânlarda uygulanırken (Aşkın, 2019) günümüzde gözlerden uzakta uygulanması verilebilir veya eskiden başlıca cezalar organ kesimi ve suda boğmak, diri gömmek, kazanda kaynatmak, fırına atmak, yırtıcı hayvanlara parçalamak vb. usullerle ölüm yani bedeni cezalar (Arık, 1995) günümüzde ceza denilince en çok aklımıza gelen kavramın özgürlüğü bağlayıcı hapis olmasının verilebilir.

3.2. HAPİSHANENİN DOĞUŞU

Hapishane Sosyoloji Sözlüğünde hapsedme kavramı altında insanları, toplumdan uzaklaştırmak amacıyla oluşturulmuş, hapsedme kurumu olarak verilmiştir (Marshall, 2005). TDK’da ise (Bkz. cezaevi) hükümlülerin içinde tutuldukları yapıdır (TDK, 2023). Tanımlarda hapsedme ve tutulma kavramları geçtiği ve hapis cezası hapishanelerin temeli olduğu için hapishane kavramına geçilmeden önce hapis cezasından ve hapis mekanlarından bahsetmek gerekmektedir.

Hapis cezası için ilk çağlarda suçu işleyen kişiyi cezalandırmaktan çok kişinin cezası verilinceye kadar veya cezanın gerçekleştirilmesine kadar tutulması için kullanıldığı ayrıca yerleşik yaşam ve iktidar otoritesinin egemen olduğu devir ve topraklarda daha çok biliniyor kullanıldığı söylenebilir (Bardakoğlu, 1997). Hapisler, cezalandırılmak istenen kişiye iktidarın kolayca ulaşabilmesi amacıyla inşa edilmiş tutukevleri (tutukevi fonksiyonu gören yerler) veya ölüm cezası alan kişinin cezasının uygulanmasına kadar muhafaza edildiği hatta otorite karşıtı kişilerin kanlarının akıtılmadan yok edilebilmeleri için ömürlerince tutuldukları zindan olarak kullanılan yerlerdir (Artuk ve Alşahin, 2016).

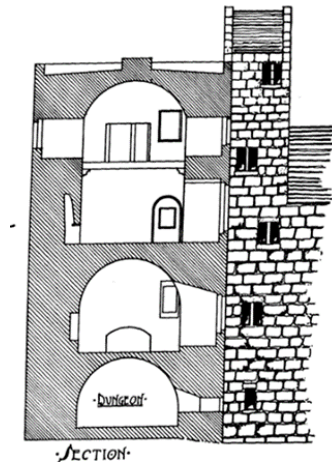
MÖ'de Eski Mısır'da, Mezopotamya'da ve Asur İmparatorluğunda, vazifesini kötülük için kullanan kişilerin, borçluların, hırsızların, esirlerin ve kölelerin; kalelerdeki zindan, hücre gibi kapalı alanlara hapsedildiği bilinmektedir (Dirihan, 2020). Eski Yunan'da metruk maden ya da taş ocakları, mahkumların hapsedikleri bir hapishane olarak kullanılmıştır (Uyanık M. Z., 2015). Özgür Atinalılar, devlete ihanet ve devlete borçlu olma durumlarında borçlarını ödemelerini için hapse konulurlardı (Demirbaş, 2021). Roma'da yalnızca köleler için kullanılan hapis cezasının uygulanması cezaevinde değil, bir işte çalıştırmak amacıyla işyerinde gerçekleştirilirdi (Gökçen, 2000). Ancak zamanla Romalılar da kale, kule, hisar altları, belediye binası bodrumu gibi yerlerde zindanlar ve korkutucu yerleri hapishane olarak kullanılmıştır (Uyanık M. Z., 2015). Roma'da bulunan Tullianum (Mamertine) hakkında en çok veriye ulaşılabilen tarih öncesi hapishanelerdendir (Meral, 2015). Tullianum'un M.S. 1. asır ve 3. asır arasında kademeli şekilde yapıldığı düşünülmektedir (Gül, 2015). Roma'nın ilk hapishanesi olan Tullianum bir bölümü yeraltında bir bölümü yukarıda olmak üzere meşe kütükleri ile diğerlerinden ayrılmış hücrelerden oluşurdu (Demirbaş, 2021). Mamertine'de Mahkûm yukarı kata kapatılırdı ve eğer ölüme mahkûm edilirse, boğulmak ya da aç bırakılmak üzere çatıdaki bir açıklıktan aşağı zindana atılırdı (Newcomb, S., ve A., 1916). Hapishanenin alt kısmı olan Tullianum neredeyse yatay olarak yapılmış bir yığma tonoz ve sadece insan eninde bir delikten ulaşılan bir sarnıç yapısıdır (Gül, 2015) (Şekil 3.1).

A) Tullianum'a açılış B) Antik kaynak / kuyu C) Çıkış tonozu D) Sert katmanlı kaya.

Şekil 3.1. Tullinaum / Mamertine Hapishanesi varsayımsal çizimi (Newcomb, S., ve A., 1916).

Orta çağ Avrupası Feodalite nedeniyle kalelerle bezenmişti ve bu kalelerdeki kalın taş duvarlı, taş zeminli ve çok az ışık alan ya da hiç ışık almayan karanlık zindanlar orta çağ hapishanelerini oluşturmuştur (Newcomb, S., ve A., 1916) (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Zindan Gösterimi, Campbell Kalesi, İskoçya (Newcomb, S., ve A., 1916).

Bizans döneminde sarnıç, mahzen, hamam veya zindanlar hapsedme cezası için kullanılırken Blacherna Sarayı'nın bitişik iki kulelerinin arkasında, yer altında bulunan on dört hücreli 12. Asır Anemas Zindanları dönemin en büyük saray komplekslerinden biri olarak görülmüştür (Dirihan, 2020). Fransa'da mahkumlar 1422 ile 1461 yılları arasında Cenova ile Venedik'te küreğe gönderilirken kendi deniz gücü olmayan devletler, mahkumlarını diğer devletlere kürek kölesi olarak satardı (Demirbaş, 2021). Eski Türk devletlerinden Hun devletinde, devlet göçebe yaşam tarzına sahip olduğu için hapis cezası en fazla 10 gün için verilen kısa süreli cezalardan oluşmuştur (Gökçen, 2000). Osmanlı devletinde ilk başta hapis cezası zindanlarda uygulanırken Tanzimat Dönemi ile detaylı olarak ele alınmıştır (Bacaksız, 2014). Hapis cezasının geliştirilmesi ise kilisenin egemen olduğu devirlerde, rahiplerin gelişebilmesi için kullanılan yalnızlık gerekliliğinin, cezalandırılacak olanın kötülüklerden arınması için gerekli görülmesi ile manastırlarda; ayrı olarak belirlenen kısımlarda hapis cezası çektirilmesiyle başlanmıştır (Gökçen, 2000). Günümüzde cezanın başlıca karşılığına gelen hapishane kavramı hapis cezasından gelmektedir. Eski zamanlarda uygulanan hapis cezası, hapishane sistemleri ve hapishane mimarisinin temelini oluşturur. Eski zamanlarda hapishane olarak kullanılan kale, zindan, hücre, gemi, mahzen vb. genelde geçici alelade çözümler cezanın çekilmesine kadar, cezalının kaçamaması için, cezalının çalıştırılabilmesi için ya da cezalıyı direkt öldürmeden ölüme terk etmek için kullanılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde nasıl oldu da suça verilen cevap bedene zarardan özgürlüğe zarara, halkın katılımıyla meydanlarda gerçekleştirilirken büyük betonların arasında mahremiyetleşmiş şekilde gerçekleşmeye ve sadece cezaya aracı olan mekândan ıslah ve iyileştirme amacı taşıyan hapishane mekanına dönüşmüştür?

Foucault *Surveiller et Punir, Naissance de la Prison (Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak, Hapishanenin Doğuşu)* kitabında halkın cezadan ibret alıp suçtan daha da uzaklaşması için cezaların meydanlarda sergilenmesi olayının: uygulanan cezanın suçu vahşet bakımından aşmasa bile ona denk olduğu, seyircileri suça alıştırdığı, suçların sıklığını gösterdiği, cezalının otorite karşısı son sözleri ile veya cezalının acıması son durumu ile halkı otoriteye karşı yüreklendirdiği için artık meydanlarda uygulanmadığını açıklar (Foucault M. , 2019). Cezanın halkın gözü önünde

uygulanması izleyenleri suçtan uzaklaştırmaktan çok suça yaklaştırmıştır. Halkın gözünde otorite'nin suçluyu cezalandırırken kullandığı beden işkence yöntemleri otoriteyi de suçlu kadar cani göstermektedir. Çok sayıda suç işlenmesi ise halkı neden bu kadar düzensizlik olduğu konusunda düşündürür. Son olarak son sözler ve acıma durumu halkı artık otoritenin yanında değil suçlunun yanında olan bir halka dönüştürür. Bu nedenlerle ceza artık mahremiyet altında uygulanır. Büyük duvarlarla çevrili, halkın içerisini göremediği hatta izinsiz yapının dış fotoğrafını bile çekemediği hapisaneler tam da bu gizliliğe uygun yerlerdir.

İktidar olanın cezayı uygularken ki bazılarını affetme veya bazılarına daha büyük ceza vermesiyle adaletsiz davranması soylu, ruhban, ayrıcalıklı bölümün imtiyazlarına müdahale edildiğinde çalkantıların oluşması ve halkın en talihsiz kısmının hoşgörüsü ile kabul ettikleri bazı suçlara müdahale etmenin olanaklı olmaması durumu söz konusudur (Foucault M. , 2019). Bu durumlar suçun cezasının belirli olması gerekliliğini getirir. İlk önce cezaya karar verecek olanın adil olabilmesi sağlanmalı, ikinci olarak ise suçun karşılığı ceza net olmalıdır. Cezalar belirli olduğu için artık eskisi gibi cezalandırılmak kötü bir görüntü vermez aksine cezalandırmak mecburi olduğu için cezalandıran onurlu davranmış sergilemiş olur. Ama sapmalar ne kadar çeşitliyse ve çoğalıyorsa suçlar da o kadar çeşitlidir ve çoğalır. Bu nedenle kanunlarda her suçu ve cezasını net şekilde tanımlamak mümkün değildir. Hapis cezasının uygulanmasının en önemli nedenlerinden biri de budur günümüzde belirli bir yasadışılığı aşan suç hapis cezası ile cevap bulur.

Foucault kitapta ekonomik olarak güçlü olan sınıf için; artık büyük suçların suç sayılma eşiğinin, küçük suçlara ise hoş görüsüzlüğün arttığından ve bedenin üretim gücü olmasının fark edildiğinden bahseder (Foucault M. , 2019).

En küçük suç bile topluma yapılan bir saldırıdır; suça verdiği örnek ile cezalandırılmazsa daha büyük suçlar için bir cesaretlendirme oluşturur (Foucault M. , 2019). Küçük suçlara verilecek cevabın öneminin artması, bedene uygulanan cezanın küçük suçlar için fazla olması ve doğru bir cevap olmaması bedene işkencenin azalmasına sebep olmaktadır. Aynı olarak beden iş gücüdür zarar vermek iş gücüne zarar verebilir. Bedenin iş gücü olarak kullanılması ise ancak hem üretken beden hem

de egemenlik altındaki beden birlikte olduğunda gerçekleşir bunu sağlayan da bilgidir (Foucault M. , 2019). Beden üzerindeki egemenlik ona yapılacak zararla elde edilebilse bile bu onun üretkenliğini etkiler bu nedenle bedene egemenlik yapılabilmesi: manevi olarak bedene egemenlik yapılması ile gerçekleşir. Manevi olarak egemenlik ise ruha müdahale ile gerçekleşir. Bu durum ise ancak ruhun bilinmesi ile gerçekleşir. Ceza ve bilim bu noktada beraber çalışmak zorundadır.

Ceza ve bilimin beraber çalışması için gözetim gereklidir. Mahkumlar hatta ölüm mahkumları (Bedene değil, ölüm ile hayata müdahale vardır) bile son ana kadar: polis, adli birimler, tutanaklar, gözetmen, hekim, papaz, psikolog, eğitmenler gibi kişiler tarafından gözetim altındadır (Foucault M. , 2019). Gözetleme mahkumların disipline edilmesi ile bedenlerinin kullanılması dışında suç hakkında bilgi edinilmesi imkânı da oluşturmaktadır. Mahkumlar her an izlendiklerini düşündükleri için davranmaları gerektiği gibi davranır. Disiplinin istediği davranış: yalnızca iktidarın istediği şeyi yapmasını değil; istediği şeyi istediği şekilde yapmasını sağlar bu sayede itaatkâr, bağımlı ve idmanlı bedenler imal etmektedir (Foucault M. , 2019). Disipline edilen bireyler sadece ceza sırasında değil ıslah sonucu tedavi edildikleri için sonrasında da sapma göstermeyen bireyler haline gelmektedirler. Birinin bir suç işleyerek toplumun düzenini / iktidarın düzenini tehlikeye atması sonucu eğer bedenine zarar vermek bir çözüm değilse ıslah ve disiplin cezadır. Gözetleme ve disiplin mahkûm cezasını çekmesinden sonra da üzerinde etki bırakır. Bu durum hapishanelerin başlıca görevi olan cezalıyı iyileştirme ve topluma kazandırma hedefini yerine getirmektedir.

Egemene gerekli olan, karşıt veya direnç gösterecek bir olguyu üretecek olan bilgi; kişinin davranışı değil de davranışa yol açan ve davranışı oluşturacak olan bilgi biçimi, süreçler ve mücadelelerdir (Foucault M. , 2019). Çünkü egemenin ihtiyaç duyduğu bilgi suçlunun sadece cezası süresince ya da cezasından sonra da bedenine egemen olmak değil suç oluşmadan da bedene egemen olma ihtiyacıdır. Bu durumda şu an her an hepimizin gözetleniyormuş gibi hissetmesine de çünkü gözetleniyoruz cevabı verebilir. Sapmaların denetim altına alınabilmesi hatta sapmayanların da iktidarın istediği şekilde davranabilmesi gözetlendikleri içindir.

Foucault'a göre bölümlere ayrılmış zaman dizilimi, hatalı çalışması, gözetim altında tutma ve kaydetme makamları, yargıcın eklentisi olan ve yargıcın görevlerini çoğaltan normalleştirme öğretmenleri ile hücrelerden oluşan hapisanenin, modern cezalandırmanın aracı haline gelmesinin şaşılacak bir tarafı yoktur (Foucault M. , 2019).

Karakaş'a göre hapis cezasının esas ceza olmasında; pozitivistlerin, her şeye tepki verme ve cezanın hesaplanabilir olması düşüncesi etkili olmuştur (Karkas Doğan, 2009).

İnce'ye göre hapis cezasının seçilmesinde; Fransız İhtilali'yle özgürlüğün insan için kıymeti ölçülemeyecek bir kavram olduğuna ulaşılması ve özgürlüğü bağlayıcı cezanın uygulandığı hapisane koşullarının beden dokunulmazlığını güvence altına alması, herkesin sahip olduğu özgürlükten mahrumiyet aracılığıyla ise zengin ile fakiri eş koşulda birleştirmesi, özgürlüğü bağlayıcı cezanın hatasız ölçülebilir olabileceği seçilmesinin faktörüdür. (İnce, 2006).

Balı'ya göre ise 16. asrın ikinci kısmında cezalandırmada; bedene ve yaşama odaklı cezalar değerini kaybetmeye, modern manada hürriyeti bağlayıcı cezalar uygulanmaya başlanmış, cezalı veya suçlunun sosyal ve toplumsal manada topluma kazandırılması hedeflenmiştir (Balı, 2021).

Sonuç olarak hapisanelerin ve hapis cezasının temel suç karşılığı olmasında: Sapmanın iyileştirilmesi ile topluma kazandırılması, cezanın gözlerden ırak çekilebilmesi, toplumun suçluyla temasının kaldırılması, herkese adaletin eşit uygulanabiliyor olması, suç işleyen kişinin veya işleme düşüncesi olan kişinin suçun cezasını direkt bilebilmesinin sağlaması, bedenin üretim gücünün kullanabiliyor olması, mekanda suçların ve suçluların incelenmesi sayesinde oluşturulan bilgi ile tüm toplumun kontrol edilebilmesi, bedene değil vazgeçilemez özgürlüğe zarar verebilmesi ile maneviyata zarar verilmesi, diğer suçluları veya suç işleyebilecekleri korkutması nedenlerinin etkili olduğu yorumu yapılabilir.

3.3. HAPİSHANENİN GELİŞİMİ

18. asrın sonuna kadar cezalandırmanın gelişimi her zaman şiddet, fiziki cezalandırma, insafsız uygulamalar, sürgün, kürek cezası şeklindedir; işkence, şiddet cezaları ve idam yerine hapis cezası fikrinin doğması için 19. asra ulaşmamız gerekmiştir (Bozkurt, 2019). Sadece kapatma mekânı olarak çalışan hapishanelerden hükümlünün ıslahı ve topluma geri kazandırılması esasına dayanan, gerekli sağlık ve disiplin koşullarında yapılar olarak kullanılmaları ise belirli hapis sistemlerinin geliştirilmesi ve mimari tiplerin oluşturulması ile mümkün olmuştur.

3.3.1. Hapishane Sistemleri

Islah etme ve topluma geri kazandırma fikriyle oluşturulan ilk hapishaneler ile hapishane sistemleri gelişmeye başlamıştır. Şu anda bile her toplumun kendi özelliklerine göre ve uluslararası düzenlere göre sistemler gelişim göstermeye zorunludur. 18. Asırdan başlayarak hem Avrupa hem de Amerika'da büyük gelişmeler gösteren özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazı doğrultusunda geliştirilen sistemler beş grupta toplanabilir: Toplu Hapis Sistemi, Pensilvanya (hücre) Sistemi, Auburn Sistemi, Dereceli Sistem, Çağdaş Sistemler (Acun, 2022). Bu sistemler hapishanelerin işleyiş şekillerini geliştirirken aynı zamanda hapishaneler için ihtiyaç duyulan mekânı sınırlayan değil kişiyi sınırlandıran hapishane mimarisinin de oluşumuna katkı sağlamaktadır.

3.3.1.1. Toplu Hapis Sistemi

Günümüz kullanımındaki hapishanelerin başlangıcı ilk olarak karşımıza iki şekilde çıkmaktadır: İlki Bridewel çalışma evleri ikincisi Amsterdam cezaevidir. İkisinde de mahkumlar toplu şekilde tutuldukları için toplu hapis sistemindedirler.

Avrupa ülkelerinde büyük oranlarda görülen dilenci ve serserilerle karşı karşıya kalan İngiltere, Piskopos Ridley'in emriyle, Londra'daki eski Bridewell Kraliyet sarayını, 1557'de çalışma evine çevirmiş, bu İngiltere'nin her yerinde kurulan ıslah evleri için bir model haline gelmiştir (Sellin, 1931). Bridewell serseri, fahişe, dilenci ve küçük

şeyler çalan hırsızların toplum içinde meydana getirdiği sorundan fayda oluşturma amaçlı çalıştırılarak oluştuğu için topluma uyum sağlamaya çalıştıran cezaevinden çok çalışma evidir (Özbek, 2023). İngiltere'deki Elizabeth dönemi çalışma evlerinin, İngiltere dışındaki ceza sistemlerinin gelişimi üzerine etkin bir rol oynadığının söylenmesi zor olsa da Hollanda'daki hapisanelerin bu acıdan etkili olduğu kesindir (Sellin, 1931).

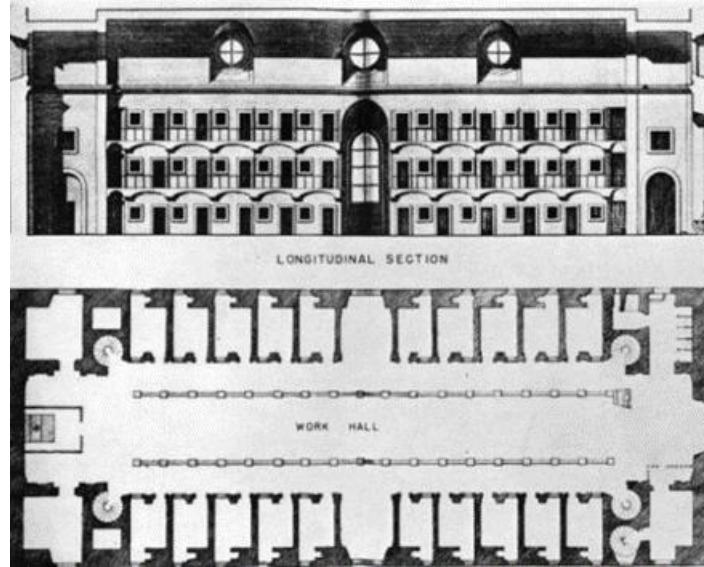
Günümüz manasında ilk cezaevi 1595'de Amsterdam'da erkekler için yapılan cezaevidir (Zuchthaus - Rasphuis) ve onu 1597'de kadınlar için yapılan Spinnhaus cezaevi izlemiştir (Demirbaş, 2021). Amsterdam cezaevlerinin kuruluşu, 1588 yılında Amsterdam ceza jürisinin genç bir hırsıza, hep olduğu gibi ölüm hükmü değil, devlet eliyle eğitilme ve ıslah edilme hükmünü vermesi ve hüküm sonucu 1595 yılında Klarissen Manastırının bir bölümünün çalışma ve ıslah etme mekânı oluşuna dayanır (Özbek, 2023). Islah etme amacının Bridewell çalışma evinin değil de Amsterdam cezaevinin temel esası olması onu bugünkü anlamda ilk cezaevi yapmaktadır. Erkekler için yapılan Amsterdam cezaevinde, gündüzleri tahta ve iplik işleri ile din dersleri alan mahkumlar 150 kişilik küçük koğuşlarda beraber kalmakta mahkûmiyet süreleri bittikten sonra ise çalışmalarının karşılığında aldıkları bir miktar ikramiye ile masraflarını karşılama imkanına sahip oluyorlardı (Özbek, 2023). Amsterdam cezaevleri 16. ve 17. yüzyılda savaş sonrası fazlalaşan dilencilik ve serserilikle mücadele konusunda özgürlüğü bağlayıcı cezaların; mahkumların hem çalışmaktan sıyrılmamasını önlediği hem de topluma kazandırılmalarını sağladığı için bütün Avrupa'ya ve daha sonra Kuzey Amerika'ya örnek olmuştur (Demirbaş, 2021).

17'nci yüzyılın ikinci yarısından 19'uncu yüzyılın başına kadar olan dönemde ekonomik problemlerin çoğalması, cezaevlerinde mahkumların yanına yoksul, evsiz, akıl sağlığı bozuk kişilerin de yerleştirilmesi ve cezaevlerinin kazanç kapısı olarak kiraya verilmesi cezaevlerinin problemlerinin boyutunu arttırmıştır (Özbek, 2023). Yapılan çalışmalardan elde ettiğimiz 20. Yüzyıl öncesi cezaevi kurumlarının; her kesimden insan kabul etmesi ile kişileri suçlarına, yaşlarına, ceza sürelerine vb. sınıflara göre ayıran, belirli standartlara göre oluşturan, sistemli bir yönetim şekli olmadığı gibi var olan yapıların cezaevlerine dönüştürülmesi ile planlanmış bir mimarisi de yoktur.

3.3.1.2. Topluluk Sistemini Terk Etme Çabaları

20. yüzyıl öncesinde suçluyu en çok değer verdiği özgürlüğünden alıkoyan, suçluyu çalıştıran, suçluyu topluma kazandırabilen aynı zamanda toplumu suçludan uzak tutabilen cezaevi sistemi, kabul görmüş ve düzenlenebilecek bir kurumdur. San Michele ıslah evi ve Gand cezaevi örnekleri, mimari açıdan Newgate Hapishanesi ve çeşitli düşünürler sayesinde topluluk sisteminin getirdiği problemler düzenlenmeye çalışılmıştır.

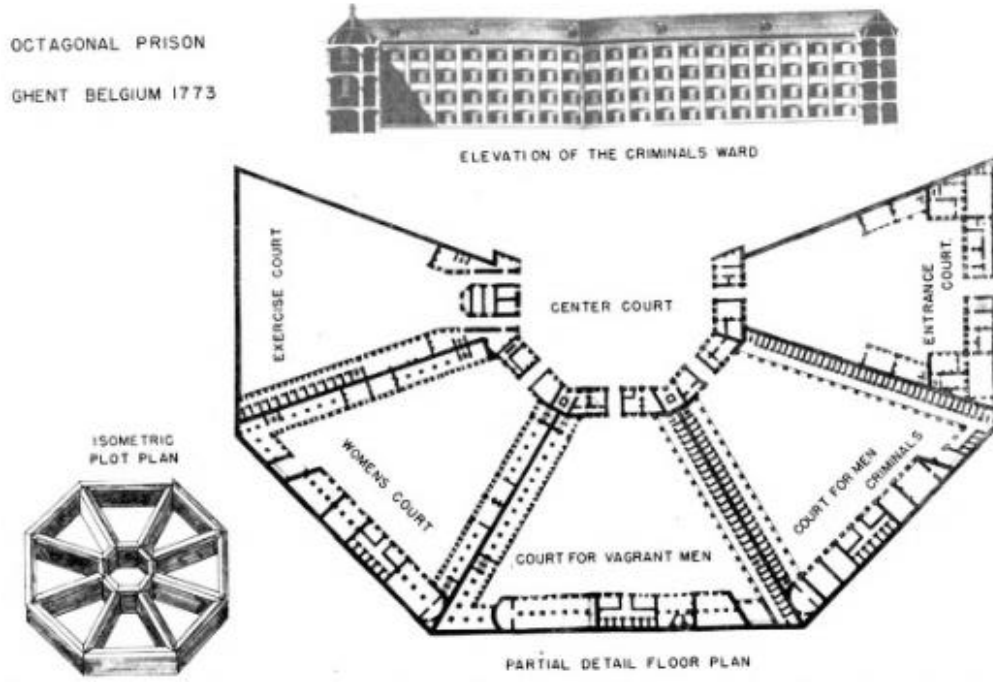
1703'te Papa XI. Clemens tarafından yapılan Roma etraflarında San Michele ıslahevinde, genç mahkumlar için içerisinde, sadece kendilerine ait olan 60 tane hücre, ders odaları, hasta odaları, disiplin odaları, bütün gün çalıştıkları büyük atölyeleri vardı (Demirbaş, 2021). Dikdörtgen bir plana sahip olan yapının; tam ortasında katlar arası bağı sağlayacak yüksek pencere, 3 katta 20şer hücre ile toplam 60 hücre, zemin katta hücrelerin önünde yer alan büyük çalışma alanı, üst katlarda balkon şeklinde hücrelerin girişlerine açılan ve zemindeki çalışma alanını gören koridor ile simetrik bir düzenden oluşmuştur (Şekil 3.3).

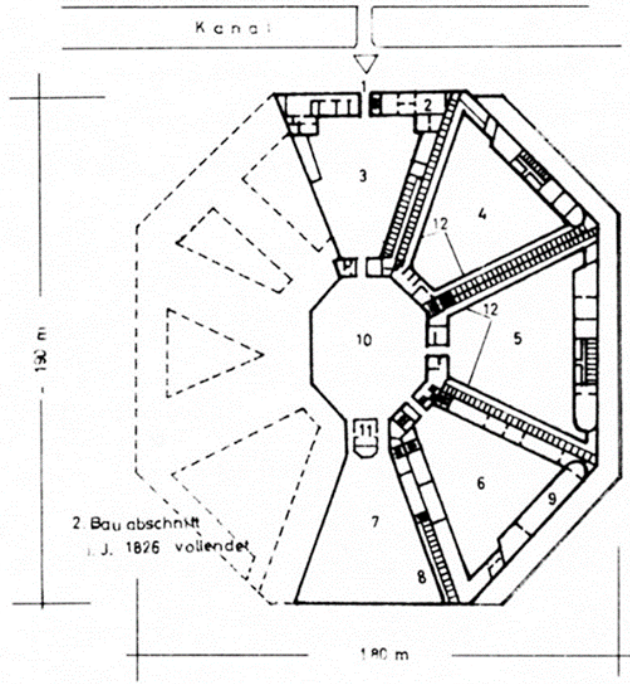
Şekil 3.3. San Michele, Roma, Genç Erkek Cezaevi kesit ve planı (Prison, 1949).

Jean Vilian'ın 1772 yılında, içerisinde cinayet işlemiş mahkumlar için kısmı da bulunan, altı köşeli bir açık alanın etrafında tüm kısımları açık alana ulaşan ve her

kısımda ayrı ayrı bölümlendirilmiş şekilde yerleştirilen mahkumların bulunduğu Gand hapishanesini (Maison de Force) yaptırmıştır (Doğan, 2019). Yapıda merkezi bir avludan, ince duvarlar ile belirli sınıflandırmalara göre ayrılmış daha küçük avlulara geçiş vardır. Avluya açılan kapıları olan duvar boyunca uzanan mahkumların hücrelerine üstü kapalı yaya yollarından ulaşıldı (Şekil 3.4 ve Şekil 3.5).

Şekil 3.4. 1773 Gand Hapishanesi planı (Prison, 1949).

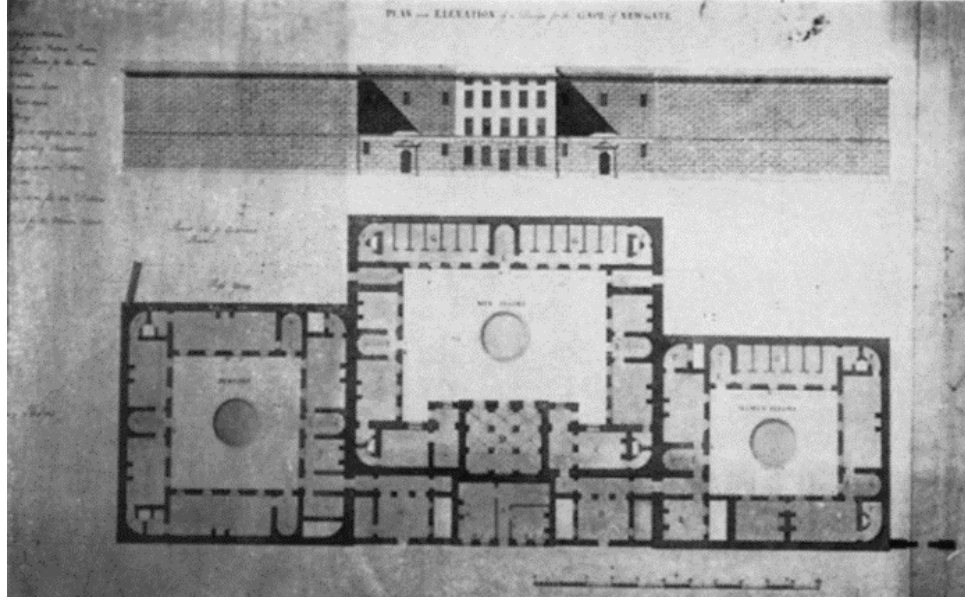
- 1) giriş kapısı,
- 2) yönetim daireesi,
- 3) avlu,
- 4) erkek suçlular bölümü,
- 5) erkek serseriler bölümü,
- 6) kadınlar bölümü,
- 7) egzersiz alanı,
- 8) yataklı hücreler,
- 9) çalışma ve ortak odalar,
- 10) merkez avlu,
- 11) şapel,
- 12) ambülatuvar (Sütun hizası ile kuşatılmış ötülü veya açık uzun yaya yolu (Hasol, 2014).).

Şekil 3.5. Gand Hapishanesi planı (https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Gent_Maison_de_Force.jpg, 2023).

Her iki hapishanede de şahsi önlemlerin yardımıyla, mahkumların tedavi edilmesine çalışılmış; mahkumlar gündüzleri konuşma yasağıyla beraber çalışıyor geceleri ise bir kişilik hücrelerine gönderiliyorlardı (Demirbaş, 2021).

Genel hapishane sistemleri gelişimine katkı sağlamasada; önceleri hem şehir kapısı hem hapishane olarak kullanılan Londra Newgate hapishanesi çeşitli nedenlerden dolayı tekrar tekrar yapılmış, 1769 yılında ise yeni bir yapı olarak masif boş duvarların hapishane mimarisine daha çok uygun olduğu 3 ayrı kısımdan oluşan; sol dikdörtgen borçlular, sağ küçük dikdörtgen kadın suçlular, orta dikdörtgen erkek suçlular ve içeri çekilerek onlar üzerindeki merkezियeti artan idare kısmı olarak, George Dance tarafından tasarlanmış, merkezi dörtgen 1782’de diğerleri birer yıl ara ile kullanıma açık hale gelmiş, 1902’de ise kapanmıştır (Kalman, 1969) (Şekil 3.6). Newgate hapishanesi kendinden önceki gotik, süslü dış cephede masif kaba duvarlar ile korkunçluk sağlamış; apartmandan bozma plandan ise düşünülmüş, tasarlanmış bir

plana geçmiştir. Bu nedenlerle mimari açıdan önemli bir hapishanedir. Ayrıca mahkumların sınıflandırılarak ayrılması günümüzde suça ve mahkûma göre ayrılan hapishaneler için bir başlangıç sayılabilir.

Şekil 3.6. George Dance tarafından tasarlanan 1768 New Gates Hapishanesi (Kalman, 1969).

Hapishanelerin problemleri Voltaire ve Rousseau gibi dönemin meşhur düşünürleri tarafından fazlasıyla eleştirilirken 1764'te Beccaria “Suçlar ve Cezalar” isimli yapıtında hürriyeti bağlayıcı cezayı hem savunmuş hem de mahkumların insani şartlar görmeleri için asgari koşullar getirilmesini önermiştir (Özbek, 2023).

John Howard'ın İngiliz ve kıta hapishaneleri üzerine yaptığı anketler, kurumlardaki suistimalleri dünyanın dikkatine sunmuştur (Sellin, 1931). Howard'ın çalışmaları dört ilke oluşturmuştur (İnce, 2006):

- Güvenilir ve sağlıklı bir bina
- Sistemli teftiş
- Mahkumdan ücret alınmaması
- Uslandırıcı rejim

Howard hayatının son 20 yılını hapishaneler üzerine geçirdi ve çalışmalarında; erkek suçlular, borçlular, kadın suçlular ve genç suçlular için eşit olmayan büyüklükte dört

Günümüz manasındaki ilk cezaevlerinde; ekonomik problemler, suçlu olmayan kişilerin bile cezaevlerine konulması, suçlular ve suçlar arası ayırımın oluşmaması gibi çeşitli nedenlerden dolayı hapis cezası topluluk sistemi şeklinde gerçekleşmiştir. Çeşitli düşünürlerin ve örnek hapishanelerin izinde topluluk sisteminin mahkûmlar için ayrı bir ceza oluşturduğu ve mahkûmu tedavi etmekten uzaklaştırdığı görülmektedir.

3.3.1.3. Pensilvanya Sistemi (Hücre Sistemi)

Sömürge toplumu olan Amerika'da, 1680'lerin başında Kuveykirların (İngiltere'de George Fox önderliğinde olduğu düşünülen otorite kabul etmedikleri için yargılanan ve Amerika'ya göç eden Hıristiyan dini akımıdır (Eroğlu, 2020)) başı olan William Penn, daha sonra Kuveykirlarla birlikte kurucusu olacağı Pennsylvania adını alacak kolonide sert ve küçük düşürücü cezalara yanıt olarak mevcut cezai yaptırımlarda reform ve rehabilitasyon yapmaya karar verdi (Roth, 2006).

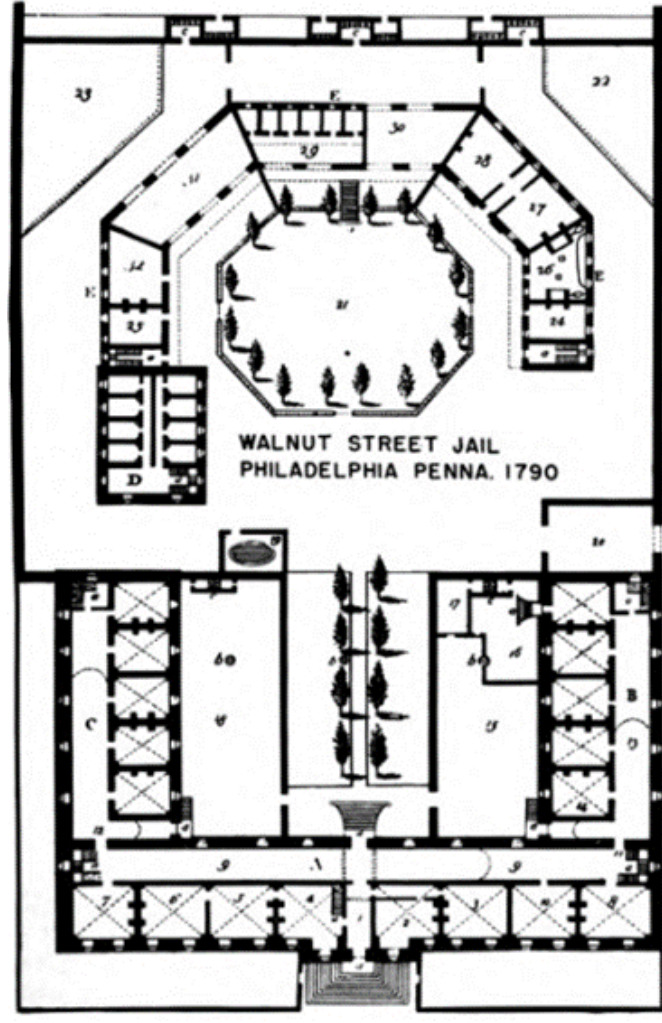
Kuveykirların öncülüğünde oluşan bugün de çalışmalarına devam eden dünyanın ilk hapishane iyileştirme vakfı olan Philadelphia Cezaevi Vakfı (1776), 1790 tarihinde 30 mahkûm kapasiteli Philadelphia Cezaevini (Walnut Street Hapishanesini) kurmuştur (Sarıdiken, 2014). Pensilvanya Sistemi dünyanın ilk modern hapishanesi olarak adı geçen Philadelphia Cezaevi'nden ismini almıştır (Güven, 2019).

Meditasyon, dua ve yalnızlık odaklı Pensilvanya Sisteminde; mahkûmlar, tek kişilik hücrelerde kalıyor, terzilik, ayakkabı yapımı ve tamiri gibi işlerde yine tek başlarına çalışıyorlar sadece hapishane görevlileri ve kısıtlı bir şekilde ziyaretçileri ile görüşebilmektedir (Doğan, 2019). Mahkûm, hücreden volta atmak için ufak bir hole bırakılır; bu sert yalnızlık, mahkûm ceza süresini bitirinceye, ölünceye veya akli dengesini kaybedinceye kadar uygulanırdı (Demirbaş, 2021).

Foucault'a göre Walnut Street Hapishanesinin iki önemli özelliği vardır: Birincisi, yalnızlık ve özüne dönme şeklinde işlemesinden dolayı cezanın topluma duyurulmaması ilkesi; ikincisi ise mahkûm sürekli gözetlenmesi sonucu hükümlüyle beraber, hükümlünün suçu, bu suçun hangi şartlarda oluştuğuna dair bir rapor, sanığın

sorgulamasının bir özeti ve mahkeme kararının verilmesinden önceki ve sonraki hareketlerine dair alınan birtakım ekler ile hapisane zihinleri dönüştürecek bir makine, bir bilgi aracı olarak çalışmaktadır (Foucault, 2019).

1798’de yazılan bir tasvire göre her hücrede, mahkûmun ulaşamayacağı yükseklikte çift parmaklıklı küçük bir pencere bulunur, duvarlar mahkûmların birbiri ile iletişim kurmayacağı kadar kalın yapılırdı (Prison, 1949) (Şekil 3.8).

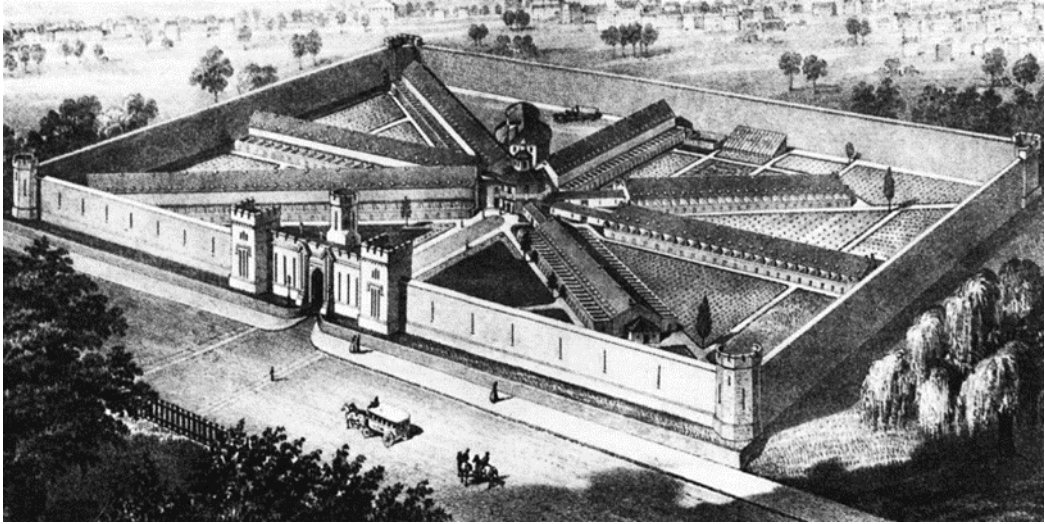

Şekil 3.8. Walnut Street Hapishanesi D Blok; zemin kat planı 16 hücre birimini gösteriyor (Prison, 1949).

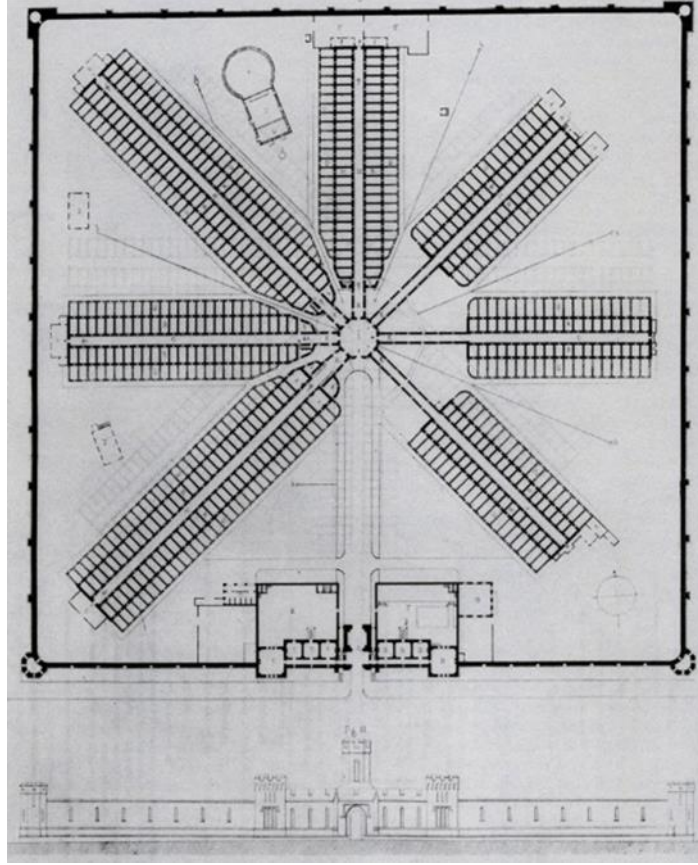
Philadelphia Cezaevi Vakfı, İngiliz reformcuları tarafından savunulan hapisane fikrinin en önde gelen destekçisi haline geldi ve çabalarından, ilk kez Walnut Street

Hapishanesinde denenen ve tam gelişimine Doğu Hapishanesi'nde ulaşan Pensilvanya Sistemi doğdu (Sellin, 1931).

1829 Doğu Cezaevi – Kefaret evi (Eastern Penitentiary / Cherry Hill)'nde mahkûmun vicdanı üzerinde daha güçlü etki oluşturmak için tecrit karakteri yükseltilmiş ve yedi tane kanat binanın merkezinde tüm cezaevini görebilen idare olmak üzere yıldız biçiminde bir mimari uygulanmıştır (Demirbaş, 2021). Mimar John Haviland, 1821 yılında yapılan bir yarışmayı kazanarak önerisinin inşa edilmesini sağlamıştır (Ağcakale, 2010). Dikdörtgen bir duvar içinde bulunan yapıya duvardaki gösterişli büyük bir ana kapıdan girilir. Yapı ana yuvarlak bir merkezden dağılan 7 kolla dikdörtgenlere ayrılmaktadır. Her dikdörtgen merkeze uzun bir koridorla bağlanmaktadır. Bu koridorlar her iki tarafında uzun bir sıra halinde dizilmiş bulunan kendi egzersiz alanları olan hücrelere ulaşmaktadır. Dış duvarın köşelerinde ve ana kapıda bulunan kuleler ve merkez kütlede yükselme sayesinde diğer dikdörtgenlerin egzersiz alanları ve dış duvarların içinde kalan tüm alan gözetlenebilmektedir (Şekil 3.9 – Şekil 3.10).

Şekil 3.9. 1829 Doğu Hapishanesi (https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Eastern_Penitentiary_of_Pennsylvania.jpg, 2023).

Şekil 3.10. Doğu Hapishanesi
(https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Eastern_Penitentiary_of_Pennsylvania_1.jpg, 2023).

Philadelphia Cezaevi Vakfı hapishanelere, hapishanelerin bir devlet hapishanesi olarak güçlü finansman ve atanmış yetkilerle çalışması sonucu iyi yönetim şeklini getirmiş ve bu başta New York Greenwich Village'daki Newgate Hapishanesi olmak üzere Kentucky, Maryland, Massachusetts, New Hampshire, New Jersey, Vermont ve Virginia'da da uygulanmıştır (Roth, 2006).

Pensilvanya sistemi, Foucault'nun heterotopiyaların son ilkesinde bahsettiği mükemmel işleme gereken sömürge topraklarından, Amerika'da; İngiliz Kuveykirların, kendinden önceki ceza uygulamalarından ders çıkararak mükemmeli oluşturmaya çalıştığı hücresel ceza sistemidir. Ancak Pensilvanya ceza sisteminde uygulanan sert tecrit uygulaması mahkumlara en az topluluk sistemi kadar sıkıntı yaşattır. Pensilvanya sistemi, topluluk sisteminin sahip olmadığı; mimariyi ceza sistemine sokmak, mahkumların gözetlenmesi sayesinde bilgi birikimi yapmak ve devlet gücü sayesinde ile çalışma olumlu yanlarına sahip olsa da mutlak tecrit

uygulamasının yıkıcı etkileri hesaba katılmadığı için yeterli bir sistem olmamıştır. Pensilvanya sisteminden sonra mahkumların topluma kazandırılabilmesi için yeni ceza sistemlerine hala ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3.1.4. Auburn Sistemi (Sessiz Sistem)

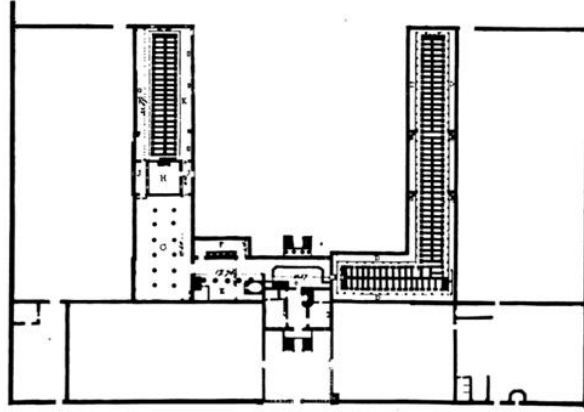
New York City Greenwich Village'deki 1797 açılış tarihli Newgate eyalet hapisanesi tüm suçluları kabul etmek ve barındırmak için çok küçüktü, bu nedenle yeni hüküm giymiş olanlara yer sağlamak için 1797 ile 1822 arasında 5.067 kadar hükümlü kabul edildi ve 2.819'u affedildi ve bu durum geceleri katı ve eksiksiz hücre hapsi sağlayan ünlü Auburn hapisanesinin inşasını emreden 1816 yasasına yol açtı (Prison, 1949).

1816 tarihinde New York'ta inşa edilen Auburn Hapishanesi'nde hükümlüler ilk önce ikişerli şekilde hücrelerde kalırken iki hükümlünün beraber kalması sorunlar yaratınca daha sonra cezaevinin bir bölümüne 80 kişilik tek kişilik hücreler yapılmış ama bu da pek çok sorunu beraberinde getirmiştir (Kurt, 2006). Auburn hapishanesinde uygulanan çift kişilik hücre sistemi topluluk sisteminin etkilerinin hala görüldüğünün kanıtı niteliğindedir. Daha sonra uygulanan tek kişilik yalnızlığa dayalı hücre sistemi de sorunlar getirmiş bu nedenle yeni bir sistem denenmiştir. Auburn'un ilk muhafızı olan Brittin, 1821'de öldü ve yerine geçen Elam Lynds, yeni hapishane mimarı John Cray ve Teftiş Kurulu'ndan Gershom Powers ile iş birliği yaparak, Pennsylvania'nın sürekli hücre hapsi fikrini terk etti ve tarihi Auburn sistemini oluşturan ustaca bir uzlaşma üzerinde çalıştı (Prison U. S., 1949). 1823'te Auburn sistemi, Pensilvanya yalnızlık sistemine karşılık sessiz sisteme sahip; mahkûmun iyileştirilmesinin, mahkûm gruplaşmasına engel olduğunda gerçekleşeceği düşünülen yeni bir hapishanenin sistemidir (Demirbaş, 2021).

Auburn Hapishane sisteminde mahkumlar, gece bir kişilik hücrelerinde kalır; diğer mahkumları ise gündüzleri atölyelerde düşük bir maaş karşılığı çalışırken ve yemek zamanlarında kesin konuşma yasağı uygulanırken görebilirlerdi (Ayhan, 2020). Auburn cezaevlerinde hükümlüler sadece bir ihtiyaçları olması durumunda infaz ve koruma memurları ile oldukça düşük ve sessiz bir şekilde konuşabiliyorlardı (Güven, 2019). Foucault'a göre Pensilvanya sisteminde olduğu gibi duvarlar tutukluyu

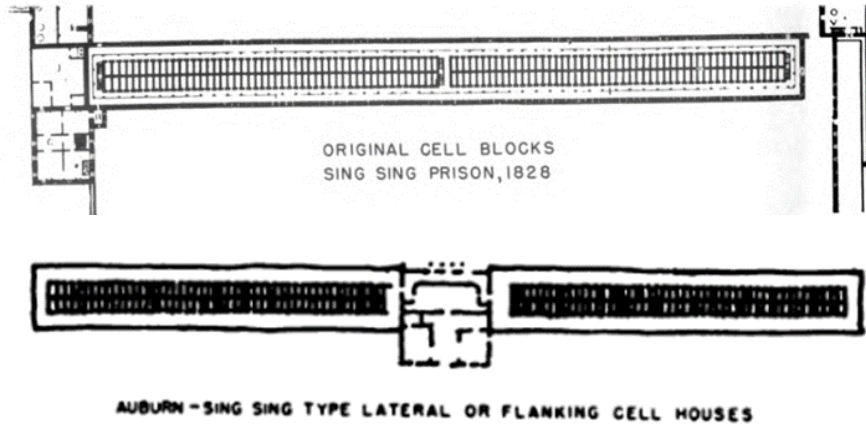
kendiyle baş başa bırakarak ceza verirken Auburn sistemindeki çalışma, zorunluluktan çok bir teselli imkânı sağlar ayrıyeten sadece üstlerle konuşma biçimi iktidarın hiyerarşisini oluştururken zorunlu çalıştırmanın yararı belli bir becerinin kazandırılması değil bir iktidar ilişkisinin, bireysel aitlik ile iktidarın üretim şemasının oluşturulmasıdır (Foucault M. , 2019). Sistemin hükümlüyü çalışma, yemek yeme, egzersiz alanları gibi mekanlarda bir araya getirmesi sosyalleşmesi açısından olumlu olsa bile birbirleri ile konuşamamaları hükümlüyü yine yalnızlaştırmaktadır. Çalışma hapisanenin kendi ekonomisini geliştirmesi açısından önemli olsa da mahkumlara uygulanan hiyerarşi ve birbirleri ile konuşulmasının engellenme zorluğu daha çok personel ihtiyacını doğurabilir.

Auburn Hapishane mimarisi, San Michele hücreli dikdörtgeni ve Gand hapishanesinin hücre yerleşim düzeninin harmanlanması olarak; hücreler taştan, sadece 2,1 metre uzunluğunda, 1,06 metre genişliğinde ve 2,1 metre yüksekliğinde, dikdörtgenin ortasına sırt sırta yerleştirilmiş ve hücre bloğunun tamamını çevreleyen geniş bir koridorla inşa edilmişti (Prison, 1949). Bir dikdörtgenin içinde dış duvarlardan uzak kalan hücreler iklimsel dış etkenlere ve güvenlik problemlerine karşı korunaklı bir yapı oluşturur. Arka arkaya dayanan hücreler mekanik ve elektrik tesisatı açısından kolaylıklar sağlayan bir plana sahip olsa da hücrelerin içeride kalmasından dolayı karanlık ve havasız hücreler oluşturmaktadır. Toplu ve tek kişilik mekanların beraber planlanması gerekliliği doğurduğu için ise karma bir yapı mimarisine sahip olması gerekmektedir (Şekil 3.11). Auburn Sistemindeki küçük odalar mahkumların sürekli kalamayacakları kadar küçüktür. Çalışma ve yemek mekanları bu noktada mahkumları hücre dışına çıkarması açısından da önemlidir.

Şekil 3.11. Auburn Hapishane planı (Prison, 1949).

Auburn hapishanesi, Auburn sisteminin ana planını sağlasa da daha sonra yapılan beş katlı 1825 Sing Sing kurumu; Auburn ve genel hapishane mimarisinin ana problemlerinden uzun karanlık hücre koridorlarına uzun koridorları ikiye bölerek çözüm modeli sağlamıştır (Prison, 1949) (Şekil 3.12).

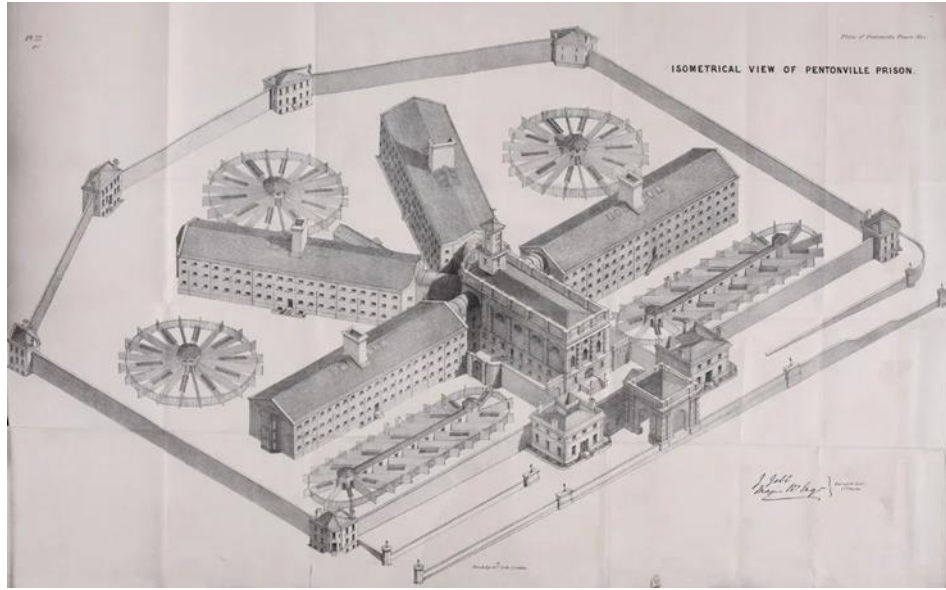

Şekil 3.12. Sing Sing parçalanmış uzun koridor (Prison, 1949).

Ortak mekân ve hücre mimarisinin beraber kullanılması gerekliliği devlete masraflı olması nedeniyle negatif yorumlar alan sistem; disiplin oluşturma ve çalışmayı düzenlemede rahatlık oluşturması sebebi ile konuşma yasağı kaldırılarak güncel olarak kullanılmaktadır (Karkaş Doğan, 2009).

3.3.1.5. İrlanda Sistemi (Dereceli Sistem)

19'uncu asırda Pensilvanya ve Auburn sistemleri Avrupa'da eleştiriliyorken İngiltere, 1842'de Pensilvanya sistemi misal alınarak pencereler arası bir hücreden diğerine konuşmayı ve sallanmayı zorlaştırmak için yedi kol yerine beş kollu merkez kolu denetim olmak üzere Pentonville cezaevini açmıştır (Demirbaş, 2021). Merkezin hapishanenin tam ortasına yerleştirilmesi ile tüm kollarını rahatlıkla denetleyebilmekte ve tüm kollarına ulaşabilmektedir (Şekil 3.13). Pentonville Hapishanesinin radyal plan prensiplere göre inşa edilmesi, yüzyıllarca süren karışıklığa son verdi ve önümüzdeki elli yıl boyunca bu ülkedeki hapishane mimarisi modelini sağlam bir şekilde belirledi (Fairwater, 1961). Pentonville hapishanesi tarzında 1847 tarihine kadar kırk hapishane yapılmıştır (Gül, 2015).

Şekil 3.13. Pentonville Hapishanesinin inşaatı, havalandırması ve detayları hakkında Hapishaneler Genel Müfettişliği raporu (W. Clowes and sons for H.M. Stationery Off, London, 1844) (<https://kids.britannica.com/students/article/Pentonville-Prison/632087>, 2023).

Joshua Jebb'in tasarımı başlangıçta 520 mahkûmu tutmak için iki temel fikre dayanıyordu: ayrı hücre sistemi kullanılarak bireysel hapsedme (her hücre 4,1 x 2,3 metre) ve radyal planın kolları boyunca gözetleme (Wigglesworth, 2018). Müşteri kitesini aldığı kentsel mahallenin tam kalbinde, altı dönümlük bir alanda duran ve

7,62 metre yüksekliğindeki duvarlarla çevrili yeni hapisane, korkunç şekilde karartılmış hücreleri ve yüksek duvarları ile fiziksel cezanın yasanın mimari yolla en ağır yaptırımların uygulanabileceğinin gözle görülür bir işaretidir (Jewkes ve Moran, 2017). Kraliyet Mühendisi, Binbaşı Joshuo Jebb eliyle planlanan Pentonville Cezaevi, bir şapel arkasına konumlandırılmış üç katlı ve dört bloktan, hayat standartlarını arttırmak ve sağlıklı bir mekân yaratmak için havalandırma bacası ve ısıtma sistemi ile yapılmıştır (Gül, 2015). Asıl hedef olan hükümlülerin kendi arasında iletişim kurmamaları için önceki hapisanelerde yapılan hücreler arası bölücü duvarlar 20cm'den 50cm'e arttırılmıştır, hücre kapıları penceresiz, hücre içindeki pencere ise içeri açılır şekilde yapılmıştır (Ağcakale, 2010).

Çalışma ve uyuma kişisel hücrelerde yapıyor sadece egzersiz ve vaazlar için hücrelerden çıkılıyordu (Ağcakale, 2010). Hükümlüler çoğunlukla hücrede vakit geçirdikleri için hücre boyutları Auburn sistemine göre daha büyük olmak zorundadır. Hükümlünün hücrelerinden çıkmasına müsaade verilen zamanlarda karşılaşabileceği diğer hükümlüler ile birbirlerini tanımamaları için gözlerinin olduğu bölümde delikli kukuletalar kullanılması şartı vardı (Dirihan, 2020) (Şekil 3.14). Bu sayede mahkumlar hem sadece otorite tarafından görülmekte hem de sadece otoriteyi görmektedir. Pentonville hapisane tasarım ölçütlerinden olan hücreler için olanları; daha büyük hücreler, havalandırma ve ısıtma sistemleri daha insancıl gelişmeler sağlarken mahkumları tecrit etmek için uygulanan çözümler şaşırtıcıdır. Vaazlar için hücrelerinden çıkarılan mahkumların ortak bir yerde ama birbirlerini göremeden vaazı dinledikleri iç mekân tasarımı şaşırtıcı çözümlerden birisidir (Şekil 3.15).

Şekil 3.14. Pentonville Hapishanesinde egzersiz yapan hükümlüler (Henry 1862).

Şekil 3.15. Pentonville Hapishanesi şapelinde mahkûmlar, aralarında bölücüler bulunan ayrı bölmelerde oturuyorlar (Chronicle/Alamy) (<https://kids.britannica.com/students/article/Pentonville-Prison/632087>, 2023).

Pentonville'nin tek kişilik hücre ile iyileştirme düşüncesi cezalandırma basamaklarının sadece bir kısmını oluşturur (Demirbaş, 2021). İngiltere artan suçlar nedeniyle mahkûmları farklı topraklarda yer alan ceza kolonilerine göndermiştir hatta Avustralya devletinin kuruluşunun İngiltere'deki mahkûmiyet sistemi sayesinde olduğu söylenmektedir (Akbaba, 2000). Alexander Maconochie Norfolk Adasında bulunan İngiliz ceza kolonilerinin başındadır (Doğan, 2019). Maconochie, hücre ve

sessizlik sistemlerinin dışında farklı bir sistem oluşturmuştur (Uyanık M. Z., 2017). 1840 tarihinde Norfolk adasında, çalışma ve iyi hal esaslı, hükümlüye not verilmesi mahkûmiyet süresinin belirlenmesini sağlayan dereceli sistemi oluşturmuştur (Sarıdiken, 2014). Dereceli sistemde, başlangıçta hükümlünün işlediği suça göre hapisaneye girişinde bir not veriliyor daha sonra hükümlünün günlük yaşantıları ve çalışmalarına göre iyi ve ıslah hedefine uygun davranışlarından dolayı pozitif, kötü davranışlarından ise negatif not alıyorlardı (Uyanık M. Z., 2017). Pentonville’de iyi davranış sergileyenler Avusturalya’da belirli bir ücret karşılığı çalışma ve bağımsız yaşama izni alırken orta davranış sergileyenler Avusturalya’da gelirlerinin bir kısmı hükümet tarafından kesilerek çalışıyor ve yerleşme izni alamıyorlardı, kötü davranış sergileyenler ise Avustralya’ya değil ceza kolonisi Tasman's Peninsula gönderilirdi (Demirbaş, 2021). Bu nakil cezasının mahkumları korkutmadığı ve ıslah edici yanı olmadığı gerekçesi ile eleştirilmiştir (İtalya Hapishaneler hukukî mecmuası & Nakleden Adliye müfettişi Atıf, 1931). İngiliz sisteminde belirli bir süre uygulanan hücre cezası, eskiye göre daha uygun mimaride hücrelerde uygulansa bile mahkumların iletişim kurmasından çok korkulan sert tecrit kuralları mahkumları yıpratıcı bir sistemdir. Sistemin kısa süreli ıslah etme çabası ise yetersizdir. Sistemin mahkûmu daha sonra ceza kolonisi adını verdiği yerlere yollaması ise topluma kazandırma değil toplumdan sürmektir.

1851’de Sir Walter Crofton İrlanda’da İngiliz kademeli sisteminin infaz ve şartlı salınma arasına, ara kurum – istasyon geliştirmiştir (Demirbaş, 2021). Kaynağı İngiltere olan sistem, bilhassa Walter Crofton tarafından İrlanda’da uygulandığından, sisteme “İrlanda Sistemi” adı konulmuştur (Artuk ve Alşahin, 2016). Zordan kolaya doğru ilerleyen sistemin amacı, ceza uygulanırken mahkûmun sosyal hayata hazırlanması ve ıslah edilmesidir (Cansel, 2003). İrlanda sisteminde mahkumlar şartlı salınmadan önce kurum dışında tarım işlerine yerleştirilirdi (Artuk ve Alşahin, 2016). İrlanda sistemi: Uzaklaştırma ve kontrol hedefli bir kişilik hapis, iyileştirme ve uyum sağlama hedefli toplu çalışma, yeniden sosyalleştirme hedefiyle ara kurumlar ve şartlı salınma olarak dört aşamada gerçekleşiyordu (Demirbaş, 2021). İkinci aşamada başarılı olan mahkumlar üçüncü aşamaya geçerken üçüncü aşamada başarılı olan mahkumların belirli koşullar altında salıverilmesi gerçekleşirdi (Kurt, 2006). Sonraları sistemde ilk aşamada uygulanan mahkûmun sıkı hücre cezasının süresinin kısaltılması

ya da tecrit şartlarının hafifletilmesi uygulanırken, ikinci aşamanın Auburn sistemi zamanla yumuşatılmış ve konuşmama zorunluğu kaldırılmış, üçüncü aşama ise yarı açık veya açık cezaevlerinde gerçekleşmeye başlamıştır (Demir, 2001). Auburn sistemi, Pensilvanya sisteminin yalnız mahkumlarını belirli koşullar altında topluluk sistemi ile çalışma anında birleştirirken dereceli sistem Pensilvanya ve Auburn sistemlerini sıraya koymuş ve salıverilmeden önce mahkûmun topluma kazandırılabilmesi için belirli koşullarda mahkûmu dışarı çıkarmıştır. Bu sayede mahkûmun hem ıslah edilmesi hem çalışma alışkanlığı kazanması hem de topluma karışabilmesi sağlanmak istenmiştir. Türkiye’de uygulanan infaz sistemi çağdaş gelişmelere uygun olarak değişiklikler yapılmış şekilde temelde dereceli sisteme dayanan bir sistemdir (Kurt, 2006).

3.3.1.5. Çağdaş Sistem

Çağdaş sistemden önceki sistemlerde az veya çok mahkûma acı ve ızdırap çektirme hedefi varken çağdaş anlayışta cezada acı ve ızdırap çektirme düşüncesi terk edilmiştir (Ayhan, 2020). Çağdaş sistemde mahkumiyeti yargısal bir kararla netleşen mahkûmun, tümüyle uzmanların kontrolündeki kurumlarda iyileştirilmesi, tekrar sosyalleşmesi ve uyum sağlaması hedefiyle muhtemel olan tüm bilimsel yöntemlerin kullanılması düşüncesi hakimdir (Acun, 2022). Mahkumların gözlemi ile sınıflandırılarak yerleştirilme söz konusudur bu sayede, mahkûmun kapalıdan başlayarak açık cezaevine gönderilmesi yerine, gözlem sonucu direkt açık cezaevine gönderilmesi mümkündür ayriyeten gözlemin sürekliliği sayesinde bu cezaevleri arası nakil de gerçekleşebilmektedir (Gülşen, 1993). Çağdaş sistemde infazın en başından itibaren mahkûm belirli haklara ve imkanlara sahiptir. Bu haklar ve imkanlar doğrultusunda insani şekillerde sapmaları düzeltilip topluma geri kazandırılmaları hedeflenir.

16. yüzyılın sonunda Bridewell çalışma evleri ve Amsterdam cezaevi ile başlayan infaz sistemlerindeki gelişimler 20. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan iki Dünya Savaşından sonra hız kazanmıştır. 1871 yılında Amerika’da açılan ilk cezaevi davasında mahkumları mahkeme “sivil ölümler” şeklinde belirtmiş ve 1944 tarihinde de mahkumların anayasal haklarının kanunla kısıtlanabileceğini belirtmiştir.

(Demirbaş, 2010). Bu durum o tarihlerde mahkumlara insani gözle bakılmadığının göstergesi niteliğindedir ve gelişmeler ihtiyaç duyulduğu açıkça ortadadır. 19. yy sonlarında Almanya’da Wahlberg, mahkumların çok sayıda haklarının olduğu fikrini ortaya atarken; Freundenthal, devlet ve mahkum arasında hukuki ilişki gerekliliğinden yola çıkarak cezanın uygulanmasının bedensel ve onur kırıcı bir özelliğe sahip olmayacağı, devletin cezaevlerinde sağlık koşullarına uyan bir hayatı olanaklı kılmakla ve mahkumun bakıma ihtiyacı olan yakınlarına ve salıverildikten sonra kendisine bakmakla hükümlü olduğu düşüncesini ortaya atmış ama bu çabaların gelişimi Nazilerin iktidara gelmesi nedeniyle engellenmiştir (Özbek, 2023). Amerika’da 1870 tarihinde kurulan ACA (American Correction Association) cezaların infazı hakkında reform gereksinimlerini belirleyerek bunları; sağlık, beslenme, haberleşme, ziyaret ve eğitim başlıklarında “ACA Minimum Standart Kurallar” şeklinde birleştirmiş, 1932, 1946 ve 1954 bu kuralları yeniden düzenleyerek yayınlamış ve bunlar günümüzde sayısı artarak ABD’deki infaz rejimi politikalarına etkisini sürdürmektedir (Sarıdiken, 2014). 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan uluslararası reform hareketleri ile Birleşmiş Milletler 1955 tarihinde Cenevre’de “Suçların Önlenmesi ve Hükümlülere Muamele” konulu kongrede alınan “Hükümlülere Muamelede Asgari Esaslar” ve “İnfaz Kurumu Açma” tavsiyeler, İnfaz hukukunun gelişimi üzerinde etkin rol oynamış ve "Hükümlülere Muamelede Uyulacak Asgari Esaslar" Birleşmiş Milletler tarafından 31 Temmuz 1957’de kabul edilmiştir (Demirbaş, 2000). 1973 tarihinde “Hükümlülere Muamelede Asgari Esaslar” Avrupa Konseyi tarafından; 1987 tarihinde ise “Avrupa Ceza İnfaz Esası” (100 adet) Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir (Özbek, 2023). Türkiye hem Birleşmiş Milletlere hem de Avrupa Konseyine üye bir devlet olduğu için infaz hukuku uygulamasında bu esasları dikkate almak mecburiyetindedir (Demirbaş, 2000). Hapishaneler sadece mahkumların ceza görecekleri yerler değil toplum için iyileştirilecekleri yerlerdir. Bu nedenle sonunda topluluk için amacı taşıyan mahkumlar toplulukların en başından beri sahip oldukları empati ile kucaklanır. Yapılan çalışmalar sonucu infaz sistemleri hem ulusal hem de uluslararası boyuta gelişme göstermektedir ve hala daha gelişme göstermeye devam etmektedir.

Geçmiş çok da eskiye dayanmayan hapishaneler günümüzde suçtan korkmanın, cezanın ve sapmanın karşıtı; iyileştirme, disiplin, gözetlenme ve topluma

kazandırmanın cevabı olarak vazgeçilmez mekanlarımızdan birine dönüşmüştür. Foucault'a göre hapishane, yasadışıliğin denetim ve baskı altında tutulmasını sağlayan aracı yani otoritenin bedenler üzerinde uygulanmasının mühim bir aletini, öznenin psikolojisini yaratan bu otorite fiziğinin bir ögesini, yani suç işlemeyi, üretme avantajına sahiptir (Foucault M. , 2000). Açıklama doğrultusunda, hapishaneler otoritelerin sapmaları kontrol altında tutmak ve yeni sapmalarla yeni normlar üreterek toplulukları kendi istedikleri şekilde hareket ettirmelerini sağlayan mekanlardır yorumu yapılabilir. Günümüzdeki yaygın görüş, özgürlüğü bağlayıcı cezaların bireysel ve toplumsal açıdan pek çok problem taşıdığına görülmekte olduğu ama bunun tümüyle ortadan kaldırılmasının ise olanaklı olmadığı yönündedir (Kurt, 2006). Hapis cezalarının olabildiğince uygulanmaması, onun yerine başka yaptırımlara başvurulması öngörülür; 5237 sayılı TCK m.50, 1 yıla kadar (kısa süreli) hapis cezalarının maddede öngörülen yaptırımlardan birine çevrilmesini, işlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezasının ertelenmesi, belirli suçlar için hükmün açıklanmasının geri bırakılması (CMK m. 231) hapis cezalarına önemli alternatiflerdir (Özbek, 2023). Yine adli para cezası, kamuya yararlı bir işte çalıştırma, ara bulucu işlemleri, ev hapsi, uzaklaştırma, devamlı merkeze gönderme cezaları vb. örnek alternatifler olarak verilebilir.

3.3.1. Hapishane Tipleri

İnfaz sistemleri ve ceza mimarisi beraber gelişmiştir. Çünkü hapishane binaları hapishanenin sahip olması gereken özellikleri hem iki boyutlu hem de üç boyutlu olarak sağlamazsa sistem çalışmaz. Tarihsel süreç içerisinde cezaevi mimarisi hukuk, psikoloji, sosyoloji, kriminoloji vb. gibi pek çok bilimden etkilenmiştir. Mimari hem toplumu mahkûm ve suçtan uzak tutacak bu sayede korkutucu ve güvenli olacak hem de mahkûmun cezalandırılması ve iyileştirilmesini insani şartlar altında gerçekleştirecek yapı da olmalıdır.

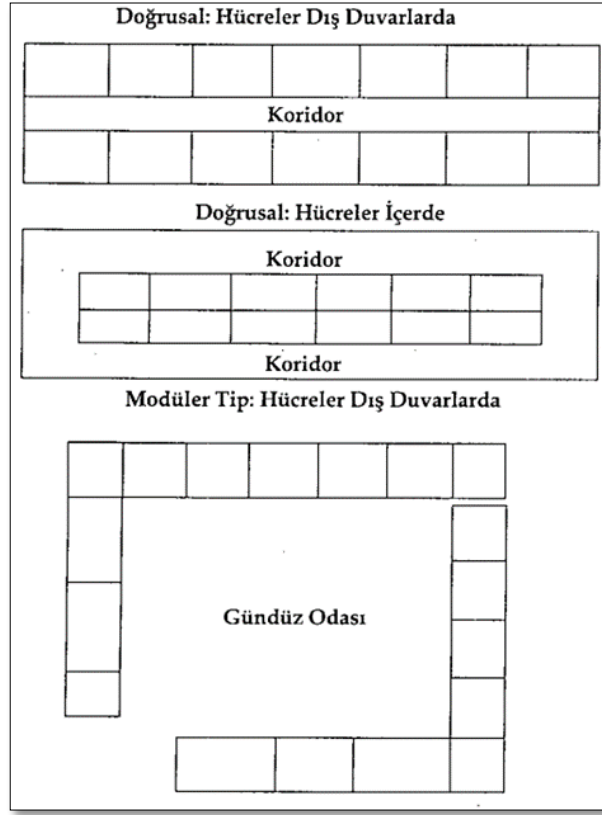
BM, AK ve Avrupa Cezaevi Kurallarında cezaevi mimarisi tasarımlarıyla ilgili sayısal ve geometrik standartlardan bahsedilmemiş havalandırma, hükümlüye yeteli alan, ısıtma ve aydınlatma sistemleri hakkında genel ifadeler verilmiştir (Basan Keçicioğlu, 2018). Genel ifadelerin kullanılması her ülkelerin kendilerine ait standartlarını kendi

kültürleri ve gereksinimlerine uygun oluşturabilmeleri içindir. Yine de temel mimari tiplerden bahsedilebilir. Temel tiplerin anlatımına geçmeden önce barınma, yerleşim ve pencerelere göre cezaevlerinin sınıflandırmasından da bahsetmek gerekir.

Barınma alanlarının yapısına göre:

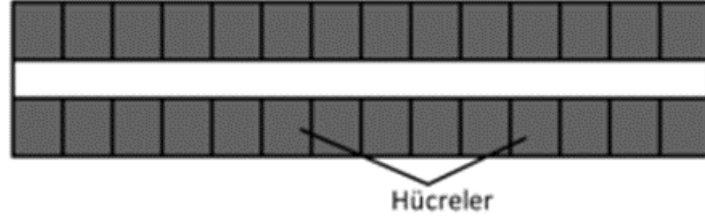
- Topluluk-koğuş tipi: İlk hapisanelerde olduğu gibi mahkûmlar arası ayırım yapılmadan bir arada cezalarını çektikleri tip topluluk tipidir. Topluluk tipinin oluşturduğu problemlerden dolayı daha sonra geliştirilen koğuş tipinde; yaş, fiziki bünye, psikolojik ve kriminolojik ayrımlara göre birden fazla hükümlü, aynı barınma ve ortak yaşam ünitelerinde kalmaktadır (Gül, 2015). Koğuş tipi mimarisinin oluşturulması ekonomik olsa da mahkûmların birbirlerini olumsuz etkilemesi, birbirleri üstünde iktidar oluşturabilmesi, hijyen sıkıntısı, can ve mal güvensizliği, hükümlünün yeterince tanınmaması problemdir. Türkiye’de F tipleri devreye girene kadar genel olarak uygulanmıştır (Demirbaş, 2021).
- Ünite tipi: Koğuş ve oda tipinin arasında genellikle bir mahkûmun veya birkaç mahkûmun özel yaşamını geçirebildiği odalar yanında, sosyal yalıtımın önlenemediği, günün belirli saatlerinde sohbet edilip, ortak faaliyetlerin gerçekleştirildiği tiptir (Demirbaş, 2021). Çalışma zorunlu değildir, teşvik edilmektedir (Erdoğan, 2022). Oda tipi ünite tipine dayanmaktadır (Demirbaş, 2021).
- Hücre–oda tipi: Mahkûmların gece ve gündüz sürekli tek kişilik hücrelerinde kalmaları hücre tipidir. Mahkûmların gündüz diğer mahkûmlar ile ortak alanda eğitim, kültür, spor ve çalışma faaliyetlerinde vakit geçirebildikleri gece ise tek kişilik hücrelerine döndükleri tip oda tipidir (Gül, 2015). Oda tipi ceza infaz kurumu personellerine görev ve sorumluluk yüklediği için mimari tasarımda personel aktif hale gelir (Demirbaş, 2021). Oda tipi ekonomik olarak pahalı ama koğuş tipinin ve hücre tipinin negatif etkilerini azalttığı, can mal güvenliği, mahkûmu sosyalleştirmesi, hükümlülerin birbiri üstündeki baskısını azaltıp yönetimin gözetim ve disiplinini aktifleştirmesi nedeniyle olumludur.

Koğuş, hücre ve odaların yerleştirilmesine göre (Şekil 3.16):

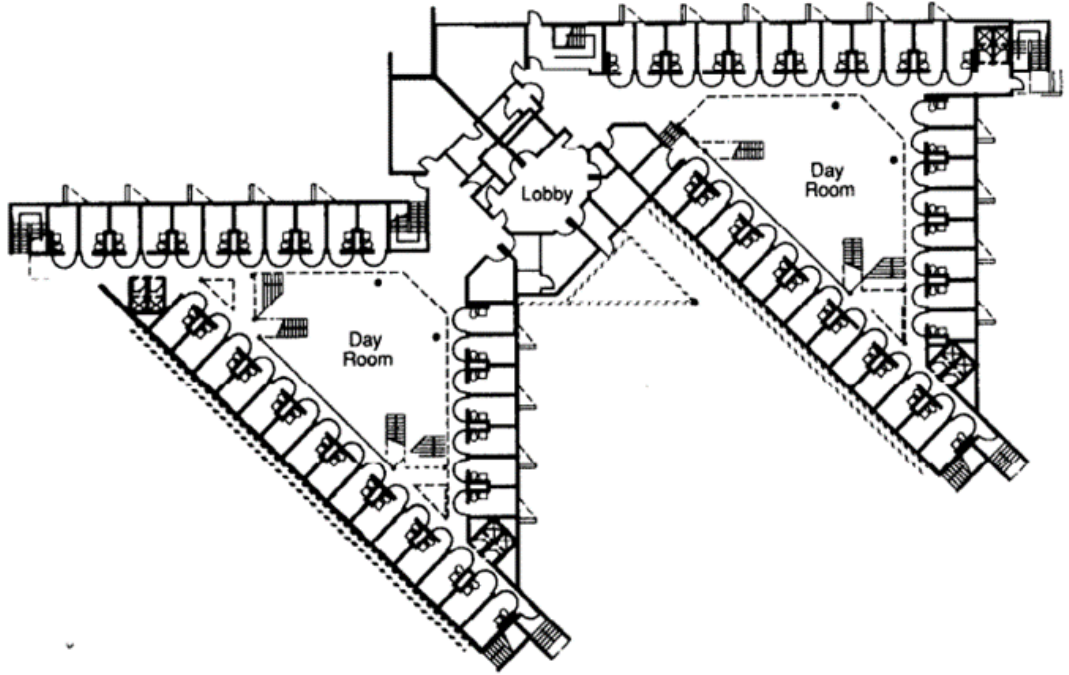
Şekil 3.16. Lineer ve Modüler tip hücre yerleşimleri (Yücel, 2007).

- Lineer / Doğrusal tip: Hücre, oda ve koğuşlar düz bir koridor üzerine ve yan yana yerleştirilmiş ise bu tip lineer tip adı verilir (Erdoğan, 2022) (Şekil 3.17). Bu tip mimari modellerde hükümlülerin yaşadıkları tek kişilik ve çok kişilik alanlarda aralarındaki ilişkileri, hareket biçimleri, iletişimleri, cezaevinde emniyetten ve güvenlikten sorumlu kişiler tarafından devamlı şekilde denetlenmez ve gözetlenmez (Mavi, 2019). Ülkemizde cezaevlerinin tasarımı lineer tipe göre oluşturulmuştur (Basan Keçicioğlu, 2018). Hücreler; U, L veya I şeklinde bir koridor hizasında paralel ya da sırt sırta şekilde sıralanmıştır. Hücrelerin sürekli gözetlenememesi tipin en büyük eksiği olarak görülse de ilerleyen gözetleme teknolojileri sayesinde bu durum çözülmektedir. Auburn cezaevi tipin önemli örneklerinden biridir.

Şekil 3.17. Lineer cezaevi tasarımı (Gül, 2015).

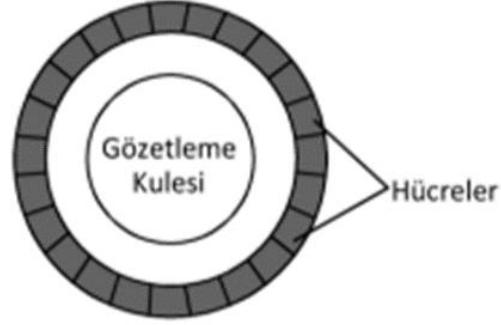
- Modüler tip: Giriş ve çıkışların bir merkezden kontrol edilebildiği hücrelerin veya odaların kare, dikdörtgen veya daire biçimindeki yüzeylere yerleştirilmelerine modüler tip denir (Basan Keçicioğlu, 2018). Modüler tipte hücreler yan yana olacak şekilde dış duvara yerleştirilir bu sayede gündüz bulunacakları alan hücrelerin ortasında kalmış olur (Şekil 3.18).

Şekil 3.18. Modüler Cezaevi Tasarımı (United States General Accounting Office, 1991).

Sürekli gözetmeyi oluşturan bu tasarım, cezaevlerinin yaşam yerlerinin kesintisiz kontrol edilebilmesi olanağını sağlar (Mavi, 2019). Sürekli gözetlemenin en etkin olduğu temel tip panoptik tiptir. Panoptik tipte hücreler yapının daire şeklindeki dış

duvarlarına yerleştirilmişken binanın gözetleme kulesi, yapının ortasına bir yer altı geçidi ile dışarıdan ulaşılacak şekilde yerleştirilmiştir (Kurt, 2006) (Şekil 3.19).

Şekil 3.19. Modüler cezaevi tasarımı (Gül, 2015).

Koğuş, hücre veya oda pencerelerinin yapısına göre:

- İçe bakan pencere tipi: Koğuş, hücre veya odaların pencereleri cezaevinin iç tarafına, çoğunlukla havalandırma avlularına açılmaktadır (Kurt, 2006). İç güvenlik ve iklimsel koşullara karşı dayanıklılık sağlayan bu tip mahkumlara sadece gökyüzünü gördükleri için tümüyle dış çevreden soyutlanır.
- Dışa bakan pencere tipi: Koğuş, hücre veya oda pencereleri cezaevinin dış güvenlik alanlarına bakmaktadır (Kurt, 2006). Özellikle güvenlik konusunda sıkıntı yaratan bu tipte mahkûmun dış çevreyi belirli bir düzeyde algılayabilmesi psikolojik etki olarak olumludur.

20. yüzyıla kadar kullanılan temel mimari formlarına dikdörtgen, avlu, panoptik, ışınsal ve telefon direği, panoptikon tipler verilebilirken yeni gelişmelerle; T, haç, baklava dilimi, üçgen, gökdelen, modüler, kampüs ve küme tipleri oluşturulmuştur.

3.3.2.1. Dikdörtgen Tip

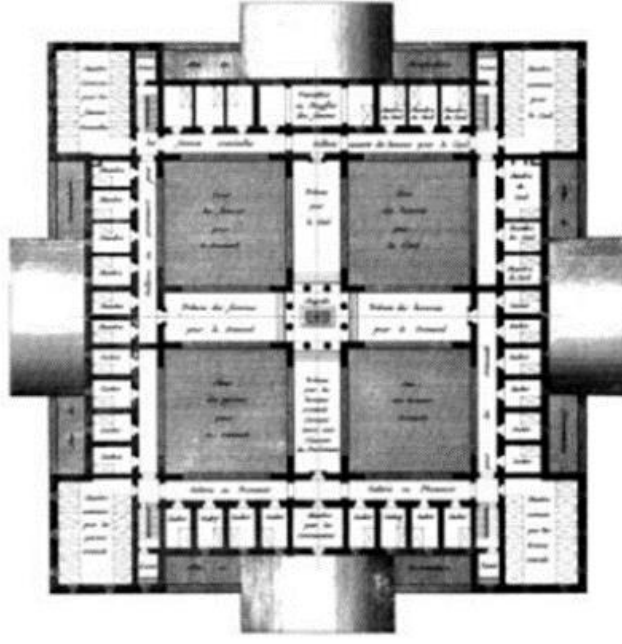
Planlanarak yapılan ilk cezaevlerinden bu yana kullanılan dikdörtgen tip, temel şeklin kare veya dikdörtgen olması ile oluşur. İlk başlarda tüm fonksiyonlar tek bir

dikdörtgenin içerisinde çözülmeye çalışılmışken günümüzde çoğu hapisane tipi parçalanmış birkaç dikdörtgenden oluşmaktadır. Roma, San Michele hapisanesi ve Howard tasarımları tipin ilk örnekleri arasında yer alır.

3.3.2.2. Avlu Tipi

18. yüzyıldan itibaren başlayan cezaevi reformları ile dikdörtgen form oldukça yoğun kullanırken zamanla dikdörtgenlerin içerisi boşaltılarak avlulu dikdörtgen hapisaneler oluşturulmuştur (Meral, 2015). Tek avlu olduğunda; avlu, kurumun bir bölümünden diğerine geçen herkes için yürüyüş yolu olduğu kadar rekreasyon alanı olarak da kullanılmaktadır ve çoğunlukla ikinci işlev birincisini rahatsız etmektedir (Thompson, 1980). Birkaç avlulardan oluşan Londra Newgate avlu tipinin ilk örneklerindedir (Şekil 3.6). Avlu tipi, belirli bir şekilde oluşturulmuş avluya sahip ana bir kütle ve ana kütlelerin dış çeperinin etrafındaki ikincil avlulara sahip ikincil kütlelerden oluşur. İkincil kütleler ana kütleyle ve birbirlerine bağlı ya da bağımsız şekilde yerleşebilirler. Avlu tipi için; aydınlatma, havalandırma ve egzersiz açısından olumlu olsa da avlulardan avlulara geçiş için kullanılan uzun yolların vakit alması, esnek olmayan yapısı ve inşaat masrafları nedeniyle olumsuzdur yorumu yapılabilir.

Avlu tipin bir başka versiyonunda ise bir dikdörtgen kütle kenarlarının tam orta noktalarından iki veya dört avluya bölünür (Şekil 3.20). Genellikle tipin ortasında bulunan haç şeklindeki alanda ulaşım koridoru, köşelerde ise idari ve ortak kısımlar yer alırken dikdörtgenin kenarları barınma kısımları yer alır.

Şekil 3.20. 1786 Claude Nicolas Ledoux tasarımı, Aix en Provence Hapishanesi planı (MASS Design Group, 2018).

New Jersey'deki Leesburg'da Bayside State Hapishanesi avlu tipi hapishanelerin daha düşünülerek planlanmış şeklidir (Ağcakale, 2010) (Şekil 3.21).

Şekil 3.21. 1977 Bayside State Hapishanesi (Apple Harita, 2023).

56 hücreden oluşan 2017’de Mies van der Rohe ödülüne aday gösterilen Hólmsheiði Hapishanesi avlu tipinin günümüze yorumlanmış bir örneğidir (Şekil 3.22).

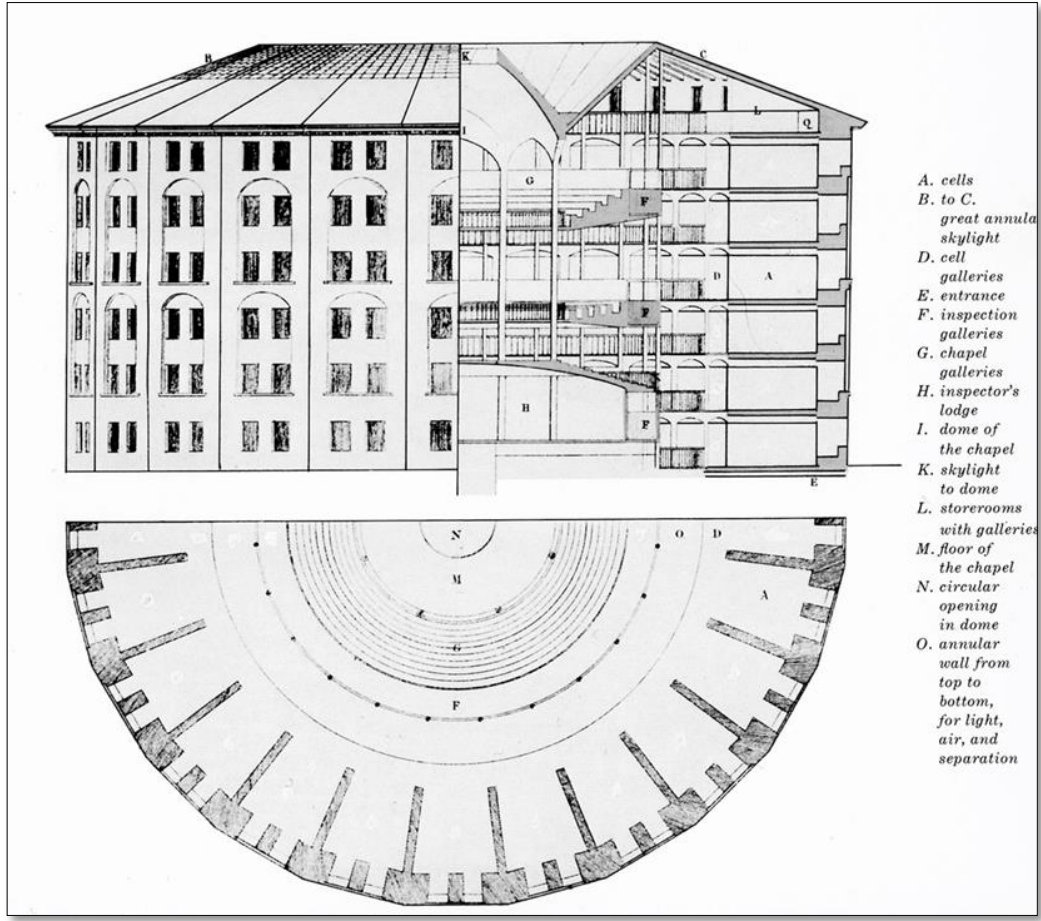
Şekil 3.22. 2016 Hólmsheiði Hapishanesi (https://www.youtube.com/watch?v=loe1qXMhkWo, 2023).

3.3.2.3. Panoptikon Tip

Dairesel bir plandan oluşan tipte dairenin içinde tam merkezde bulunan bir gözetleme kulesi vardır. Dairenin çeperine sıralanmış hücre, koğuş ve odaların hem ışık almak için dış duvarında hem de gözetlenebilmek için dairenin iç kısmında gözetleme kulesine bakan iki adet penceresi bulunur. Gözetleme kulesi ve hücre, koğuş veya odalar arası boşluk bulunur. Karartılmış olduğu için kendi içerisi görülmeyen gözetleme kulesi tüm hükümlüleri görmektedir. Tipin ana amacı, gözetleme kulesinde kimin olduğu fark edilmeksizin hatta bir kişinin bile olup olmadığı bilinmeksizin hükümlülerin sürekli gözetlendiklerini düşündürmeleridir. Bu sayede davranışlarını sürekli istenilen şekilde sergileme zorunluluğunda kalırlar. Foucault’a göre panoptikonun güçlü etkisi: hükümlüde, otoritenin otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik halini oluşturan kesintisiz gözetim yapmayı değil kesintisiz gözetim etkisini yaratmasıdır (Foucault M. , 2019). Hükümlüler tarafından düzgün davranma zorunluluğu içselleştirildiği için eğitim ve disiplin sistemi olarak ceza infaz sistemlerinde de adı geçmektedir. Tip, yapımı maliyetli ve çok fazla israf alanına sahip olsa da kullanımı güvenli ve az personelle sağlandığı için ekonomiktir. Panoptik tipte

hükümlüler için kesintisiz izleniliyor olmak yıpratıcı, hücreler karanlık ve gürültülü bulunur. Günümüzde tipin ana hedefi olan kesintisiz gözetleme, teknolojiler ile sağlanabilmektedir ama kesintisiz gözetleme hükümlüyü yıpratmaması için çoğunlukla hükümlünün barınma kısımlarında teknoloji kullanılmaz.

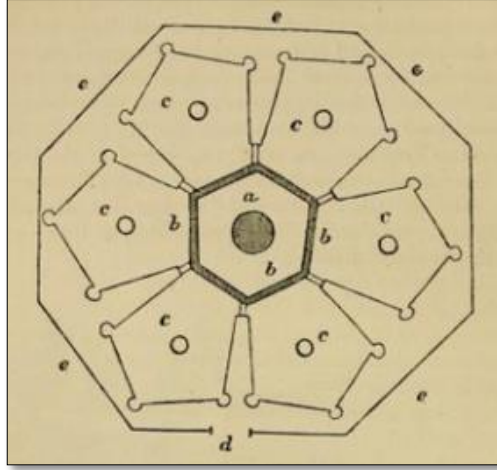
1785 yılında tasarlanan Panoptikon kelimesi; bütün manasına gelen pan ve gözetlemek manasına gelen opticon sözcüklerinin birleşimi ile bütünü gözetlemek manasına gelmektedir (Özdel, 2012). 18. Asrın sonlarında Rusya'da, gemi inşa mühendisi olarak fazlaca işçinin sorumluluğunu üstlendiği için merkezi bir kontrol prensibine dayalı düzenli olarak çalışan ve fazla sayıda insanı bir anda denetim altına alabilmeyi sağlayan Panoptikon'u tasarlayan abisi Samuel Bentham'ı görmeye gelen Jeremy Bentham bu mimari biçimin hapisane şeklinde de çalışabileceğini düşünür (İpek Ö. , 2012). Bentham, "Hukuk ve Ceza Mevzuatı" adlı eserinde, özgürlüğü bağlayıcı cezayı savunarak, mahkumların ıslahlarına yönelik önlemlerle meşgul olmuş ve Panoptikon ismini koyduğu bir cezaevi modelini önermiştir (Demirbaş, 2021) (Şekil 3.23). Bir gözetim kulesi etrafında ışınsal bölüntüler şeklinde hizalanan hücreler ve bunların merdivenlerle diğer katlara bağlanmasından oluşan planın en mühim özelliği, ışığın çeperlerden, yani hücrelerden geçtikten sonra kuleye varması, bu sayede gözetim kulesinin hangi katında ve hangi yönünde görevlinin yer aldığının hücrelerdeki hükümlüler tarafından çözülememesi olarak belirlenebilir (Ağcakale, 2010). İngiltere Parlamentosu, Panoptikon modeline dayanan bir hapisanenin yapılmasına onay vermişse de şantiye 1811'de durdurmuştur (Demirbaş, 2021).

A) hücre, B) ile C) tavan penceresi, D) hücre balkonu, E) giriş, F) denetleme balkonu, G) şapel balkonu, H) müfettiş odası, I) şapel kubbesi, K) kubbe için tavan penceresi, L) depolar M) şapelin zemini N) kubbede dairesel açıklık, O) ışık, hava ve bölücü duvarlar için yukarıdan aşağıya dairesel duvar.

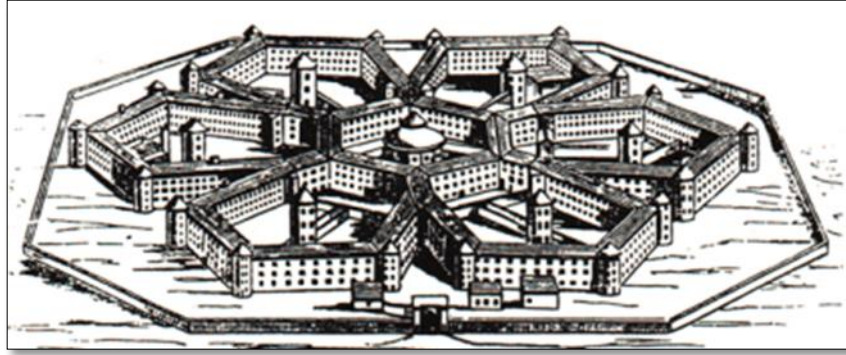
Şekil 3.23. Jeremy Bentham, Panoptikon planı ve kesiti (https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Panoptikon.jpg, 2023).

Bentham'ın Panoptikon'unun bazı planları Millbank'ta uygulanmıştır (Görkem, 2009). Altıgen oluşturan üç katlı yapı üç noktadan kapalı geçitlerle ortasındaki şapele bağlanırken altıgenin her kenarının dışında bulunan beşgen hücre kısımları içindir ve her beşgenin üç köşesinde ve ortasında bulunan avlularda gözetleme kulesi bulunur (Griffiths, 1884) (Şekil 3.24 ve Şekil 3.25). William Williams tasarımı, merkezi bir gözetleme kulesine sahip, 1816'da açılan ve devasa bir kaleyi andıran Millbank karanlık ve yeteriz havaya sahipti ayrıca gevşek kurallar ve düzensizlikle isyana yol açıyordu (Cottell vd, 2020).

a) şapel b) altıgen c) beşgenler d) giriş e) sınır duvarı

Şekil 3.24. 1816 Millbank Hapishanesi plan şeması (Griffiths, 1884).

Şekil 3.25. Millbank (Alexander & vd., 2006).

Millbank'ta olduğu gibi çoğu hapishanede kullanılan, gözetleme kulesinin merkeze yerleştirilmesi ile cezaevlerinin bir merkezde birleştirilmesi, panoptikon tipten doğmuştur yorumu yapılabilir. Bentham'ın Panoptikon'u stilinde Amerika Birleşik Devletleri'nde Statevile Cezaevi (Illinois), 1916-1925 tarihleri arasında 7 milyon dolara inşa edilmiştir (Demirbaş, 2021). C. Harrick Hammond tasarımı bu hapishane planlamasında daha sonradan 4 tanesi iptal olan 8 dairesel hücre grubunun bir merkez kubbe çevresinde gruplaşması ilkesine göre yapılmıştır (Ağcakale, 2010). Panoptikon tipi inşa edilen cezaevlerine Hollanda'da bulunan 1886 Breda, 1886 Arnhem, 1901 Haarlem cezaevleri ve 1928 Küba Presidio Modelo cezaevi örnek olarak verilebilir (Şekil 3.26).

Şekil 3.26. Presidio Modelo Cezaevi (<https://www.cubatesoro.com/museo-presidio-modelo/>, 2023).

3.3.2.4. Işınsal Tip (Merkezden dağılan / Radyal Tip)

Ana hedefin mahkumların gözetlenebilmesi olduğu panoptikonun yayılmış versiyonu ışınsal tiptir. Ortada idari, eğitim, sağlık, çalışma gibi bazı ortak fonksiyon birimleri bulunan merkez kütle vardır. Merkez kütleyle çeşitli yönlerden doğrusal şekilde hücre, koğuş ve odaları bağlanır. Merkez kütlelin yuvarlak form almasıyla yıldız şeklinde gözüktür ve çoğunlukla projeye üstten bakıldığında boşlukları ve dolulukları ile daireyi ya da yarım daireyi tamamlamış gibi duran bir plan algılanır (Şekil 3.27). Örnek olarak, merkez kütlelin konumu sayesinde 19. Yüzyılda tipin önemli örneklerinden Doğu Hapishanesi (Eastern State Penitentiary)'nde tam daire veya Pentonville Hapishanesi'nde yarım daire algılanmaktadır. 350 kişilik özel tip kapalı cezaevleri ve F tipi kapalı cezaevleri bu tipe uygun şekilde yapılmışlardır (Erdoğan, 2022).

Şekil 3.27. 312 hükümlü kapasiteli 2014 Belçika Leuze-en-Hainaut Cezaevi (Apple Harita, 2023).

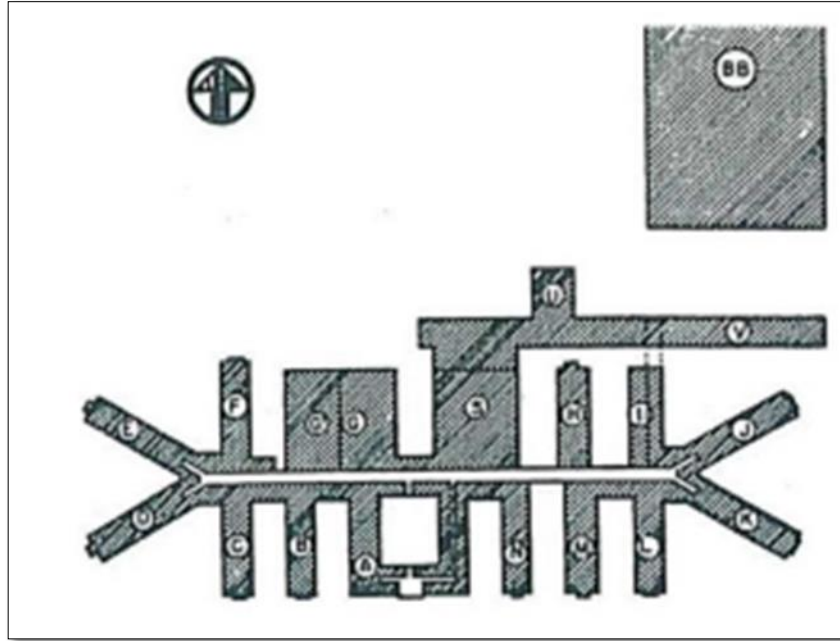
Işınsal tipin yorumlanmasına örnek olarak Danimarka'da bulunan Storstrøm Hapishanesi verilebilir. Hapishanede hücreler, bir sosyal merkezin etrafında yerleştirilmiş birimlerdir ve hapishanede daha fazla çeşitlik yaratmak için cepheler tuğla beton ve çelik malzemeler dönüşümlü kullanılmıştır (<https://www.cfmoller.com/p/Storstroem-Prison-i2730.html>, 2023) (Şekil 3.28).

Şekil 3.28. 2017 Storstrøm Hapishanesi (<https://www.cfmoller.com/p/Storstroem-Prison-i2730.html>, 2023).

3.3.2.5. Telefon Direği Tipi (Omurga / Anten / Tarak Tip)

Telefon direği tipinde ana bir veya iki ulaşım koridoru dik kestiği ikincil koridorlara bağlanır. Ana koridor, paralel ikincil koridorlarda bulunan barınma ve idare kısmında dahil olduğu tüm birimlere sıralı şekilde bağlanmaktadır. İkincil koridorlar arasında kalan boşluklarda havalandırma ve aydınlatma avluları çözülür. İkincil koridorların sayısının arttırılabilmesi ve koridorların istenilen özelliklere göre ayrılabilmesi tipi esnek hale getirirken hükümlüleri ikincil koridorların içerisinde tutması güvenliği arttırır. Telefon direği tarzı hapisanelerin en önde gelen ilk örnekleri, Büyük Britanya'daki 1874 Wormwood Scrubs ve 1898 Fresnes Hapishanesi'dir (Roth, 2006). Amerika'da ise Alfred Hopkins tarafından planlanan; tüm hapisanelerin maksimum güvenlik derecelerine sahip olmak mecburiyetinde olmadığını gösteren çeşitli güvenlik derecelerine sahip Lewisburg Hapishanesi ve dış çeperinde sınır duvarlarının bulunmadığı, ana koridorun her iki ucunda cezaevinin esnekliğini sınırlayan ışınal koridorlarla Terre Haute Cezaevi bu tipe örnek gösterilebilir (Ağcakale, 2010) (Şekil 3.29). Ülkemizde özellikle E tipi ile yaygın uygulama alanı bulan tipe İstanbul Kapalı (Bayrampaşa) ve İzmir Buca Kapalı Cezaevleri örnek olarak gösterilebilir (Erdoğan, 2022) (Şekil 3.30).

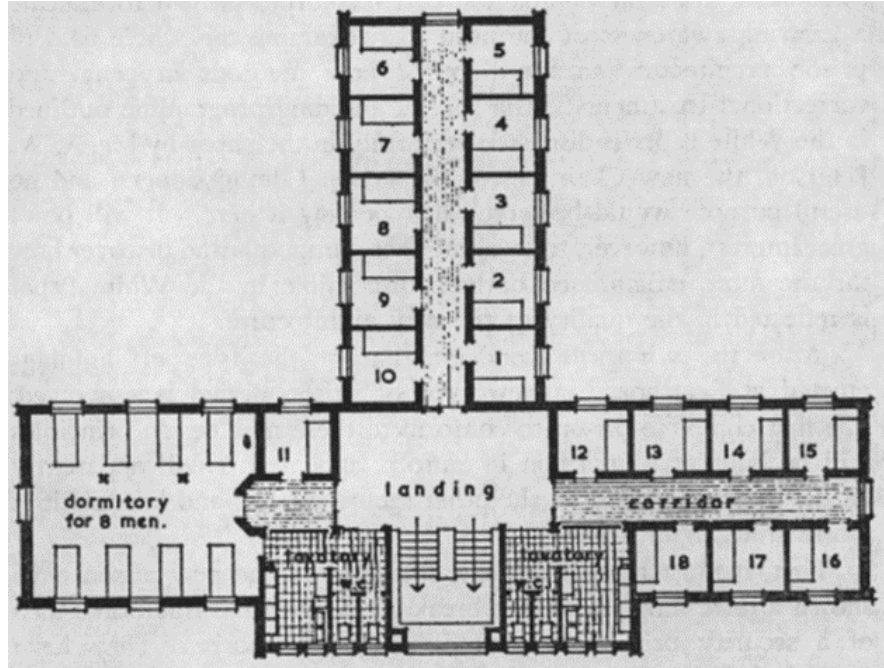
Şekil 3.29. Terre Haute Cezaevi (Ağcakale, 2010).

Şekil 3.30. Bursa E tipi Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

3.3.2.6. T ve Haç Tipi

T tipi uzun ince blokların terk edilerek kolay denetlenebilen kısa 3 bloktan oluşturulmuş T harfine benzeyen tiptir. Tipin önemli örneklerinden biri Blundeston Hapishanesidir (Şekil 3.31). Blundeston Hapishanesi; düzenli, bilinçli yapısı ile yaşama, çalışma ve egzersiz alanlarını sağlama konusunda hayal gücünden ve esneklikten yoksun kalır (Fairwater, 1961).

Şekil 3.31. 1963 Blundeston Tipik Zemin Kat Planı (Fairwater, 1961).

Haç tipi ise X harfini andıran dört bloğa ayrılır. Bloklar üst üste bindirilerek yükseltilir. Blokların birleşimi koridorlar ile ortada gerçekleşir. Ortada; koridorlardan dolayı, idare ve ortak alan gibi kısımlara yeterince yer kalmaz. Bu nedenle genelde bir blok barınma kısımları dışında kalan kısımlar için ayrılır. 2022 açılışı 1700 hükümlü kapasiteli HMP Five Wells hapishanesi bu tipin en yeni örneklerinden biridir (Şekil 3.32).

Şekil 3.32. HMP Five Wells (Apple Harita, 2023).

3.3.2.7. Baklava Dilimi

İçerisinde hükümlü hücre, oda veya koğuşları dışında kalan idari, hizmet, çalışma kısımları gibi tüm kısımların bulunduğu kütleyle, baklava dilimi şeklinde hücre, oda veya koğuş kısımlarının bağlandığı tiptir. Diyarbakır ve Denizli Kapalı Cezaevleri bu tipe örnektir (Basan Keçicioğlu, 2018) (Şekil 3.33).

Şekil 3.33. Diyarbakır Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

3.3.2.8. Üçgen Tip

Hükümlü ve personelin yakın ilişki kurması ile direkt denetim ve ıslah ana hedeftir. Merkezi alanın üçgen olduğu tipte görevliler genellikle mahkumla beraber ortada dolaşır (Dokgöz, 2002). Gardiyanlar tüm hükümlüleri etkin bir şekilde gördükleri için hükümlülere doğrudan müdahale gerçekleştirebilir. Hükümlünün tehlikeli bir hamle yapması durumunda ise hükümlü ve gardiyan arası yakın ilişkiye zarar gelmemesi için hükümlü başka bir hapisaneyeye nakledilebilir veya hücre hapsi gibi daha sert koşullarda cezasını çekmesi sağlanabilir. Üçgen tip mahkumların gündüz kullanacakları alanı, büyük karelerden ya da ince dar koridorlardan üçgene dönüştürmüştür. Bu sayede gündüz kullanım alanının optimum seviyeye çekilmesi sağlamıştır. Örnek olarak içerisinde minimum, orta, yüksek ve çok yüksek tehlikeli mahkumlar için dört tesis barındıran Colorado, Federal Correctional Complex Hapishanesinin USP Florence High tesisi verilebilir (Şekil 3.34).

Şekil 3.34. 1993 USP Florence High Hapishanesi (Apple Harita, 2023).

3.3.2.9. Gökdelen

Gökdelen tipinde, dar alanlarda yoğun mahkûm nüfusu ihtiyacını karşılamak için dikey mimari kullanılarak tüm hapisane birimlerinin üst üste bindiği çok katlı hapisane yapıları oluşturulur. Telefon direği tipinin ana koridoru asansör ve merdivenlere, ikincil koridorları ise kat hollerine dönüşmüştür. İlk oluşturulan örnek, Hastings H. Hart tarafından hükümlü olmayan tutuklular için ‘Plans and Illustrations of Prisons and Reformatories’ (1922) adlı kitabında çıkmıştır (Ağcakale, 2010). Hart, Chicago’daki Cook Country Hapishanesi ihtiyaçlara yetersiz kaldığı için bir büyükşehir hapisanesi olarak; yapının ilk dört katı mahkeme binası, beşinci katı idari sınıf sonraki 6 katı hücreler ve çatı katı egzersiz alanı şeklinde yükselecek gökdelen tipi hapisaneyi önermiştir (Hart, 1922). Bu tip yerleşim yerinin kısıtlı olduğu hapisaneler için olumlu olsa da hem inşaatı hem de kullanım sırasında asansör ihtiyacı doğurduğu için ekonomik olmaması problemdir. 12 katlı New York, Metropolitan Correctional Center (1975), cezaevi ve Mimar Harry Weese tasarımı; üçgen plan ile görevliler için güçlü denetim sağlayan, kaçışı önlemek için dar pencereli ve 27 katlı Chicago, Metropolitan Correctional Center, cezaevi gökdelen tipe örnektir (Şekil 3.35).

Şekil 3.35. 1975 Chicago, Metropolitan Correctional Center (<https://99percentinvisible.org/episode/episode-26-the-mcc-chicagos-jailhouse/>, 2023).

3.3.2.10. Modüler

1980’li tarihlerden itibaren eş geometrik şekillerin birleştirilmesi ile oluşur (Meral, 2015). Modüler tipte ana hedef esnekliktir. Modüler tipte; bir kütleyle yeni bir kütle, yeni kütle veya eski kütleyle veya ikisine birden yeni başka bir kütle eklenebilir. Bu sayede sonsuza kadar bu şekilde büyüyebilecek gibi durur. Modüler tipte kullanılan kütleler standarttır ve taşınması kolaydır. İhtiyaçlara göre kütleler oluşturulurken, ana kütlelerin veya ikincil kütlelerin fonksiyonları kalıcı değildir. Modüler tip hapisanelerdeki aşırı kalabalıklaşma için çözüm getirebilen, hızlı üretebilen ve ekonomik bir tiptir ama en başında sistemli bir planın olmaması hükümlüler üzerinde düzen sağlamayı güçleştirebilir. Modüler tip, günümüzde daha çok hücrelerin modüler olarak üretilmesi veya prefabrik cezaevlerinin yapımı olarak uygulanmaktadır (Şekil 3.36).

Şekil 3.36. Modüler hücre üretilmesi (<https://www.fleetwood.com.au/projects/justice-infrastructure-modular-cell-program/>, 2023).

3.3.2.11. Küme / Grup

Kare veya dikdörtgen şekildeki dört köşeli ana kütlelerin köşelerine, birbirlerine değmeyen barınma kütlelerin bağlanması ile oluşturulan bölümler çok sayıda bir araya gelerek küme tipini oluşturulur. Yapıların ana kütlelerinde çoğunlukla mutfak, çamaşırhane, çalışma alanları gibi alanlar bulunurken hapisanenin idari kısmı ana kütlelere bitişik veya ana kütlelerden ayrı şekilde yerleştirilebilir. Mahkumların sınıflandırılmasını sağlayan tip personellerin mahkumları tanımasını kolaylaştırmaya yardımcıdır. Ayrıca çeşitli nedenler sonucu yer değiştirilmesi gereken mahkumlar içinde fazla sayıda alternatif oluşturur. Ülkemizde uygulanan bir sistem değildir (Erdoğan, 2022). Enner Mark Hapishanesi küme tipine örnek olarak verilebilir (Şekil 3.37). 2006 yılında açılan Enner Mark (East Jutland) Hapishanesinin her bir bölümü, kendine ait şapel, kültür merkez, spor tesis, bakkal, kütüphane, ziyaretçi kısmı ve personel kısmından oluşur (<https://friis-moltke.com/architecture/civic/state-prison-in-east-jutland/>, 2023).

Şekil 3.37. State Prison in East Jutland (<https://friis-moltke.com/architecture/civic/state-prison-in-east-jutland/>, 2023).

3.3.2.12. Kampüs

Kampüs planı çoğunlukla; duvarlar, yüksek koruma kuleleri, ağır kilitler ve güvenlik pencereleri gibi bariz bir şekilde baskıcı fiziksel yapılardan yoksun olmasıyla tanınır (Thompson, 1980). Kampüs tipi geniş bir alanda yayılmış; idare kısmı, sağlık

birimleri, egzersiz alanları, çalışma kısımları, eğitim birimleri, hükümlü odaları, yemekhane gibi merkezlerin farklı kütlelerde yer alması ile oluşur. Kütlelerin birbirlerinden ayrı giriş çıkışları vardır. Hükümlülere hapisane dışındaki sosyal çevre yaşantısının benzerini oluşturan tip aynı zamanda esnek yapıda olması nedeniyle tercih edilirken firar açısından mahkumları cesaretlendirdiği için tehlike ve dağınık yapısından dolayı geniş alan ihtiyacı doğurmaktadır. Ülkemizde uygulaması bakımından yaygın olmasa da Bakırköy (eski) Metris Kapalı Cezaevi ve Bakırköy (eski) Kadın ve Çocuk Tutukevlerinde idari hizmet üniteleri, barınma kısımları bağımsız inşa edilmişlerdir (Erdoğan, 2022). Örnek olarak Teksas Pampa'da bulunan 1008 mahkûm kapasiteli (1992) Jordon Unit cezaevi ve Belçika Brüksel'de yer alan Haren Prison Village hapisanesi verilebilir (Şekil 3.38). 2022 tarihinde açılan Haren hapisanesi; farklı işlevlerin yer aldığı binaların, sıralanan sokaklarda birleştiği hapisane köy hayatını canlandıran bir plana dayanmaktadır (<https://www.egm.nl/en/architects/projects/gevangeniscomplex-haren/501>, 2023) (Şekil 3.39). Dinlenme alanları, hapisane, atölyeler, spor sahası, sebze bahçesi gibi çeşitli mekanlar arasında oluşturulan dolaşım ağının sokaklarla bağlanması, kentsel bir mekânın taklit edilmesini sağlayan en önemli mimari unsurlardan biridir.

Şekil 3.38. Jordon Unit (Apple Harita, 2023).

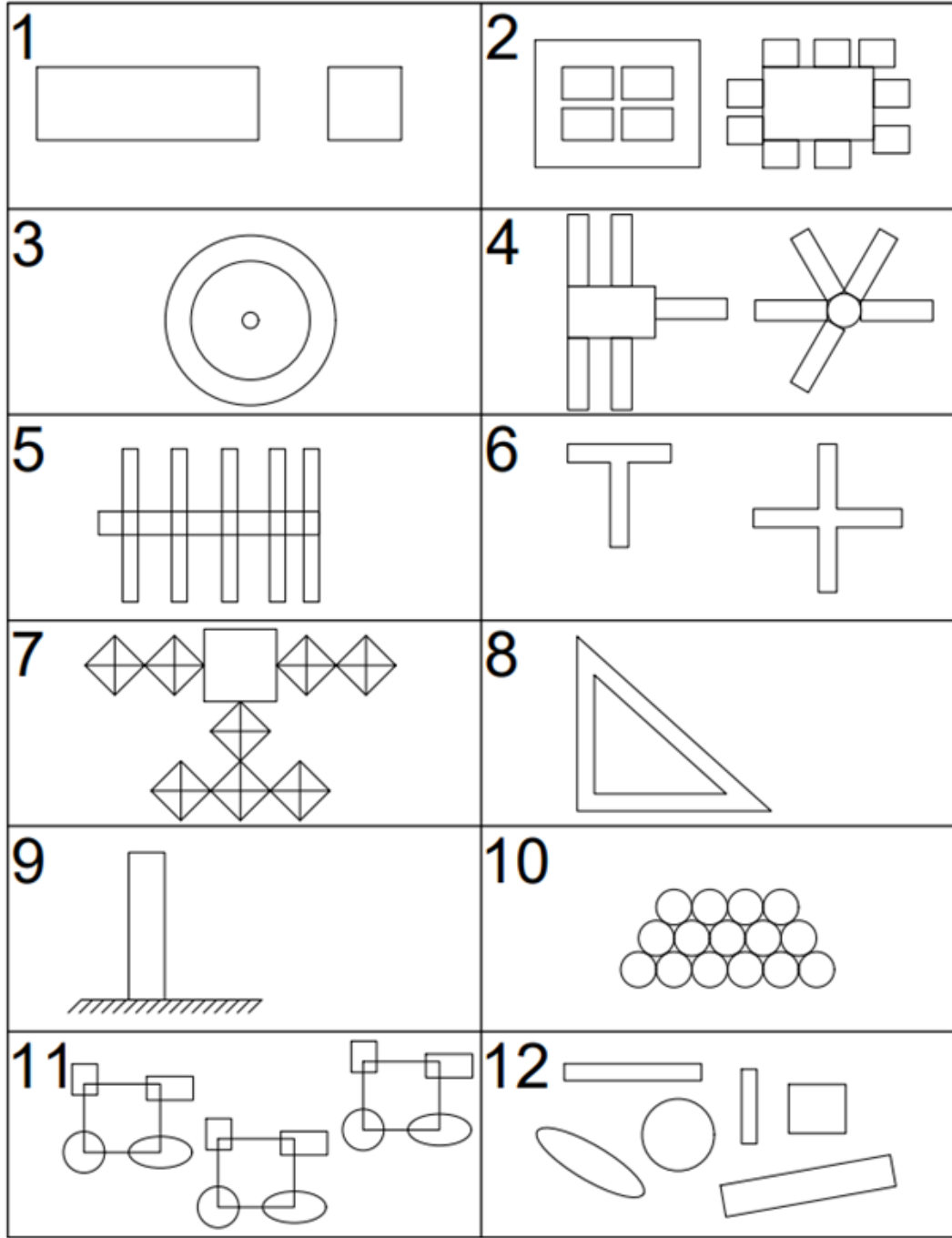
Şekil 3.39. Haren Prison Village
(<https://www.egm.nl/en/architects/projects/gevangeniscomplex-haren/501>, 2023).

Kampüs tipe bir başka örnek olarak ise Norveç'te bulunan Halden Hapishanesi verilebilir. Time Magazine tarafından “The World Most Humane Prison (Dünyanın En İnsancıl Hapishanesi)” hapishanesi seçilen hapishane 12 binadan oluşan alanda hükümlüye çeşitli manzaralar ve kullanım alanları sunularak denetimli irade oluşturur (<https://hlm.no/prosjekter/halden-fengsel>, 2023) (Şekil 3.40).

Şekil 3.40. 2010 Halden Hapishanesi (<https://hlm.no/prosjekter/halden-fengsel>, 2023).

Başlangıçta cezaevleri, âtil durumdaki yapıların dönüştürülmesi veya var olan bir yapıya eklemelerle oluştururdu. Daha sonraları planlanarak oluşturulan cezaevleri dikdörtgen tipten başlayarak çeşitli formlarda oluşan tiplerden oluşmuştur (Şekil 3.41). Yukarı da belirtilen cezaevi tipleri de kesin kurallara sahip olmamakta, yorumlanarak uygulanmaktadır ve bu tiplerin dışında kalan çok daha çeşitli tipler de bulunmaktadır. Cezaevi yapılarının dış cephelerinden, mobilyalarına kadar her mimari ögesi toplumunun ve mahkumunun özellikleri ile farklılaşmakta ayrıyeten dünyadaki cezaevi gelişimlerine uyum sağlayarak devamlı gelişmektedir.

1) dikdörtgen dip 2) avlu tip 3) panoptik tip 4) ışınsal tip 5) telefon direği tip 6) haç ve t tipi 7) baklava dilimi tip 8) üçgen tip 9) gökdelen tip 10) modüler tip 11) küme tip 12) kampüs tip

Şekil 3.41. Hapishane temel tipleri şeması (Taş, 2023).

3.4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HAPİSHANELERİNİN DOĞUŞU

Daha önce bahsedildiği gibi eski Türk devletleri göçebe yaşadıkları için hapis cezası kısa süreli şekilde uygulanmış bu nedenle hapishaneler yaygın kullanılmamıştır. Osmanlı'da geçerli olan İslam hukuku, Tanzimat döneminde sınırlandırılmışsa da Cumhuriyetin ilk senelerine kadar Türkiye'de etkisini göstermiştir (Karkaş Doğan, 2009). Türkiye'de cezaevlerini anlamamız için Türkiye cezaevlerine katkı sağlayan İslam Hukukunda ve Osmanlı'da uygulanan hapis cezası ve hapishanelerden bahsetmek gerekmektedir.

3.4.1. İslam Hukuku'nda Hapishane

Kur'an-ı Kerim Bakara Suresi 35. Ayet'in tefsirinde insanın atasının cennete konması, daha sonra cennetin kurallarına uymadıkları için tövbe edip affedildikleri, bunun üzerine orada yaşamak, ölmek ve oradan çıkarılmak üzere yer yüzüne indirildikleri ve ebedi ve ana yurt olan cennete dönmek isteyenlerin; atalarının düştüğü gaflete düşmemeleri, Allah'ın uyarılarını ve O'na ezelde verdikleri sözü unutmamaları, şeytana ve nefse uymamaları belirtilmiştir (Karaman, Çağrııcı, Dönmez, ve Gümüş, 2020). İslamiyet'te Âdem ve Havva yaptıkları hata sonrası affedilseler bile geri dönmek üzere dünyaya gönderilmiştir. İslamiyet'te dünya, tüm insanlığın; sınındığı yani gözetlendiği, belirli bir süre, cennete dönmek için kaldıkları yerdir. Bundan dolayı dünya için insanlığın ana yurdu olan cennetin sapma mekânı hapishanesidir benzetmesi yapabiliriz. İnsanlık yeryüzündeki doğru davranışları karşılığında cennete veya yanlış davranışları sonucu dünyadan çok daha kötü cehenneme gönderilir. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de hapishane "es-sicn" sözcüğüyle geçmekte ve "Sicn" aynı anda cehennemin adlarından bir tanesidir (Uyanık M. Z., 2015). Ama yine de dünyadaki toplumsal düzenin sürekliliğinin sağlanabilmesi için dünyada da suçta cevap verilmesi gerekir.

İslam ceza hukuku; kamu yararını korumak hedefiyle, haram olduğu kabul edilen davranışların ve bu davranışlara karşı ülkenin gerçekleştirdiği cezaları düzenlemektedir (Doğan, 2019). İslam ceza hukukunda insanların vücut bütünlüğüne karşı uygulanan suçlarda kısas veya diyet, kamu düzeni ve toplum aleyhine işlenen

suçlarda ölüm, kırbaç ve sürgün gibi cezalar verilmiş olup, hapis cezası sadece bir önlem, ara sıra da bir yaptırım aracı şeklinde nadir durumlarda uygulanmıştır (Cansel, 2003). İslam hukukunda; borcunu ödemeyenler, savaş esirleri ve katiller veya cinayet suçundan sanık; kuyularda, mescitlerde veya dehlizlerde hapsediliyorlar ve zincire vuruluyorlar ayrıyeten atfedilen suçla alakalı olarak şahitlerin bulunup dinlenmesi için insanlar alıkonulabiliyordu (İnci, 2022).

Hz. Peygamber zamanında hapis yalnızca, suçluyu ceza veya suçunun netleşeceği vakte kadar ev, mescit gibi yerlerde veya davacının evinde tutmak şeklinde gerçekleşmekteydi (Yılmaz, 2001). Hz. Ömer, Mekke'de dört bin dinara satın aldığı bir evi hapishane olarak değerlendirmiş ve bir suçluyu iki ay bu evde tutmuştur (Demirbaş, 2021). Bu dönemlerde hapishaneler için planlanan yapılar değil başka bir amaca hizmet ederken hapishaneye dönüştürülmüş yapılar kullanılmıştır.

Hapishane şeklinde kullanılacak ilk yeri, hırsızların kaçmasına engellemek amacıyla Hz. Ali yaptırmıştır (Bozkurt, 2019). Hz. Ali, Nafi adı verilen bu hapishaneden hırsızların rahatlıkla firar etmeleri üzerine, Mehis adında daha emniyetli bir hapishane yaptırmıştır (Demirbaş, 2021). İslam devletinin sınırlarının büyümesi ile valilik vazifesine getirilen Haccac; Dimas adı verilen, sadece tek kişinin oturabileceği kadar daracık odalar yanında, dehliz ve birçok hükümlünün birlikte yaşadığı büyük koğuşlardan meydana gelen hapishaneyi açmıştır (Uyanık M. Z., 2017). Hz. Ali ile yeni yapılar kullanılmaya başlansa da bu şekilde kullanılan yapıların ana amacı suçluyu tekrar topluma kazandırmak ve hürriyeti bağlayıcı ceza vermek değildir. Daha çok gözaltı ve tutukevi olarak hizmet verirler. Çünkü İslam hukukunda hürriyeti bağlayıcı ceza yer almaz (Demirbaş, 2021).

3.4.2. Osmanlı'da Hapishane

İslamiyet'te bir Müslüman lideri ister halife ister sultan olsun, kanun koyucu sıfatı taşıyamazdı sadece İslam kanununun, koruyucusuydu ama örf, yani liderin sırf kendi istediklerine dayanarak şeriatın alanına girmeyen konularda kanun koyma yetkisi, sayesinde Osmanlı hükümdarı şeriat dışında kalan konularda tam yetki sahibi olur (İnalçık, 1958). Tanzimat Fermanından sonra gelişen kanunlaştırma hareketi ile İslam

hukuku ile Batı hukuku Osmanlı'da beraber uygulanmaya başlanmıştır (Karkas Doğan, 2009). Bu bilgiler ışığında Osmanlı'da; İslam hukukunun, Batı hukukunun, hükümdar ve daha sonra meclis iradesinin cezalar üzerinde birlikte yetkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

İslam ceza hukukunda suçlar; had, kısas, diyet ve taziren cezalandırılan suçlar olarak ayrılmıştır (Demiryürek, 2019). Had, Kur'an'da yer alan hırsızlık, zina, iftira gibi suçlarda sopa, recim, organ kesme vb. şeklinde cezalandırılır; kısas, cana ve uzva karşı işlenen suçlarda ölüm ve yaralama şeklinde cezalandırılır; diyet, ölüm ve yaralama ile sonuçlanan bir suçta kısas istenmediğinde para cezası olarak cezalandırılır; tazir ise haddi gerektiren suçlar dışında kalan suçlarda hapis, öğüt, sürgün, teşhir, sopa vb. şeklinde cezalandırılır (Akbulut, 2003). Taziren cezalandırılan suçlarda, padişah ve onun adına yetkiye sahip olanlar, suçun cinsi ve ağırlığına göre cezaya karar verirlerdi (Demirbaş, 2021). İslam hukukunda hapis cezası olmasa da taziren cezalarında hapis cezası yer almaktadır. Bu nedenden dolayı tazir hapis cezasının başlıca temelini oluşturur (Yıldıztaş, 1997).

Yıldırım Bayezid döneminde (1389 – 1402) Germiyanolu Yakup Bey ve adamlarının hapsedilmesi, Osmanlı'da kayıtlarda olan ilk hapis olayıdır (Öztürk N. , 2010). Genellikle hapis, bir ceza olarak değil, suçlunun hüküm giyip cezasına çarptırılacağı vakte kadar tutulma durumudur, tutulmanın gerçekleştiği yer anlamındaki "mahpes" herhangi bir yer olabilirdi (Demirbaş, 2021). Mahbesler, hapisane olması hedefiyle yapılmış yapılar olmamakla, hükümet yapıları altında veya şehrin üst idarecisinin konutu ve işyeri olarak kullanılan konağın tomruk odası, mahzeni, kale, tophane, saray gibi yapıların içinde belirlenmiş mekanlardır (Öztürk S. , 2014).

Tomrukhaneler, bir iki metre uzunluğundaki bir tomruğa iki üç kişinin beraber bağlanması ile bu kişiler beraber oturmak, yatmak, yürümek zorunda bırakıldığı hapisanelerdir (Bozkurt, 2019). Tomruğa bağlananların kimi suçunu itiraf ederken kimisi yapmadığı bir suçu tomruktan kurtulmak için üstüne alırdı (Demiryürek, 2019). Tomrukhaneler hapisaneden çok işkence yöntemi olarak kullanılmıştır.

Hapis cezasının, ceza sisteminde yoğun kullanılmasıyla Osmanlı sınırlarının her noktasında oluşan hapishane gerekliliği için farklı fonksiyon ve özellikteki binaların dahi dönüştürülerek kullanıldığı görülmekteyken bu yapılara örnek olarak Arkhangelos Kilisesi'nin çeşitli tamiratlar ve eklerle hapishaneye dönüştürülmesi verilebilir (Dirihan, 2020). Kilisenin hapishane işlevine dönüştürüldüğü zaman, mevcut yapı ile aynı yükseklikli ilaveler yapılmış ve kapının batısına, alt tarafına bir pencere daha eklenmiştir (Tok, 2012) (Şekil 3.42). Bir kilisenin dahi hapishane yapısı olarak kullanılması hem planlama aşamasına daha geçilemediğini hem de hapishanelere olan gereksinim fazlalığının ve arayışların göstergesidir.

Şekil 3.42. Arkhangelos Kilisesi kuzey cephesi (Tok, 2012).

Osmanlı devletinde hapishane yapıları için çoğunlukla kale burçları tercih edilmiş, karanlık, havasız ve nemli oldukları için bu yerlere Farsça'da karanlık, sıkıntılı ve dehşete düşürücü hapishane manasına gelen “zindan” denilmiştir (Demirbaş, 2021). Örnek olarak Sinop kalesi burçlarının cezaevini olarak kullanılması verilebilir. Bu yapıların en meşhur örnekleri ise İstanbul'da Yedikule, Baba Cafer ve Tersane zindanlarıdır (Demirbaş, 2021).

- Sinop Cezaevi

Kale, arkeolojik çalışmalara göre Helenistik dönemde inşa edilmiş ve iç kalenin burçları 1560 tarihinden itibaren zindan olarak kullanılmıştır (<https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=SCE01>, 2023). Osmanlı döneminde zindan olarak kullanılan yapı Türkiye’de de bir süre hapishane olarak kullanılmaya devam etmiştir. Üç bölümden oluşan cezaevi binasının iki bölümü, her katında koğuşlar bulunan iki kattan oluşurken diğer bölümünün üst iki katı koğuşlardan bodrumu ise disiplin hücrelerinden meydana gelen üç kata sahiptir (Şekil 3.43.). U yerleşimli, 28 koğuşa sahip, kiremit çatılı, kesme taş kullanılarak yapılan bina, kâgir bir yapıdır (Öztürk A. , 2022). U tipi dikdörtgen bir yatay blok ile blokların iki ucunda bulunan iki düşey bloktan oluşur (Kolay, 2021).

Bir ara “Anadolu'nun Alkatrazı” olarak gösterilen Tarihi Sinop Kapalı Cezaevi, 1999 yılında kapatılarak müzeye çevrilmiştir (<https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=SCE01>, 2023). Hapishanenin Cumhuriyet döneminde de kullanılması Osmanlı hapishanelerinin Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki etkisini bir kez daha gösterirken dönüşmüş yapıların kullanılma zorunluluğunun belli bir tarihe kadar Türkiye Cumhuriyeti’nde de olduğunu vurgular. Cezaevi kapanıp müze olduktan sonra, Cezaevi ve cezaevinin revir, hamam, askeri depo, sınıf, idari, müşahede binaları tekrar AB projesi olarak dönüşüme alınmıştır. 2023 yılı içerisinde müze ve sokak başta olmak üzere, sosyal toplu kuruluş buluşma alanları, sergi alanları gibi çok işlevli şekilde açılması planlanmaktadır.

Şekil 3.43. Sinop Cezaevi 3 katlı bölüm (Taş, 2023).

- Caferağa/Baba Cafer Zindanı

Bizans'ta da zindan şeklinde kullanılan yapı, Osmanlı'da hayır yapmak isteyenlerin borçlarını kapattığı borçluların ve katillerin hapsedildiği bir zindandır (Bozkurt, 2019) (Şekil 3.44). Hapishanede Rum, Ermeni ve Yahudiler için bulunan ayrı koşulların yanında kadınlar içinde bir bölüm bulunmaktadır hatta zindan 19. yüzyılda tümüyle kadın suçlulara ayrılmıştır (Gül, 2015). Osmanlı'da gerek toplumsal baskılar gerek gelişmemişlik nedeniyle kadınlar sosyal hayata az karıştığı için kadın suç oranları da az görülür. Buna rağmen daha çok zina olmak üzere diğer suçları da işleyen erkeklere göre az sayıdaki suçlu kadınlar için bir hapishane ayrılması, ayrımsal bir hapis sisteminin varlığı açısından önemlidir.

Şekil 3.44. Baba Cafer Zindanının kalan restore edilmiş bölümü (Yıldız, 2012).

- Yedikule Zindanları

Bizans döneminde inşa edilen yapı Osmanlı'da fethin ilk zamanlarında saray hazinesinin korunduğu bir yapı olarak kullanılırken ilerleyen zamanlarda çoğunlukla savaş durumunda bulunan devlet elçilerinin hapsedildiği bir hapisane olarak kullanılmıştır (Mumcu, 2016). Ortası meydan bulunan yapının meydan çevresindeki kuleleri Bizans döneminde beş taneyken Fatih döneminde sayıları yediye çıkarılmıştır (Yalçın, 2003) (Şekil 3.45). Yedikule Zindanına kapatılan Genç Osman sabah olmadan öldürülmüştür (Yağcı ve Nalbant, 2016).

Şekil 3.45. 19. yüzyıl başında Yedikule Hisarı (Pouqueville ve Plumptre, 1813).

- Tersane Zindanı

Dört köşeli, yüksek duvarlarla çevrili, içinde geniş bir avlu ve avlunun ortasında ise daire biçimde bir bina yer alan yapı köle ve suçlular için kullanılırdı (Mumcu, 2016). Zindanın duvarlarında pencere bulunmayıp, ışık tepedeki camlardan gelmekteydi (Yalçın, 2003). Zindan üç kısım bulunmaktadır: birinci kısım beden gücü isteyen işlerde çalışan mahkumlar için dinlenebildikleri tek kişilik odalardan, ikinci kısım içerisine soylu bilim adamları, aristokratlar, din adamları da dahil olmak üzere el hüneri bulunmayan ikişerli olarak zincirlenmiş mahkumlar için iki kişilik çok ufak odalardan, üçüncü bölüm ise hastaneden oluşmuştur (Yağcı ve Nalbant, 2016).

Tersane Zindanı'nda diğer zindanlardan ayrı olarak hükümlülerin çalıştırılması önemliyken, yalnızca zaten meziyet sahibi hükümlüleri çalıştırıldığı, hükümlüye iş öğretme hedefi gütmeyeceği için günümüz manasında hükümlünün faydası için değildir. Ayrıca çalışan hükümlülerin tek kişilik odalara sahip olmaları ise hapisanelere geçildikten sonra ancak uygulanabilen Avrupa hücre sisteminin Osmanlı zindanlarında dahi bir nebze uygulandığının göstergesidir.

Osmanlı'da; esnaftan, hükümete göre sıradan insanlardan ve serseri kısmından katiller, borçlular ve zina suçluları Galata zindanlarında, siyasi suçlular ve asker

suçluları Bab-ı Ali'deki Tomruk'ta, Yedikule'de, Rumelihisarı'nda ve Tershane'de tutulurlardı (Demirbaş, 2021). Anemas Zindanları ise siyasi suç işleyen ve sıkı denetim altına alınması gereken suçlular için kullanılırdı (Bozkurt, 2019). Bu ayrımlar suçların cinsine göre bir ayrımın yanında suçluların sosyal tabakasına göre de bir ayrım yapıldığını göstermektedir. Ayrıca elçilerin ve savaş suçlularının ve siyasi suçluların kapatılması ise ıslah etme fikrinden çok otorite gücünü göstermeye yöneliktir yorumu yapılabilir.

Hapishanelerin zindanlara tercih edilmesi ise II. Mahmud döneminde başlamıştır (Balı, 2021). İstanbul Zindanları 1831'de kaldırıldı ve 1871'de Sultanahmet'te İbrahim Paşa Sarayı'nın Mehterhane fonksiyonuna sahip bir bölümünde Hapishane-i Umumi kuruldu (Demirbaş, 2021). 1831'de Zindanlar kaldırılrsa da İstanbul dışındaki illerde kale burçlarının zindan olarak kullanılması devam etmiştir (Yıldıztaş, 1997). Zindanların karanlık, kapalı, havasız yapısı gereği daha çok korkutma, göz dağı verme olarak kullanılışı suçluları da insan olarak gören hapishane şeklinde değerlendirilmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Bu nedenle Osmanlı'da zindanlar terk edilmeye çalışılmıştır.

1839 Tanzimat Fermanında Osmanlı Devleti, Avrupa Devletlerine

“ceza infaz sistemini eşitlikçi hale getirme, gayrimüslimler de dahil herkesi kanûn önünde eşit tutma” taahhütü vermiştir (Orat ve Çelik, 2011).

Tanzimat'ın kabul edilmesiyle yürürlüğe konan 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunları ile Osmanlı Devleti'nde hürriyeti bağlayıcı cezaların onaylandığı belirtilmelidir (Özbek, 2023). Tanzimatla beraber cezalarda, vücuda yönelik şiddet içeren acı verici uygulamaların kısmen de olsa bırakılması ile “kürek” başlığı altında birleştirilen ağır işlerde çalıştırma cezası ile sürgün ve kısa süreli hapis cezalarına doğru bir geçiş gerçekleşti (Demirbaş, 2021). 1840'ta “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesinin başlangıcı sayılacak ilk ceza yasası Ceza Kanunname-i Hümayunu kabul edilmiş, 1851'de ise suçlar yeniden belirlenerek daha çeşitli özellikte cezalar kabul edildi (Yıldıztaş, 1997). Tanzimatla beraber gelen sözler ve kanunlar hürriyeti bağlayıcı cezaların belirli şartlarla verilmesini ve belirli şartlarla uygulanmasını

sağlamıştır. Tanzimat kanunları sayesinde, hapisanedeki ağır hasta mahkumlarının sağlıklarına kavuşuncaya kadar para karşılığı salıverilmesi ve maddi durumu yetersiz olanların beslenme ve giyim harcamalarının devlet tarafından görülmesi ilkeleri getirilmiştir (Demirbaş, 2010) Yine Tanzimat döneminde, hükümlülerin iyileştirilmesi için okuma yazma öğrenmeleri, yeni meslek edinmeleri için çalışmalar yapıldığına rastlanmıştır (Doğan, 2019). Zindanlarda görülmeyen bu durumun Tanzimatla beraber uygulanmaya çabaladığını gösterir.

Tanzimat Fermanı'nda Avrupalı devletlere verilen söz üzerine, 1844'ten itibaren İngiliz elçisi Stanford Canning mahbeslerin düzenlenmesini ilk elden takip edilmiştir (Orat ve Çelik, 2011). Cannig'e göre Osmanlı hapisaneleri için yaptığı çalışmalar sonrasında vardığı, yapılması gerekenler sırasıyla beş maddede özetlenebilirdi (Yıldız, 2002):

- 1) Fiziki durum ve iç mimari,
- 2) Aydınlatma, havalandırma, ısıtma ve hijyen,
- 3) Hükümlülerin güvenliği, sıhhati, hakça davranış görmeleri, ahlaki açıdan iyileştirilmeleri ve farklı kategorilere bölünmeleri,
- 4) Hapisaneler üzerinde hükmün sağlanması ve hükümlü dertlerinin o çevredeki mahkemelere iletile bilmesine olanak sağlanması,
- 5) Farklı inançlara sahip hükümlülerin ibadetlerini özgürce gerçekleştirebilmelerinin mümkün olması.

Canning'in çalışmaları işkencenin kaldırıldığına dair fermanın çıkmasına yardımcı olmuştur (Demirbaş, 2021). Özgürlüğü bağlayıcı cezalar bedene yönelik cezaların önüne geçmeye başlamıştır. Canning'in hapisaneler için önerileri konusunda uygulanan tek adım ise mevcut olan hapisanelerde yapılan küçük çaplı tamiratlardır (Yıldız, 2002). Avrupa Devletleri'nin Osmanlı Devleti'nde uygulamaya çalıştığı baskı daha çok gayrimüslimler sebebiyle olsa da hapisanelerin incelenmesi ve geliştirilmesi açısından bir adım ve teşvik olduğu için olumludur.

Islahat Fermanında ise ceza ve tutukevlerindeki problemleri iyileştirilmesiyle alakalı ilk hükümlere rastlanmaktadır (Özbek, 2023). Fermanın ilanından bir ay sonra,

onaylanan 1856 maliye hazinesi bütçesi masraf kalemine “hapishaneler için tertip olunan” başlığı altında 2.500.000 kuruş ödenek verildi (Yıldız, 2002). 1858’de İngiliz Binbaşı Gordon, hapishanelerin iyileştirilmesine yardımcı olmak amacıyla Osmanlı Devleti’ne davet edilmiştir (Orat ve Çelik, 2011). Gordon yaklaşık bir buçuk yıl öncelikle İstanbul olmak üzere Osmanlı hapishanelerini araştırmış ve rapor hazırlamış bu sayede Cannig’in rafa kaldırılan hapishane ıslahatı düşüncesi yeniden gündeme getirilmiştir (Yıldız, 2002). 1858’de Binbaşı Gordon’un dahil olması ile Meclis-i Tanzimat Dairesinde toplanan özel komisyonda kadın hapishaneleri gündeme getirilmiştir (Demirbaş, 2021). Gordon’a göre Osmanlı hapishaneleri havasız, kalabalık, pis ve güçlünün güçsüze kötü davrandığı kontrolsüz mekanlardı (Yıldız, 2002). Gordon’un raporu vesilesiyle İstanbul’da Zabtiye Nezareti’nin konumlandığı yer içerisinde bir tevkifhane ve buna bağlı olarak bir hastane yapımı kararlaştırılması ıslahatlar için başlangıçtır (Orat ve Çelik, 2011). Yine Avrupa Devletlerinin baskısı Osmanlı üzerinde bulunsa da bu sefer Osmanlı’nın kendisinin ıslahatlar için yardımcı bir uzmanı davet etmesi, bütçe çalışmaları yapması Osmanlı’nın da hapishane mimarisi ve hapishane sistemlerinin düzenlenmesine ihtiyacını ve isteğini gösterir. Nitekim Gordon’un analizleri hapishanelerin var olan vahim durumunu gösterir.

Islahat Fermanı ve Binbaşının raporu öncülüğünde, 9 Ağustos 1858’de yeni bir kanun yayımlanır (Parlakoğlu, 2018). 1858 de kabul edilen yasada suçlar ve cezalar sınıflandırılarak, kendi içinde gruplandırıldı (Güven, 2019). 1858 Ceza Kanunu ile özgürlüğü bağlayıcı ceza için kürek cezası, kalebentlik ve hapis cezaları belirlenmiştir (Demirbaş, 2010). Kürek cezası, buharlı gemilerin kullanılmasından önce kullanılan yelkenli gemilerin ilerletilebilmesi için uygulanmıştır (Sarıdiken, 2014). Kalbentlik cezası, suçlunun surlarla çevrili kaleden ayrılamamasıdır (Baytimur, 2016). Kalbentlik ağır cezalar için uygulanırken hapis cezası daha hafif cezalar için devlet hapishanesinde uygulanmıştır (Yıldıztaş, 1997). 1858’de kabul edilen yasa ile ilk taşra hapishanesi 1859’da Yanya’da açılmış 1866’da ise yine Yanya’da ilk kadın hapishanesinin yapılması tayin edilmişti (Demiryürek, 2019). Bu yeni binaların artık “mahbes” değil “hapishane” olarak adlandırıldıkları görülür (Parlakoğlu, 2018). Bu tutma cezasından özgürlüğü bağlayıcı cezaya geçildiğinin göstergesiyken Taşrada açılan Yanya Hapishanesi özgürlüğü bağlayıcı cezaların artık ceza sisteminde yaygınlaştığının göstergesidir.

İstanbul'un ve devletin ilk umumî hapisanesine kavuşması ise, Yanya'da yapılan hapishaneden seneler sonra olmuştur (Yıldız, 2002). 1871 senesi başında İstanbul Sultanahmed Meydanı'nda açılan Hapishane-i Umumi, Türkiye ceza infaz geçmişinin koğuş temalı ilk model cezaevidir (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/turkiye-ceza-infaz-kurumlari-tarihcesi-arastirma-projesi>, 2023).

- Hapishane-i Umumi

1830'lu yıllarda İbrahim Paşa Sarayı'nın Kuzey cephesi yönündeki açık yere yeni kısımlar ilave edilmiş ve hapishane şeklinde işlev görmeye başlamıştır (Yıldıztaş, 1997). Bir süre sonra bu ilave kısımlar yetersiz kaldığı için sarayın bir kısmı aynı cepheden delinmiş hapishane genişletilmiştir (Gül, 2015). Tasarlanmamış ve sistemsiz şekilde, sarayın bu kısmında gerçekleştirilen yıkımlarla yeni yeni kısımlar ilave edilerek genişletme devam etti (Yıldıztaş, 1997). Plansız oluşturulan bu hapishane daha sonra planlı şekilde düzeltilmesi ile hapishane adına yaraşır olur. Kapasite ve koşulların iyileştirilmesi için geliştirilen ilk hapishane olan Hapishane-i Umumi, Sultanahmet'te 1870-71 tarihleri arasında yapılmıştır (Sezer, 2020).

Hapishane-i Umumi için ilk önce Sultanahmet Meydanı'nın kuzeybatı ucundaki eski Mühimmât-ı Hıyâmiyye yapılarının yıkılması ile yeni bir yapı yapılması düşünülürken daha sonra var olan yapıların tekrar düzenlenmesi ile kısa süre süre içinde İbrahim Paşa Sarayı içindeki Mehterhane olarak adını sürdüreceği ilk Osmanlı hapishanesi inşa edilmiştir (Yıldız, 2002). Hapishane-i Umumi 1871 tarihinde sadrazam ve hükümet üyeleri tarafından törenle açılmış ve üstelik arzu edenlerin ziyaret edebilmeleri için birkaç gün halka sergilenmiştir (Demirbaş, 2021). Eskiden karanlık korkutucu mahpesler hükümetin güç gösterisiyken artık muntazam koşullarda oluşturulmuş hapishaneler hükümet başarısı olarak görülmeye başlanmıştır.

Oluşturulan yasalar çerçevesinde hazırlanan hapishanenin bir bölümü suçlulara, bir bölümü ise üç seneye kadar hapis cezası alan hükümlülere verilmiştir (Sezer, 2020) (Şekil 3.46). Ayrıca hapishanede 14-21 yaş aralığındaki hükümlüler için sıbyan

koşu ve kadınlar için ayrı bir kısım bulunmaktadır (Yatgın, 2013). Hapishanede birçok koşu, hastane, çalışma stüdyoları, hamam, cami ve kilise yer almaktadır (Sezer, 2020). Hapishane'nin profesyonel görevlilerle yönetilmesi planlanmıştır (Akpınar, 2017). Hükümlülerin dolaşabilmeleri için bir bahçenin yer alması da çağdaşlığın sembolü olarak görülmüştür (Akpınar, 2017).

İlk model hapishane olarak maksimum seviyede temiz ve düzenli koşuları ve çalışma alanları olduğu vurgulan hapishane kısa bir zaman içinde bozulmuş, hükümlüler kendi başlarına sistem oluşturmuş ve çalışma alanlarında kimse bulunmamaya başlamıştır (Tekin & Özkes, 2008). Bu durumun nedeni, yüksek maliyetli olarak yaptırılan hapishanenin giderleri Osmanlı bütçesine zarar verdiği için zamanla hapishane kendi haline terk edilmesidir (Akpınar, 2017).

Mütareke devrinde: Hükümlülerin büyük bölümü, 250 ve 500 kişilik 30x7,5 metre genişliğinde 4,5 metre yüksekliğinde ve 30x9 metre genişliğinde 9 metre yüksekliğindeki iki koşuda bulunmaktayken; her koşunun genel bir avlusu bulunur, hükümlüler bu avluya açılan barakalarda konaklamaktaydı (Yıldıztaş, 1997). Aydınlatma ve sıhhi tesisat yeterli olmadığı görülmüştür (Gül, 2015). Aynı binada, doğru davranışları sebebiyle özel ayrıcalıklar verilmiş hükümlüler için 3- 6 kişilik küçük koşularda yer almaktaydı (Yıldıztaş, 1997). Ayrıca hapishanede, L formunda, her iki kolu aynı ölçülerde; kollarının her birinde 14 tane kare şeklinde, 3,5 metrekare ebatında, 7 kişilik, hücrelerden oluşmuş hapishanenin en korkunç alanı, kara delik de yer almaktadır (Gül, 2015). Mütareke döneminde, Hapishane-i Umumi'deki diğer en büyük sorunlardan biri de görevli yetersizliğidir (Özçelik, 2011). Yeni bir yapı olmasa da planlanmış mimari ile tekrar şekillendirilen Hapishane-i Umumi de hapishanenin düşünüldüğü gibi devam edebilmesi için uzmanlaşmış kişiler tarafından, belirli bütçeye sahip şekilde ve oturmuş bir sistemle yönetilmesi gerekmektedir.

İstanbul kent planlamasını yapan Henry Proust, Sultanahmet'in kamu yapıları için ayrılması gerektiğini bu nedenle Hapishane-i Umumi mekanını Adliye Sarayı için tavsiye etmiş bu nedenle 1939'da hapishane boşaltılmıştır (Yatgın, 2013). Var olan sıkıntılara rağmen Hapishane-i Umumi'nin Cumhuriyet döneminde de belirli bir

süre kullanılması hapishane sistemlerinin belirli koşullar oluşuncaya dek hızlıca gelişemeyeceğinin kanıtıdır.

Şekil 3.46. II. Meşrutiyet döneminde Sultanahmed Meydanı ve fotoğrafın en sağ kısmındaki üç katlı Hapishane-i Umumî (Yıldız, 2012).

1878 Berlin Antlaşması'na kadar devletin hemen her yerine (Diyarbakır, Kırklareli, Sivas, Amasya vb.) hapishaneler inşa edilir ama bunlar iki katlı taş ve tuğladan oluşturulmuş; ısıtma, gıda, hijyen, salgın hastalıklar ve asayiş gibi büyük problemlere sahip yapılardır (Parlakoğlu, 2018). 1878 Berlin Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti hapishanelerde ıslahat yapmaya İngiltere ve Fransa'ya taahhüt oluşturmuştur (Balı, 2021). Yine Osmanlı'da hapishane ıslahatları için Avrupa Devletlerinin baskısı görülür.

1879'da Hukuk ve Ceza Usul kanunları hazırlanırken, hapishanelerin durumu ve ıslahı durumu yeniden gündeme alınmış ve bu çalışmalar doğrultusunda “Tevkifhane ve Hapishanelerin İdarelerine Dair Nizamname” 1880 senesinde yürürlüğe girdi (Demirbaş, 2021). Altı kısım ve doksan yedi maddelik nizamname tasarısının ilk maddesine göre her kaza, liva ve vilayet merkezinde birer tevkifhane ve hapishane bulunacaktı (Demiryürek, 2019). Nizamnamede birinci kısım hapishanenin idaresi, ikinci kısım çalışanlar, üçüncü kısım hükümlü temel ihtiyaçları, dördüncü kısım hükümlülerin çalıştırılması, beşinci kısım koşullar ve disiplin, altıncı kısım ise hükümlülerin ibadetlerinden oluşmaktadır (Parlakoğlu, 2018). II. Abdülhamid döneminde nizamnamenin ilk maddesinin gerektirdiği şekilde devletin neredeyse her eyalet ve kent merkezinde ve çoğu kazada bir hapishane yapılmıştır (Yıldız, 2002).

Abdülhamid dönemi Osmanlı hapishane ıslahatları hız kazanmış artık özgürlüğü bağlayıcı cezalar ve hapishaneler ceza sisteminin merkezine yerleşmiştir.

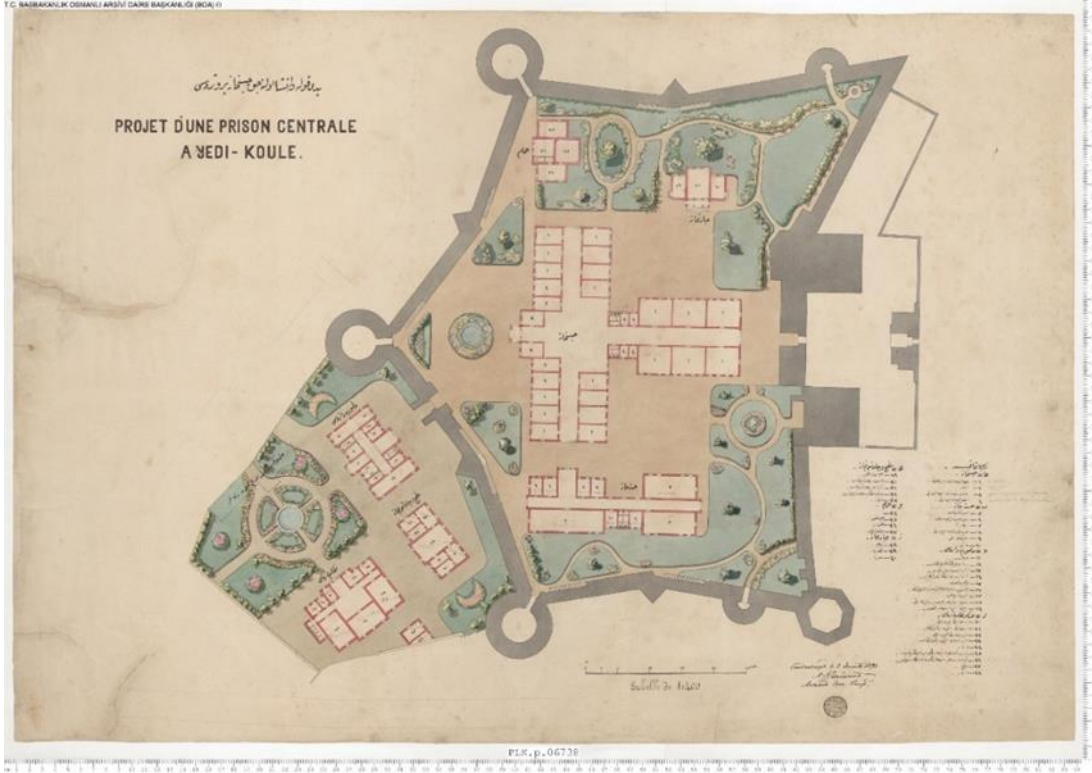
Abdülhamit dönemi Prusyalı mimar Jasmund'un gündeme getirdiği "Projet le Prison Centrale a Yedi Koule" (Yedikule Merkezi Hapishane Projesi), Avrupa'dan ilham aldığı hücre tipini vurgulaması önemlidir (Parlakoğlu, 2018).

- Yedikule Merkezi Hapishane Projesi

Merkezi ısıtma sistemine, ziyaretçi alanlarına ve disiplin odalarına sahip, dört yüz elli hücreli hapishane projesinde her hücrede birer demir karyola, soba, masa ve sandalye yer alacak, geceleri tek kişilik hücrelerinde kalan mahkumlar gündüzleri çalışma atölyeleri, tarım ürünleri üretimi bahçeleri ve dinlenme alanlarında birlikte olacaklardır (Yıldız, 2002).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde yapılan çalışmada, 1893 tarihli Yedikule'de İnşa Olunacak Hapishane Projesi olarak belirtilen planda bir vaziyet, zemin kat ve ikinci kat planları bulunan hapishane projesine ulaşılmış, hapishanenin yer aldığı konum içerisinde bağımsız bölümler şeklinde hastane, hamam ve ibadethane gibi binalar bulunmaktadır (Sezer, 2020) (Şekil 3.47). Hapishanenin zemin katında; hükümlüler için yirmi tane çalışma stüdyosu, dört tane depo, dört tane hücre, altı tane tuvalet ve iki tane gardiyan odası bulunmaktayken üst katında bir tanesi on kişilik olacak şekilde otuz tane koğuş, dört tane hücreler, altı tane tuvalet ve üç tane gardiyan odası yer almaktadır (Aydın, 2020).

Yine proje ile ilgili olarak Mimar Kemaleddin ve öğrencilerinin olduğu düşünülen ve Ferik Blunt Paşa mühürünü taşıyan ışınsal plan tipli proje tasarıları bulunmaktadır (Sezer, 2020). Çok sayıda mimar tarafından Yedikule Merkezi Hapishanesinin üzerine yoğunlaşılması, hücre sisteminin plan üzerinde çalışılması mimarının hapishane sistemleri üzerindeki etkisinin fark edildiğini gösterir. Yabancı ve Türk mimarlar tarafından Yedikule Merkezi Hapishane projesinin çalışılması ise yine sadece Avrupa Devletleri için değil Osmanlı'nın kendi isteği için de hapishane ıslahatı yaptığını gösterir.

Şekil 3.47. Yedikule’de yapılması düşünülen, Mimar August Jasmund imzalı projeye ait zemin kat planı (T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi D. B. PLK.p/6738).

O dönem için kaloriferli ve maliyeti fazla olan projeye onay verilmesi hükümlülere ve ıslahatlara verilen kıymeti gösterir (Parlakoğlu, 2018). Dönemde gerçekleşen savaşlar ve ekonomik problemler nedeniyle inşaat gerçekleşmemiştir (Meral, 2015).

1911 senesinde Hapishaneler Müdüriyeti Umumiyesi oluşturuldu (Balı, 2021). 1911 ıslah çalışmasında yapıların bir model olması üzerinde durulmuştu (Gönen, 2010). Bunun için uzmanlar farklı büyüklükte üç hapishane projesi hazırlanmıştır (Demirbaş, 2021). 75 ila 100 hükümlü için düşünülen birinci proje, 130 ila 200 hükümlü için düşünülen ikinci proje ve 300 ila 450 hükümlü için düşünülen üçüncü proje; hamam, depo, imalathane, disiplin odaları, koğuşlar, bir kişilik hücre vb. gibi mekanların bulunduğu bodrum, zemin birinci ve ikinci kattan oluşur (Çiçen, 2010). Bu tek model projelerde koğuşlar ve tek kişilik hücrelerin beraber düşünülmesi dikkat çekicidir. 1911 senesinde hapishanelerin bütçelerini incelemek ve düzenlemek için gerçekleştirilen çalışmada mahkumların doğramacılık, kunduracılık, marangozluk ve tekstil işlerinde çalıştırılmaları için kararlar verilmiştir (Yıldız, 2002). 1912 senesinde

hapishanelerin ve ıslah evlerinin tek model şeklinde yenilenmesi ve geliştirilmesi, hapishanelerde geniş bahçelerin oluşturulması ve sağlık koşullarının geliştirilmesi gibi ayarlamalar oluşturulmaya ve tasarlanmaya başlamıştır (Balı, 2021). Arşivlerden yola çıkarak 1911 – 1912 yılları çalışmalarının Balkan Savaşları nedeniyle uygulanamadığı görülür (Doğan, 2019). Bu ıslah çalışmaları 1913-1914 senelerinde tekrar araştırılıp üzerinde uğraşıldıktan sonra 1917 yılında uygulamaya geçirilmeye başlanmıştır (Gönen, 2010).

Hapishaneler İdare-i Umumiye Müdürlüğü aracılığı ile gerçekleştirilen bütçe ve çeşitli Avrupa ülkelerinin hapishane sistemleri ve mimarileri araştırma çalışmalarına 1916 senesi ile bir Alman uzmanın da katılımı gerçekleşmiştir (Gönen, 2010). Alman Dr. Paul Pollitz, çalışmaya başlamasından 1919 senesine kadar ülke genelinde denetlemeler gerçekleştirmiş, hapishanelerle alakalı tavsiyelerde bulunmuş ve raporlar hazırlamıştır (Demirbaş, 2021). Pollitz'in 1918 senesinde düzenlediği rapor, I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Pollitz'in Almanya'ya geri çağırılması sonucu uygulanamamıştır (Dağ, 2022). I. Dünya savaşını birlikte kazanacağını düşünen Alman ve Osmanlı hapishaneler içinde birleşmiş, savaşın kazanılması kesin düşünüldüğü için hapishane ıslahatlarından geri kalmak istenmemiştir. Yine de gerçekleştirilen çabalar ileride yapılacak cezaevleri için ciddi bir temel oluşturur (Uyanık M. Z., 2015).

- Sultanahmet Cezaevi

İstanbul Tevkifhanesi, Dersaadet Cinayet Tevkifhanesi ya da daha sonraki ismiyle Sultanahmet Cezaevi 1919'daki açılışından 1969 tarihinde hükümlülerin Sağmalcılar Cezaevi'ne taşınmasına kadar geçen 50 sene süresince hapishane olarak kullanılmıştır (Yatgın, 2013).

Kesin bilinmemekle birlikte yapının dönemsel nitelikleri doğrultusunda mimarı, bazı kaynaklarda Mimar Kemaleddin Bey, bazılarında ise Mimar Vedat Tek olarak geçmektedir (Büyükdığan ve Çavuş, 2013). Birbirine bağlı birçok bloktan oluşan hapishane, Türk neoklasik stilde planlanmış, bodrum kat dahil şekilde bir bölümü bir, bir bölümü iki katlı olarak yığma sistem ile inşa edilmiştir (Korkut ve Erarslan, 2020). Hapishanede; enli saçakların bulunması, her kotta farklı pencere tarzlarının

bulunması, bu kemerli pencerelerin üst bölümlerinde klasik Türk çinilerinin kullanılması, giriş kapısı üstündeki mukarnaslı başlık, teraslar, ön cephedeki simetrikliğin hareketliliği ve bir başka belirleyici nitelik olan kulelerin bulunması hapishanenin Neo-Klasik niteliklerini belirtmektedir (Büyükdıgan & Çavuş, 2013). I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesine, Kurtuluş Savaşının içinde yer alınmasına, kısıtlı ekonomik imkanlara, kısıtlı iş gücüne, kısıtlı uzmanlara vb. rağmen Sultanahmet Hapishanesi mimari bir dil oluşturarak detaylarına kadar planlanmış ve oluşturulmuştur.

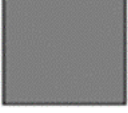

Dört yüz hükümlünün sekiz ila yirmi kişilik koğuşlarda beraber kalacağı hapishane, gardiyanların bütün alanı denetlemesini sağlayan kulelerden oluşmaktadır (Yıldıztaş, 1997). Sultanahmet Cezaevi'nde, hapishane binasından başka muhafızlar için mekanlar, cami, kilise ve kadın hükümlüler için ayrı bir bina yer almaktadır (Çiçen, 2010).

1970'lere kadar cezaevi olarak kullanılan Sultanahmet Cezaevi 1996 tarihinde otele dönüştürülerek Four Seasons Oteli olarak açılmıştır (Apaydın ve Eren, 2013) (Şekil 3.48).

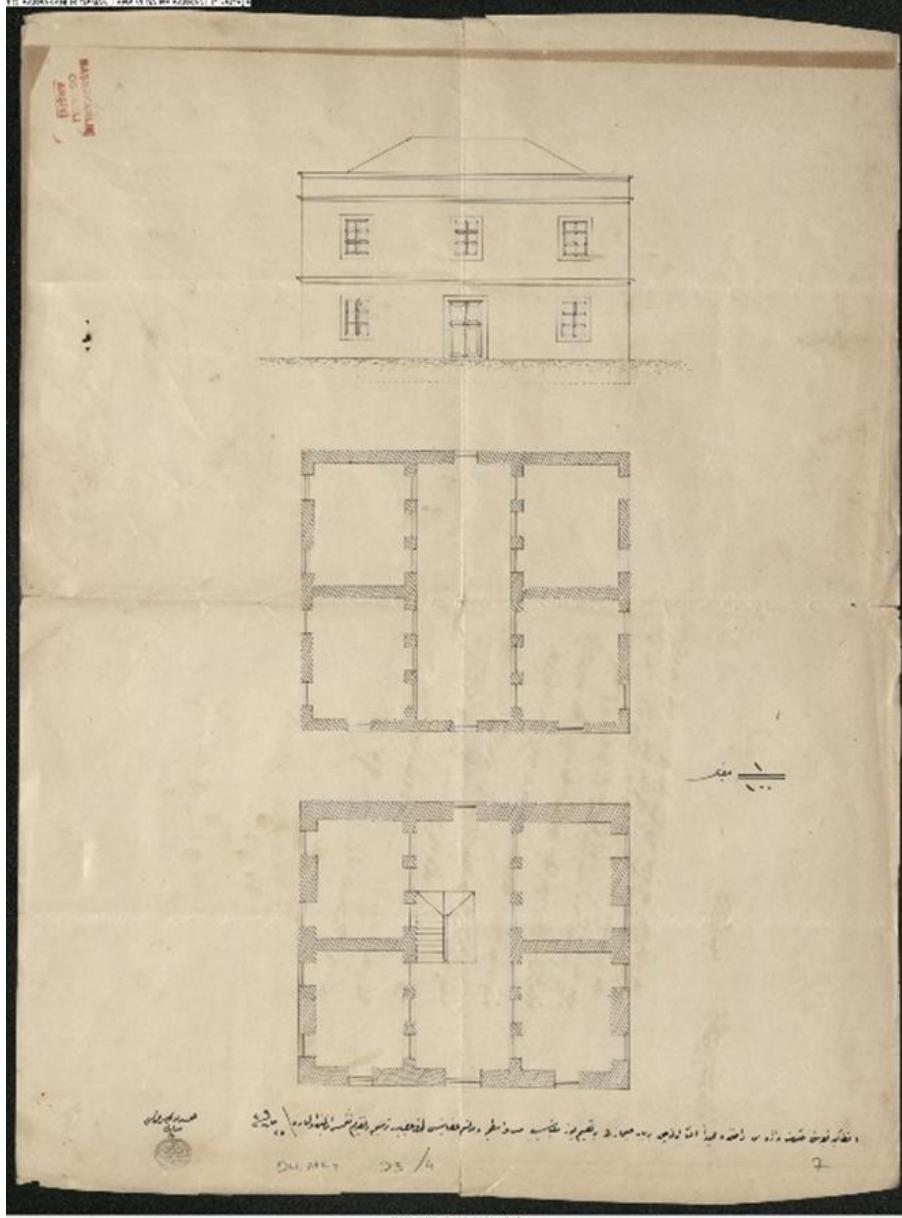
Şekil 3.48. Sultanahmet Cezaevi hükümlüleri nakledildikten sonra 1989 tarihli gazete kopyası (Durbaş, 1989).

Osmanlı hapishanelerinde barınma alanlarının yapısına göre hücre tipi hapishane sistemine geçilmek istense de öncelikle savaş ve ekonomik nedenler, kalabalıklaşma, yeterli ve eğitimli görevli eksiklikleri, suçluların ve suçların ayrıntılı ayrılabilmesi vb. nedenlerden dolayı çoğunlukla topluluk ve koğuş tipi cezaevi sistemi uygulanmıştır. Osmanlı hapishanelerinde net bir mimari modelden bahsetmek mümkün olmasa da temel mimari plan tiplerine göre yorumlanmış bir ayırmadan söz edilebilir. Sezer, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Reformu sonrasında yapılan ya da yapılması planlanan hapishaneleri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden elde ettiği 115 tane hapishaneyi kâğıt üzerinde incelemiş ve Osmanlı hapishane plan tiplerinin sıklıkla dikdörtgen ve kare tipte görüldüğünü, bu tiplerin yanı sıra haçvari, ışınsal, T, L, I, U ve düzgün olmayan çokgen planlarda tipler bulunduğunu tespit etmiştir (Sezer, 2020) (Şekil 3.49). Kolay ise, Osmanlı hapishanelerinde çoğunlukla avlu tipinin uygulandığını; ışınsal, H, T, U, haçvari ve koridor/sofa merkezli diğer tiplerin kısıtlı uygulama alanı bulunduğunu ayrıyeten ayrı katlarda farklı plan tipi tasarımlarının uygulandığını tespit etmiştir (Kolay, 2021).

Planlardan Elde Edilen Temel Formlar		
	Form / Tip	Temel Form
1.	KARE PLAN	
2.	DİKDÖRTGEN PLAN	
3.	L PLAN	
4.	U PLAN	
5.	HAÇVARİ PLAN	
6.	T PLAN	
7.	I PLAN	
8.	İŞINSAL PLAN	
9.	DÜZGÜN OLMAYAN ÇOKGEN	

Şekil 3.49. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden temin edilen planlar ışığında Osmanlı hapisaneleri plan tipleri (Sezer, 2020).

Koridor/ Sofa merkezli tip, sadece kapalı birimlerden oluşan, mekanların bir koridor veya sofa etrafında biçimlendiği plan tipidir örnek olarak Antakya hapisanesi için ulaşılan 1893 tarihli arşiv krokisinde plan merkezinde yer alan sofayı iki yönden çevreleyen duvarların bulunduğu anlaşılır (Kolay, 2021) (Şekil 3.50).

Şekil 3.50. Antakya Hapishanesi projesi (T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi D. B. DH.MKT./93-4).

Dış dünyada aydınlanma ve iyileştirme düşüncesi ile yayılan çağdaş cezaevi fikri Osmanlı'yı da etkiler. Osmanlı biraz Avrupa devletlerinin baskısı biraz da ihtiyaç olan hapishaneler için yeni hapishaneler inşa etmeye başlar. Sağlık koşullarından sistemli bir tip oluşturmaya kadar Osmanlı hapishaneleri ıslahatı için çalışmalar Kurtuluş Savaşının son anlarına kadar çabalanmıştır. Gerçekleştirilen ve yarım kalan çabalar Türkiye Cumhuriyeti hapishanelerine ışık tutacaktır.

3.4.3. Türkiye Cumhuriyeti Hapishaneleri

Mustafa Kemal Atatürk 1 Mart 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin I. Dönem 4. Yasama Yılı açılış konuşmalarında cezaevlerinin tamirat ve tadilatlarına dikkat çekmiştir (Balı, 2021). Türkiye Cumhuriyeti'nde hapisanelerin mevcut yetersiz durumları fark edilse dahi yeni hapisaneler için gerekli ekonomik ve bilimsel alt yapı yeterli olmadığı için Osmanlı hapisaneleri bir süre daha kullanılmıştır. Nitekim 1968 tarihinde bile altı yüz otuz üç hapisanenin yalnızca iki yüz yirmi altısı Cumhuriyet döneminde yapılmış hapisanelerdir (Süslü, 2016). Yine yeni hapisaneler yapmaya imkân bulunamayan durumlarda Osmanlı'dan kalan farklı işlevli yapılar da dönüştürülerek hapisane işlevi yüklenilecek şekilde kullanılmıştır. Örneğin, 510 mahkûm ve tutuklu barındıran Diyarbakır Kapalı Cezaevi 1890 tarihinde han olarak inşa edilmiş, 1949 yılında onarılarak kapalı cezaevi olarak hizmete açılmış ve Edirne Kapalı Cezaevi ise 1816 tarihinde kışla olarak inşa edilmiş, 1945 tarihinde cezaevi olarak dönüştürülmüştür (Yalçın, 2003).

1810 Fransız Ceza Kanunu esas alınarak oluşturulan 1858 (1274) tarihli ceza kanunu 1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu onaylanıncaya dek kullanılmıştır (Gökçen, 1987). Türkiye Cumhuriyeti Ceza Kanunu'na kadar belirli bir süre Osmanlı Ceza Hukuku'nun uygulanması gerek savaş sonrası önceliklerin farklı olması gerek yeni bir yönetim rejimi uygulanması gibi çeşitli nedenlerden dolayı 1926'ya kadar ertelenmiştir. 1926 tarihinde kabul edilen Türk Ceza Kanunu ile suçlar cürüm ve kabahat şeklinde ikiye bölünmüştür (Tekin ve Özkes, 2008). Cürümler için özgürlüğü bağlayıcı ceza olarak ağır hapis, ağır para cezaları ve hapis cezaları; kabahatler için ise hafif hapis cezaları ve hafif para cezaları verilmiştir (Yalçın, 2003). 765 sayılı TCK m. 13'ün ilk şeklinde ağır hapis cezası, ilk kademede "Hücre (Pensilvanya) sistemi", sonraki kademede ise "Karma (Auburn) sistem" olacak şekilde iki kademelidir (Sanıvar, 2020). İlk kademede mahkûm sürekli olarak bir hücrede tek başına kalırken ikinci kademede gündüzleri konuşmamak şartıyla diğer mahkûmlarla çalışırken geceleri tek başına hücrede kalmaktadır (Demirbaş, 2021).

1926 Türk Ceza Kanunu ile 1 Haziran 1929 tarihinde ceza ve tutukevleri yönetimi İçişleri Bakanlığından alınarak Adalet Bakanlığına bağlanmıştır (Demirbaş, 2021). Adalet Bakanlığı çalıştırma ile terbiye yöntemini mahkûmların iyileştirilmesindeki etkili yöntem olarak seçmiştir (Ağcakale, 2010). 1930 yılı Hapishane ve

Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanunda hapishanelerde iş yurtlarının kurulacağı belirtilmiş, Ceza Kanununun Yürürlük Kanununa eklenen bir madde ile de belirli koşullara sahip mahkumların geceleri hapishanede kalmak koşuluyla kamu yararına uygun işlerde çalıştırılabileceği onaylanmıştır (Özbek, 2023). İş yurtları ve hapishane ıslahatı oluşturma fikri ile adliye müfettişleri Fuat ve Ferit Beyler tarafından 24.12.1931 tarihinde bir rapor düzenlenmiştir (Araboğa Variş, 2019). Düzenledikleri “Karadeniz sahilindeki hapishaneler ile İzmir, Adana, Konya, Kastamonu ve İstanbul Ceza ve Tevkifevlerini konu alan” adlı rapor hapishanelerin o dönemdeki durumunu gösterdiği için çok önemlidir (Sarıdiken, 2014). Bu raporda, hapishanelerin tamamında koşulların olduğu hücrelerin yer almadığı, içerilerinde kapasitelerinin üstünde mahkum olduğu, koşulların güneş almadığı bundan dolayı mahkumların güneşten faydalanamadıkları, temizlik ve hijyen problemlerine sahip, havalandırma ve ısıtma tesisatlarının olmadığı, havalandırma avlularının yetersiz kaldığı, mutfağın olmadığı ve tuvaletlerin kullanışsızlığı gibi fiziksel problemlerle birlikte neredeyse tüm kurumlarda ziyaret görüş yerlerinin bulunmadığından bahsedilmektedir (Doğan, 2019). Rapordan da gördüğümüz üzere, Cumhuriyet tarihinin ilk zamanlarında hapishanelerin durumunun vahim olmasının yanında Pensilvanya sistemi yani 765 sayılı TCK m. 13’ün hücre uygulaması hedefinin gerçekleştirilemediğini gösterir.

8.6.1933 tarih ve 2275 sayılı Kanun ile TCK m.13 düzenlenmiş ve "hücrede hapis" uygulaması tümüyle kaldırılarak, ağır hapis cezasının infazını, uygulamada geçerli olan mutlak surette topluluk sistemine çevrilmiştir (Demirbaş, 2021). Ancak 1936’da m. 13’te tekrar değişiklik olmuş ve hücre uygulaması geri döndürülmek istenmiştir. 1936’daki değişiklik ile ağır hapis cezasını 4 kademeyle gerçekleştirecek “Dereceli (İrlanda) (Mütterraki) sistem” uygulanmıştır (Sanıvar, 2020). Bu durum kademelerin artırılması sayesinde hücre uygulamasının gerçekleştirilebileceği umudu şeklinde yorumlanabilir. 1936 dereceli sistemin kademeleri (Gülşen, 1993):

1. kademe mahkum, sürekli olarak bir hücrede tek başına kalacak,
2. kademe mahkum, geceleri tek başına hücrede kalırken gündüzleri diğer mahkumlarla beraber çalıştırılacak,

3. kademede mahkûm, gerekli özellikleri ve şartları karşılarsa iş esasına dayalı hapisanelere gönderilecek,
4. kademede ise mahkûm, bir süre daha kaldıktan sonra şartlı salıverilme isteyebilecektir.

Dört kademeli sistem için yeterli sayıda hücre inşa etmek için gerekli bütçe ayarlanmamıştır (Sipahi, 2013). 3112 sayılı kanunla, dört kademeli sistemin, yeni cezaevleri inşa edildikçe zaman zaman uygulanması kabul edilmiştir (Cansel, 2003). Sonuç olarak uygulamada iki kademeli bir sistem yerleşmiştir: Eski cezaevleri ve yeni İş Esasına Dayalı Cezaevleri (Sipahi, 2013). 1.10.1936 tarihinde İmralı adasında iş esasına dayanan ilk hapisane açılmıştır (Demirbaş, 2021). Kademeli sistemin 1. ve 2. maddesinin ihtiyacı hücreler için gerekli bütçe oluşturulamasa bile 3. maddesinde Adalet Bakanlığının asıl ulaşmak istediği çalışarak ıslah hedefinin getirisi sadece çalışmaya dayalı hapisanelerin oluşturulması ve inşa edilmesi dikkat çekmektedir.

- İmralı Cezaevi

Parry'nin iş esasına dayalı İmralı Cezaevini övdüğü 1945 tarihli gözlemi şu şekildedir, İmralı cezaevinde hükümlüler; gardiyansız, kilit, sürgü, parmaklıklar kullanılmadan, taş duvarlarla, tel örgülerle değil denizle çevrelenmiş şekilde; balıkçılık, dokuma, ve çoğunluğunun uğraştığı çiftçilik gibi işlerde çalışıyor; hükümlülere, okuma ve yazma, sanat, Türk tarihi ve Türkiye coğrafyası, çalışılan işin çağdaş şekillerde nasıl gerçekleştiği öğretiliyordu (Parry, 1945) (Şekil 3.51). İş esasına dayalı İmralı Cezaevi sadece hükümlüleri çalıştırmıyor, hükümlülere çalışacakları işi, sanatı, vatanını öğretiyordur. Ayrıca cezaevinin ada hapisanesi olması sayesinde doğal sınırlar hem hükümlüleri içeride tutar hem de dış çevreyi hükümlüden uzak tutar, ekstra yeni öğelere ihtiyaç kalmaz. İçeride gardiyan bulunmamasının nedenleri ise kademeli sistemin iş esasına dayalı cezaevinden bir önceki basamağından ancak belirli şartlar karşılığı buraya gelebilmeleri yani ödülü kaybetmek istememek olarak yorumlanabilir.

1999 yılında Abdullah Öcalan'ın tek başına adaya yerleştirilmesi için kurulan F tipi cezaevi ile iş esasına dayalı İmralı Cezaevi sonlandı (Sipahi, 2013). İmralı

cezaevinin iş esasına dayalı cezaevi olarak öne çıkmasının yanında aralarında başbakan görevi yapmış Adnan Menderes'in İmralı'da idam edilmesi de cezaevinin önemli olaylarından biridir. Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961'de, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961'de İmralı Adası'nda idam edildi (Saraçoğlu, 2009).

Şekil 3.51. Ellerinde tarım iş aletleri ile İmralı Cezaevi mahkumları (<https://www.takvim.com.tr/siyaset/2013/02/17/imrali-nasil-cezaevi-oldu>, 2023).

Kademeli ceza infaz sisteminin uygulanabilmesi amacıyla 1945 tarihinde Dalaman'da, 1948 tarihinde ise Edirne'de, iş esaslı açık tarım cezaevleri inşa edilerek açılmıştır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/turkiye-ceza-infaz-kurumlari-tarihcesi-arastirma-projesi>, 2023). Bir cezaevinin iş esasına dayalı olması için yeni bir bina yapmak ya da mahkumların sadece o cezaevinde çalışması gerekmez. Nitekim Karabük Cezaevi hükümlülerin işçilerle beraber fabrikada çalışmaları için açılmışken, Zonguldak Cezaevi mahkumları belirli bir saat karşılığı madende çalışmıştır. Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda işçilerin çalışması yeterli olmadığı için, Karabük'e yeni bir cezaevi açılmış ve buradaki hükümlüler fabrikalarda işçi olarak görevlendirilmiştir (Kütükçüoğlu, 2009). Zonguldak'taki madenin sahipleriyle sekiz saatlik bir iş günü

öngören ve mahkumların korunması için diğer koşulları belirleyen bir sözleşme ile mahkumlar çalıştırılmıştır (Shaw, 1937) (Şekil 3.52). 1940'lı tarihlere gelindiğinde Zonguldak, Tunçbilek, Keçiborlu, Soma, Maden, Değirmisaz madenlerinde, Karabük demir-çelik ve Kayseri dokuma fabrikalarında (kadın hükümlüler için), Eskişehir, Malatya, Isparta, Ankara cezaevlerinde ve İmralı, Edirne, Dalaman tarım cezaevlerinde çalıştırılan mahkûmlar, bütün mahkûm sayısının 1/3'ünü, yeni cezaevine gönderilme koşulu (ağır cezalı olmak gibi) yerine getirenlerin ise 3/4'ünü oluşturuyordu (Sipahi, 2013).

Şekil 3.52. Zonguldak'ta madenin yanında inşaat işi yapan mahkumlar (Sipahi, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti Cezaevleri arasında askeri cezaevleri de belirli bir süre kullanılmıştır. 21.1.2017 tarih ve 6771 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun" ile eklenen An. geçici m.21/E hükmü gereğince, "Bu Kanunun yürürlüğe girdiği sene itibarıyla Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve askerî mahkemeler kaldırılmıştır", askeri mahkemelerin kaldırılmasının getirisi olarak askeri cezaevleri de kapatılmıştır (Demirbaş, 2021).

765 sayılı Ceza Kanunun yanında Cezaevleri için yeni bir tüzük yayınlanmış ve uzun süre kullanılmıştır. 243 maddeden oluşan Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi 1941 senesinde kabul edilmiştir (Göktaş, 2017). Nizamnameye göre, mahkeme bulunan her

yerde, bir ceza ve tevkifevi yer alacak ayrıca Adalet Bakanlığınca belirtilen yerlerde mıntika cezaevleri ile çocuk ceza ve ıslahevleri yer alacaktır (Demirbaş, 2021). 1941 tarihli Ceza ve Tevkifevleri Tüzüğü 1965 tarih ve 647 sayılı kanun kabul edilene kadar geçerliliğini korumuştur (Cansel, 2003).

1936 kademeli sisteminden sonraki senelerde suç ve suçlu nüfusundaki artışlar sebebiyle cezaların ve infaz sisteminin ağırlaştırılmasına gereksinim doğmuştur ve 1953 yılında 6123 sayılı kanunla Türk Ceza Kanunu ve infaz sisteminde düzenlemeler oluşturularak ağır hapis cezalarının infazı dört kademededen üçe indirilmiştir (Cansel, 2003). 765 sayılı Ceza Kanunu m. 13 1953 tarihli dereceli sistemin kademeleri (Demirbaş, 2021):

1. Kademedede mahkûm, sürekli olarak bir hücrede tek başına kalacak,
2. Kademedede ise mahkûm, suçuna göre ayrılmış gruplarla çalışma ortamına sahip cezaevlerinde çalışmak zorundadır. Belirli ağır hapis cezalarına sahip mahkumlar, cezalarının bitmesine bir yıldan az kalanlar ile yaşı ve beden gücü 3. kademeye yeterli olmayan mahkumlar 3. kademeye geçemez.
3. Kademedede mahkûm, iş esasına dayanan cezaevlerinde çalıştırılır ama 3. kademeye geçebilmek için 2. kademedede iyi hal göstermek koşulu vardır.

1957 yılında ise 6988 sayılı kanun ile içerik ile ilgili değil, birinci kademedede bulunan hücre hapsi süresinin sınırının düzenlenmesi veya bazı suç failleri ile bazı suçların üçüncü aşamaya geçmelerinin yasak olması gibi şekli bazı konularda düzenlemeler yapılmıştır (Sanıvar, 2020). 647 sayılı ceza infazı hakkında kanun onaylanıncaya kadar ağır hapis cezasının ilk kademesini oluşturan hücre sistemi, fiziki şartlar ve mevcut cezaevlerinin yetersizliği sebebiyle istenilen şekilde uygulanamamıştır (Güven, 2019). Örneğin, 1959'da 5142 ağır hapis cezası hükmedilmişken, 647 sayılı CİK'un gerekçesinde de belirtildiği şekilde, 1965 senesinde cezaevlerindeki hücre sayısı 894 idi (Demirbaş, 2021). 1965 tarihine kadar infaz sisteminin temelinde yetersiz koşullara rağmen yapılmaya çalışılan hücre ve gittikçe arttırılan hatta zorunluluk haline getirilen çalışma ile ıslah temel şekillendirici olmuştur.

Hücre sisteminin batılı devletlerde yalnızca disiplin için uygulanması, dünyadaki gelişmeler ve infaz hukukunda yaşanan problemler 1965 tarihli 647 sayılı CİK'nuna

geçiş mecburi kılmıştır (Cansel, 2003). 13.07.1965 tarihli CİK ile ceza infaz sisteminde bazı düzenlemeler oluşturulmuş ve 1.08.1967 tarih ve 6/8517 sayılı “Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifhanelerin Yönetimine, Cezaların İnfazına Dair Tüzük” onaylanmıştır (Artuk ve Alşahin, 2016).

647 sayılı kanunda cezalar infaz yönünden ölüm cezası, uzun veya kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar, para cezası şeklinde üçe ayrılmıştır (Acun, 2022). Ölüm cezası 14.7.2004 tarih ve 5218 sayılı kanun ile kaldırılmış yerine, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası gelmiştir (Sarıdiken, 2014). Yine 647 sayılı kanun ile hücre uygulaması, sadece bir disiplin cezası olarak uygulanmaya başlamıştır (Karkaş Doğan, 2009). Bu sayede hücre uygulaması artık “temel” infaz sistemi değil “yardımcı” disiplin sistemi olarak tercih edilmiştir.

647 Sayılı İnfaz Kanunu göre; müebbet veya uzun süreli hapis cezasının infazına, mahkumların sınıflandırılmasının sağlanabilmesi hedefiyle mahkumların gözlemlenmesi dönemi ile başlanacaktır (Karkaş Doğan, 2009). Bu sistemde, gözlem dönemi net periyotlarla uymayan kademeli serbestlik sistemi olarak uygulanacak, bu sayede ceza kişiselleşecektir (Gülşen, 1993). Artık çalışma infaz sistemi değil hükümlünün/kişinin kendisine uygun infaz sisteminin oluşturulması bu sayede topluma kazanılabilmesi oluşturulmaya çalışılır. 647 sayılı CİK ile İnfaz sistemlerinde eski sistemler terk edilerek çağdaş sisteme geçiş gerçekleştirilmek istenmiştir.

Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin gereksinimi olan, görevlilerin mesleki olarak bilgili ve nitelikli olması ve eğitilmeleri hedefiyle 02.08.2002 tarihli 4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu çıkarılmıştır (Kurt, 2006). Özellikle gözleme ve kişiye dayalı çağdaş infaz sisteminin oturabilmesi için cezaevinde sürekli hükümlülerle iç içe olan onları gözlemleyecek, tanıyacak personellerin yeterli derecede eğitim alması gerekmektedir. Bu nedenle 4769 sayılı kanun ile atılan adım çok önemlidir.

1965 tarihli 647 sayılı kanunla getirilmeye çalışılan çağdaş infaz sistemleri ancak 647 sayılı CİK yürürlükten kaldırıldıktan sonra, infaz hukukunun yeni esasları (Türk ceza adalet sisteminde 01.06.2005 tarihinde yapılan değişikliklerin sonrasında) 5275 sayılı

“Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfaz Hakkında Kanun'da (CVGTİHK)” düzenlenerek uygulanmaktadır (Sanıvar, 2020). 5275 sayılı CVGTİHK, 647 sayılı CİK'nun doğrudan infaz hukukuna ilişkin hükümleri ile uyum içindedir (Özbek, 2023). 5275 sayılı CVGTİHK'ü Türk Ceza Adalet Sisteminin üç temel yasasından biridir (Artuk ve Alşahin, 2016). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve 4681 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik hizmetleri Kanunu vb. kanunlarla birlikte çalıştığı için 5275 sayılı CVGTİHK'nun tamamlayıcı özellikte olduğu da belirtilmelidir (Özbek, 2023).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda hapis cezaları: 1) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası; 2) Müebbet hapis cezası; 3) Süreli hapis cezası şeklinde üçe, süreli hapis cezaları: 1) Uzun süreli hapis cezaları; 2) Kısa süreli hapis cezaları şeklinde ikiye ayrılmıştır (Kurt, 2006).

CVGTİHK'ü m. 3'te,

infazda temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır, olarak açıklanmıştır

(Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

5275 sayılı ceza kanunu bu zamana kadar gerçekleştirilen çabalar ve çağdaş gelişmelerle sadece kanunlara uygun olarak; son aşamada özgürlüğü bağlayıcı cezaların verildiği, suçlulara ve suça göre ayrımların oluşturulduğu, hüküm kararı aşamasında ve hüküm uygulanırken gittikçe yumuşatılabilen; insani şartlarda ve insan onuruna yakışır şekilde, güvenli, bireyselleşmiş; eğitim, çalışma ve kültürlenme imkanları sağlayan vb. gibi birikimlerle hükümlüyü tekrar topluma kazandırma ve suçu önleme hedefini gerçekleştirmek ister.

3.4.3.1. Türkiye Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kurumları Tipleri

Özgürlüğü bağlayıcı cezaya hükümlü olanların kaldıkları yer manasındaki cezaevi, hüküm evinin karşılığı olduğundan, tutukevleri ve ıslahevleri bu kavramın dışında kalmaktadır (Demirbaş, 2021). Günümüz hapisane kavramının toplumdaki çağrışımı ile ceza infaz kurumları yani kapalı ve açık cezaevleri, çocuk ıslahevleri, kadın-çocuk cezaevleri tümüyle kapsamaktadır bundan dolayı ceza infaz kurumları daha iyi bir kullanımdır (İpek K. , 2010). Çoğunlukla cezaevi veya hapisane olarak hepimizin aklına aynı kurumlar gelmektedir. Günümüzde hapisane bir cezadan çok yeniden toplumla bütünleşmeye hazırlama merkezi olduğu için özellikle çocuk cezaevi terimi yerine çocuk ceza infaz kurumu teriminin kullanılması çok daha güvenilirdir.

Her toplum kendi özellikleri ve ihtiyaçlarına göre ceza infaz kurumları (cezaevleri/hapishaneler) üretir. Türkiye'de özgürlüğü bağlayıcı cezanın son çare olarak verilmesi mecburiyeti, mahkumların hangi infaz kurumuna gönderileceği sorusunu da doğurmaktadır (Sanıvar, 2020). Hükümlülerin en başta ve sonrasında hangi kurumlara nakledileceği hükümlünün/kişinin cinsiyetine, yaşına, suçuna, hükümlülük sırasında gösterdiği iyileşmeye, varsa hastalığına, hükümlünün tehlikesine vb. gibi kişinin özelliklerine göre değişmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Ceza İnfaz kurumları 5275 Sayılı CİK'nun birinci kitap ikinci kısım ikinci bölümünde: Kapalı ceza infaz kurumları, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, kadın kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, gözlem ve sınıflandırma merkezi, açık ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevleri olarak sınıflandırılmıştır (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri

Hükümlülerin en başından en sonuna kadar gözlenmeleri ve sınıflandırılmaları hangi ceza infaz kurumlarına (cezaevi/hapishane) gönderilecekleri için önemlidir. CVGTİHK ceza infaz kurumları arasında sırf bunun için madde 13'te bir merkez belirlenmesi ve Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin

Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik ile desteklenmesi gözlem olayına Türk Ceza İnfaz sisteminde ne kadar değer verildiğinin göstergesidir.

Madde 23'te açıklanan görev ve sınıflandırma merkezlerinde Hükümlülerin kişisel özellikleri, bedensel, aklî ve sağlık durumları, suç işlemeden önceki yaşamları, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlâkî eğilimleri, suça bakış açıları, hükümlülük süreleri ve suç türleri belirlenerek, durumlarına uygun infaz kurumlarına ayrılmaları ve bunlara göre saptanacak infaz ve iyileştirme rejimi; gözlem, inceleme ve değerlendirme yöntemiyle çalışan gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde mümkün olduğunca kriminoloji, penoloji, davranış bilimleri, adalet psikolojisi veya ceza hukuku alanında bilgi ve deneyime sahip yöneticiler, psikiyatri uzmanı, hekim, adlî tıp uzmanı, psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, rehberlik uzmanı ve öğretmen gibi uzman görevliler ile diğer kurum görevlileri tarafından yapılır (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Hükümlülerin bir kişi olarak neredeyse tüm özelliklerine göre gözlenmesinin uzmanlaşmış kişiler tarafından yapılması hükümlü sınıflandırılması işinin ciddiyete alındığını gösterirken planlanan ama oluşturulamayan bu merkezlerin mevcut ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilmesi bu konudaki çalışmaların hala gerekli düzeye erişemediğini gösterir. Nitekim, yeni ceza infaz kurumlarının gerekliliğinde dolayı yeterli bütçe ve imkân oluşturulamaması sebebiyle günümüze kadar gözlem ve sınıflandırma merkezi açılmamıştır (Akın, 2016).

Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik m. 6'ya göre gözlem ve sınıflandırma merkezleri, ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis veya iki yıldan fazla süreli hapis cezasına mahkûm olan hükümlüleri yüksek güvenli ceza infaz kurumlarına, kapalı ceza infaz kurumlarına veya açık ceza infaz kurumlarına gönderilmelerine dair değerlendirmeleri yapmakla görevlidir.

İki yıldan kısa süreli cezalar için uygulanmayan değerlendirmenin nedenlerinden biri olarak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu madde 51 ve madde 52 uyarınca iki yıla kadar

olan hapis cezalarının ertelenebilmesi veya para cezasına çevrilebilmesi verilebilir. İki yıldan uzun süreli hapis cezaları için yapılan çeşitli değerlendirmelere göre hükümlü kendisine uygun cezaevine gönderilir. Ayrılan her hükümlü için ayrı cezaevleri inşa edilemeyeceği için belirli bir ayırmadan sonra yerleştikleri cezaevlerinde de belirli özelliklere göre bölünmeleri gerekir. Gözlem ve sınıflandırma mahkûmun durumuna uygun bir ceza infaz kurumunun tespiti hedefiyle yapılmakta 5275 sayılı CVGTİHK'nun 24'üncü maddesi gereğince yapılan gruplandırma ise yerleşeceği koğuşun tespiti hedefiyle yapılmaktadır (Akın, 2016). Çünkü; toplumdan, hükümlünün tekrar topluma kazandırılmasına kadar uzaklaştırılması gibi hükümlülerinde kendi aralarında, topluma kazandırılma seviyelerine göre uzak tutulmaları gerekir. CVGTİHK m. 24'e göre:

(1) Hükümlüler;

a) İlk defa suç işleyenler, mükerrirler, itiyadî suçlular veya suç işlemeyi meslek edinenler,

b) Aklî ve bedensel durumları nedeniyle veya yaşları itibarıyla özel bir infaz rejimine tâbi tutulması gerekenler,

c) Tehlike hâli taşıyanlar,

d) Terör suçluları,

e) Suç örgütlerine veya çıkar amaçlı suç örgütlerine mensup olan suçlular, gibi gruplara ayrılırlar.

(2) Hükümlüler ayrıca yaşları, hükümlülük süreleri ve suç türleri itibarıyla da gruplandırılırlar.

Ayrıca CVGTİHK'nun m. 89'una göre hükümlüler, ceza infaz kurumlarında buldukları tüm aşamalarda, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara uyup uymadığı, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirip getirmediği, uygulanan iyileştirme programlarına göre toplumla bütünleşmeye hazır olup olmadığı, tekrar suç işleme ve mağdura veya başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı hususlarında idare ve gözlem kurulu tarafından iyi hâlin belirlenmesine esas olmak üzere en geç altı ayda bir değerlendirmeye tabi tutulur.

CVGTİHK'nun 89 uncu maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca oluşturulan İdare ve gözlem kurulu, hükümlünün, açık ceza infaz kurumuna ayrılmaya, kalan cezasını denetimli serbestlik tedbiri altında infaz etmeye veya ceza infaz kurumlarından doğrudan koşullu salıverilmeye esas iyi hâl değerlendirmelerini yapar (Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik, 2020).

Değerlendirme veya gözetleme sadece ilk başta değil infaz süresince de gözlemin uygulanabilirliği hükümlünün davranışlarını infaz süresince dikkatli uygulamasını sağlar. Bu dikkat, hükümlünün toplumsal yaşama tekrar karışmasını kolaylaştırır.

Çocuk Eğitimevleri

CVGTİHK madde 15'e göre; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek, firara karşı engel bulunmayan; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlandığı kurumlarken on sekiz yaşını dolduran çocuklar eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından yirmi bir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalabilir ayrıca haklarında tutuklama kararı bulunanlar ile çocuk kapalı cezaevinde bulunan hükümlüler hariç bu kurumda kalan çocuk hükümlüler kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmezler.

Eğitim ailede başlasa da hepimizin bildiği gibi okullarda devam etmektedir. 12 senesi ile 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir (Tayfun ve Kırkbir, 2020). Eğitimin on sekiz yaşına kadar zorunlu olması söz konusuysen eğitimevlerinin hedefinin çocukların eğitimi olması kaçınılmazdır. Hatta eğitimevlerinde yirmi bir yaşına kadar okuyan hükümlülerin kalabilmesi yine ceza infaz kurumlarımızda eğitime verilen önemi gösterir. Çocuklar için bir cezaevinden ziyade eğitime evi olarak iş görmeleri nedeniyle ise infaz kurumunun iç güvenlik dışında ekstra güvenlik önlemlerine ihtiyacı yoktur. Aslında güvenlik eğitimle sağlanır. Ayrıca buradaki belli hükümlülerin daha önce bahsettiğimiz iyi hal değerlendirmeleri sonucu olumsuz durumlarda kapalı infaz kurumlarına yollanmamalarının nedeni ise eğitim sayesinde kurumunun

hükümlülerin tüm davranışlarını izlediğinin ve çoğu sorumluluğunu üstlendiğinin göstergesidir.

On iki yaşından itibaren çocuklar için kullanılan kurumların kapasiteleri 150 ila 625 kişi arasında değişmekteyken kurumlarda; revir, sinema, konferans salonu, müstakil yemekhane, yatakhane, tam teşekküllü mutfak, soğuk hava deposu, bulaşıkhanesi, çamaşırhanesi, berber, kütüphane, spor alanları ve iş atölyeleri bulunur (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). İş atölyeleri ile meslek elde etme hedeflenirken sinema, spor alanı ve kütüphane gibi mekanlar sayesinde çocukların kendini geliştirmeleri ve sosyalleşmeleri hedeflenir. Haziran 2023 tarihinde Ankara, Elazığ, İstanbul ve İzmir’de olmak üzere dört adet çocuk eğitimevi mevcuttur (Şekil 3.53).

Şekil 3.53. İstanbul Çocuk Eğitimevi (Apple Harita, 2023).

Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları Ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

- Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

CVGTİHK madde 11’e göre Çocuk kapalı ceza infaz kurumları, çocuk tutukluların ya da çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen oniki-onsekiz yaş grubu çocukların,

cinsiyetleri ve fizikî gelişim durumları göz önüne alınarak kurumun ayrı ayrı bölümlerinde barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı, eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyan kurumlardır, bu kurumların bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar.

- Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

CVGTİHK madde 12'ye göre gençlik kapalı ceza infaz kurumları, on sekiz yaşından büyük yirmi bir yaşından küçük genç hükümlüler için eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri olan ve yüksek güvenlik isteyen mahkumlar için güvenli bölümleri bulunan kurumlardır, bu kurumlar bulunmadığı durumlarda diğer kapalı ceza infaz kurumlarının gençlere ayrılan bölümlerinde bu maddedeki esaslara göre barındırılırlar.

- Çocuk ve Gençlik Tipi Ceza İnfaz Kurumları

Çocuk ceza infaz kurumlarında dersane, kütüphane, müstakil yemekhane, mutfak, çamaşırhane ve terapi salonları yer almakta ve cezaevinde mahkemelerce tutuklanmış olup yargılamaları süren çocuklar kalmakta, hüküm giyen çocuklar ise ıslahevlerine nakledilmektedir (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Haziran 2023 tarihinde Ankara, Diyarbakır, Hatay, İstanbul, İzmir, Kayseri, Mersin, Samsun ve Tekirdağ'da olmak üzere sekiz adet çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır (Şekil 3.54).

Şekil 3.54. Sincan Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

İki cezaevi adalet bakanlığı tarafından bir cezaevi olarak birleştirilmiştir. İki cezaevinde de amaç çocukların ve gençlerin eğitim ve öğretim alabilmesidir. İki cezaevi de iç güvenliğin yanında dış güvenliği de sahiptir. İki cezaevindeki üç farktan birincisi yaşlardır. İkincisi, çocuk kapalı ceza infaz kurumlarındakiler tutuklu ya da disiplin gibi nedenlerle bu hapisaneye gönderilmiş hükümlülerden oluşurken gençlik kapalı infaz kurumundakiler direkt hükümlüdür. Çocuk kapalı ceza infaz kurumlarında on iki ve on sekiz yaş grupları arasında yaş farkından gelişim düzeyi farkı oluşacağı için yaş farklarına göre bölümlerden bahsedilir. Gençlik kapalı infaz kurumunda ayrı gelişim bölümlerine çocuk kapalı ceza infaz kurumlarında olduğu kadar ihtiyaç hissedilmediği için bahsedilmemiştir. Üçüncü fark ise bu durumdan gelir.

Açık Ceza İnfaz Kurumları Ve Kapalıya Bağlı Ceza İnfaz Kurumları

- Açık Ceza İnfaz Kurumları

CVGTİHK madde 14'e göre açık ceza infaz kurumları, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen, kadın açık ceza infaz kurumları ve gençlik açık ceza infaz kurumları şeklinde de kurulabilen kurumlardır, açık ceza infaz kurumu şartlarına veya çalışma koşullarına uyum

sağlayamayacakları saptananlar idare ve gözlem kurulunun kararı ve infaz hâkiminin onayıyla, kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilirler. Tip proje şeklinde yapılmış açık ceza infaz kurumlarının kapasitesi 96 ile 2000 kişi arasında değişmekte çalışma esasına dayalı açık ceza infaz kurumlarında hedef üretime yönelik olduğundan bu kurumlarda çalışma atölyeleri bulunmakta ve mahkumlar bu atölyelerde çalıştırılmaktadır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022).

Çocuk eğitimevleri gibi bu kurumlarda da dış güvenlik önlemleri kullanılmazken burada sorumluluk çoğunlukla kurumda değil hükümlüdedir. Hükümlüler en başta veya iyi hal esası sonucu bu kurumlara gönderilirken kurumdaki uygun olmayan davranışları sonucu buradan başka kurumlara da gönderilebilir. Bu durum bize çağdaş sistemin sürekli yumuşamadığını, süreç içerisinde sertleşebildiğini gösterir. Bu kurumda yine çocuk eğitim evleri gibi meslek edindirme öncelikliyen meslek edinmenin yanında çalışmakta önceliklidir hatta çalışmaya uyum sağlayamayanlar gönderilir. Yine çocuk eğitimevleri ve açık ceza infaz kurumlarında dış güvenlik önemleri bulunmadığı için toplumsal yaşama en çok benzeyen kurumlardır.

Kurumlarda ihtiyaç olduğu zaman serbest işçi olarak çalışan istihdam edilir, bu çalışan aynı zamanda mahkumların bir iş ve sanat öğrenmesini sağlar (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Ankara, Adana ve Samsun gibi bazı illerde birkaç tane olmak üzere Haziran 2023 tarihinde doksan üç kurum bulunmaktadır (Şekil 3.55). Ayrıca sekiz tane de kadın açık cezaevi bulunur.

Şekil 3.55. Ankara Ayaş Açık Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

- **Kapalıya Bağlı (Açık) Ceza İnfaz Kurumları**

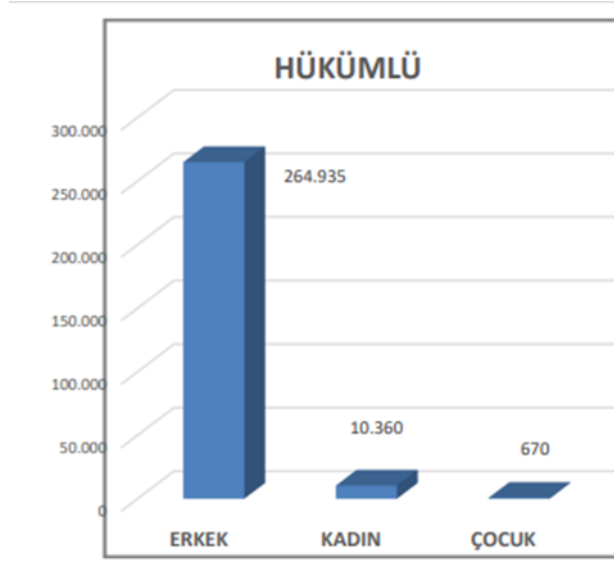
Ayrı bir müdürlükleri bulunmayan, kapalı ceza infaz kurumları müdürlüklerine bağlı bu kurumlar, Adalet Bakanlığı CGTİK'de yer almamasına rağmen, “kapalıya bağlı açık infaz kurumları” adıyla adeta, 1993 yılında kaldırılan yarı açık cezaevlerini tekrardan oluşturulmuştur (Demirbaş, 2021). Yarı açık cezaevlerinde dış güvenlik personeli olmamakla beraber, firara için deniz, duvar, tel örgü gibi yapay veya doğal engeller vardır (Kurt, 2006). İş esasına dayanan yarı açık cezaevleri 10.9.1993 tarih ve 524 sayılı KHK ile kaldırılmıştır (Demirbaş, 2021). Haziran 2023 tarihinde ile yetmiş beş kapalıya bağlı (açık) ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

Kadın Kapalı İnfaz Kurumları

CVGTİHK madde 10'a göre kadın kapalı ceza infaz kurumları, kadın hükümlülerin hapis cezalarının infaz edildiği, iç güvenlik görevlileri kadınlardan oluşan kurumlardır, kurumların yetersiz olması durumunda diğer kurumların erkek hükümlülerin kaldığı bölümlerle bağlantısı olmayan bölümlerde infaz edilir.

Kadın kapalı ceza infaz kurumlarının sayısı hükümlü sayısı ile orantılı şekilde erkek kapalı ceza infaz kurumlarının sayısına göre çok daha azdır (Şekil 3.56). Kadın

hükümlülerin ziyaret edilebilmek için çoğunlukla ikamet ettikleri yerlere yakın ceza infaz kurumunda cezalarını infaz etmek istemeleri ve kadın kapalı ceza infaz kurumlarının nadir bulunması sebebiyle kadın hükümlülerin cezaların büyük bir bölümü karma kapalı ceza infaz kurumlarında uygulanmaktadır (Akın, 2016). Bu durum hükümlü için bir ceza infaz kurumunda çok sayıda hükümlü kalmasındansa yerleşim yerlerine yakın daha çok kurumun oluşturulmasının tercih edildiğini gösterir.

Şekil 3.56. 31/03/2022 tarihli cinsiyete göre ceza infaz kurumları mevcutları (<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf>, 2023).

Kadın ceza infaz kurumu denilince akla gelen problemlerden biri özellikle küçük yaşta çocuk sahibi olan anne hükümlülerdir. Ceza infaz kurumlarında ana sınıfı, anne hükümlü odaları gibi imkanlar sağlansa da çocukların annelerinin yanında olmaları kadar dışarıda olmaları da haklarıdır. Adalet Bakanlığı ile Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu arasında yapılan protokol çerçevesinde, anneleriyle beraber kalan 0-6 yaş grubu çocukların SHÇEK'e bağlı gündüz bakımevlerinde gündüzleri kalmasıyla cezaevi koşulları dışına çıkabilmeleri sağlanır (Demirbaş, 2021).

Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları kadın hükümlü ve tutukluların statüsüne, fiziksel ve ruhsal yapılarına ve topluma yeniden karışmaları hedefleri uygun şekilde, inşa ve restore edilmiş olup çağdaş ve modern bir kadın Ceza İnfaz Kurumu olarak kullanılırlar (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Yeni

yapıların yanında restore edilmiş yani tamirat görmüş yapıların kullanılması kadın kapalı ceza infaz kurumları için yeterli gelişimin hala sağlanamadığını gösterse de çağdaş şekilde uygulamaya sokulmaları olumludur. Haziran 2023 tarihinde on bir adet kadın kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır (Şekil 3.57).

Şekil 3.57. Diyarbakir Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

CVGTİHK madde 9'a göre Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, Eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli hâlde bulunan ve özel gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekli olduğu saptananlar ile buldukları kurumlarda düzen ve disiplini bozanlar veya iyileştirme tedbir, araç ve usullerine ısrarla karşı koyanlar için iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tâbi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları, bireysel veya grup hâlinde iyileştirme yöntemleri uygulanan kurumlardır, hükümlü için yeterli yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumu bulunmaması durumunda diğer kapalı ceza infaz kurumlarının yüksek güvenlikli bölümlerinde kalırlar ayrıca belirli hükümlüler hariç iyi hâl gösterenler, tutum ve kişiliklerine uygun diğer ceza infaz kurumlarına gönderilmelerine karar verilebilir.

Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarında, iç ve dış güvenliklerin yanında hükümlülerin “sürekli” kapalı tutulması ile fazladan güvenlik sağlanır. Ayrıca tek

kişilik hükümlü odalarının bulunması hem hükümlüyü yalnızlıkla terbiye ederken hem de diğer hükümlülerin ondan etkilenmesinin önüne geçer. Hücre sistemi terk edilmek istense de çeşitli nedenlerle tekrar uygulandığı ceza infaz kurumlarında hükümlünün iyi hal doğrultusundan diğer infaz kurumlarına geçebilmesi ise olumludur. Cezaevlerinde eğitim, sağlık, psiko-sosyal servisler gibi kısımlar bulunur. Haziran 2023 tarihinde toplam on dokuz adet yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır (Şekil 3.58).

Şekil 3.58. Elazığ 1 Nolu Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu (<https://elazig1ycik.adalet.gov.tr/foto-galeri>, 2023).

Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

CVGTİHK madde 8'e göre kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenlik sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup hâlinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir.

Çocuk eğitimevleri, açık ceza infaz kurumları ve kapalıya bağlı ceza infaz kurumları dışında yukarı da bahsettiğimiz diğer tüm kurumlar da kapalı ceza infaz kurumlarıdır. Ceza infaz kurumlarımız arasında bağımsız tutukevleri bulunmadığı için kapalı ceza

infaz kurumları tutukevi işlevi de görür (Demirbaş, 2021). Kapalı ceza infaz kurumlarında iç ve dış güvenlik bulunun belirli haller dışında dışarı ile temas mümkün değildir. Dış güvenlik, hükümlü ve tutukluların firar etmemeleri ve dışarıdan kuruma yönelebilecek saldırıları önleme amacıyla gerçekleşirken iç güvenlik cezaevi sistemin bir düzen ve disiplin ile ilerlemesi için, hükümlü ve tutukluların kendilerine ve başkalarına zarar vermesini önlemek içindir (Demirbaş, 2021). Kapalı ceza infaz kurumlarının dış güvenliği Jandarma Genel Komutanlığı görevlileri tarafından yapılırken iç güvenliği Adalet Bakanlığına bağlı infaz koruma memuru ve baş memur tarafından yapılır (Akın, 2016). Hatta bir şehir hastanesinde denk gelebileceğimiz hükümlünün yanında iki jandarma bulunurken bir de infaz memuru bulunur.

Kapalı infaz kurumlarında; okul, hastane veya kısa gibi yapıların sonradan cezaevine dönüştürülmesi ile tip olmayan ceza infaz kurumları oluşurken mimari bir projeye uygun olarak yapılan cezaevleri ile tip ceza infaz kurumları oluşturulur (Demirbaş, 2021). Neredeyse boya rengine kadar belirli tip projeler inşaat öncesinde bütçe hazırlanması, istatistiksel verilere uygunluk gibi avantajlar sağlarken inşaat sırasında çok az yeni karar verilmesi projenin gerektiği sürede ve kafa karışıklığı olmadan uygulanmasını sağlar. Tip projelerin kullanım sırasındaki avantajı ise daha önce uygulanmış sistemlerin artı ve eksilerinin bilinip negatif özelliklerine çözümler üretilmesinin mümkün olmasıdır.

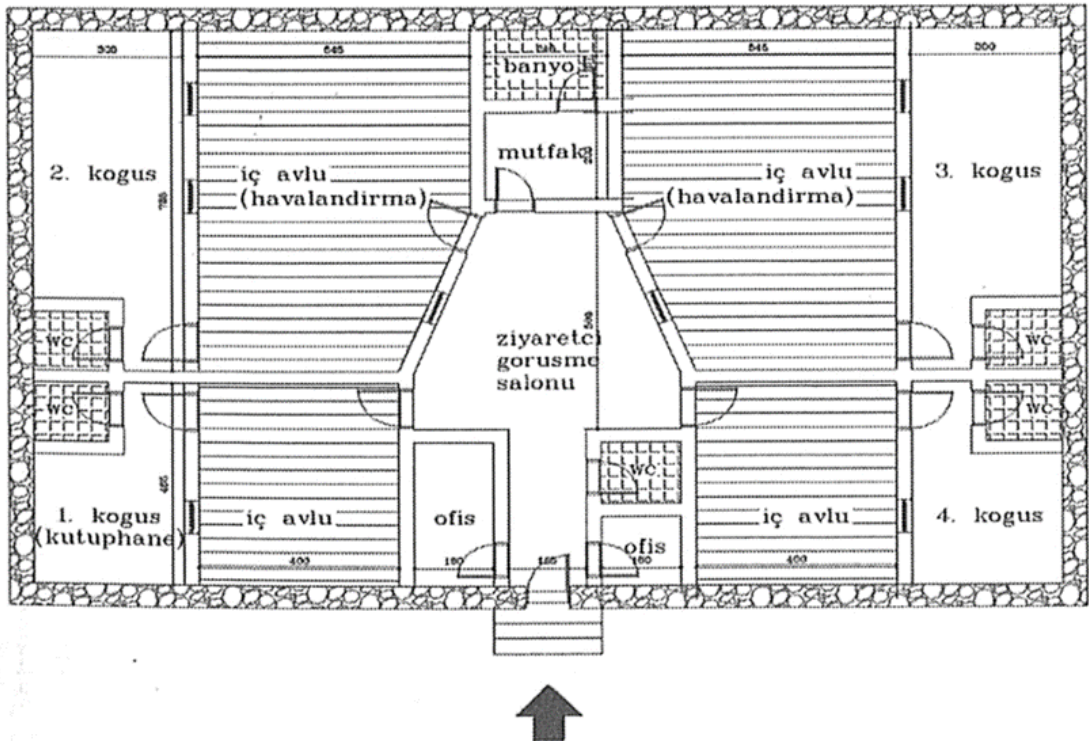
A, A1, A2 Tipi

- A Tipi

A Tipi Kapalı İnfaz Kurumları, tutuklu ve kısa süreli hükümlüler için 1950-1970 seneleri arasında taş örme duvarlarla yapılmış, az güvenli ve düşük kapasitelere göre gerektiği kadar koğuş ve havalandırmaya sahip küçük ilçe infaz kurumlarıdır (Demirbaş, 2021).

A tipi kapalı infaz kurumları, dört tane farklı ebatlardaki koğuştan meydana gelir (Meral, 2015). Her koğuşun avlusu ayrı olup, koğuş pencerelerin hepsi iç avluya bakar (Demirbaş, 2021) (Şekil 3.59). Birkaç A tipi kapalı infaz kurumunda

koşullardan biri kapatılıp kütüphaneye çevrilmiştir (Meral, 2015). Yirmi dört kişi kapasiteli A tipi kapalı ceza infaz kurumunda, koşullarda hükümlü başına 2,6 m² alan kalırken avlularda ise kişi başına 4,8 m² alan kalmaktadır (Ağcakale, 2010). Mutfak ve banyo kısımları infaz kurumunda ortak kullanılır (Meral, 2015). İnfaz kurumunda giriş holü ziyaretçi görüşme alanı olarak da hizmet vermekteyken hükümlü, ziyaretçi ve personel için ayrı bir giriş kapısı yoktur (Ata, 2008).

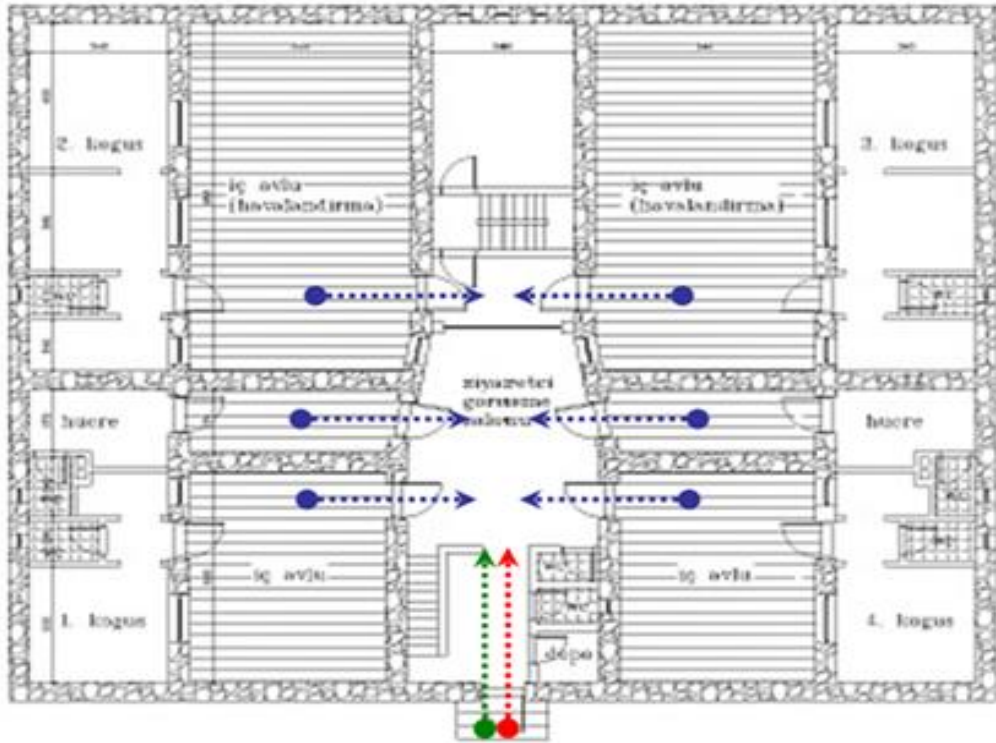

Şekil 3.59. A Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na ait plan (Ağcakale, 2010).

Sürekli kullanılması gerek banyo gibi alanların ortak kullanılması olumsuzluğu yanında, tek bir amaca hizmet etmesi gereken mekanlarında çok işlevli kullanılması A tipi kapalı infaz kurumlarının en büyük problemlerinden biridir. Ayrıca A tipi için topluluk sisteminden net ve kapasitelerine uygun koşu sistemine geçilmesi olumludur. Haziran 2023 tarihinde dahi Çarşamba A Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Erciş A Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu olmak üzere iki adet A tipi kapalı ceza infaz kurumu kullanılmaktadır.

- A1 Tipi

A1 tipi ceza infaz kurumları da 1950 ila 1970 seneleri arasında inşa edilmiş ilçe tipi cezaevleridir (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Yine yirmi dört kişi kapasiteli olup, A tipinden farklı olarak bu kurumda alt katta giriş ve ziyaret salonu, üst katta ofisler olacak şekilde idari kısım iki kattan meydana gelmektedir (Ağcakale, 2010). A1 tipi ceza infaz kurumlarında dört tane koğuş, iki tane hücre ve her koğuşun yanında ihtiyaç durumunda mutfak olarak kullanılabilen kısımları vardır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Koğuşlar A tipindeki gibi tek katlıdır (Ata, 2008). Koğuşların havalandırma sistemi de A tipi ile aynıdır (Meral, 2015). Yine A tipindeki gibi A1 tipinde de kütüphane ve konferans salonu ile kadın ve çocuklar için ayrı kısımlar vardır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Ziyaretçi görüşme alanları ve girişler A tipi ile aynıdır (Ata, 2008) (Şekil 3.60).

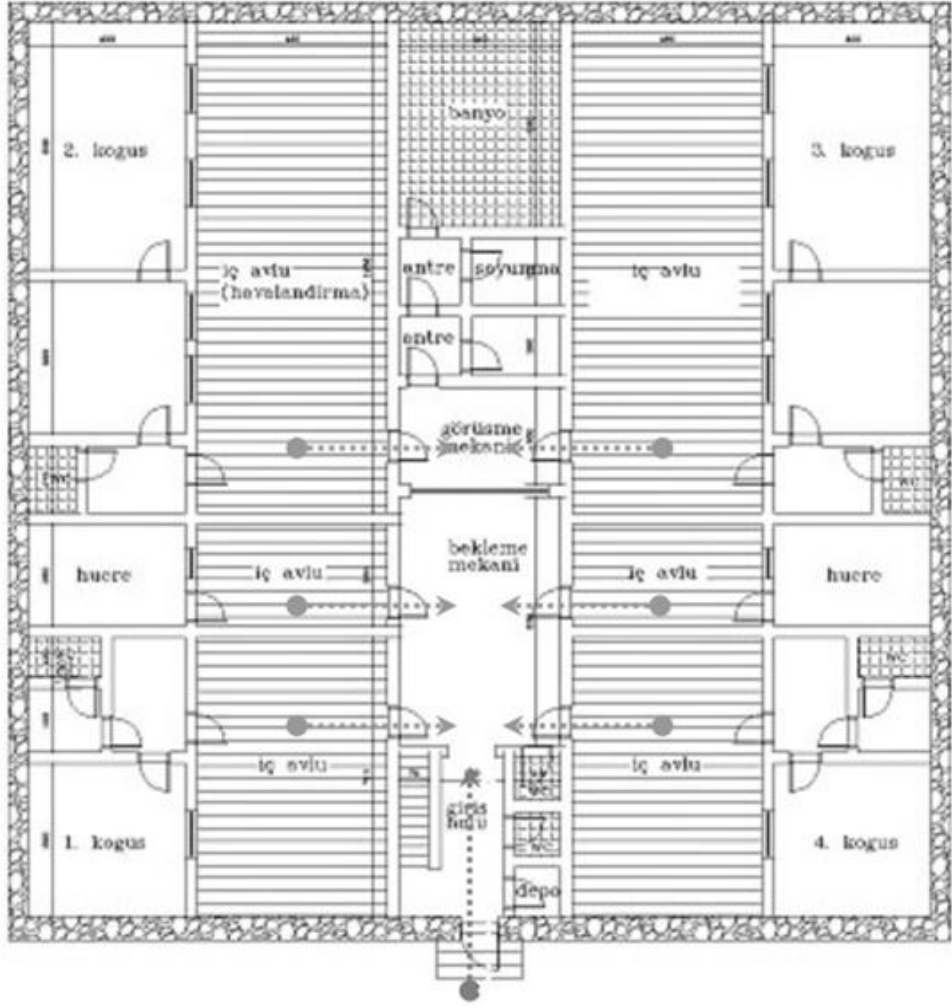
Şekil 3.60. Mavi ok mahkûm dolaşımını, yeşil ok ziyaretçi dolaşımını, kırmızı ok ise personel dolaşımını gösterir şekilde A1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu planı

(Ata, 2008).

A1 tipinin A tipi ile en büyük farkını idari kısmın tekrar düşünülerek planlanması oluşturur. Haziran 2023 tarihinde Hınıs A1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Bodrum A1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu olmak üzere iki adet A1 tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır.

- A2 Tipi

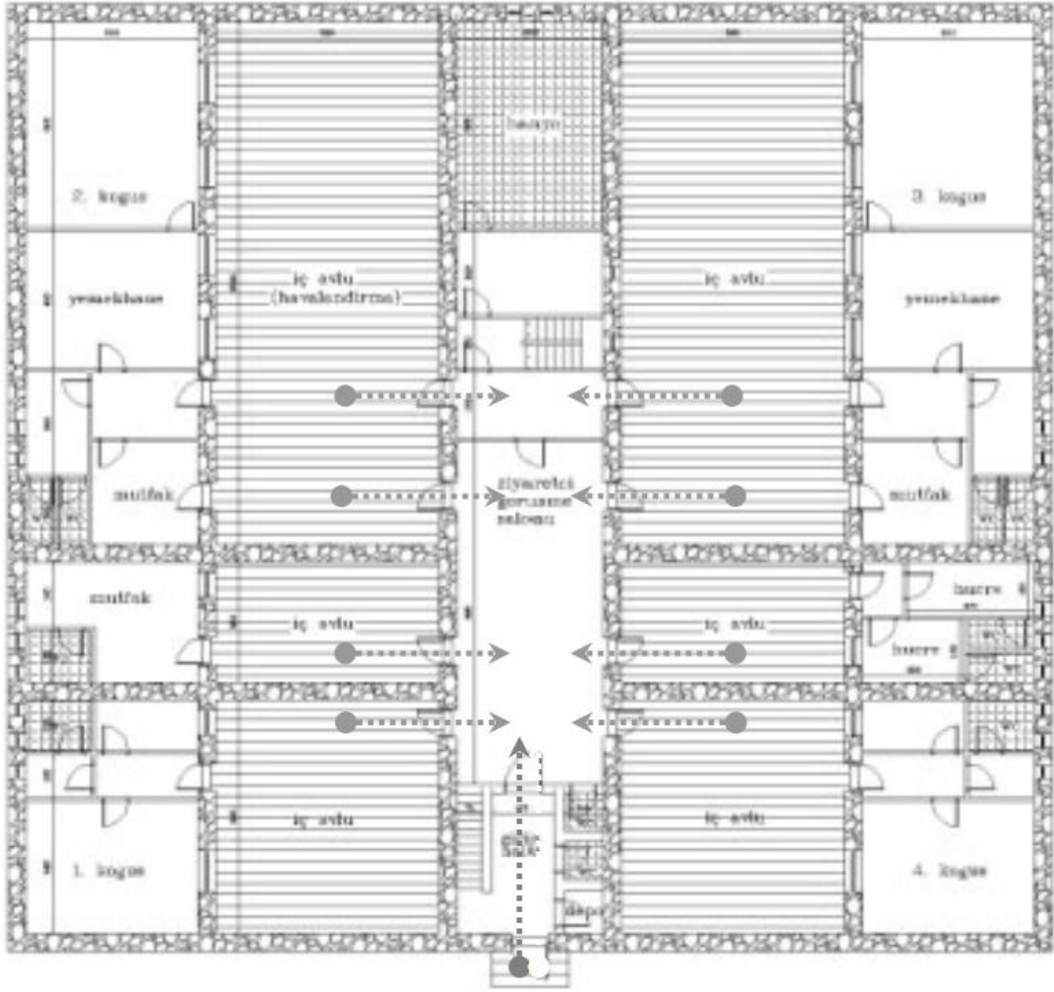
A2 tipi ceza infaz kurumları, 1955 ve 1973 seneleri arasında yapılmış, kırk kişi kapasiteli ilçe tipi cezaevleridir (Ata, 2008). İnfaz kurumunda beş koğuş ve iki disiplin hücresi ile kadın ve çocuklar için ayrı kısımlar, konferans salonu ve kütüphaneler bulunur (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022) (Şekil 3.61). A2 tipi kurumların A1 ve A tipi kurumlardan ayrılmasının en büyük nedenini kapasite sayısının yükselmesi oluşturmaktadır. Haziran 2023 tarihinde sadece Zonguldak KDZ.Ereğli A2 tipi kapalı ceza infaz kurumu kullanılmaktadır.

Şekil 3.61. A2 Kapalı Ceza İnfaz Kurumu planı (Ata, 2008).

- A3

A3 Tipi Cezaevi: 1955 ila 1972 seneleri arasında inşa edilmiş olup, 60 kişilik mahkûm kapasitesine kurumlardır (Ata, 2008). Diğer A tipi cezaevlerinden farklı olarak altı koğuşlu bu infaz kurumunda da kadın ve çocuklar için ayrı kısımlar ile konferans salonu ve kütüphane bulunur (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022) (Şekil 3.62). Ayrıca A3 tipinde iki hücre, banyo, mutfak ve dört havalandırma avlusu bulunur (Kurt, 2006). A3 kapalı ceza infaz kurumlarında hem kapasite arttırılmış hem de koğuş sayısı arttırılmıştır. Haziran 2023 tarihinde altı adet A3 tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır.

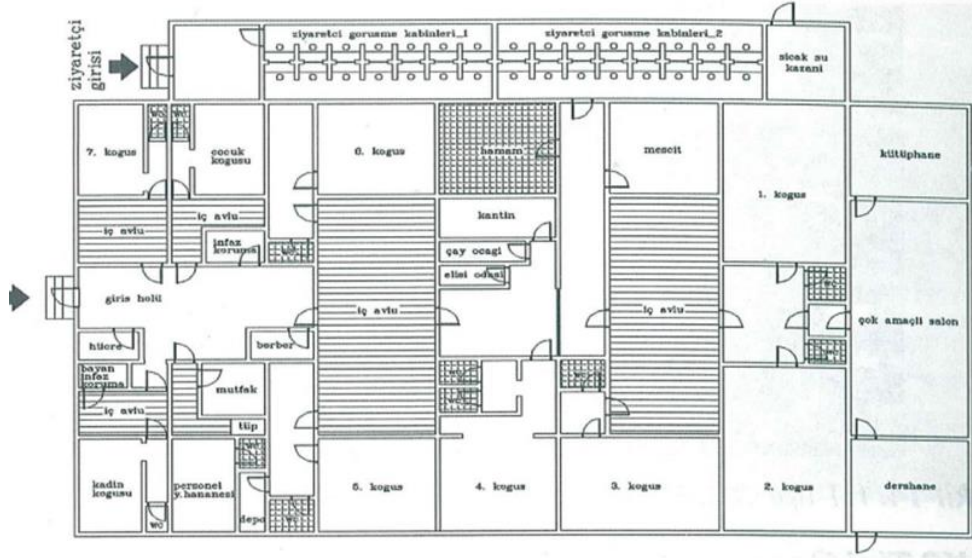
Şekil 3.62. A3 Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Planı (Ata, 2008).

B Tipi

1951 ila 1953 seneleri arasında yapılmıştır (Ata, 2008). A tipinden farklı olarak, yedi koğuş ve her koğuşun kedine ait avlusu vardır (Sarıdiken, 2014). Yine A tipinden farklı olarak, hükümlü ve ziyaretçinin ayrı güzergahlardan ulaşması için giriş holü çift işlevli olması kaldırılmış ziyaretçi bölümü cezaevi binasının bitişiğine eklenmiştir (Ata, 2008). Ayrıca merkezi sıcak su sistemi ilk defa bu cezaevinde kullanılmıştır (Gül, 2015).

B Tipi Kapalı İnfaz Kurumları, taş örme duvarlarla inşa edilip yedi koğuş ve havalandırma avlusu, banyo, mutfak, iki disiplin hücresi ile kadın ve çocuklar için aynı

bölmeleri bulunan infaz kurumlarıdır (Demirbaş, 2021) (Şekil 3.63). A tiplerinde olduğu gibi kadın ve çocuk hükümlüler için ayrı kısımlar vardır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Banyo ve her koğuşun yanında gerektiğinde mutfak olarak işlev görecek alanlar bulunur (Demirbaş, 2021). B tipi ceza infaz kurumları 64 hükümlü kapasitelidir (Kurt, 2006). Kurumda; kütüphane, dersane, kantin, çay ocağı, berber, el işi odası, mescit, ziyaretçi kabinleri, personel yemekhanesi vardır (Meral, 2015). Haziran 2023 tarihinde AKSARAY Şereflikoçhisar B Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve KAYSERİ Develi B Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu olmak üzere iki adet B tipi kapalı ceza infaz kurumu bulunur.

Şekil 3.63. B Tipi Cezaevi'ne ait plan (Ağcakale, 2010).

C Tipi

1950 ila 1970 seneleri arasında yapılan A, B ve C tipi cezaevleri, dönemin gerekliliklerini karşılayacak şekilde, sadece barındırma hedefiyle yapılmışlardır (Ata, 2008). C tipinde A Tipi Cezaevinden farklı olarak, sekiz koğuş ve üç hücre vardır (Sarıdiken, 2014). Yüz altmış dört kişilik ve normal güvenli kurumlardır (Demirbaş, 2021). A, A1, A2, B ve C tipleri çok ufak gelişmeler ve kapasite oranlarına göre birbirlerinden ayrılmışlar ve Türk Ceza İnfaz Kurumları'nın tiplleşmelerini sağlamışlardır.

C tipleri taş örme duvar sistemine göre yapılmıştır (Demirbaş, 2021). Her koğuşun ayrı bir havalandırma avlusu ve mutfak şeklinde kullanılabilecekleri bir bölümü bulunmaktadır (Kurt, 2006). C tip cezaevlerinde çocuk ve kadınlar için ayrı bölümler, kütüphane ve konferans salonu bulunur (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Haziran 2023 tarihinde C tipi kapalı ceza infaz kurumları kullanılmamaktadır.

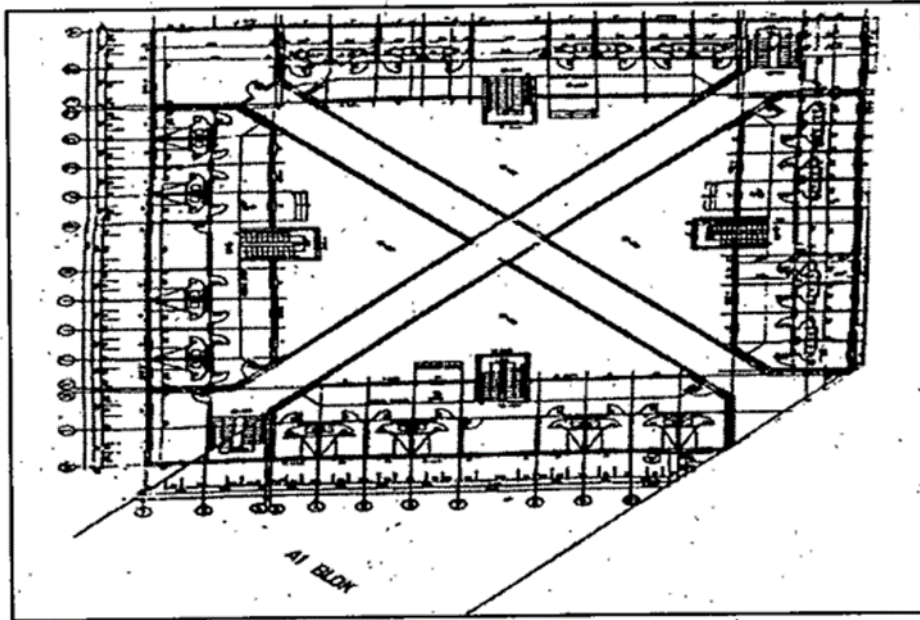
D Tipi

D tipi kapalı ceza infaz kurumuna önceleri “Yeni Türk Tipi” de denmiştir. 1992 senesinde geliştirilen ve 1995 senesinde ihaleye verilen, iki yerde yapılmış olan bu infaz kurumları Adalet Bakanlığı tarafından terk edilen bir tip şeklinde kalmıştır (Türker, 2001). Bu iki yüksek güvenlikli D Tipi Kapalı İnfaz Kurumları; 750 kişilik Diyarbakır ve 780 kişilik Denizli kapalı infaz kurumlarıdır (Demirbaş, 2021). Haziran 2023 tarihinde halen sadece bu iki kapalı ceza infaz kurumu D tipi olarak kullanılmaktadırlar (Şekil 3.64).

Şekil 3.64. Denizli D Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

D tipi Biri idare bloğu olmak üzere 11 blok, 230 odadan meydana gelmektedir (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Bloklar birbirine fiziksel olarak bağlantı hâlinde ve D tipi tek ve üç kişilik oda esasına göre yapılmıştır (Demirbaş, 2021). E blokta çamaşırhane, kütüphane, dersane ve on altı tane çok amaçlı hobi salonu, G blok zemin katta on ve birinci katta on olmak üzere yirmi oda müşahede odası, G blok idare katında idari büro, konferans salonu, revir, kamera sistem odası yer almakta, zemin katında ise santral, berber, terzi, teknisyen odası, ses yayın odası, mutfak, yemekhane vardır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Cezaevinin orta mekanları idari bölümler ve servis alanları için ayrılmış (Cansel, 2003). Çapraz koridorlar ve mahkûm hücreleri arasında doğrudan ilişki olmaması nedeniyle bu cezaevi tipinde mahkumlara denetlenme ve gözlem olması gerektiği gibi yapılamıyordu (Dokgöz, 2002). Günümüzdeki kameralar ve teknolojik sistemlerle mahkumlara denetleme ve gözlem sürekli olarak yapılabilir hale gelirken D tipi koridorların çapraz geçmesi yani üçgenin hipotenüs kenarına denk gelmesi nedeniyle cezaevinde uzun koridorlar oluşmaktadır (Şekil 3.65).

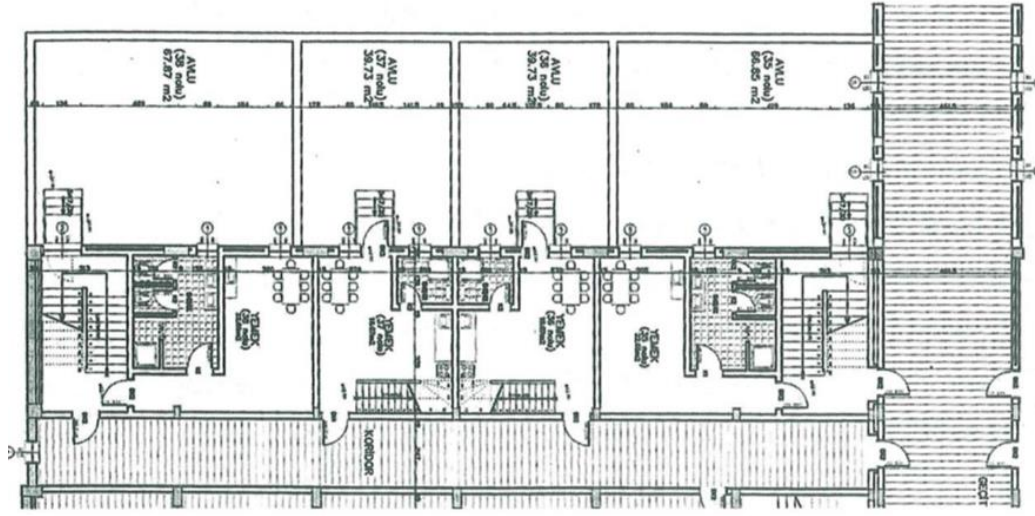

Şekil 3.65. Yeni Türk Tipi Cezaevi yaşam alanları krokisi (Türker, 2001).

E Tipi

1980’li yılların başlarında dış görünüşü beşli, ‘‘E’’ harfi şekline benzediği için ‘‘E tipi kapalı ceza infaz kurumları’’ ismini almıştır (Kurt, 2006). Normal güvenli ve betonarme olarak inşa edilmiş binalardır (Balı, 2021). Altı yüz kişi kapasiteli E tipi, koğuş sistemine göre inşa edilen ilk büyük kapasiteli cezaevidir (Ağcakale, 2010). İki katlı şekilde planlanan cezaevi, A blok idari ve ziyaretçi alanları, B, C ve D bloklar mahkum alanları, E blok hizmet birimlerinden mutfak, çamaşırhane ve kazan dairesi olacak şekilde beş bitişik bloktan meydana gelir (Ata, 2008). A blok kurumun dışarıya açılan tek bloğudur (Kurt, 2006). İdari kısmın ve tek girişin A blokta bulunması sayesinde koğuşların dış güvenliği sağlanır. E tipi cezaevleri alt kat yaşam alanı, üst kat ise yatakhane olarak dubleks şekilde planlanmıştır (Yücel, 2007). Kurumda 20 ila 30 kapasiteye sahip 18 koğuş ve 18 havalandırma avlusu vardır (Kurt, 2006).

Bu cezaevlerindeki koğuş esaslı, isyan çıkarma, öldürme, koğuş ağalığı gibi problemler oluşturmuş (Yücel, 2007). Kalabalık koğuşların verimsizliği, yıkım maliyetleri, yeni hapisane bütçelerinin ayarlanamaması, inşaat yapılırken hükümlünün nerede barındırılacağı gibi problemlerle E tipi kapalı ceza infaz kurumları yıkılmamış oda sistemine göre dönüştürülmüştür (Şekil 3.66). Dönüşümde iki, dört, altı, sekiz ve on kişilik odalar elde edilerek koğuşlar bölünmüştür (Balı, 2021). Her odanın kendine ait bir havalandırması vardır (Demirbaş, 2021). Kurumda seksen kişilik müşahade kısmı, mutfak, soğuk hava deposu, çamaşırhane, berber, hamam, özel ziyaret yerleri, mescit, konferans salonu ve çalışma atölyeleri vardır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Haziran 2023 tarihinde otuz dokuz adet E tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır (Şekil 3.67). Normal kapasitesi 400 ila 500 kişilik olan E tipinde son senelerde müşahade bölümlerinde tadilat yapılarak ilave küçük oda tipi koğuşlar da oluşturulmuştur (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022).

Şekil 3.66. Dönüştürülmüş E Tipi zemin kat planı (Ağcakale, 2010).

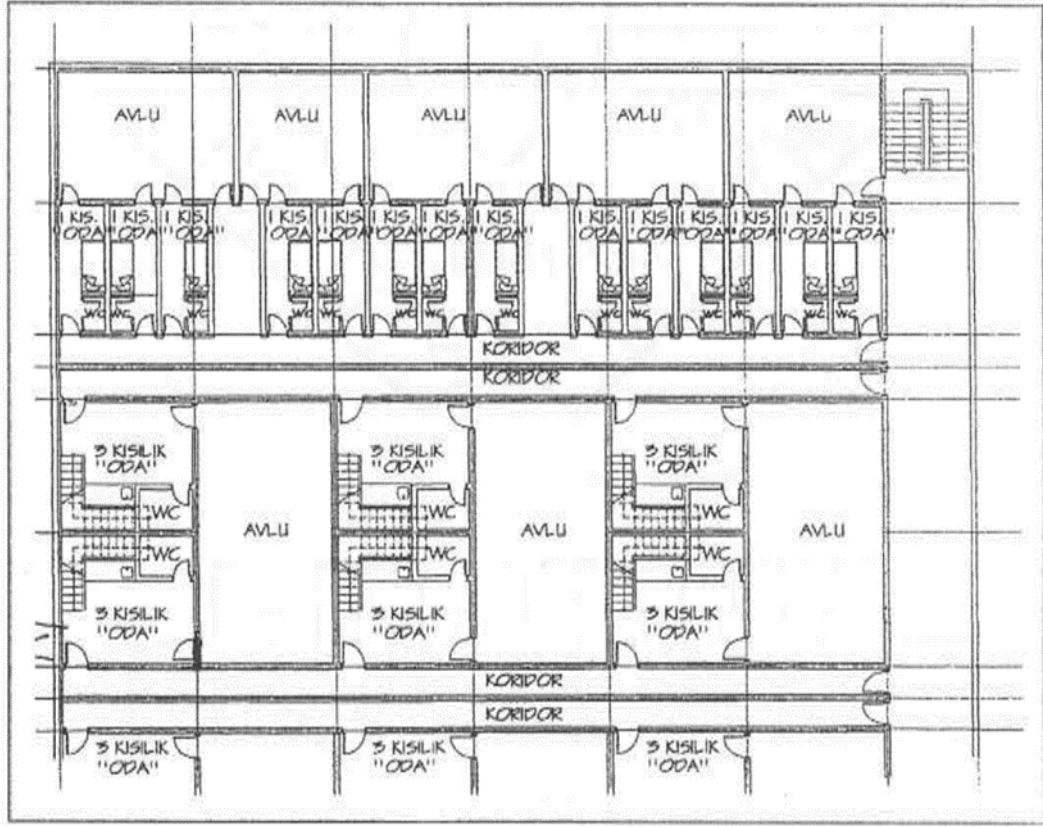
Şekil 3.67. Şanlıurfa E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

F Tipi

İlk örnekleri 2000 yılı sonunda açılmıştır (Cansel, 2003). F tipi kapalı ceza infaz kurumları mimari planlaması, yapım tekniği, elektronik donanımı ve idare şekli ile mevzuatı gereği sadece tehlikeli hükümlü barındırmak için oluşturulmuş yüksek güvenli ke ceza infaz kurumlarıdır (Ağcakale, 2010). Bu ceza infaz kurumlarının inşa edilmesindeki hedef; terör veya çıkara dayalı suç örgütüne mensup tutuklu veya hükümlü sayılarının zamanla artması nedeni, kalabalık ve yoğun koğuşların sağlık, güvenlik ve insan haklarına uygunluğu bakımından büyük zayıflıklar oluşturmasını önlemek hedefiyle bu problemlerin en minimum seviyeye indirmek, tutuklu ve

hükümlülerin düşmanlık hislerini ve kalabalık ortamdan doğan negatif yönde etkilenmemeleri ve devletin kendisini koruma hedefli oluşturduğu tiptir (Balı, 2021). F tipi cezaevleri, dış alanlar dahil 50.000 metrekarelik bir alan üzerinde beton tünel kalıp modeliyle inşa edilmişlerdir (Cansel, 2003). Zemin tünel firarı önleyici, yeterli miktarda hasır demirli betonla inşa edilmiştir (Saridiken, 2014). Kanalizasyon boruları kaçmayı önleyici ölçülerde döşenmiş, kontrolleri rögarlar ile gerçekleştirilmektedir (Gül, 2015). Cezaevi etrafındaki 500 metrelik bir alan kamulaştırılarak herhangi bir binaya izin verilmemektedir (Can, 2010). Tehlikeli suçlular için elektronik donanımdan dış çevre yapılanmasına kadar cezaevinin her kısmı ayrıntılı şekilde yüksek güvenlik için planlanmıştır.

Oda sistemi esasına dayanan, dolaşımı 3 ana koridordan gerçekleştirilen ve 5 bloktan meydana gelen F tipi, 59 adet tek ve 103 adet de 3 kişilik oda şeklinde 368'er kişiliktir (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). İdare bloğunda, personel kısımları, hükümlü ve tutuklu kabul odaları, jandarma ve geçici müşahade odası, revir, kreş, çok amaçlı salon ve mutfak bulunur; diğer dört blokta ise kadın ve erkek hükümlü ve tutuklular için ziyaret alanları, kütüphane, kültürel ve sportif faaliyetler için bir salon, berber bulunurken blokların ortasında kantin ve sekiz adet atölye ve çalışma kısımları vardır (Cansel, 2003). Tek kişilik odaların ebatları 10 metrekare, iki katlı olarak oluşturulmuş üç kişilik odalar ise toplam 50 metrekaredir (Demirbaş, 2021). Tek kişilik üç veya iki hücre bir avluya açılırken, iki tane üç kişilik oda bir avluya açılır (Şekil 3.68). Haziran 2023 tarihinde on dört adet F tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır (Şekil 3.69).

Şekil 3.68. F Tipi plan tipine ait kısmi plan (İzmir Meslek Odaları Platformu, 2001).

Şekil 3.69. Kırıkkale F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

H Tipi

H tipi ceza infaz kurumları 1970’li senelerde 350 kişi kapasiteli, 1988’li senelerden itibaren ise 500 kişi kapasiteli şekilde yapılmışlardır (Balı, 2021). Oda sistemi üzerine inşa edilmiş H Tipi Kapalı İnfaz K Kurumları, 200 adet bir kişilik ve 100 adet üç kişilik kısmı olan kurumlardır (Demirbaş, 2021). Bu kurumlar iki katlı iki bloktan meydana gelmekte ve kurumda yemekhane, mutfak, mescit, konferans salonu, ziyaretçi alanı, çamaşırhane, berber, hamam ve jandarma için ayrı kısımlar bulunmaktadır (Süslü, 2016). Haziran 2023 tarihinde beş adet H tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır (Şekil 3.70).

Şekil 3.70. Bursa H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

K (K1, K2) Tipi

1970’li senelerden sonra A tiplerinin yerine yapılmış, beton ve tuğla duvarla inşa edilip, düşük kapasitelerine göre yeteri sayıda koğuş ve havalandırma avlusu olan az güvenli ceza infaz kurumlarıdır (Demirbaş, 2021). A, B, C tipi hapishanelerde yapının bütün duvarları yığma inşa edilirken K tiplerinde sadece yapının dış duvarları yığma inşa edilmiş, iç duvarları ise karkas şeklinde inşa edilmiştir (Meral, 2015).

Koğuşların bir kısmının alt kat yaşam alanı üst yat uyuma alanı şeklinde dubleks inşa edilmesi, idari kısmın mahkûm kısımdan ayrılması ve koridorlarla mahkûmların izlenmesi K tipleri ile başlar (Ağcakale, 2010). K tipi kapalı ceza infaz kurumları; İlçe tipi hapisaneler olup K1, K2 olarak ayrılırlar (Sarıdiken, 2014).

- K1 tipi

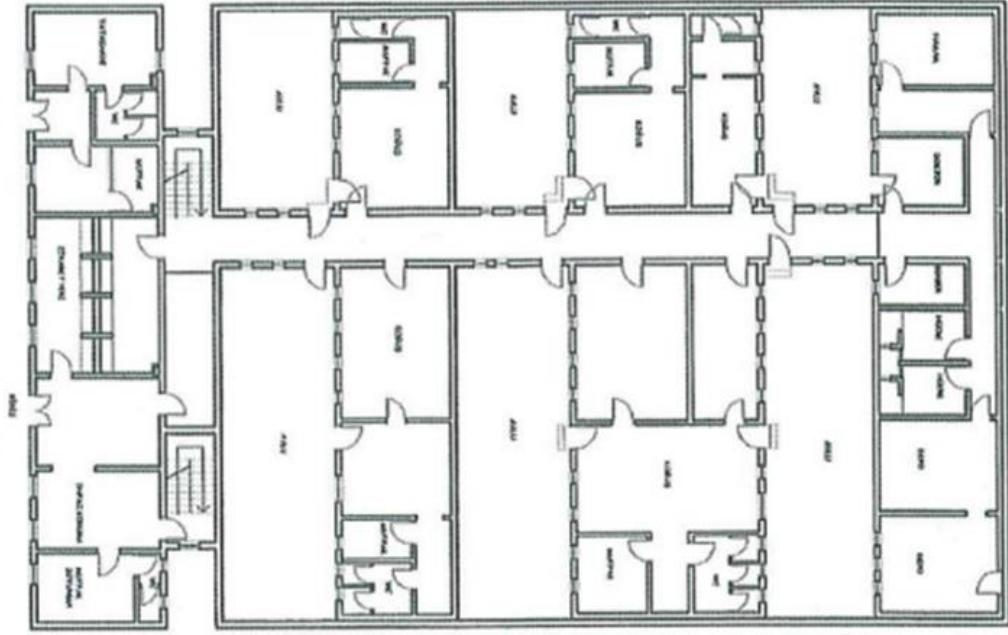
Kırk iki kişilik K1 tipi kapalı ceza infaz kurumlarında; konferans, kütüphane, kendisine ait havalandırma avlusu, banyosu ve mutfağı olan dört koğuş ve iki disiplin kısmı ayrıca kadınlar ve çocuklar için de ayrı kısım vardır (Balı, 2021). Haziran 2023 tarihinde on beş adet K1 tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır (Şekil 3.71).

Şekil 3.71. Şabanözü K1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

- K2 tipi

Altmış kişi kapasiteli K2 tipi ceza infaz kurumlarında; konferans, kütüphane, kendisine ait havalandırma avlusu, banyosu ve mutfağı olan altı koğuş ve iki disiplin kısmı ayrıca kadınlar, çocuklar ve jandarma için de ayrı kısım vardır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022) (Şekil 3.72). Haziran 2023 tarihinde sekiz adet K2 tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır (Şekil 3.73).

Şekil 3.72. K2 tipine ait plan (Ağcakale, 2010).

Şekil 3.73. Karamürsel K2 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

K1 ve K2 kapalı ceza infaz kurumları kapasitelerine göre ayrılır. Ayrıca K2 tipi K1 tipine göre altı koğuşludur ve ayrı jandarma bölümüne sahiptir. Harita görünüşleri incelendiğinde de K2 tipine K1 tipine göre fazladan bir kol daha eklendiği görülmektedir.

L Tipi

Koğuş sisteminin yerine oda-hücre sisteminin kullanılmaya başlandığı F ve L tipi hapisaneler 1995 yılından sonra inşa edilmeye başlanmıştır (Meral, 2015). Büyük şehirlerdeki eski ceza infaz kurumlarının yerlerine veya kapasite yetersizliğine çözüm üretmek için yapılan uluslararası standartlara uygun; tutuklu ve hükümlülerin barınma, sağlık, eğitim, her türlü iyileştirme gereksinimlerine cevap verecek yeterli fizikî alanlar ile sportif ve kültürel hizmetlerin verileceği alanlar da bulunan kapalı ceza infaz kurumlarıdır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022).

L tipinde, 7 kişilik 61 ünite, 3 kişilik 4 oda ve tek kişilik 40 adet oda vardır (Balı, 2021). 65.19 m² açık avlu, 56.59 m² ortam yaşam ünitesi, geceleri kapalıları belirli bir saatten sonra kilitlenen gündüzleri ise açılan 12.45 m² tek kişilik odalar bulunan tipte yedi kişilik üniteler toplam 208,93 m²dir (Sarıdiken, 2014) . L tipinin infaz sistemi ile Auburn sistemi geceleri tecrit uygulaması ile benzerlik gösterse de gündüzleri sessizlik şartının olmaması ikisi arasındaki farktır. Kurumun ortak alanlarında anten girişi, merkezi radyo, bir adet priz ve acil durum anında personel çağırılması amacıyla ışıklı personel çağırma cihazı vardır (Balı, 2021). Hükümlülerin gece kendi odalarına çekilmeleri birbirleri arasında güvenliği gece sağlarken bu sistem hükümlünün elinde değil kurumun elindedir. Gündüzleri ortak alanda personel çağırma cihazları ile de gündüz birbirleri arası güvenlik sağlanır. Kütüphane, spor alanları, çalışma atölyeleri, revir, kantin gibi kısımların yer aldığı bu kurumlar hükümlüler için her türlü ayrıntının planlandığı yapılardır (Güven, 2019). Ünite sistemli, orta güvenli ve aynı özelliklere sahip L tipi 479, L1 tipi 230 kişiliktir (Yücel, 2007). 1333 kişi kapasiteli Ankara’ da bulunan L Tipi ceza infaz kurumunun mimari yapısı diğer cezaevlerine göre daha farklı bir yapıdadır (Balı, 2021). L tipi kapalı ceza infaz kurumunun en önemli özelliği gece tek kişilik sürekli kilitli hücreleri ve gündüz ortak alanlara sahip ünite sistemine sahip olmasıdır (Şekil 3.74). Haziran 2023 tarihinde otuz dört L tipi kapalı ceza infaz kurumu vardır (Şekil 3.75).

Şekil 3.74. L Tipi Cezaevi ünite içinden görünüm (Ağcakale, 2010).

Şekil 3.75. Balıkesir L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

M Tipi

M tipi kapalı ceza infaz kurumları 1980'lerden sonra açılmışlardır (Meral, 2015). Koğuş sistemine göre inşa edilmiş iki katlı binalar daha sonra dört, altı, sekiz ve on kişilik oda sistemine dönüştürülmüştür ve alt kat yaşam alanı üst kat yatakhane olarak kullanılmaktadır (Demirbaş, 2021). Yüz elli kişi kapasiteli kurumda her odada havalandırma, kadınlar ve çocuklar için müstakil kısımlar, mutfak, soğuk hava deposu, özel ziyaretçi yeri, mescit, konferans salonu, hamamı, berber, bulaşık ve çamaşırhanesi ile çalışma atölyeleri vardır ayrıyeten 6 disiplin hücresi yer alır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). Haziran 2023 tarihinde yirmi bir adet M tipi kapalı ceza infaz kurumu kullanılmaktadır (Şekil 3.76.). Tipin ayırt edici özelliklerinden biri alt kat ve üst katın farklı işlevler için ayrılmasıdır. Üst

kat ve alt kata ayrı odalar yerleştirildiğinde üst kattaki hükümlüler zemin katta bulunan havalandırma avlularını kullanmada sıkıntı yaşarlar.

Şekil 3.76. Kozan M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

R Tipi

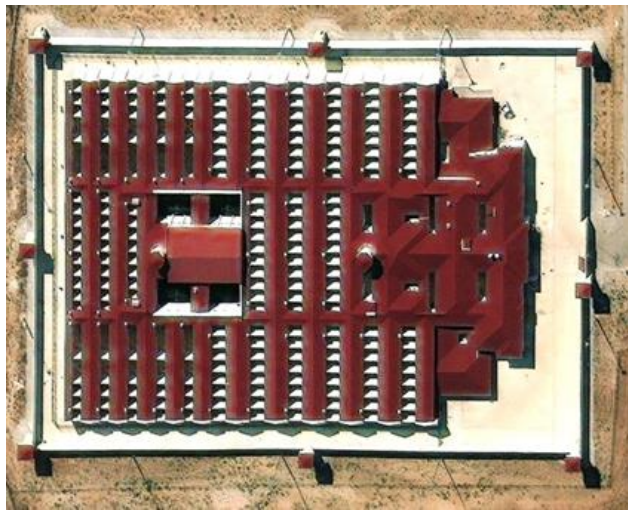
Kapalı ceza infaz kurumları içerisinde CVGTİHK madde 18'e göre akıl hastalığı dışında ruhsal-psikolojik rahatsızlığı bulunana, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı bulunan, cinsel yönelimi farklı olan hükümlüler için R tipi bölümler oluşturulur (Acun, 2022). Haziran 2023 tarihinde sağlık ünitesi olan Elazığ R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Menemen R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve kapalıya bağlı Metris R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Rehabilitasyon Merkezi) kurumları bulunur (Şekil 3.77). Ayrıca Adana, Elâzığ, Manisa ve Samsun E-Tipi ceza infaz kurumlarında da üniteler vardır. Menemen R Tipi kapalı Ceza İnfaz Kurumunda belirli günlerde psikiyatri uzmanı, fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanı çalışırken ayrıca hasta bakıcılar tarafından ihtiyacı olan hükümlülere yardımcı olunmaktadır (<https://menemenrcik.adalet.gov.tr/saglik-hizmetleri>, 2023). R tipi mimari bir tipten daha çok sağlık hizmetlerin daha yoğun olarak uygulandığı infaz kurumu tipidir.

Şekil 3.77. Elazığ R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (<https://elazigrcik.adalet.gov.tr/elazig-r-tipi-kapali-ceza-infaz-kurumumuz>, 2023).

S Tipi

Beş yüz elli iki kapasiteli S tipi üç ve tek kişilik odalardan meydana gelen iki katlı bir ceza infaz kurumudur (Demirbaş, 2021). Üç katlı koğuşlar dubleks şekilde yapılmıştır. S tipi ile ayrıntılı bilgi bir sonraki bölümde verilecektir. Haziran 2023 tarihinde yedi adet S tipi kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır (Şekil 3.78).

Şekil 3.78. Antalya S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

T Tipi

Bu ceza infaz kurumları; büyük şehirlerdeki eski ceza infaz kurumlarının yerlerine veya kapasite yetersizliğine çözüm üretmek için yapılan uluslararası standartlara uygun, kapalı ceza infaz kurumlarıdır (Demirbaş, 2021).

T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları 200 ila 748 kapasiteli şekilde yapılmıştır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1>, 2022). İnfaz kurumunda; üç kişilik odaların üst kat yatak alanları ve alt ortam yaşam alanları 27'şer m² ve sekiz kişilik odaların üst kat yatak alanları 28 m² alt kat ortam yaşam alanları 32,5 m² şeklinde dubleksken tek katlı tek kişilik odalar 12 m²'dir (Süslü, 2016). Tutuklu ve hükümlülerin barınma, sağlık, eğitim ve her türlü iyileştirme ihtiyaçlarının karşılanacağı gerekli fizikî alanlar ayrıca T tipinde sportif ve kültürel hizmetlerin karşılanacağı mekânlar da bulunur (Demirbaş, 2021). Ayrıca infaz kurumunda çalışma atölyeleri, dersane, kütüphane, revir ve sağlık üniteleri bulunur (Süslü, 2016). Bu tipin en önemli özellikleri dubleks yaşam alanları ve koğuş ile hücre sistemini aynı anda içerisinde barındırmasıdır. Haziran 2023 tarihinde on bir adet T tipi kapalı ceza infaz kurumu bulunur (Şekil 3.79).

Şekil 3.79. Samsun T Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

Y Tipi

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği koordinatörü konuşmasında Y tipi ağırlıklı olarak üç ve tek kişilik odalardan meydana gelen üç katlı bir ceza infaz kurumudur bilgisini verir (<https://www.youtube.com/watch?v=s1yWkKAUImU>, 2022). Haziran 2023 tarihinde seksen adet Y tipi kapalı ceza infaz kurumu bulunur (Şekil 3.80).

Şekil 3.80. Antalya Y Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Apple Harita, 2023).

01.06.2023 tarihi itibari ile Türkiye Cumhuriyeti'nde toplam 407 ceza infaz kurumu bulunmakta iken, bu kurumların kapasitesi 296.202 kişiliktir ayrıca uluslararası normlara uymayan ve fiziki şartları ve kapasiteleri sonucu eğitim ve iyileştirmenin kısıtlı uygulanabildiği ya da hiç uygulanamadığı küçük ilçe ceza infaz kurumlarından toplam 378 ceza infaz kurumu kapatılmıştır (<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi>, 2023). Yeni cezaevlerinin inşa edilmesi ve eskilerinin kapatılması ceza infaz kurumlarımız açısından hala gelişmekte olduğumuzu gösterse de gerçekleştirilen çabalar doğrultusunda çağdaş cezaevi sistemlerinin uygulanması ve belirli standartlara uygun cezaevlerine geçilme çabaları olumludur. Çeşitli çabalar sonrası ceza infaz kurumu tipleri oluşturulmuştur ve bu tipler güncel çalışmalar neticesinde çeşitlenmeye devam etmektedir (Şekil 3.81 ve Şekil 3.82).

CVGTİHK'na Göre Ceza İnfaz Kurumu Tipleri						
Gözlem ve sınıflandırma merkezleri	Çocuk eğitimevleri	Çocuk kapalı ceza infaz kurumları ve Gençlik kapalı ceza infaz kurumları	Açık ceza infaz kurumları ve kapalıya bağlı ceza infaz kurumları	Kadın kapalı infaz kurumları	Yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları	Kapalı ceza infaz kurumları
CVGTİHK madde 23'te açıklanan görev ve sınıflandırma merkezlerinde Hükümlülerin kişisel özelliklerine göre oluşturulan kurumlardır.	CVGTİHK madde 15'e göre; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden topluma bütünleştirilmeleri amaçları güdülen kurumlardır.	CVGTİHK madde 11'e göre; Çocuk kapalı ceza infaz kurumları, oniki-onsekiz yaş grubu çocukların içindir. CVGTİHK madde 12'ye göre; gençlik kapalı ceza infaz kurumları, on sekiz yaşından büyük yirmi bir yaşından küçük genç hükümlüler içindir. Eğitim ve öğretim esasına dayalıdır.	CVGTİHK madde 14'e göre; hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan kurumlardır.	CVGTİHK madde 10'a göre kadın kapalı ceza infaz kurumları, kadın hükümlülerin hapis cezalarının infaz edildiği kurumlardır.	CVGTİHK madde 9'a göre; Yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumlarından iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, kurumlardır.	CVGTİHK madde 8'e göre kapalı ceza infaz kurumları, hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup hâlinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir.

Şekil 3.81. CVGTİHK'na göre ceza infaz kurumu tipleri (Taş, 2023).

ERKEK KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU TİPLERİ		
A, A1, A2 tipi	A Tipi Kapalı İnfaz Kurumları, tutuklu ve kısa süreli hükümlüler için 1950-1970 seneleri arasında taş örme duvarlarla yapılmış, az güvenli ve düşük kapasitelerine göre gerektiği kadar koğuş ve havalandırmaya sahip küçük ilçe infaz kurumlarıdır.	Benzerler ama kapasiteleri farklıdır.
B tipi	1951 ila 1953 seneleri arasında yapılmıştır. A tipinden farklı olarak, yedi koğuş ve her koğuşun kedine ait avlusu vardır. Yine A tipinden farklı olarak, hükümlü ve ziyaretçinin ayrı güzergahlardan ulaşması için giriş holü çift işlevli olması kaldırılmış ziyaretçi bölümü cezaevi binasının bitişiğine eklenmiştir.	
C tipi	C tipinde A Tipi Cezaevinden farklı olarak, sekiz koğuş ve üç hücre vardır. C tipleri taş örme duvar sistemine göre yapılmıştır.	
D tipi	1992 senesinde geliştirilen ve 1995 senesinde ihaleye verilen, iki yerde yapılmış olan bu infaz kurumları Adalet Bakanlığı tarafından terk edilen bir tip şeklinde kalmıştır. Bloklar birbirine fiziksel olarak bağlantı halinde ve D tipi tek ve üç kişilik oda esasına göre yapılmıştır.	
E tipi	Normal güvenli ve betonarme olarak inşa edilmiş binalardır. Altı yüz kişi kapasiteli E tipi, koğuş sistemine göre inşa edilen ilk büyük kapasiteli cezaevidir.	
F tipi	Yönetim planı bakımından güvenliği tehdit eden unsurları en aza indirilmiş içten ve dıştan koruma görevlileri ile firara karşı engelleri bulunan ve oda sistemine göre inşa edilmiş ceza infaz kurumlarıdır.	
H tipi	Oda sistemi üzerine inşa edilmiş H Tipi Kapalı İnfaz K Kurumları, 200 adet bir kişilik ve 100 adet üç kişilik kısmı olan kurumlardır.	
K (K1, K2) tipi	A, B, C tipi hapisanelerde yapının bütün duvarları yığma inşa edilirken K tiplerinde sadece yapının dış duvarları yığma inşa edilmiş, iç duvarları ise karkas şeklinde inşa edilmiştir. K1 ve K2 kapalı ceza infaz kurumları kapasitelerine göre ayrılır.	
L tipi	L tipi kapalı ceza infaz kurumunun en önemli özelliği gece tek kişilik sürekli kilitli hücreleri ve gündüz ortak alanlara sahip ünite sistemine sahip olmasıdır.	
M tipi	M tipi kapalı ceza infaz kurumları 1980'lerden sonra açılmışlardır. Koğuş sistemine göre yerleştirilmiştir. Odalar dublektir.	
R tipi	Rehabilitasyon merkezi ana temalıdır.	
S tipi	Üç kişilik ve tek kişilik odalardan oluşan ceza infaz kurumudur. Yüksek güvenlidir. Üç kişilik odalar dublektir.	
T tipi	Bu ceza infaz kurumları; büyük kentlerdeki eski ceza infaz kurumlarının yerlerine ya da kapasite yetersizliğine çözüm amacıyla inşa edilen uluslararası standartlara uygun, kapalı ceza infaz kurumlarıdır. Dubleks ve tek katlı odalar bulunur.	
Y tipi	Üç ve tek kişilik odalardan meydana gelen üç katlı bir ceza infaz kurumudur	

Şekil 3.82. Erkek Kapalı Ceza İnfaz Kurumu tipleri (Taş, 2023).

BÖLÜM 4

SAMSUN ÇARŞAMBA CEZAEVİ – SAMSUN ÇARŞAMBA CEZA İNFAZ KURUMU

Michel Foucault'nun heterotopya örneklerinden biri direkt hapishanelerdir. Bu nedenle hapishanelerin heterotopya olarak incelenmesi hem heterotopyanın daha net anlaşılmasını hem de hapishanelerin farklı bir açıdan incelenmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda örnek olarak Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu seçilmiştir.

Ceza infaz kurumları zamanla direkt bağlantılıdır. Bu durum ceza infaz kurumlarında iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bir hükümlü ceza infaz kurumunda ona verilen süre boyunca kalır. İkincisi, ceza infaz kurumları varlıklarını; mimari yapı gelişimlerine ve infaz sistemi gelişimlerine uyum sağlama oranlarınca sürdürebilirler. Sonuç olarak yeni ceza infaz kurumları yapımına gelişimler devam ettikçe ihtiyaç duyulmaktadır. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu en yeni ceza infaz kurumlarından biridir.

Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu, zamanla direkt bağlantılı olduğu için heterotopyanın zaman ilkesiyle ilişkilidir. Ceza infaz kurumunda hem hükümlüler sadece bir süre orada kalacağı hem de yapı bir süre sonra yıkılacak ya da dönüşüm geçireceği için zaman buharlaşmaktadır. Yani ceza infaz kurumu bir süre için vardır. Aynı zamanda ceza infaz kurumunda zaman biriktirilir. Çünkü: hapis cezaları zaman ölçüğünde verilir ve hükümlülerin ceza infaz kurumlarında geçirecekleri zamanlar toplanınca ceza infaz kurumunda zaman birikimi olmaktadır. Bu duruma örnek olarak çoğu ceza infaz kurumunun, ceza infaz kurumu işlevini yitirince müzeye dönüştürülmesi verilebilir (Sinop Tarihi Ceza İnfaz Kurumu ve Diyarbakır E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu). Bu durumda Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nda zaman hem buharlaşır hem biriktirilir.

2017 yılında projesi çizilmiş Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu 2023 yılında hükümlü ve tutuklu kabulüne başlayacaktır. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu Samsun ilinin Çarşamba ve Salıpazarı ilçeleri arası karayolu güzergahı üzerinde bulunur (Şekil 4.1). Cezaevine ulaşım bireysel araçlar veya Salıpazarı ilçe özel halk otobüsleri ile sağlanmaktadır. Samsun ve Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu arası 45 km'dir.

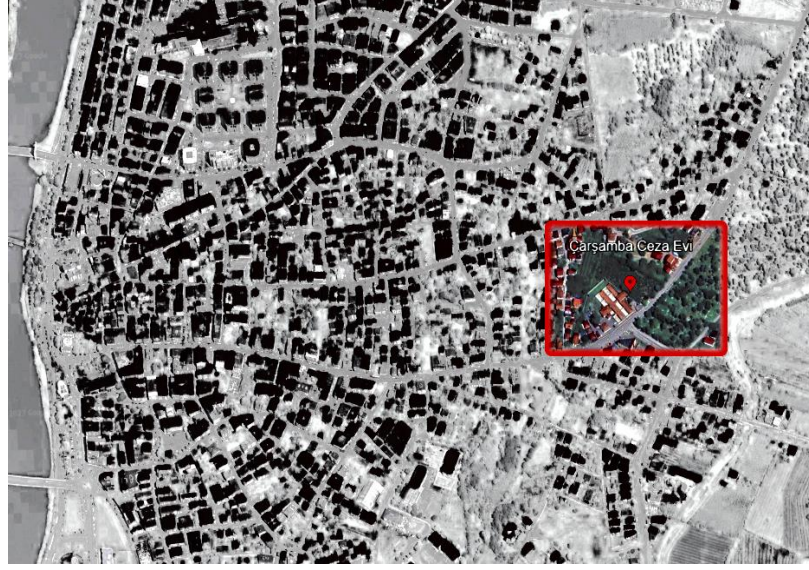
Şekil 4.1. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu, Samsun il sınırları, Samsun Merkez ilçesi, Çarşamba ilçesi, Salıpazarı ilçesi ile ilişkisi harita gösterimi (earth.google, 2023).

Cezaevi karayolunun hemen kenarında yer alsa da şehre ve ilçe merkezlerine uzak konumda bulunur ayrıca etrafında cezaevinin kendi lojmanları harici yakın yerleşim alanı bulunmamaktadır (Şekil 4.2). Bu durum hem güvenlik önlemleri nedeniyle hem de şehir ve ilçe merkezlerinde yoğunluğun fazla olması nedeniyle gerçekleşmektedir.

Şekil 4.2. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu ve çevresi doluluk boşluk haritası (earth.google, 2023).

Samsun Çarşamba ilçesindeki bir diğer ceza infaz kurumu Çarşamba A Tipi Ceza İnfaz Kurumu'nun yerleşim yerlerine olan yakınlığı göz önüne alınca bu durumunun yeni ve eski tip ceza infaz kurumları arasındaki önemli farklar arasında yorumlanabileceği görülmektedir (Şekil 4.3). Çarşamba A Tipi Ceza İnfaz kurumu kent yoğunluğu ile iç içeyken Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu yoğunluktan uzak konumlanmıştır. Bu durum heterotopyanın işlev değiştirme ilkesi veya kaybetmesi ile yorumlanabilir. Eskiden hapishaneler hükümetin gücünü diğer devletlere ve halkına göstermek için vurgulanarak yapılıyordu. Günümüzde ise hükümetler istatistiksel ve sosyolojik araştırmalarla suç üzerindeki güçlerini göstermektedirler. Bu nedenle şehir merkezlerinin yoğunluğunda bir ceza infaz kurumu yapmanın negatif özellikleri daha baskındır. Ana amaç topluma geri kazandırma hedefinin gerektirdiklerine uygun bir yer seçilmesidir. Sonuç olarak ceza infaz kurumlarının cezayı vurgulama işlevinden vazgeçilmiştir. Ayrıca ceza infaz kurumları sapma davranışı gösteren kişiler içindir. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun kent yoğunluğundan uzak konumlanması sapma davranışının, cezaevlerinin ve cezanın gözlerden uzak olmasını sağlar. Böylece hepimizin bildiği ama görmediğimiz yani normalleştirmediğimiz bir mekân olarak konumlanır. Bu durumda heterotopyanın ilk ilkesi gerçekleşir: normalden ayrılmış, sapma için gerçekleşmiş mekân.

Şekil 4.3. Samsun Çarşamba A Tipi Ceza İnfaz Kurumu ve çevresi yoğunluk haritası (earth.google, 2023).

Karayolunun hemen yanında bulunması ayrıca ceza infaz kurumunda bulunanlarının yakınları ile görüşebilmesi için ulaşım kolaylığı sağlamaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu yola yakınlığı ve üst görünümü (earth.google, 2023).

Ceza infaz kurumu bünyesinde: S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz kurumu, Açık Ceza İnfaz Kurumu ve görevliler için kurumun karşısında

lojmanlar bulunmaktadır. Ceza infaz kurumlarının tümünün projelerine daha sonradan fazladan atölye ve derslik kısımları eklenmiştir. Bu durum ceza infaz kurumlarının yaptırım ağırlığının hapis işlevinden iyileştirme işlevine kaydığının göstergesidir. Heterotopya bakış açısı ile bu durum ceza infaz kurumunun işlevi net (yaptırım) olsa bile zaman içerisinde işlev değiştirmekte (ağırlık iyileştirme) olduğuna örnektir.

Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nda Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na bağlı mahkumların çocuklarının belirli bir yaşa kadar yararlanabilmesi için bir adet kreş yer alır. Kreş yapısı çocuklar içindir ve bir ceza infaz kurumuna normalde ait değildir. Bu durum ceza infaz kurumunda farklı mekanların bir araya gelmesini sağlar; yani heterotopya olarak farklı mekanların bir araya getirilmesi ilkesini vurgular.

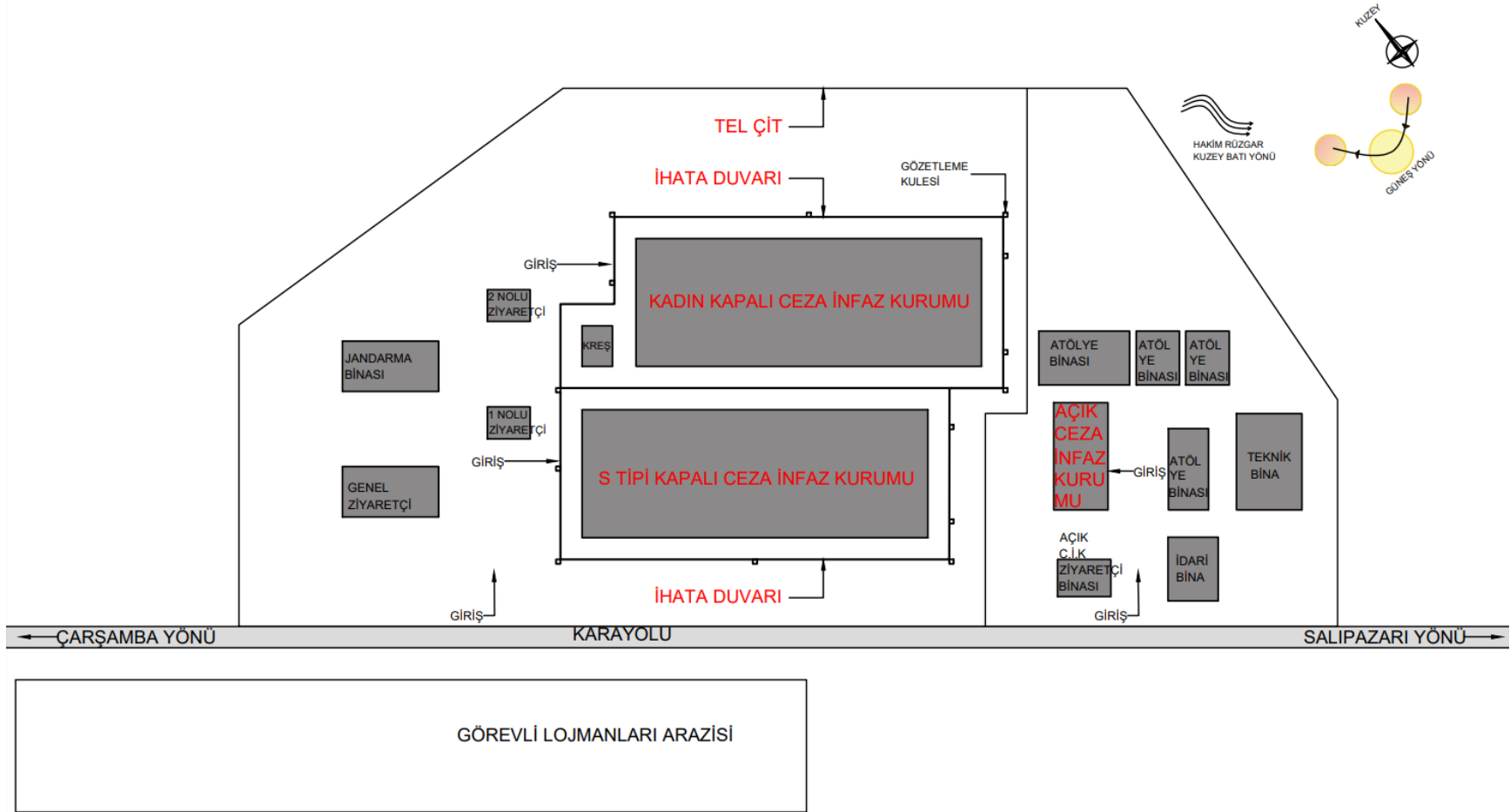
Açık ceza infaz kurumu ile atölye binaları ve idari bina ilişkilidir. Atölye binası hükümlülerin hükümlülük sürelerinde çalışabilmesi ve iş öğrenebilmesi ile idari bina ise hükümlülerin ceza infaz kurumunda buldukları süre içerisinde hükümlüler dışında infaz koruma memuru, ceza evi müdürü, psikolog, sosyal çalışmacı vb. gibi suç işlememiş normal insanlarla iletişim kurarak dış yaşama alışabilmelerini kolaylaştırır.

Ceza infaz kurumunun kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için içerisinde su deposu, trafo binası, yağmur suyu terfi binası, atık su arıtma tesisi, güneş paneli tarlası gibi kısımlar bulunmaktadır. Ceza infaz kurumlarının çevresinde arabayla durmanın bile güvenlik için tehlike oluşturduğu düşünülünce ceza infaz kurumlarının teknik açıdan kendi kendine yetebilmesi gerekmektedir. Çünkü ceza infaz kurumunda gerçekleşebilecek ufak teknik bir arıza için bile dışardan sivil personellerin ceza infaz kurumuna giriş yapması güvenlik tehlikesi oluşturabilmektedir. Çeşitli teknik binalar ile ceza infaz kurumunun bağımsız bir alt yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Bu durum için ceza infaz kurumu sadece görevliler, ziyaretçiler ve hükümlüler içindir, daha fazlasını zaruri haller dışında kabul etmek istemez, kabul etmemek için tasarımlar yorumu yapılabilir.

Ceza infaz kurumlarının iç güvenliğinden infaz koruma memurlarının dış güvenliğinden ise jandarmanın sorumlu olduğu daha önce belirtilmişti. Bu nedenle

ceza infaz kurumunda bir adet jandarma binası bulunmaktadır. Ceza infaz kurumunda jandarma binası ile ilişkili genel ziyaretçi binası, 1 ve 2 nolu kapalı ziyaretçi binaları ve açık ceza infaz kurumu ile ilişkili açık ceza infaz kurumu ziyaretçi binası olmak üzere dört adet ziyaretçi bekleme binası bulunur. Mahkûmiyet süresince sadece diğer mahkûmlar ve ceza infaz kurumu görevlilerinden başka, mahkûmların iletişim kurabildikleri tek insanlar ziyaretçilerdir. Bu nedenle ziyaretçi bekleme yapılarının oluşturulması zorunludur. Bu yapılar her ne kadar ceza infaz kurumunun sınırları içerisinde yer alsın da ziyaretçi bekleme binalarının cezaevi binalarından ayrı binalar olması yani mimari olarak ayrılması ceza infaz kurumuna girmenin ne kadar meşakkatli olduğunun göstergesidir. Bu durum heterotopya olarak açılıp kapanma ilkesinin baskınlığını vurgulamaktadır. Ayrıca ceza infaz kurumunda bulunan insanların suça yatkın geçmişlerinden dolayı cezaevinde de suç işleyebilme durumları vardır. Bu suçlar için gerekli aletleri edinebilmelerinin en kolay yolu ise ziyaretçiler aracılığı ile gerçekleşir. Bu nedenle ziyaretçi binalarının cezaevinin dış güvenliğinden sorumlu jandarma binası ile ilişkili vaziyet planından gözükmemektedir (Şekil 4.5). Açık ceza infaz kurumu ziyaretçi binası ise dış yaşama en yakın hükümlüler için olduğu için güvenlik açısından diğer ziyaretçi binaları kadar sıkı olma zorunluluğuna sahip değildir. Bu nedenle jandarma binasından uzak konumlanmıştır yorumu yapılabilir.

Cezaevinin S tipi ve kadın kapalı ceza infaz kurumlarının etrafında ihata (TDK'ya göre kuşatma anlamına gelmektedir (TDK, 2023)) adı verilen betonarme sınır duvarı yer alırken Açık Ceza İnfaz Kurumunu, S Tipi ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarını da içerisine alan kalan tüm arazi etrafında tel örgülü duvar yer almaktadır. Kreş binası ve kadın kapalı ceza infaz kurumu aynı ihata duvarı sınırı içerisinde yer almaktayken S tipi kapalı ceza infaz kurumu ve kadın kapalı ceza infaz kurumu birbirlerinden ihata duvarı ile ayrılır (Şekil 4.5). Yoldan bakıldığında; ihata duvarı nedeniyle S tipi ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları anlaşılmazken, tel örgülü duvardan açık ceza infaz kurumu anlaşılabilir. Hapishanenin doğusunda incelediğimiz hapishanelerin olması gereken özelliklerinden gözlerden uzak cezayı ihata duvarı gerçekleştirirken ceza infaz kurumlarının ceza verici değil tedavi edici iyileştirici olma özelliğinin görünebilirliğini tel örgülerden anlaşılabilen parmaklıkları bile bulunmayan açık ceza infaz kurumu ile sağlamaktadır.

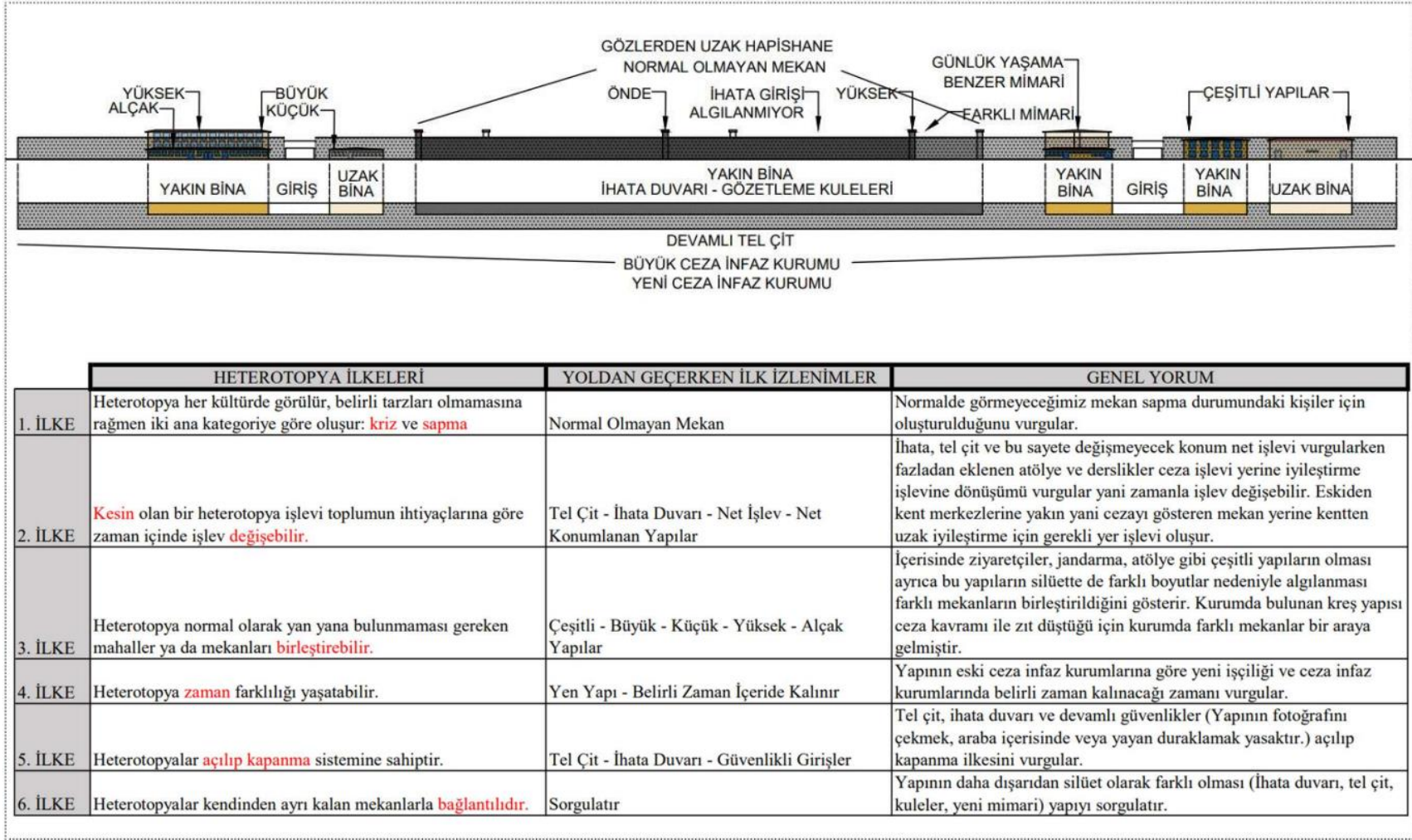
Şekil 4.5. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu vaziyet şeması (Taş, 2023).

Ceza infaz kurumu bünyesinde üç tipte ceza infaz kurumunun yer alması; merkezi denetimi, nakil durumlarını, görevli ulaşımını, teknik çözümleri kolaylaştırmakta ayrıca yapım ve kullanım maliyetlerini düşürmektedir. Heterotopya kavramı açısından incelendiğinde ise cezaevlerinin hükümlü durumlarına göre ayrılmasına rağmen hepsinin bir arazi üzerinde konumlandırılması hepsinin toplu bir sapma heterotopyası olarak birleştiğini gösterir. Bir dönem gökdelenlerin hükümetlerin ekonomik gücünü yansıtmaları gibi üç ceza infaz kurumunun toplanması ile oluşan devasa bir ceza infaz kurumu meydana gelmesi hükümetin sapma üzerindeki hakimiyetinin devasallığını yansıtmaktadır yorumu yapılabilir. Yine de buraya ihtiyaç vardır bu nedenle bu hakimiyet bir yanılısamadır.

Mimaride mekânı sınırlamak için oluşturulan duvarlar ceza infaz kurumlarında insanları sınırlandırmak için oluşturulur. Normal zamanda çoğunlukla bizi güvende hissettiren istediğimiz zaman aşabildiğimiz kendimizin oluşturduğu sınırların pandemi dönemi dışında ya da yakın zamanda Kahramanmaraş merkezli deprem gibi şartlar dışında pek aklımıza getirmedığımız bizi sınırlama etkisi, ceza infaz kurumları için sürekli fark edilmesi gereken bir durum teşkil eder. Bu durum hem hükümlüler hem de suç işlemeyi aklından geçirebilecek herkes içindir.

Gözetleme kuleleri; havaalanı ve yüzme havuzları gibi mekanlarda mekan işlevinin düzgün ilerlemesi için, manzaralı yerlerde ise çevrenin gözlemlenebilmesi için, kuş cenneti ve orman gibi yerlerde araştırma yapılabilmesi için tercih edilirken, askeri tesisler ve emniyet müdürlüğü gibi mekanlarda güvenlik için kullanılır. Ceza infaz kurumlarında da askeri tesisler ve emniyet müdürlüğünde olduğu gibi güvenlik için tercih edilen gözetleme kulelerinin onlardan ayrılan özelliği dışarıdan gelebilecek tehditlerden çok içeride oluşabilecek tehditler için olmasıdır. İhata duvarının üzerinde gözetleme kulelerinden üç tanesi ceza infaz kurumunun dışarı ile ulaşımını sağlayan kara yoluna bakar (Şekil 4.6). Yani suç işleme potansiyeli olan insanlara da hapisaneyi fark ettirir. Bu durum ise direkt heterotopya ile yani kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılı olma ilkesi ile ilgilidir. Çünkü suç işlemeyi düşünen insanların kendi buldukları mekan ile ceza infaz kurumu mekanları arasındaki farklı algılamalarını yani düşünmelerini sağlamaktadır.

Yoldan bakanlar için gözetleme kuleleri, tel örgü çit, ihata duvarı, devasa yapı ve çeşitli mimari öğelerle ceza infaz kurumu dışarı ile bağ kurar. Bu durum yoldan bakıldığında ceza infaz kurumunun çeşitli heterotopya özellikleri vurgular (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu silüet ve heterotopya analizi (Taş, 2023).

4.1. S TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU

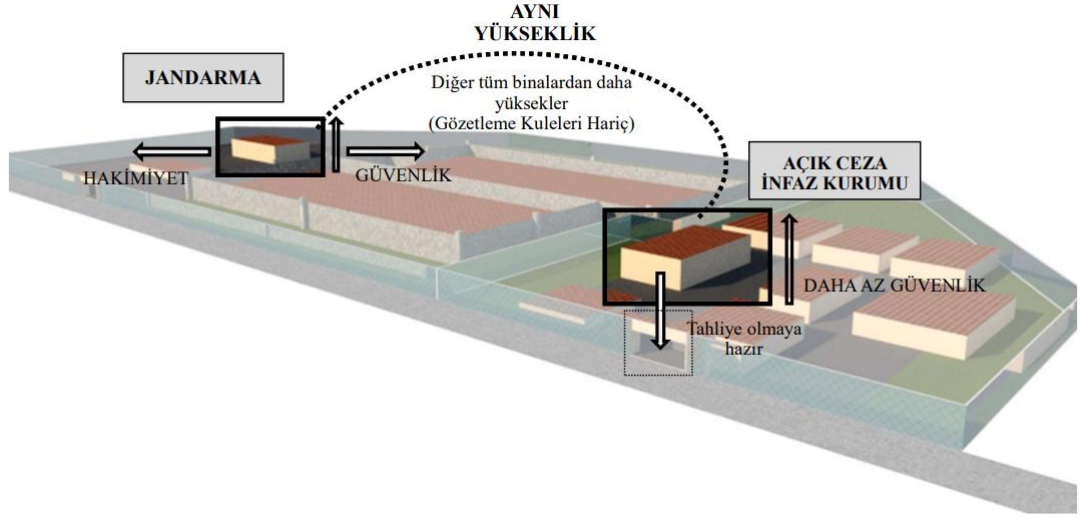
Türkiye Cumhuriyeti'nin Ceza İnfaz Kurumları mimarisi konusunda hala gelişmekte olduğu daha önce incelenmişti. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları bu gelişimin en yeni sonuçlarından biridir. Erkek ceza infaz kurumları için Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında belirli tipler oluşturulmuştur. Bu tipler mahkumların özelliklerine ve yapıların mimarisine göre değişmektedir. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu yüksek güvenlik gerektiren mahkumlar için oluşturulmuştur.

Türkiye'nin her yerindeki S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları aynı özelliklere sahip olup yapıların mimarisinde çok ufak değişiklikler söz konusu olmaktadır. Bu nedenle Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu bünyesi altında inceleyeceğimiz S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Türkiye'nin diğer S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu yapıları ile aynı özelliklere sahiptir. Bu durum yapının sahip olması gereken iklime, toprağa, kültüre vb. gibi dış etkenlere uyumlu olma durumu hakkında sorgulama yapılması sonucunu ortaya çıkarır. Ceza infaz kurumu yer seçimi genellikle tip projeye uygun şekilde büyük ve çevreden uzak arsalar arasından seçilse de tek tip yapıların farklı bölgelere aynı şekilde uygulanması, ekolojik, uzun ömürlülük, ekonomik, toplum tarafından kabul görme, sürdürülebilirlik vb. gibi konular açısından sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Örnek olarak Çarşamba S tipi ceza infaz kurumu arazisi, verimli, sulak, bol yağışlı bir alanda yer aldığı için zemin yalıtımı için ekstra yalıtım malzemeleri kullanılması gerekmiş ya da inşaat aşamasında bile çevredeki büyük baş hayvanlar verimli arazi topraklarına otlamaya inşaat sahasına girmiştir. Tek tip proje mantığını değerlendirdiğimizde bu durumun açıklamasını; yeni projeler planlama ve uygulama aşamalarında zaman kazanmak veya tip projelerde karşılaşılan sorunlar ya da faydaların benzer olması sayesinde infaz sistemini geliştirebilmek olarak yapabiliriz.

S tipi ceza infaz kurumu incelenmeden önce mahkumları ile ziyaretçi yapıları da incelenmelidir. Çünkü daha önce Tolstoy'dan alıntılandığındaki gibi insanın yaşaması ve mutlu olması diğerlerini de düşündüğü zaman gerçekleşmektedir. Bu nedenle bir mahkûmun ceza infaz kurumunda değişip gelişip topluma kazandırılmasında en büyük etkenlerden biri ziyaretçileridir. Ceza infaz kurumu arazisinde görevli olmayan insanların yayan bir yerden bir yere gitmesine izin verilmez. Bu nedenle ceza infaz

kurumuna gelecek ziyaretçiler önce genel ziyaretçi binasına daha sonra 1 ve 2 nolu olarak isimlendirilmiş ziyaretçi binalarına buradan da cezaevlerinin içerisindeki ziyaretçi kısımlarına ringlerle taşınırlar. Bu süreç uzun olabileceği için genel ziyaretçi binasında iki adet yemekhane 1 ve 2 nolu ziyaretçi binalarında ise birer adet kantin bulunur. Üç binada da genel ziyaretçiler aranır varsa cezaevine sokamayacakları eşyaları emanet yerlerine bırakırlar. Heterotopyanın beşinci ilkesine göre heterotopyaya girebilmek için ya bir şey yapılır ya da içeri girilince dışarıda kalınır. Yapılan şey sonucu ya (hapishanelerde olduğu gibi) zorunlu giriş çıkış söz konusudur ya da ancak yapılacak şey sonucu (arındırma gibi) içeri girmek mümkündür. Bu durumda hükümlü ve tutuklular için ceza infaz kurumuna giriş yapmaları, yaptıkları şey sonucu zorunlu olmuştur. Çünkü hükümlü ve tutuklular bir sapma durumu meydana getirmişlerdir. Ama ziyaretçiler sapma durumu meydana getirmemişlerdir ve zorunlu bir giriş yapmayacaklardır. Ziyaretçiler, sapma meydana getirmiş yakınları nedeniyle bir kriz yaşamaktadırlar. Bu yüzden ceza infaz kurumuna bir şey yaparak (arınma gibi) içeri girebilirler. Ceza infaz kurumu arazisinde görevliler haricinin yayan bir yerden bir yere ilerlemesinin mümkün olmadığı düşünülünce, ziyaretçiler için yapılması gereken şey yürümekten vazgeçmek olarak yorumlanabilir. Ayrıca ceza infaz kurumunun bir sapma meydana getirmeyen ziyaretçiler için kriz heterotopyası olması önemlidir. Bu durumda ceza infaz kurumu sadece sapma heterotopyası değil aynı zamanda kriz heterotopyası olarak da çalışmaktadır.

Ceza infaz kurumundaki ziyaretçi binalarıyla bağlantılı çalışması gereken jandarma binası üç katlıdır. Üç katlı olması yapıyı ceza infaz kurumu üzerinde hâkim kılmaktadır (Şekil 4.7). Bu hakimiyet sayesinde hem ziyaretçi binaları hem cezaevleri sürekli denetlenebilmektedir. Ceza infaz kurumu arazisinde sadece açık ceza infaz kurumu ve jandarma binası üç katlıdır. Diğer tüm binalar onlardan alçaktır. Açık ceza infaz kurumunun jandarma binası ile aynı yükseklikte olması açık ceza infaz kurumunda diğer ceza infaz kurumu tiplerine göre güvenlik etkenlerinin ne kadar az tutulduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Jandarma, genel ziyaretçi ve 1 ile 2 nolu ziyaretçi binaları ceza infaz kurumu sınırında yer alsa da ihata duvarının dışındadır.

Şekil 4.7. Jandarma binası hakimiyet durumu ve eş yükseklikteki Açık Ceza İnfaz Kurumu 3 boyut şeması (Taş, 2023).

S tipi ceza infaz kurumuna ihata duvarından geçildikten sonra girilebilmektedir. S tipi ceza infaz kurumu iki kişilik iki müşahade odası, beş kişilik beş disiplin odası, bir kişilik bir engelli odası, bir kişilik yüz on altı oda ve üç yüz yetmiş sekiz üç kişilik oda olmak üzere toplam beş yüz elli iki kişiliktir. Müşahade ve disiplin odaları 1. Katta yer alırken engelli odası zemin katta yer almaktadır. S tipi ceza infaz kurumu zemin ve 1. kat olmak üzere iki katlıdır.

4.1.1. Zemin Kat

S tipi kapalı ceza infaz kurumunun ana giriş, idare servis girişi, servis girişi ve mahkûm girişi olmak üzere dört adet girişi vardır. Ayrıca ceza infaz kurumunda çöp çıkışı bulunur. Ana giriş ve idare servis girişi ön cepheden sağlanırken. Mahkûm girişi ve servis girişi yan cephelerden sağlanmaktadır.

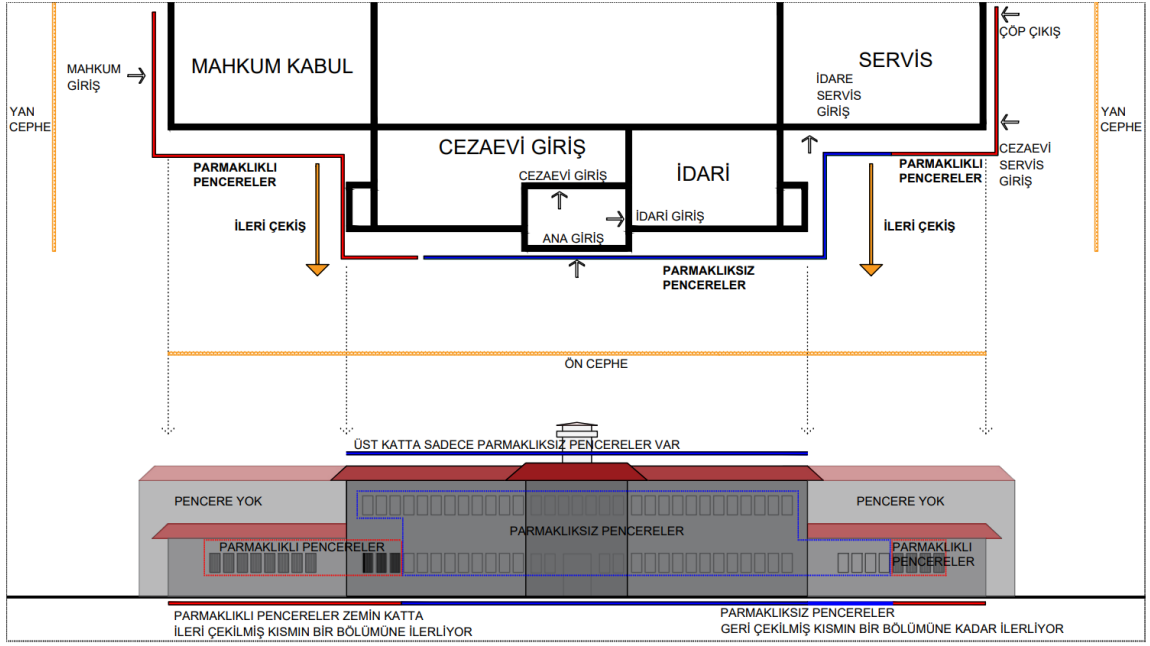
Ceza infaz kurumu planında geri çekilen kısımlarından biri mahkûm kabulüne diğeri ise servise ayrılmıştır. Ceza infaz kurumuna yemekler dışarıdan gelmektedir. Bundan dolayı ceza infaz kurumunda yemek hazırlanması için uygun bir mutfak bulunmamaktadır. Ceza infaz kurumunda personel ve mahkûm yemekleri ayrı bölümlerden içeri alınır, ayrı şekilde depolanır ve ayrı şekilde servis edilir. Cezaevinde personellerin yemek yemesi için bir yemekhane bulunurken mahkûmlar için

yemekhane bulunmaz. Mahkumlar yemeklerini odalarında yemektirler. Bu nedenle mahkûm odaları kapılarında yemek servis penceresi bulunur. Mahkumların personelle olmasa bile diğer mahkumlarla beraber yemek yemesi sosyalleşmeleri açısından olumlu olsa da S tipleri yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları olarak geçtikleri için burada bulunan mahkumlar tehlikeli mahkumlardır. Bu nedenle üç öğün bir arada bulunmaları denetimlerinin yapılmasını zorlaştırabilir. Ayrıca ceza infaz kurumlarında çöplerin binadan uzaklaştırılması gerekmektedir ve bu sürekli gerçekleştirilemez. Bu nedenle ceza infaz kurumunda çöplerin bekletilmesi için bir soğuk depo vardır. Türkiye Cumhuriyeti infaz sistemlerinin en gelişiminden olan S tipi kapalı ceza infaz kurumunun çöp için dahi bir soğuk depoya sahip olması gelişmişliğini göstermesi için önemlidir. Ayrıca cezaevinde bir adet kantin yer almaktadır. Böylelikle mahkumlar yemek servisleri dışında da ihtiyaçlarına gerekli koşullarla ulaşabilir.

Ceza infaz kurumu arazisinde personel dışında kimsenin yayan dolaşmadığını belirtmiştik. Bu mahkumlar için de geçerlidir. Mahkumların araçları cezaevinin içerisine sırasıyla tel örgü çitten, ihata duvarından ve seksiyonel kapıdan girer, kapı kapanır ve mahkumlar öyle araçtan inebilir. Mahkumlar teknolojik sistemler ile aranma dahil olmak üzere arandıktan ve kayıtları yapıldıktan sonra geçici koğuş bölümüne geçerler. Heterotopya olarak açma kapama ilkesinde ya içeri girmek için bir şey yapmak gerekir ki bu ceza infaz kurumlarında zorunlu giriş oluşturur ya da içeri herkes girebilir ama girildiğinde aslında dışarıda kalınmış, dışlanmış olunur. Ceza infaz kurumundan içeri girebilmek için sapma gerçekleştirilmiştir ve zorunlu giriş ortaya çıkmıştır. Ama bu nokta da dikkat çekici olan aslında içeri girdilerinde dışarıda kalmış olma durumunun da gerçekleşmiş olmasıdır. Çünkü ihata duvarının içi dışarıdan algılanmaz ve içeriye giren aslında dışarıya göre dışlanmış olur. Hatta ceza infaz kurumundan çıktıktan sonra bile bu durum eski hükümlülerin karşısına çıkmaktadır, örnek olarak yeni bir işe girerken zorlanırlar bu nedenle hükümet kamuya memur alırken pozitif ayrımcılık yaparak eski hükümlü kadrosu açmaktadır. İçeri girdiğinde dışlanma durumu heterotopyanın herkes girebilir durumu ile zıt düşmektedir bunun da nedeni Foucault'nun ayırım yaptığı ilke özelliklerin ceza infaz kurumunda birleşmesidir. Ceza infaz kurumunda hem içeriye girmek için bir şey yapmak (sapma) gerekir hem de içeri girilince dışlanır.

Mahkûm kabulde iki adet geçici koğuş bulur. Her biri dört kişiliktir ve içlerinde birer tuvalet ve banyo yer alır. Geçici koğuşların aydınlanması ve havalandırması iç bahçe yardımıyla yapılırken mahkûmların iç bahçeye geçişi bulunmamaktadır. Geçici koğuşların duvarları güvenlik nedeniyle betonarme perde duvardır. Günümüzde odaların bölünmesi için çok çeşitli mimari malzemeler kullanılmaktadır: cam, alçıpan, tuğla, betonarme vb. gibi. Bu malzemelerden betonarme perde duvar yerinin sonradan değiştirilmesi en zor olanlardan biridir. Geçici koğuş ile betonarme perde duvara geçilmesi ceza infaz kurumunun işlevinin netliğini vurgulamaktadır. Ceza infaz kurumu bir ceza infaz kurumu olarak yapılmıştır ve bu durum değiştirilmek istenmiyordur. Bu durum heterotopyanın ikinci ilkesine gönderme yapmaktadır.

Normalde kullanılan demir parmaklıklı pencereler içeri hırsız girmemesi gibi daha çok içerinin güvenliği için kullanılan mimari öğelerdir. Yani dışarıda olanı dışarıda tutmak ister. Ceza infaz kurumlarında ise içeriden çok dışarı ile ilişkilidir. İçeri giren mahkûmların firar etmesinin önüne geçmek amacıyla oluştururlar. Yani içeride olanı içeride tutmak ister. Heterotopya olarak parmaklıklı pencereler ceza infaz kurumuna giriş kadar çıkış içinde bir şeyler yapmak gerektiğinin ayrı bir göstergesidir. Ceza infaz kurumunda bu yapılacak, şey ceza süresi kadar içeride kalmak ki bu zorunlu çıkış olur veya iyi hal göstermek olabilir. Ön cepheden ceza infaz kurumuna bakıldığında mahkûm kabul bölümü ve servis bölümü harici pencerelerde parmaklık yer almadığı dikkat çekmektedir (Şekil 4.8). Mimariyle hiç ilgisi olmayan birinin gözünden bile ceza infaz kurumuna bakıldığında idari kısımda bulunmayan pencere parmaklıkları bu kısımların mahkûmlara ait olmadığını cephesi sayesinde anlatabilir. Ayrıca cephe incelemesi yapılırken: ceza infaz kurumun girişi vurgulanmak için öne çekilmiş olduğu buna rağmen cezaevinin 7/24 kalıcıları mahkûmların girişinin yan cepheden verildiği görülmektedir (Şekil 4.8). Bu durum kiracı ev sahibi ilişkisine benzetilerek yorumlanabilir. Yabancı ülkelerde taşeron cezaevi yönetimleri bulunsa da Türkiye Cumhuriyeti'nde böyle bir durum yoktur. Mahkûmlar 7/24, uzun yıllar, belki ömür boyu bu cezaevinde kalsalar bile cezaevinin ana sahibi devlettir. S tipi kapalı ceza infaz kurumu devletin ekonomik gücünün, adaletinin, otoritesinin simgesi olarak yorumlanabilir ve devletin memurlarının kullanımına ait kısımların mimari olarak vurgulanması bu durumu daha cezaevinin girişinde mimari olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Şekil 4.8. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu dış cephe incelemesi (Taş, 2023).

Cezaevinin ana girişinden geçildikten sonra cezaevi girişi ve idare girişi olmak üzere iki kapı bulunmaktadır. Cezaevi idare girişi teknolojik sistemler ile sağlanmaktadır. İdarenin zemin katında ofis odaları bulunmamakla birlikte, ıslak hacim ve yemekhane gibi genel mahaller bulunur. İdarenin ofislerinin üst kata yerleştirilmesi yani otoritenin yukarı çıkartılması yine mimaride gücün göstergesi olarak yorumlanabilir.

Cezaevi girişi daha çok ziyaretçiler, avukatlar ve cezaevi personelleri içindir. Girişten geçecek kişilerin cezaevi düzenine zarar vermemesi veya kim olduğunun bilinmesi için kişi çeşitli aramalardan geçirilir. Ceza infaz kurumları binaları ziyaretçi olarak içerisine girmenin en zor olduğu kurumlardan biri olmanın yanında içeride kalması da en zor olan yapılardan biridir. Belirli izinler sonucu belirli kapılardan geçilerek ceza infaz kurumuna girilse dahi içerideki hatalı davranışları önlemek ve müdahale etmek için devamlı gözetim uygulanmaktadır. Bu nedenle ziyaretçilerin bulunabilecekleri bölgelerde hem ziyaretçileri gözlemlemek hem de hükümlülerin olası hatalı davranışlarına karşı ziyaretçileri korumak için infaz koruma memuru odaları bulunur. Ziyaretçi bölümünde iki adet kapalı görüş, dört adet açık görüş ve iki adet avukat görüş salonu bulunmaktadır. Açık görüşte mahkumlar ve ziyaretçiler farklı kapılardan salona giriş yapsalar bile temas mümkündür. Bir iç bahçe iki açık görüş salonuna hizmet edecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu sayede hem mahkumlar hem de ziyaretçiler eşit

şekilde ışık ve temiz havadan faydalanabilir. Avukat görüş ve kapalı görüş salonlarında mahkûm girişleri farklı kapılardan ve ayrı koridorlardan sağlanır. Ayrıca kapalı görüşte mahkûm ve ziyaretçinin teması mümkün değildir (Şekil 4.9). Avukat görüş ve kapalı görüş mahallerinde avlular ziyaretçi ve avukat koridoru tarafına yerleştirilmiştir. Bu durum ziyaretçi ve avukat koridorlarına temiz ışık ve hava girmesini sağlarken aynı zamanda avludan gökyüzüne bakıldığında ziyaretçilere hapisanede olduklarını fazladan vurgulayacaktır. Avukat görüş ve kapalı görüşte bulunan masalar beton bankodan oluşur, ayrıca kapalı görüşte bulunan tabureler de beton malzemeye üretilmiştir. Bu durum özellikle kapalı görüşte hareketli tek şeyi insan yapmaktadır. Yani heterotopyanın net işlevi burada da baskın şekilde kendini belli eder. Segbis odalarında da mahkûm girişi ve personel girişi ayrıdır.

Heterotopyalar ilkelere veya belirli özelliklere sahip olsalar da bir mekânı en heterotopik kılan özellik o mekânı fark edip diğer mekanlarla kıyasladığımız andır. İnfaz koruma memurları, perde duvarlar, parmaklıklı pencereler, demir kapılar, çeşitli aramalar, ihata duvarı ve en sonunda avlular o mekânın farklı, bambaşka bir dünya olduğunu, yani heterotopya olduğunu yorumlamamıza imkân tanır (Şekil 4.9). Heterotopyanın son ilkesine göre bir mekân; ya bütün gerçek mekân ve mahallerin ne kadar hayali olduğunu sergileyen yanılsama mekanıdır ya da o kadar düzenlidir ki diğer tüm mekanların ne kadar çarpık olduğunu gösterir. Ceza infaz kurumları kendinden ayrı kalan mekanlardan daha düzenli bir sisteme sahip olmalıdır. Böylelikle daha önce düzenden sapmış kişileri tekrar düzene alıştırmak yani topluma tekrar kazandırabilir. Ziyaretçiler tüm mimari öğeler, düzene göre işleyen ceza infaz kurumu sistemi ve düzene uymuş insanların yanında kendi diğer mekanları ile kıyaslama yapar. Bu nedenle ceza infaz kurumları heterotopyanın son ilkesiyle birebir uyuşur. Aynı zamanda mahkûmların, mahkûm ve personel dışında birilerini görmeleri önemlidir. Çünkü sürekli buldukları bu yüzden mekâna alışabilme ihtimalleri olan cezaevinin dışında da mekanlar olduğunu fark etmelerine olanak tanır. Böylelikle dış yaşama tekrar kavuşabilmeleri desteklenebilir. Dış mekanları fark etmeleri, içinde buldukları mekânı sorgular ve diğer mekanlarla kıyaslar. Böylelikle heterotopyanın kendisi dışında kalan diğer mekanlarla bağlantılı olması gerçekleşmiş olur. Zorunluluktan orada kalan ya da belirli bir nedenden orada bulunan iki kesim içinde cezaevi net şekilde heterotopya olmuştur yorumu yapılabilir. Cezaevinin belirli

peşe altı blok olarak sıralanmıştır. Orta kısımda yer alan üç kişilik odalar bir kısımda on koğuş olacak şekilde peş peşe üç blok olarak sıralanır. Kısımların peş peşe ve odaların yan yana sıralanması: hem inşaat sırasında teknik nedenlerle kolaylık sağlamaktadır hem de tek kişilik ve üç kişilik koğuşların karıştırılmaması, benzer denetim ve gözetim isteyen hükümlülerin bir arada denetim ve gözetiminin yapılmasını sağlamaktadır.

Üç kişilik koğuşların zemin katları yaşam alanlarıdır. İçeride bir adet merdiven, bir banyo, bir tezgâh, bir masa ve üç sandalye bulunurken avluları kendilerine aittir. Koğuşlarda bir koğuşa giriş kapısı, bir avluya çıkış kapısı, bir banyo kapısı, bir banyo parmaklıklı penceresi ve bir parmaklıklı avlu penceresi yer alır. Her koğuşun avlusu kendilerine özel olsa da avlularda var olan tüm pencerelerin parmaklıklı olması avlularını kafalarına göre kullanamayacaklarının bir göstergesidir. Ceza infaz kurumunda bir düzen vardır ve avlulara giriş çıkış da bu düzene dahildir. Bu durum heterotopyanın altıncı ilkesi olan heterotopyaların diğer mekanlar ile kıyaslandığında daha düzenli olması ile uyumaktadır. Ayrıca avlu mahalinin sahip olduğu özelliklerden dolayı ceza infaz kurumunun içinde ayrı bir heterotopya olarak yorumlanabilir. Bu durum aşağıdaki şekilde heterotopya ilkeleri ile anlatılmıştır (Şekil 4.10).

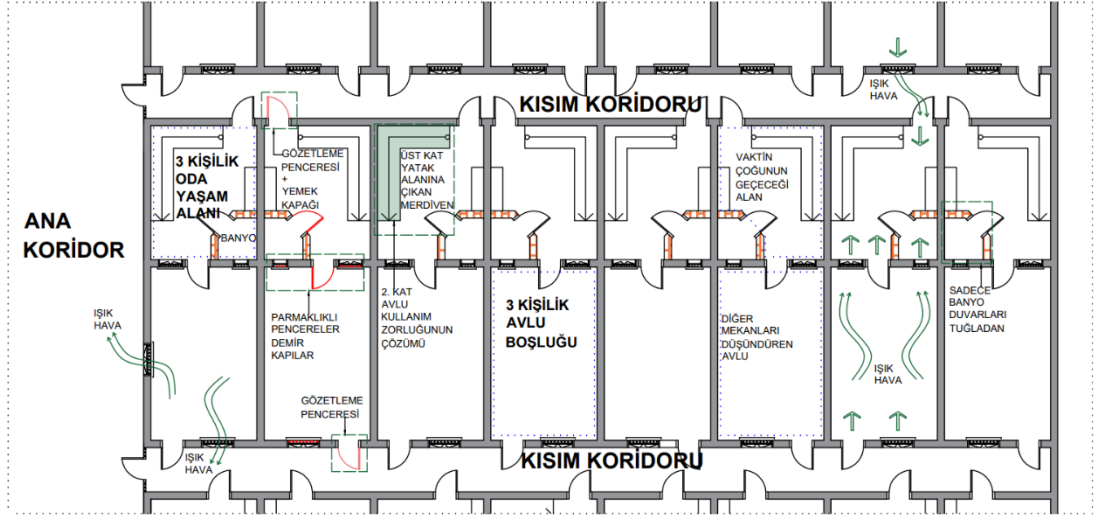
	HETEROTOPYA İLKELERİ	AVLU
1. İLKE	Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: Kriz ve sapma	Sapma durumunda olanlar içindir.
2. İLKE	Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir . (Kesin / Değişebilir)	Betonarme perde duvarları ile netleşir ve işlevi temiz hava ve gün ışığıdır.
3. İLKE	Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir .	Dışarıya en yakın (Hem dışarıda hem içeride) mekandır yani dışarıdaki tüm mekanlar oradadır.
4. İLKE	Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir. (Buharlaştır / Birikir / Hem buharlaşır hem birikir)	Belirli saatler dolu, belirli saatler boştur yani zamanı buharlaştırır . Gökyüzünden anlaşılan geçen günlerin hepsini içerisinde barındırır, biriktirir .
5. İLKE	Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir. (Bir şey yapmak gerekir / Girince dışlanır)	Parmaklıklı pencereler ve demir kapılara sahiptir.
6. İLKE	Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır . (Düzen(Giderme) / Yanılsama)	Düzenli işler.

Şekil 4.10. Avlunun heterotopya olarak yorumlanması (Taş, 2023).

Avluların üzerinde kaçmayı önleyici elektrik telleri bulunmaktadır. Bu durum sadece avlulardan gök yüzünü gören mahkumların gökyüzünden önce güvenlik tellerini

görmelerini sağlar. Cezaevinde gökyüzüne bakmak bile cezaevinde yani heterotopyada olunduğunu fark ettirirken teller bu durumu yoğunlaştırmaktadır.

Koğuşlarda sadece banyo duvarları tuğladan olmak üzere kalan tüm duvarlar perde duvardır. Sadece banyo duvarlarının tuğladan yapılması ve odalar arası betonarme bölücü duvar kullanılması yine ceza infaz kurumunda güvenliğin ne derece önemli olduğunun göstergelerinden biridir. Banyodaki tuvaletler alaturkadır. Alaturkanın kullanımı sırasında temasın olmaması üç kişilik bir oda için hijyeni arttırmaktadır. Banyo duvar ve zeminleri seramik kalan tüm yerler karodur. Karo malzeme sağlık ve kolay bakım için tercih edilen bir malzemedir. Ceza infaz kurumunun uzun ömürlü kullanımı için bu durum önemlidir. Ceza infaz kurumlarının zaman biriktirme özelliğinden bahsetmiştik, kullanılan malzeme seçimi ile de heterotopyanın bu özelliğini desteklemektedir. Koğuş avlularının bir koğuş kapısı bir de infaz memurlarının avluya ulaşabilmesi için bir koridor kapısı bulunur. Avlularda bir koğuş, bir tuvalet bir de karşı koridora bakacak şekilde üç pencere bulunmaktadır. Böylelikle tüm mahaller ışık ve temiz hava alabilir. Ana koridor tarafındaki avlularda fazladan ana koridor duvarında da pencere bulunur. Bu sayede ana koridorun gün ışığı alması sağlanmış olur (Şekil 4.11). Ceza infaz kurumlarının mimari olarak en büyük problemlerinden biri de üst katlardaki mahkumların avluya nasıl ulaşacaklarıdır. Dupleks koğuş hem bu olayı çözerken hem de mahkumlara uyuma ve yaşama alanlarının farklılaşması imkanını sunmaktadır. Ayrıca vakitlerinin çoğunu odalarında yalnız geçiren mahkumların oda arkadaşlarının bulunması toplumsal becerilerine katkı sağlayabilir böylece mahkumlar topluma daha hızlı kazandırılabilir yorumu yapılabilir. Bununla birlikte, üç kişilik koğuşlar mahkumların birbirine zarar verme ihtimalini doğurabilmektedir. Bunun için her koğuşta acil çağrı butonları bulunmaktadır.

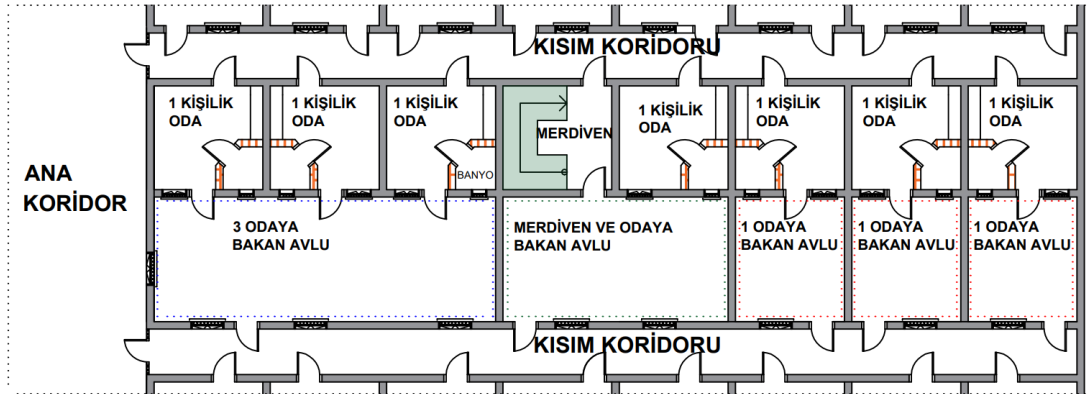

Şekil 4.11. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 3 kişilik oda tipi şeması (Taş, 2023).

Cezaevinde tek kişilik odaların hepsi aynı ölçülerdedir. Her birinde bir yatak, bir komidin, bir tezgâh, bir masa, bir sandalye, bir dolap ve bir banyo bulunur. Ayrıca tek kişilik odaların mahkumların birbirlerine zarar verme ihtimalleri azalsa bile mahkûm yine de zarar görebilir. Bunun için tek kişilik odaların her birinde acil çağrı butonu bulunmaktadır. Her odada banyo ve oda havalandırılması avludan sağlanır. Bu nedenle her odada iki parmaklıklılı pencere bulunur. Ama tek kişilik odaların her birinde kapı sayıları aynı değildir. Bu durum odaların avlu kullanım durumuna göre değişmektedir. Bir avlu zemin katta üç tane tek kişilik odaya bakabilir. Bu durumda zemin kattaki tek kişilik odaların hepsinin bir banyo kapısı, bir oda giriş kapısı ve bir avluya çıkış kapısı bulunur. Avluda ise üç oda giriş kapısı ve bir kısım koridoru kapısı olmak üzere dört kapı yer almaktadır. Kısım koridoru kapısı avluların denetiminin yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca avlularda kısım koridor parmaklıklılı pencereleri ve ana koridor parmaklıklılı penceresi yer alır. Bu sayede kısım koridorunun ve ana koridorun temiz hava ve gün ışığı alması sağlanmış olur. Tek kişilik üç odanın bir avluya bakma durumu; zemin katta, sağ ve sol ana koridor taraflarında arka arkaya beş sıra olacak şekilde on tanedir. Bu sayede yine benzer odalar denetim ve gözetim kolaylığı için bir araya toplanmış olur, yorumu yapılabilir. Tek kişilik koşulların ortak avlu kullanması mahkumlar arasında çıkabilecek tartışmalar ile mahkumların sosyalleşebilmeleri arasındaki çelişkiye alternatif bir çözüm sunmaktadır.

Zemin katta merdiven ve bir tek kişilik odaya bakan başka bir çeşit avlu bulunmaktadır. Buradaki tek kişilik odalarda sadece odaya giriş kapısı ve banyo kapısı bulunur. Avluya çıkış kapısı bulunmaz. Zemin katta her kısımda bir tane olacak şekilde, sağ ve sol ana koridor taraflarında peş peşe beş oda toplam on oda bu şekilde yerleştirilmiştir. Avluya çıkış için odaların yanında yer alan merdiven holleri ve kısım koridoru kapıları kullanılır.

Zemin katta tek kişilik bir odaya bakan avlular bulunmaktadır (Şekil 4.12). Bu avlulara bir odadan bir de kısım koridorundan olacak şekilde iki kapı açılmaktadır. Cezaevinin sağ ve sol ana koridorlarında her kısımda üç adet yan yana olacak şekilde arka arkaya beş avlu orta bölümde ise ilk iki kısımda yan yana on avlu üçüncü kısımda ise yedi avlu bulunur. Orta bölümdeki tek kişilik odaya bakan avluların, ana koridor tarafındaki avlularında ayrıca ana koridora da parmaklıklı pencere bakmaktadır. Yine bu sayede ana koridorun gün ışığı ile aydınlatılması sağlanmış olur.

Şekil 4.12. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu avlu tipleri şeması (Taş, 2023).

Ayrıca cezaevinin zemin katında bir adet engelli odası bulunmaktadır. Banyonun tüm mobilyaları ve kapısı engelli kullanım ölçülerine uygundur. Daha önce engelliler, yaşlılar vb gibi özel ilgiye ihtiyaç duyan mahkûmlar için R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nun varlığından bahsedilmişti. Ama özel ilgiye ihtiyaç duyan mahkûm çeşitli nedenlerden R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na gönderilmeye bilir veya ceza infaz kurumu içerisinde çok basit bir düşme sonrası belirli bir süre mahkûmun engelli odasını kullanma ihtiyacı doğabilir, mahkûmun durumu sürekli hale gelebilir ama

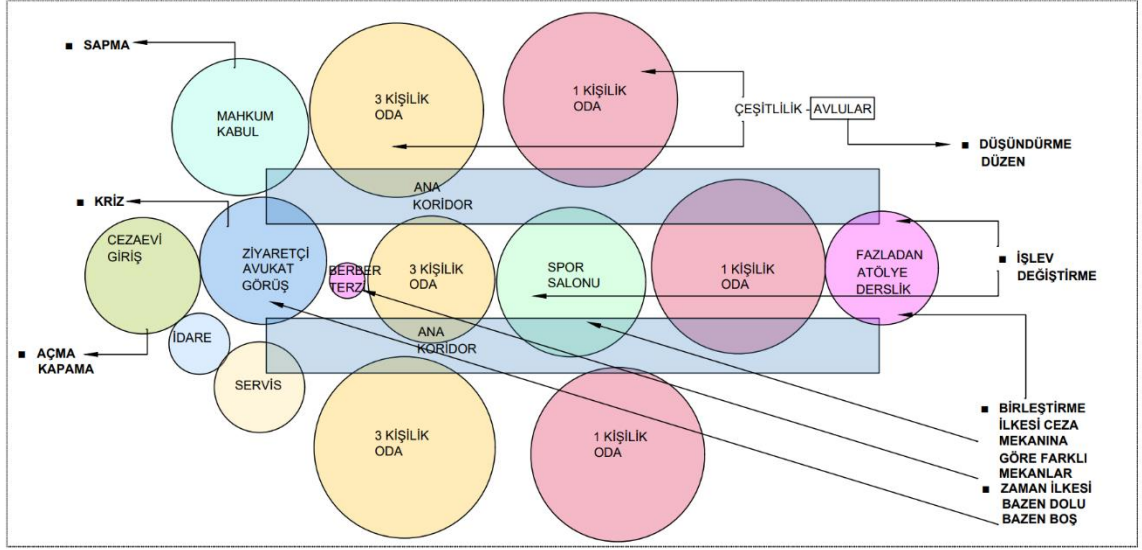
nakil edilmesi uzun sürebilir veya nakil edilmesi uygun olmayabilir. Bu nedenlerden dolayı ceza infaz kurumlarında engelli odasının bulunması ihtiyaçtır.

Bu konaklamalar hükümlünün durumlarına, özelliklerine ve ihtiyaçlarına farklı çözümler oluşturmaktadır. Aynı zamanda gelişmekte olan infaz sistemimiz ve mimarimiz açısından da çözümlerin olumlu ve olumsuz yanları yeni ceza infaz kurumlarımızın planlanması için bilgi birikimi oluşturur.

Cezaevinde spor alanları yer almaktadır. Bu spor salonlarından dört tanesi açık spor salonu ve bir tanesi kapalı spor salonudur. Kapalı spor salonu içerisinde bulunan tribünler cezaevini bir an olsun stadyuma çevirebilir. Bu durum normalde bir araya gelmesi mümkün olan durumları ve mekanları bir araya getirir. Normalde eğlence için var olan bir mekân sapma için oluşturulmuş bir mekânın içinde var olmaktadır. Bu durum heterotopyanın farklı mekanları bir araya getirme ilkesine örnektir.

Ceza infaz kurumunda mahkumların spor yapmasının düşünülmesi ve bunun için hapisane mahkûm kapasitesinin artırılması yerine büyük bir alanın spora ayrılması ceza infaz kurumlarında ana hedefin mahkûma ceza verilmesi değil topluma kazandırılma ilkesi olduğunun bir diğer göstergelerinden biridir (Şekil 4.13). Mahkumların mimari ile belirli sınırlar çerçevesine alınması gerçekleşmiştir ama bu çerçeve ceza ya da uzaklaştırmak için değil hükümlüyü değiştirmek amacıyla kullanılmaya çalışılmaktadır. Bu durum heterotopyanın işlevinin zaman içerisinde değişim göstermesi ilkesine örnektir. Hapishanelerin önceleri sadece ceza vermek olan işlevi hükümlüyü tekrar topluma kazandırmak olmuştur.

Erkek kapalı ceza infaz kurumu tiplerinin her yerde ufak değişimler harici aynı yapıldığını daha önceden belirtmiştik. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna inşaat aşaması sırasında eklenen fazladan atölye ve derslik kısmı, gelişim gösteren infaz kurumu tiplerimizin var olan çalışmalar sayesinde hala gelişmekte olduğunu göstermektedir (Şekil 4.13). Aynı zamanda bu durum ceza infaz kurumlarının tedavi etmek iyileştirmek işlev gelişimini vurgulamaktadır.

Şekil 4.13. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu zemin Kat şeması (Taş, 2023).

4.1.2. 1'inci Kat

S tipi kapalı ceza infaz kurumu 1. katına; idare merdiveni, ziyaretçi merdiveni, ana koridor ve kısım koridorları üzerinde bulunan merdivenlerden ve asansörlerden ulaşılmaktadır. Ayrıca üç kişilik koğuşların zemin kat yaşam alanlarında bulunan merdivenler koğuşların 1. kat yatma alanına ulaşmaktadır. Ama koğuşların yatma alanlarından kısım koridoruna ve dolayısı ile ana koridora kapı olmadığı için ulaşılmamaktadır.

Üç kişilik odaların yatma bölümlerinde üç adet yatak, üç adet dolap ve üç adet avluya bakan pencere yer alır. 1. Kattaki tek kişilik odaların plan yerleşimleri zemin kattaki tek kişilik odalarla aynı olmakla birlikte avluya açılan kapıları bulunmamaktadır. Bu nedenle 1. katta yer alan tek kişilik odaların tümü zemin kattaki avluları kullanmaktadır. Tek kişilik odaların sayıları zemin kata göre 1. katta azaltılmıştır. Yerlerine müşahade, disiplin, atölye ve derslik kısımları konulmuştur.

Ceza infaz kurumlarında amaçlardan biri mahkumların normal insanlara dönüştürülmesidir. Normal insanları mahkumlardan ayıran en önemli özellik ise düzene uygun yaşamalarıdır. Ceza infaz kurumları ise günlük kullanılan çoğu yapıdan daha net ve bozulmaması gereken düzen sistemine sahip olmalıdır. Mahkumlar zaten

yaptıkları belirli düzen bozucu suçlar sonrası hapishaneye gelmişlerdir. Bu durum mahkûmların hapishanedeki düzeni bozabilecek potansiyellere sahip olduklarının göstergesidir. Önemli olanın her zaman düzen olduğu göz önüne alınca disiplin odaları ve müşahade odalarının yüksek güvenlikli bir ceza infaz kurumunda bulunması kaçınılmazdır yorumu yapılabilir. 1. katta beş adet disiplin ve iki adet müşahade odası yer almaktadır.

Disiplin odaları bir kişilik odalarla aynı özelliklere sahiptir. Diğer odalardan farkı burada mahkûm cezası süreci boyunca değil kısa süreli kalmaktadır. Bu durum hem hem heterotopyanın zaman ilkesiyle hem de düzen ilkesiyle ilgilidir. Disiplin odaları ceza infaz kurumunda sadece zaruri haller sırasında kullanıldığı için çoğunlukla boştur yani belirli zaman kullanılır. Ayrıca ceza infaz kurumlarında düzen ve disiplin her daim uygulanır bu odalar bu durumu hatırlattığı için ceza infaz kurumu heterotopyası dışında kalan tüm mekanların ne kadar düzensiz olduğunu gösterir.

Müşahade odaları hapisane düzenini bozan mahkûmların yerleştirildiği ekstra güvenli odalardır. Bu odalarda tuvalet için ayrı bir duvar bulunmaz. Hatta mahkûmun tuvaletin sifonunu diğer sifonlardan farklı olarak algılamalıdır. Kapı dahil olmak üzere tüm duvar ve zemin kauçuk plakalarla kaplanmıştır. Bu sistemle mahkûmun kendine zarar vermesinin önüne geçilmek istenmiştir. Odanın ısıtması yine güvenlik nedeniyle zeminden yapılmaktadır. Kapı üzerinde kırılmaz cam ve yemek kapağı yer alır. Odanın havalandırması kapı üstündeki ve alaturka tuvalet yanında bulunan hava bacasındaki menfezlerden sağlanmaktadır. Odanın aydınlanması için kullanılan parmaklı pencere; diğer oda pencerelerinden farklı olarak sabit kanatlıdır. Tüm bu fazladan oluşturulan güvenlik önemleri ceza infaz kurumundaki düzenin ne kadar önemli olduğunu ve düzene uyulmaması durumunda şartların ne kadar sertleşebileceğinin göstergesidir. Ayrıca bu durum, ceza infaz kurumunun yaptırım mekânı olduğuna yani değiştirilemez işlevine vurgu yapmaktadır.

Ceza infaz kurumu planında var olan atölye ve dersliklerin sayısı 1. katta artmıştır. Bu durum yine mahkûm kapasitesi artırılması yerine gelişime verilen önemin göstergelerinden birisidir. Mahkûmların ceza infaz kurumlarında bir alana kapatılarak toplumsal yaşama geri kazandırılmasını beklemek doğru değildir. Derslikler normal

yaşamda ekonomik ve sosyal olarak tutunabilecekleri bilgilerin öğrenilmesi atölye ise yeni becerilerin özellikle ekonomik becerilerin kazandırılması açısından önemlidir. Ceza infaz kurumunda bulunan sosyal çalışmacı ile psikolog görüşme alanları, mescit ve kütüphane bulunur. Sosyal çalışmacı ve psikolog hükümlülerin toplumsal yaşama hazırlanmalarına görevli kişiler aracılığı yardımcı olmaya çalışır. Ayrıca, sosyal çalışmacı ve psikolog çalışmaları; sapma kavramının araştırılması, durdurulması veya yenilerinin oluşturulması (Foucault'nun daha önceden aktarılan düşüncesi) gibi bilgilerin edinilmesi için hapisaneler önemli katkılar sağlayabilir.

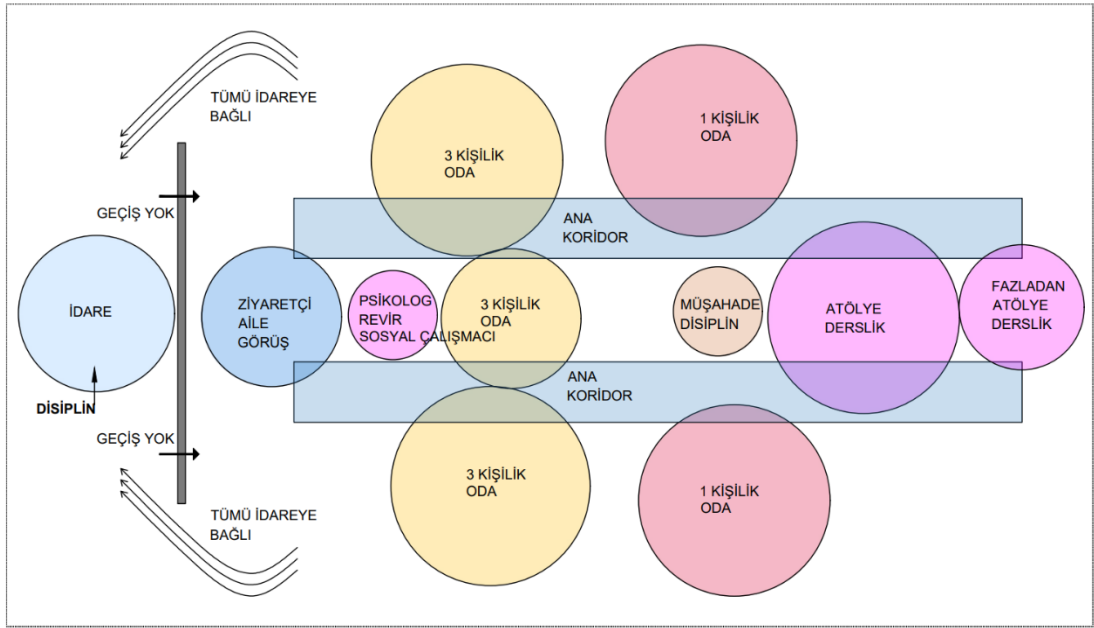
Cezaevinde kişilerin toplumsal yaşama geri kazandırılmaları için bireysel gelişmesi de önemlidir. Bireysel gelişim ve öğrenim; kişinin ilgisi dahilinde okuyarak, gezerek ve araştırılarak gerçekleştirilebilecekken ceza infaz kurumunda gezmek mümkün değildir. Ceza infaz kurumunda bulunan kütüphanelerdeki kitaplar: geri kalan iki gelişim öğrenim için kaynak sunmaktadır. Ayrıca kütüphaneler içerilerinde kitap barındırdıkları için başlı başına zaman biriktirme heterotopyalarıdır.

Bir insanın beden sağlığı iyi değilken ruh sağlığını düzeltmeye çalışmak yani topluma geri kazandırmak için yeni beceriler gelişimler kazandırmaya çalışmak verimsiz olabilir. Bu nedenle ceza infaz kurumunda doktor, diş doktoru, revir, sağlık memuru, laborant gibi kişiler ve bu kişilerin odaları bulunur. Bir hastane yerine ceza infaz kurumunda böyle mahallerin bulunması heterotopyanın farklı mekanları bir araya getirdiğinin göstergesidir.

Cezaevinde ziyaretçi ve avukat koridorunda bulunan merdiven ve asansörden 1. kata çıkılmaktadır. Bu kısımda kapalı görüş mahali, açık görüş mahali ve aile görüş odaları bulunmaktadır. Cezaevinde dört adet aile görüş odası yan yana sıralanmıştır. Mahkûm ve ziyaretçi ayrı kapılardan odaların hollerine alınır aynı kapıdan odanın içerisine geçerler. Odada bir çift kişilik yatak, bir masa, bir dolap, bir sandalye, iki komidin ve bir banyo bulunur. Banyoda engelli mahkûm odası hariç diğer odalarda yer alan alaturka tuvalet yerine klozet bulunmaktadır. Bu noktada odalarda bulunan çift kişilik yatak ve klozet normalde kullanmış olduklarından farklıdır. Yani dış yaşamı düşünürler. Bu da ceza infaz kurumunun heterotopya özelliğine katkı sağlar. Çift kişilik yatak, klozet ve eşleri sayesinde bu kısım yanılısama heterotopyası olarak

çalışır. Çünkü alışmış olduklarına göre aile odaları güzeldir yorumu yapılabilir. Ayrıca her odada iki adet parmaklıklı pencere bulunur. Bu ise eşleri sebebiyle kriz durumunda olan ziyaretçilere buranın bir heterotopya olduğunu gösterdiği için önemlidir.

Cezaevi 1. katta ön kısmının idare için olduğunu belirtilmişti. İdare kısmı için önemli mimari öğelerden biri bu kısımda bulunan, taşıyıcı olanlar hariç tüm duvarların tuğladan olmasıdır. Yani cezaevine hâkim olan perde duvar burada terk edilmiştir. Ayrıca bu kısımdaki tüm pencereler parmaklıksızdır. Cezaevinde bulunan iki yangın merdiveni de sadece bu kısma hizmet etmektedir. Yine bu kısım için önemli noktalardan biri cezaevinin idari kısmından ana koridorlara geçişi olmamasıdır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 1. kat şeması (Taş, 2023).

İdare ceza infaz kurumu binasında yer alsada duvarlar, pencereler ve ana koridora geçiş olmayışı idareyi ana binadan ayırır. Açıkça bu kısım sapma heterotopyası değildir. Burası bir kriz heterotopyasıdır (Şekil 4.15). Çünkü hükümetin içinde bulunan sapma krizini çözmek için oluşturulan bir mekandır. Tüm ceza infaz kurumu bu kısma bağlıdır. Bütün denetimler, gözetlemeler, kayıtlar bu kısımda yapılır. Bu nedenle bu kısma heterotopyanın beynidir yorumunu yapabilir. Ayrıca idare mahali sahip olduğu özelliklerden dolayı ceza infaz kurumunun içinde ayrı bir heterotopya

olarak yorumlanabilir. Bu durum aşağıdaki şekilde heterotopya ilkeleri ile anlatılmıştır (Şekil 4.15).

	HETEROTOPYA İLKELERİ	İDARE
1. İLKE	Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: Kriz ve sapma	Krizi çözmek için oluşturulmuştur.
2. İLKE	Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir . (Kesin / Değişebilir)	İşlevi ceza infaz kurumunun yönetimidir . Bu net bir işlevdir.
3. İLKE	Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir .	Tüm mahkum alanları, personel mekanları, ziyaretçi mekanları vb. gibi mekanlar kendisine bağlıdır .
4. İLKE	Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir. (Buharlaştır / Birikir / Hem buharlaşır hem birikir)	Ceza infaz kurumunun tüm verileri burada toplanır yani zaman biriktirilir .
5. İLKE	Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir. (Bir şey yapmak gerekir / Girince dışlanır)	Güvenlikli geçiş vardır. Girebilmek için görevli olmak gerekir .
6. İLKE	Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır . (Düzen(Giderme) / Yanılsama)	Bütün düzeni burası oluşturur ve devam ettirir. Diğer dışarıdaki mekanlara göre düzenlidir.

Şekil 4.15. İdarenin heterotopya olarak yorumlanması (Taş, 2023).

S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Açık Ceza İnfaz Kurumu içerisindeki benzer mekanlar aynı heterotopya özelliklerine sahiptir. Birinde işlenen benzer heterotopya özelliği tekrara düşülmemesi için diğerinde olabildiğince tekrarlanmamaya çalışılmıştır.

4.2. KADIN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU

Türk ceza infaz sisteminde erkek kapalı ceza infaz kurumları hükümlünün suçu, yaşı, tehlikesi gibi özelliklere göre çeşitlenip tipleşmekteyken kadın kapalı ceza infaz kurumlarında böyle bir tipleşme görülmemektedir. Bu nedenle Çarşamba kadın kapalı ceza infaz kurumu bünyesinde bir ayrılmaya gitmiştir: çocuklu mahkûm odaları, yüksek güvenlikli mahkum odaları, engelli mahkum odası ve ortak yaşam alanlı odalar. Cezaevinde bu kısımlar denetim ve gözetim kolaylığı için bölüm bölüm ve kendi içlerinde yan yana olarak sıralanmıştır.

Çocuklar belirli bir yaşa kadar annelerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle kadın kapalı ceza infaz kurumunda hükümlülerin çocukları da düşünülmektedir. Hükümlü çocukları bir sapma durumu meydana getirmemişlerdir. Yani ceza infaz kurumu hükümlüleri iyileştirme ve toplumsal yaşama geri kazandırma hedefindeyken

çocukların iyileştirilmeye ve toplumsal yaşama geri kazandırılmaya ihtiyaçları yoktur. Çocukların anneleri ceza infaz kurumunda olduğu için çocuklar açısından bir kriz ortaya çıkmıştır. Bu nedenle belirli koşullardan dolayı anneleri ile neredeyse bütün duvarları betonarmeden yapılmış ve pencereleri parmaklıklı kadın kapalı cezaevinde bulunmaları bir kriz sebebiyledir.

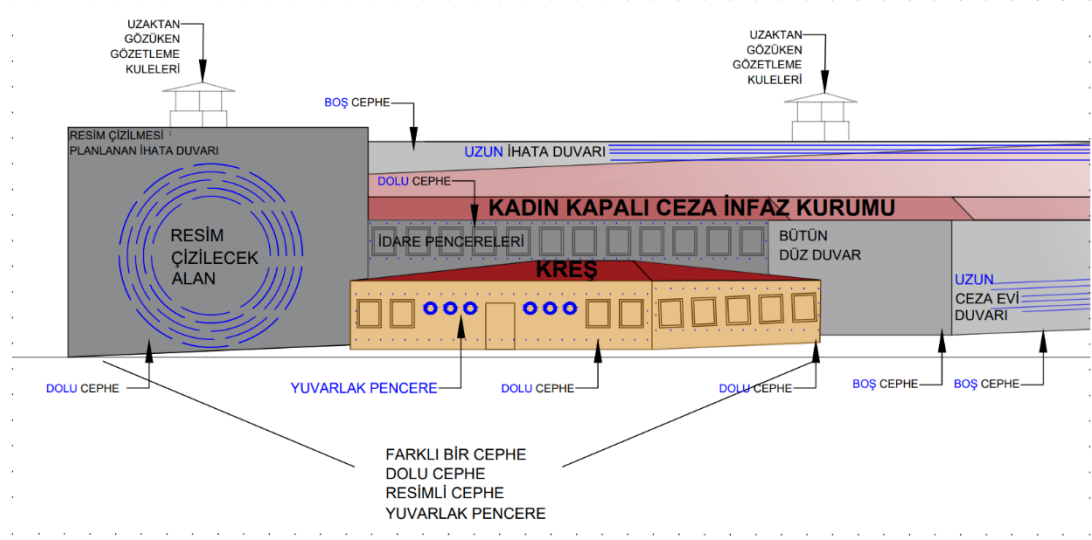
Cezaevinin ihata duvarı sınırları içerisinde kriz dönemindeki çocuklar için bir adet kreş yer alır. Kreş yapısı tek katlı ve Samsun ilinin sürekli yağmurlu iklimine uygun kırma çatılıdır. İçerisinde dört oyun odası, idari odalar, mutfak, tuvalet ve öğretmen odası bulunmaktadır. Tüm ceza infaz kurumu bünyesinde hiç kullanılmayan yuvarlak pencerelerin kreş yapısının tuvaletlerinde kullanılması önemli mimari öğelerden biridir. Bu durum yapının aslında diğer tüm binalardan farklı bir amaca hizmet ettiğinin göstergesi niteliğindedir. Proje planlarında kreşin arka bahçesindeki park ve sahne alanının etrafında bulunan ihata duvarı üzerine resim çizilmesi gerektiği belirtilmiştir ama kreş ihata sınırı içerisinde kaldığından sadece gökyüzünü çocuklara gösterebilmektedir. Bu nedenlerle cezaevi kreşi bir kriz heterotopyası olarak yorumlanabilir. Bu durum aşağıdaki şekilde heterotopya ilkeleri ile anlatılmıştır (Şekil 4.16).

	HETEROTOPYA İLKELERİ	KREŞ
1. İLKE	Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: Kriz ve sapma	Çocuklar, anneleri cezaevinde olduğu için kriz durumundadır.
2. İLKE	Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir . (Kesin / Değişebilir)	İşlevi kreştir ama penceresinden kadın kapalı cezaevi ve ihata duvarı gözükene bir kreş normal kreşler düşünüldüğünde ne kadar kreştir ?
3. İLKE	Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir .	İhata duvarı, resim çizilen duvar, kadın cezaevi , sahne ve park ile farklı mekanlar bir araya gelir.
4. İLKE	Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir. (Buharlaştır / Birikir / Hem buharlaşır hem birikir)	Zaman buharlaştır çünkü belirli zamanlar kullanılır.
5. İLKE	Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir. (Bir şey yapmak gerekir / Girince dışlanır)	Tel çit ve ihata duvarı kapılarından geçilmeden ulaşamaz. Çocuklar bir şey yapmasa bile anneleri bir şey yapmıştır.
6. İLKE	Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır . (Düzen(Giderme) / Yanılsama)	Bir yanılsama mekanıdır. Çünkü ceza infaz kurumu içerisinde eğlenilen, duvarında resimler olan, yuvarlak pencereleri olan bir mekan ceza infaz kurumuna ait değil gibidir . Yine de kreşin etrafı ihata duvarı kuleler ve kadın kapalı ceza infaz kurumu ile çevrilidir. Bu nedenle diğer kreşlere göre düzenlidir .

Şekil 4.16. Kreşin heterotopya olarak yorumlanması (Taş, 2023).

Ayrıca kreş yapısının ceza infaz kurumunun bünyesinde barınması ceza infaz kurumunun heterotopya özelliğine katkı sağlamaktadır. Çünkü bir ceza infaz

kurumundan çocuk cıvıltıları yükselmesi cezaevinde farklı mekanların bir ara geldiğinin göstergesidir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17. Kreş yapısı ve arkasında bulunan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna yaptığı heterotopya katkısı incelemesi (Taş, 2023).

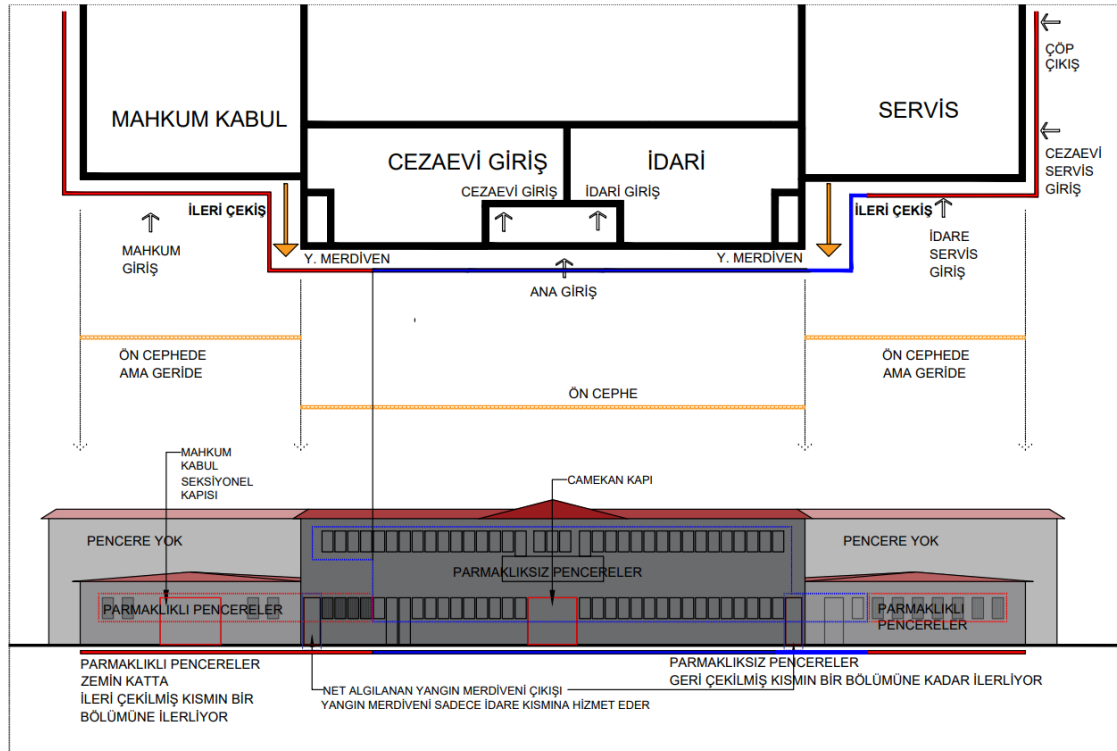
Daha önce de bahsettiğimiz gibi kadınların sosyal yaşama erkeklerden daha az katılması nedeniyle kadın hükümlü oranı erkek hükümlü oranına göre daha azdır. Bu durum Türkiye’de aynı şekilde gerçekleşmektedir (Şekil 3.55). Hala gelişmekte olan infaz sistemimizde eski, verimsiz, derme çatma yapılardan yeni, sistemli ve planlı ceza infaz kurumlarımızın yapım aşamasında erkek hükümlülerin yanında sayıları az olsa da kadın hükümlülerin de düşünülmesi ve Çarşamba İnfaz Kurumunda Kadın hükümlüler için sıfırdan bir kapalı ceza infaz kurumu oluşturulması önemlidir. Samsun Çarşamba Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu tek kişi kapasiteli yüz on yüksek güvenli oda; iki kişi kapasiteli bir engelli oda; bir kişi kapasiteli iki müşahade oda ve tek kişi kapasiteli üç yüz seksen iki ortak yaşam alanlı oda olmak üzere toplam beş yüz yirmi sekiz kişi kapasiteli beş yüz yirmi yedi odaya sahiptir. Samsun Çarşamba Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu zemin ve 1. kat olmak üzere iki katlıdır.

4.2.1. Zemin Kat

Kadın kapalı ceza infaz kurumunun ana giriş, idare servis giriş, cezaevi servis giriş, cezaevi çöp çıkış ve mahkum kabul olmak üzere beş adet giriş-çıkış kapısı bulunur.

Ayrıca ceza infaz kurumunda ana giriş kapısından geçtikten sonra idari giriş ve cezaevi giriş kapısı olarak iki giriş yer alır.

Ceza infaz kurumunun ana girişinden içeriye; avukatlar, ziyaretçiler ve görevliler girebilmektedir. Ceza infaz kurumunun ana girişi, ana kütleye göre öne dışarıya doğru çekilmiştir (Şekil 4.18). Bu durum mahkum kabul ve servis girişlerinin ilerisinde onlardan ayrı duran bir kısım oluşturur. Mahkum kabul tarafında bulunan tüm pencereler parmaklıklı olduğu gibi servis tarafındaki çoğu pencere de parmaklıdır. Bu durum öne çıkan kütleyle yine ayırt edici kılmaktadır çünkü bu bölümde parmaklıksız pencereler yoğunlaşmaktadır. Yine öne çıkan kütlelerin iki katlı olması da kütleyle ceza infaz kurumundan ayırtmaktadır. Ayrıca kütle üzerinde bulunan iki yangın merdiveni kapısı direkt ön cepheden algılanır. Yangın merdivenleri ceza infaz kurumunda sadece bu öne çekilen kütleyle hitap etmektedir. Mahkum kabul tarafında bulunan seksiyonel kapı yerine ana girişin camekan kapısı da ayırt edici noktalardan biridir. Çeşitli mimari öğelerle oluşturulan bu aykırılıklar estetik bir kaygıdan çok personel ve dışarıdan gelen avukat, ziyaretçi, doktor, psikolog gibi görevlilerin ceza infaz kurumuna ait olmadığını çağırır yorumu yapılabilir.

Şekil 4.18. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu dış cephe incelemesi (Taş, 2023).

Cezaevinde idare kısmı ana olarak 1. kattadır. Zemin katta idare giriş kapısını bu nedenle bir merdiven ve asansör karşılamaktadır. İdare kısmının ana olarak 1. katta olması ceza infaz kurumunda hakimiyetin idarede olduğunu gösteren mimari durumlardan biri olarak yorumlanabilir. İdare kısmının zemin katında personel soyunma odaları, tuvaletler ve yemekhane bulunur.

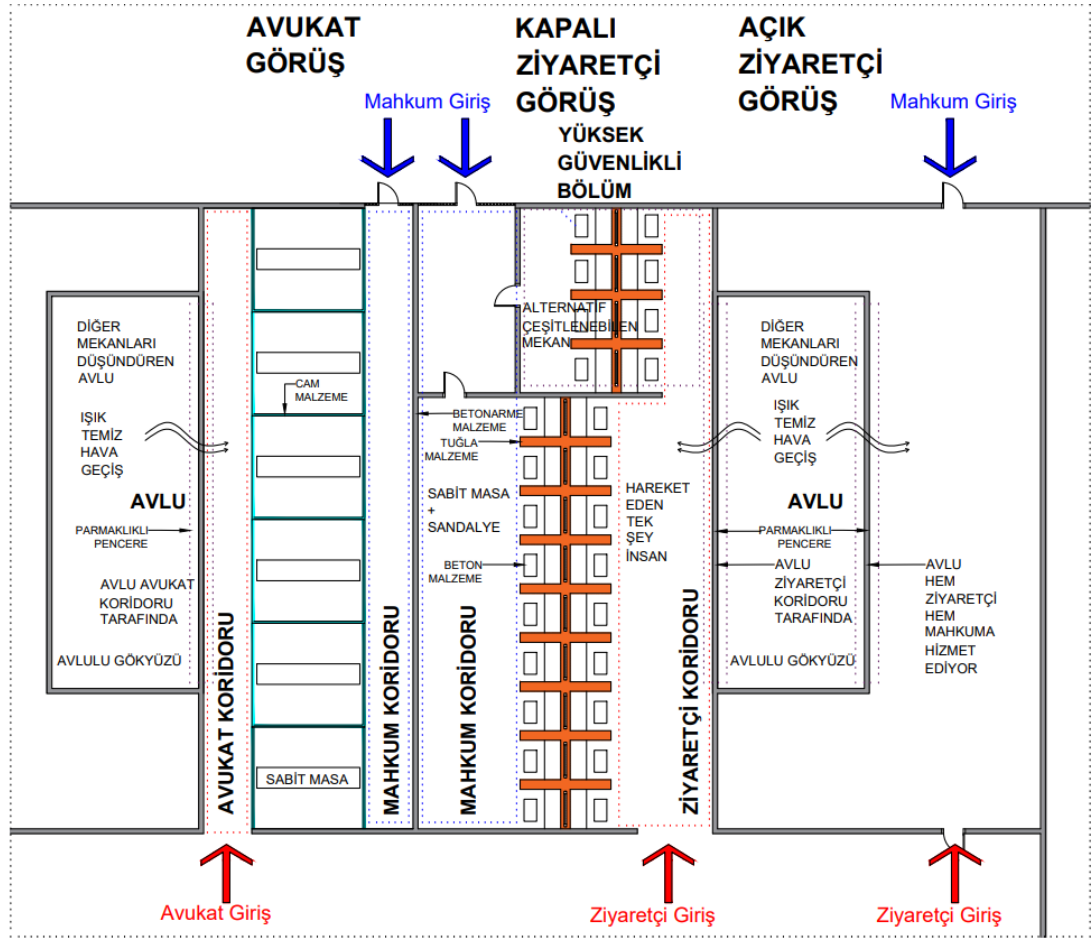
Cezaevi giriş kapısından sonra ise mahkumların mahkûm olmayan diğer insanlarla buluştukları kısım başlar. Bu bölümde avukat görüş odaları, kapalı görüş alanları ve açık görüş alanları yer almaktadır. Arama odalarından geçen mahkûm olmayan kişiler ilk önce ıslak hacimler, asansör ve merdiven ile buluşur. Merdiven ve asansör alt kata benzer şekilde işleyen üst kata bağlantı sağlar.

Cezaevi giriş kapısından geçtikten sonra perde duvarlar yoğunlaşmaya başlar. Perde duvarlar heterotopyanın net işlevini vurgulayan önemli mimari öğelerden biridir. Çünkü değiştirilmesi zor mimari elemanlardan biridir. Ayrıca ilerledikçe yoğunlaşması hapisanenin ziyaretçi, personel vb. gibi kişilerden çok mahkumlar için olduğunu vurgular. Avukat görüş, kapalı görüş ve ziyaretçi görüş alanlarının hepsinin sınırı perde duvardan oluşmuştur. Avukat odalarının her biri birbirlerinden camekan duvarla ayrılır. Mahkûm ve avukat arasına ise tuğla üstüne beton bloktan yapılmış masa girer. Kapalı görüş alanında ise mahkûm ve ziyaretçi birbirinden avukat görüşteki masanın üzerine cam konulması ile ayrılır. Böylelikle mahkûm ve ziyaretçinin teması engellenmiş olur. Ayrıca kapalı görüş bölümünde bulunan oturma alanları bile tuğla üstüne beton bloktan yapılmıştır. Beton malzeme kullanılması mekânda bulunan mobilyaları sabit yapar, yani mekânda hareket edebilen tek şeyi insan olur (Şekil 4.19).

Avukat görüş, kapalı ziyaretçi görüş ve açık ziyaretçi görüş mahallerinde mahkûm girişi ve mahkûm olmayan girişleri ayrı kapılardan sağlanır. Açık görüş alanında mahkûm ve ziyaretçiler için ayrı bir koridor olmamakla birlikte (İki taraf arasında temas mümkündür.) kapalı görüş ve avukat görüşte mahkûm ve ziyaretçiler için ayrı koridorlar bulunur. Ceza infaz kurumlarında yapının dışarı ile temasını engellemek için genellikle avlulu bir yapı planlanır. Ceza infaz kurumlarında mekanik havalandırma dışında temiz hava ve gün ışığı bu avlulardan sağlanır. Kapalı görüş ve

avukat görüş alanlarında avlulara bakan koridorlar mahkûm olmayan insanların koridoruna ayrılmıştır. Bu sayede avukat ve ziyaretçi koridoru aydınlıktır. Yine bu sayede hükümlü koridorları avlusuz yani penceresizdir (Şekil 4.19). Ceza infaz kurumunda dışarıdan gelenlerin avlu tarafında yer alması dışarıdan gelenlerin avlu ile karşılaşmasını sağlar. Bu sayede ceza infaz kurumunda oldukları vurgulanır. Ayrıca avlu, giriş kısmındaki pencereler ve kapılar haricinde cezaevinin dışarı (gökyüzü, temiz hava, uçan kuşlar vs.) ile tek teması olduğu için dışarı ile bağlantılıdır. Bu durumda mahkumların avlusuz tarafta yer alması içeride olduklarını vurgulamaktadır. Açık görüşte bulunan avlu ise hem ziyaretçilere hem de mahkumlara hizmet etmektedir. Bu durumda ceza infaz kurumunun heterotopyalarını mahkumlar ve diğer insanların ortak olarak aynı yerde bulunmasının zıtlığı vurgulamaktadır. Yani aslında ziyaretçiler bir sapma meydana getirmemiş ve ceza infaz kurumunda bulunmaması gerekmektedir. Yine de burada olmaları heterotopyanın farklı mekanları bir araya getirmesi ilkesini farklı insanları bir araya getirerek oluşturmaktadır.

Kapalı görüş içerisinde yüksek güvenli mahkumlar için de bir kısım ayrılmıştır. Bu durum kadın ceza infaz kurumlarının kendileri arasında bir ayrılma olmamasından kaynaklanmaktadır. Ceza infaz kurumu bu ayrımı kendi bünyesinde gerçekleştirir. Yine bu durum farklı mekanların bir araya gelmesine sebebiyet vermektedir. Yüksek güvenlik isteyen mahkumların ve diğer mahkumların ziyaretçileri aynı koridoru yani aynı mekânı kullanmak durumunda kalmıştır.

Şekil 4.19. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu görüş koridorları şeması (Taş, 2023).

Avukat görüş, kapalı ziyaretçi görüş ve açık ziyaretçi görüş mahalleri hem mahkûm olmayanların mahkûm olmadıklarını fark ettikleri hem de mahkûmların mahkûm olduklarını fark ettikleri kısım olduğu için heterotopyanın en baskın olduğu alanlardan biridir. Bu bölüme dışarıdan gelen insanlar, dışarı ile teması engelleyen avlu, parmaklıklı pencereler, perde duvarlar, sabit mobilyalar, ayrı koridorlar ve içerideki mahkûmlar sebebiyle; cezaevinin tüm noktaları ve dışarı ile bağlantılıdır, yani cezaevinin kalbidir yorumu yapılabilir.

Cezaevinde mutfak bulunmadığı için yemekler dışarıdan gelmektedir. İdare servis girişi ve cezaevi servis girişi yemek girişleri içindir. Personel ve idare için yemekhane bulunurken mahkûmlar için yemekhane bulunmaz. Cezaevi servis girişinde bulunan bütün pencereler parmaklıklıdır. Bu durum bu kısma gelen yemeklerin mahkûmlara hizmet etmek için olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca mahkûmlarla ilgili olduğu

için bu kısmı idare servis girişinden ayıran tüm duvarlar perde duvardır. Cezaevi servis girişi ve çöp çıkışı kontrollüdür. Parmaklıkları pencereler, perde duvarlar ve kontroller ceza infaz kurumunda yemeklerin ve çöplerin dahi belirli bir açma kapama düzeni içerisinde içeri alındığını gösterir. Heterotopya olarak bu kısım ceza infaz kurumunun açılıp kapanma ilkesine katkı sağlamaktadır. Nitekim tüm bu güvenlikler ceza infaz kurumunda düzeninin bozulmaması içindir. Bu durumda heterotopyanın son ilkesi olan düzen ile uyumaktadır. Ayrıca ceza infaz kurumunda bir adet kantin yer almaktadır. Bu nokta ise mahkûmların bireysel ihtiyaçlarına yani birey olarak algılanmasına vurgu yapmaktadır.

Ceza infaz kurumunda infaz memuru alanları, seğbis odası ile mahkûmların faydalanabilecekleri kuaför ve terzi bulunmaktadır. Kuaför ve terzi alanları mahkûmların kişisel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için önemlidir, çünkü bu mahaller ceza infaz kurumlarında hedeflenen kişisel özelliklere göre sınıflandırma ilkesine ceza infaz kurumlarını yaklaştırmaktadır. Terzi ve kuaför mahkûmun kişi olarak algılanmasını desteklemektedir. Ayrıca terzi ve kuaför ceza infaz kurumunda farklı mekanlar bir araya geldiği için heterotopyanın farklı mekanları birleştirme ilkesini destekler.

Ceza infaz kurumuna yayan mahkûm kabulü olmamaktadır. Bu nedenle mahkûm kabul kapısı seksiyonel araç kapısı olarak tasarlanmıştır. Mahkûm bu bölümden içeri girer veya çıkar. İçeri giren tüm mahkûmlar teknolojik sistemler dahil olmak üzere burada aranır. Mahkûmlar ceza infaz kurumundan içeri girdikten sonra binanın dışarısını artık sadece bu bölümdeki pencerelerden görebilirler. Bu bölüm içerisindeki tüm pencereler demir parmaklıklılıdır. Pencerelerden algıladıkları ise ihata duvarıdır. İhata duvarı hem ceza infaz kurumunun içerisinden hem de yol kenarından algılanabildiği için hem içeriden hem de dışarıdan algılanabilen nadir mimari elemanlardan biridir. Bu nedenle ihata duvarı içeri ve dışarısı ile bağ kurar. Bu da ihata duvarını ayrı bir heterotopya yapmaktadır yorumu yapılabilir. Bu durum aşağıdaki şekilde heterotopya ilkeleri ile anlatılmıştır (Şekil 4.20).

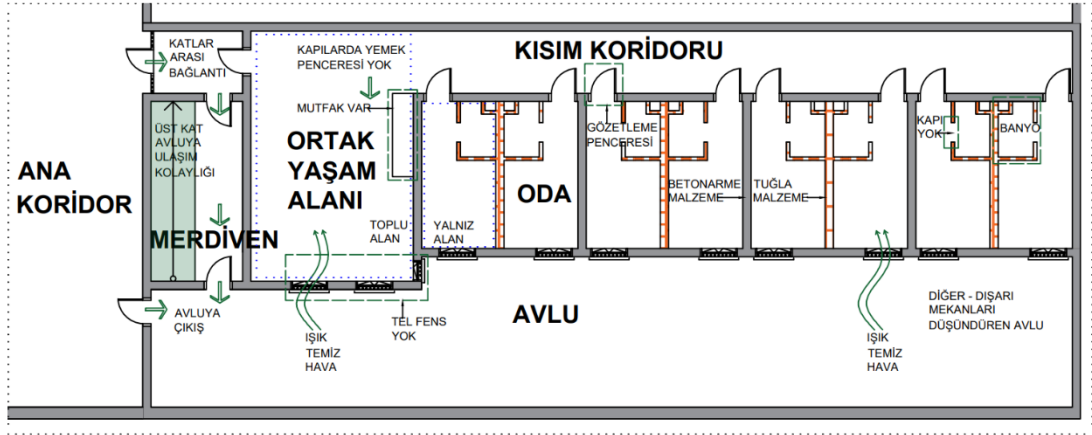
	HETEROTOPYA İLKELEİRİ	İHATA DUVARI
1. İLKE	Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: Kriz ve sapma	Hem kriz , hem de sapma durumunda olanları sınırlar.
2. İLKE	Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir . (Kesin / Değişebilir)	Net işlevi kriz ve sapmayı içeride tutmaktır . Eskiden ceza gösterilerek verilir, artık gizlenir . İhata duvarı bu işlev değişikliğini sağlayan mimari ögedir.
3. İLKE	Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir .	Üzerinde bulunan kuleler hem sapmayı yani içeri yi görür hem de normal yani dışarı yı görür. Bu nedenle farklı iki mekanın birleşimidir.
4. İLKE	Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir. (Buharlaştır / Birikir / Hem buharlaşır hem birikir)	Dışarıdan bakan için anlık görülür çünkü çevresinde duraklama yapılamaz o yüzden zaman buharlaşır. Ama cezaevi için cezaevi olduğu sürece oradadır yani zamanı biriktirir.
5. İLKE	Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir. (Bir şey yapmak gerekir / Girince dışlanır)	Belirli koşullarda açılıp kapanır.
6. İLKE	Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır . (Düzen(Giderme) / Yanılsama)	Hem içeri hem de dışarı ile bağlantılıdır. Ayrıca düzeni simgeler. Çünkü üzerindeki gözetleme kulelerinin içi asla boş kalmaz.

Şekil 4.20. İhata duvarının heterotopya olarak incelenmesi (Taş, 2023).

Mahkûm kabul alanında geçici koğuş bulunur. Revir dışında hükümlülerin beraber yattıkları tek oda geçici koğuştur. Geçici koğuştta hükümlü ilk avlusu ile karşılaşır. Avlu nedeniyle mahkûm artık ihata duvarını değil avludan gökyüzünü görebilmektedir.

Cezaevini iki ana koridor üç bölüme böler. Sağ ve solda bulunan bölümlerde her ikisinde de on iki adet olacak şekilde toplam yirmi dört adet ortak yaşamlı oda kısımları bulunmaktadır. Her kısımda sekiz adet tek kişilik oda, bir merdiven, bir kısma ait avlu ve bir ortak yaşam alanı bulunmaktadır (Şekil 4.21). Her kısma girişte iki adet demirli kapı yer alır. İlk kapıdan merdivene ikinci kapıdan ise ortak yaşam alanı ve odalara geçilir. Odaların dış duvarları perde beton iken tuvaletleri sırt sırta gelen iki oda arası duvar tuğladandır. İki tuvalet arası tuğla duvar tesisat için kolaylık oluştururken kalan tüm duvarların perde beton olması güvenliği artırır. Her odada bir adet banyo bulunur. Banyoların kapası bulunmamakla birlikte perde ile kapı boşluğu kapatılabilmektedir. Her odada bir yatak, bir dolap, bir sandalye ve bir masa yer almaktadır. Bu mobilyalar kişisel ihtiyaçlar içindir. Her odanın avluya bakan parmaklıklı bir adet penceresi ve kısım koridoruna bakan bir adet kapısı bulunur. Kapılarda yemek servis penceresi bulunmaz çünkü mahkûmlar yemeklerini ortak alanda yiyebilir. Kısımın kendi kişisel avlusuna bakan demir parmaklıklı pencereye sahip ortak yaşam alanında ise sekiz mahkûmun beraber kullanabileceği çamaşır makinesi, mutfak ve oturma alanı bulunur. Bu mobilyalar ortak kullanım içindir. Bu

sayede hükümlülerin ortak hareket edebilmesine olanak sağlanır yorumu yapılabilir. Ayrıca ortak yaşam alanlarında bulunan parmaklıklı pencerelerde diğer pencerelerden farklı olarak tel fens kullanılmamıştır. Bu durum parmaklıklar dışında görüşe engelsiz bir bakış açısı sunmaktadır. Heterotopya olarak, diğer kısımlar (yüksek güvenli ve çocuklu mahkûm kısımları) ile kıyaslanınca ortak yaşam alanının ortak yaşam alanında tel fens kullanılmaması yanlısına heterotopya özelliği olarak çalışmıştır yorumu yapılabilir.

Şekil 4.21. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ortak yaşamlı kısım şeması (Taş, 2023).

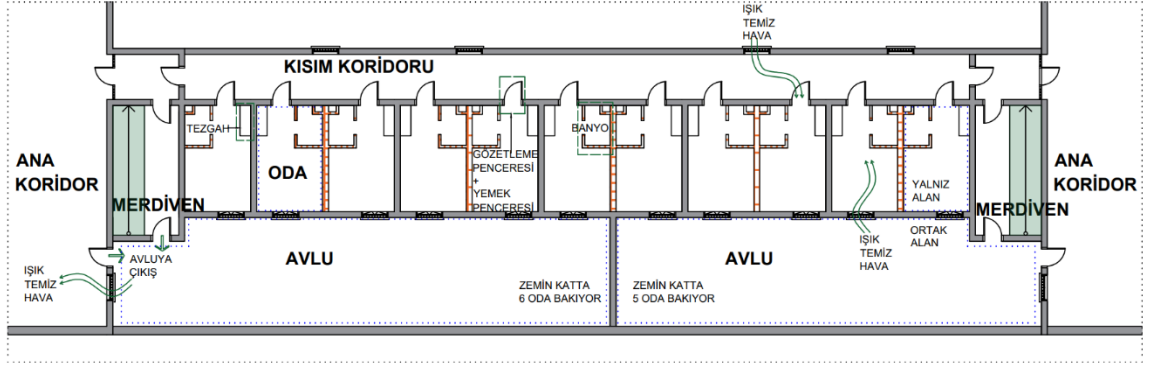
Avluya geçiş merdiven holünden ve ana koridordan sağlanmaktadır. Bu kısımda merdivenler sadece katlar arası bağı değil içerisi ve dışarıyı arasındaki bağı da sağlar. Merdiven hollerine heterotopya olarak bakıldığında cezaevi heterotopyasının içinde bir heterotopya olarak daha çalıştığı yorumlanabilir. Bu durum aşağıdaki şekilde heterotopya ilkeleri ile anlatılmıştır (Şekil 4.22).

	HETEROTOPYA İLKELERİ	MERDİVEN HOLÜ
1. İLKE	Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: Kriz ve sapma	Sapma durumunda olanlar içindir.
2. İLKE	Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir . (Kesin / Değişebilir)	Net işlevi katlar arası bağlantı sağlamak olsa da burada bir işlev daha edinip içeri ve dışarıyı bağlamıştır .
3. İLKE	Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir .	Avlu yani dışarı ve kısım koridoru yani içeri yi birleştirir.
4. İLKE	Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir. (Buharlaştır / Birikir / Hem buharlaştır hem birikir)	Belirli zamanlarda kullanılır onun dışında boştur.
5. İLKE	Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir. (Bir şey yapmak gerekir / Girince dışlanır)	Belirli koşullarda, belirli kişiler için açılıp kapanır.
6. İLKE	Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır . (Düzen(Giderme) / Yanılsama)	Hem içeri hem de dışarı ile bağlantılıdır. Ayrıca düzeni simgeler. Çünkü belirli zamanlarda bağlantıyı sağlar.

Şekil 4.22. Merdiven holünün heterotopya olarak incelenmesi (Taş, 2023).

İnfaz kurumunda bir adet engelli odası bulunur. Bu oda diğer tüm odalardan daha büyüktür. Diğer bütün hücrelerden farklı olarak iki adet pencereye, banyo kapısına ve engelli banyo tefrişlerine sahiptir. Ceza infaz kurumunda engelli odası bulunması ceza infaz kurumunun mahkûmlarının kişisel özelliklerine göre sınıflandırılması durumu için olumludur.

İnfaz kurumunda beş sıra şeklinde yüksek güvenlikli mahkûm kısımları bulunur. Yüksek güvenlikli mahkûm kısmının her birinde on bir mahkûm odası bulunur (Şekil 4.23). Bu kısımda ortak yaşamlı alan bulunmadığı için vaktin çoğu odalarda geçecektir. Bundan dolayı mahkûm odaları ortak yaşamlı mahkûm odalarına göre daha büyüktür. Oda kapıları, pencereleri ve mobilyaları ortak yaşamlı oda kapıları, pencereleri ve mobilyaları ile aynıdır. Ortak yaşamlı mahkûm odalarından farklı olarak odaların her birinde mutfak hizmeti görebilecek tezgahlar yer alır. Ayrıca kapılarda odanın içine yemek servisi yapılabilmesi için sürgülü servis penceresi bulunmaktadır. Odaların dış duvarları perde duvar iken sırt sırta gelen banyolar arası duvar tuğladır. Her kısmın başında ve sonunda iki adet merdiven ve iki adet demir kapı bulunur. Avluya merdiven hollerinden ve ana koridorlardan geçilmektedir. Avlu zemin katta birine altı birine de beş oda bakacak şekilde ikiye ayrılır. Bu durum avluların kalabalıklaşmasının önüne geçmek için tercih edilmiş olabilir. Böylece denetim ve gözetim kolaylaşmaktadır. Odaların kısım koridorlarında parmaklıklı pencereler bulunur. Bu durum hükümlü oda kapılarından hükümlü odalarına ekstra ışık girmesine olanak sağlar.

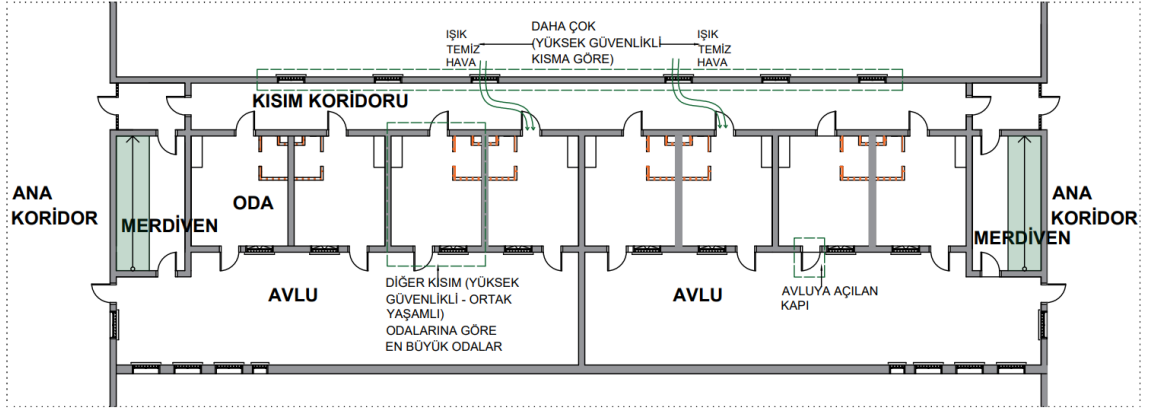

Şekil 4.23. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu yüksek güvenlikli kısım şeması (Taş, 2023).

Ceza infaz kurumunda zemin katta bir adet 1. katta bir adet olmak üzere iki adet müşahade odası bulunmaktadır. Müşahade odaları düzeni bozan mahkûmlar için olmak üzere; tavan ve duvarları kauçuk kaplama, parmaklıklı pencere doğramaları sabit yani ekstra güvenli odalardır. Tıpkı S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda olduğu gibi müşahade odaları heterotopyanın düzenini vurgular ve gereklidir. Ama Tarihi Sinop Ceza Evi'nde müşahade odaları için iki katlı iki bina tahsis edildiği (Ceza infaz kurumu olarak kullanıldığı sürede) ile kıyaslanınca müşahade odalarının sayısının iki olması dikkat çekicidir. Bu durum dönüştürülmüş bir yapıdan oluşturulan Tarihi Sinop Ceza Evi'nin hükümlüleri disipline etme konusunda yeterince gelişmemesi ile yeni ve düşülmüş mimari ile en baştan yapılmış Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun disiplin konusunda gelişmiş olması olarak yorumlanabilir.

Cezaevinde bitişik iki blok şeklinde çocuklu mahkûm kısımları bulunur. Çocuklu mahkûm odalarının her birinde mutfak tezgâhı iki yatak, iki dolap, iki sandalye ve bir masa yer alır. Her odanın, duvarları betonarme perdeden meydana gelirken banyo duvarları tuğladan meydana gelmektedir. Kısım koridorunun diğer kısımların koridorlarına bakan duvarlarında altı adet pencere bulunur. Çocukların da bu odalarda kaldığı düşünülünce daha çok aydınlanmış koridordaki ışığın odalara daha çok sızması önemli bir mimari detaydır. Çocuklu mahkûm odalarında bir kişiden daha çok kişi (çocuk) bulunacağı için yüksek güvenli mahkûm odalarından daha büyüktür. Her mahkûm odası avluya açılabilen bir adet demir kapıya sahiptir (Şekil 4.24). Bu durum yüksek güvenli mahkûm odaları ve ortak yaşamlı mahkûm odalarında bulunmamaktadır. Bu avluya ulaşım kolaylığı hükümlü annelerin çocukları sayesinde

edindikleri bir imtiyaz olarak yorumlanabilir. Ceza infaz kurumlarında her ne kadar çocukların bulunması tuhaf olsa da bu mecburiyet bazı avantajlarla çözülmeye çalışılmaktadır. Çocuklar heterotopya içinde farklılık oluşturur, bu durum avluya açılan kapı olarak mimari farklılığa sebebiyet vermiştir. Heterotopyanın farklı mekanları birleştirme ilkesi kapı sayesinde içeri ve dışarıyı birleştirerek gerçekleşmektedir yorumu yapılabilir. Her kısmın başı ve sonunda birer adet merdiven bulunur. Avlulara merdiven holleri, ana koridorlar ve hükümlü odalarından erişilir. Her kısımda avlu ortadan ikiye ayrılmıştır. Bu durumu için, mimari öge (ayırıcı perde duvar) kalabalıklaşmanın önüne geçerek avlulardaki denetimi ve gözetimi kolaylaştırmıştır yorumu yapılabilir.

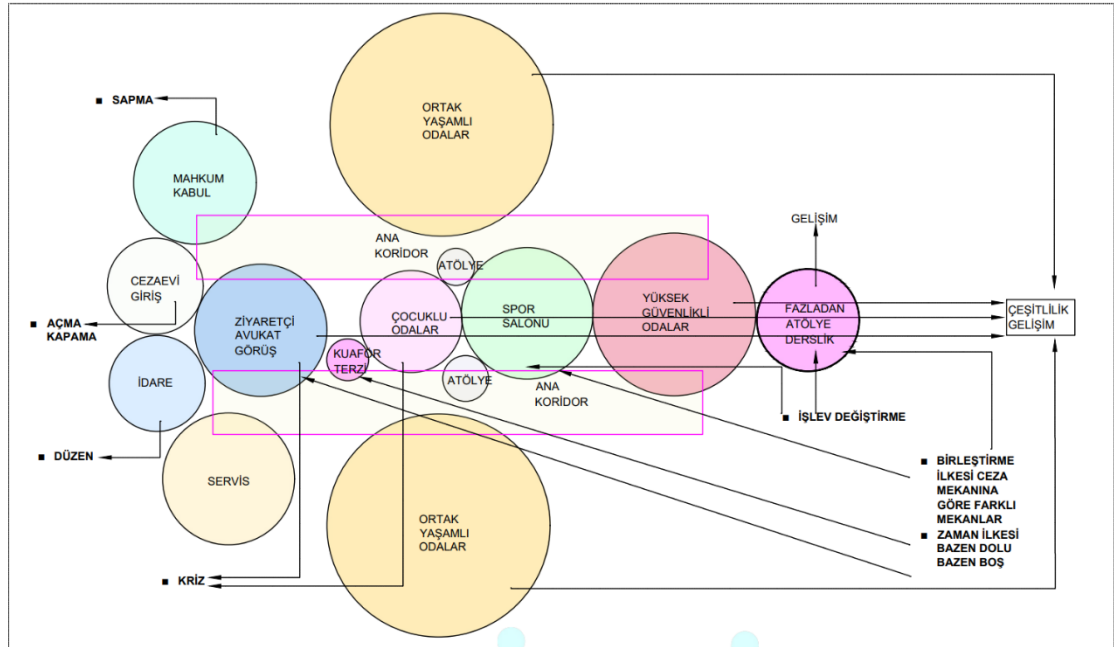

Şekil 4.24. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu çocuklu mahkûm kısmı şeması (Taş, 2023).

Ceza infaz kurumlarının gözlerden uzak yerlere devasa ihata duvarlarının arkasına saklandığı yani cezanın gösterilmek istenmediği günümüzde çocukların bizzat ceza infaz kurumlarında kalması çelişkilidir. Bu durum tekrardan bizi heterotopyaların ilk maddesine getirmektedir. Ceza infaz kurumları sapma gösteren mahkûmlar içindir ve kriz heterotopyaları tükenmektedir. Ama çocuklar sapma durumunda değil, kriz durumundadır. Bu nedenle kadın ceza infaz kurumları hem kriz hem sapma heterotopyasıdır.

Ceza infaz kurumunda tüm denizlikler ve harpuştalar dökme mozaikten yapılmıştır. Mozaikler sökülmesi zor olan malzemelerden biridir. Oda zeminleri ve koridorlar karodur. Karo malzeme olarak dayanıklıdır. Dış duvarlar ve avlu duvarlarında taş yünü

malzeme ile yalıtım sağlanmıştır. Pencere demirleri perde beton dökülmeden önce kalıpların içine yerleştirilir bu sayede sonradan demirlerin sökülmesi zorlaştırılır. Odalardaki pencereler kırılmaz camlıdır. Banyolarda kullanılan seramikler bile imalattan sonra tek tek kontrol edilmiş, sökülme potansiyelleri olan seramikler yeniden yapılmıştır. Görülmektedir ki ceza infaz kurumu için malzeme ve imalatta, dayanıklılık ve zor parçalanma önemlidir. Tüm bu sağlam ve uzun ömürlü malzemeler hem ceza infaz kurumunun güvenliği içindir hem de heterotopyanın net işlevini ve zaman biriktirme özelliğini vurgulamaktadır. Burası için, uzun süre kullanılacak sapsmayı düzeltmek isteyen düzenli bir kurum olma hedefindedir yorumu getirilebilir. Ceza infaz kurumlarında asıl amaç hükümlünün iyileştirilerek toplumsal yaşama geri dönmelerinin sağlanmasıdır ve ceza infaz kurumlarındaki gelişmeler bu yönde ilerlemektedir. Ceza infaz kurumunda bünyesinde gerçekleştirilen mahkûm çeşitliliğine göre çeşitlenen odalar bu gelişimlerden biridir. Kadın kapalı Ceza İnfaz Kurumu içerisinde var olan atölyeler, derslikler ve spor alanları hükümlünün iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca Türk infaz sistemi ve ceza infaz kurumlarının gelişmekte olduğunu belirtmiştik. Bu gelişim yapının inşaatı sırasında da devam etmiştir ve yapıya fazladan atölye ve derslik kısmı eklenmiştir (Şekil 4.25).

Şekil 4.25. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu zemin kat şeması (Taş, 2023).

4.2.2. 1'inci Kat

Kadın kapalı ceza infaz kurumu 1. katta; ortak yaşam alanlı mahkûm kısımları, yüksek güvenli mahkûm kısımları ve çocuklu mahkûm kısımları zemin katla aynıdır. Sadece artık merdiven hollerinden ya da çocuklu mahkûm odalarından direkt avluya geçiş yoktur, avluya geçmek için zemin kata inmek gerekir. Ayrıca zemin kattaki engelli odasının yerine ortak yaşam alanlı mahkûm kısımlarındaki odalar yerleştirilmiştir.

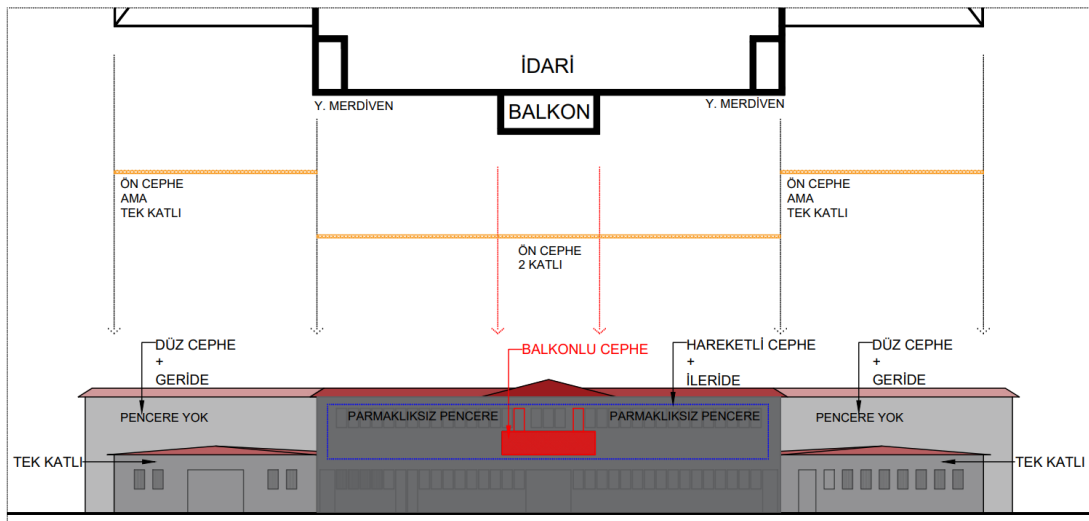
İhata duvarının üzerindeki hariç Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu binasının içinde de iki adet gözetleme kulesi yer almaktadır. Bu durum cezaevinin güvenliğin ve düzeninin ne kadar önemli olduğunun göstergelerinden biridir. Ayrıca ceza infaz kurumu mahkûmlarına diğer mahkûmlarda zarar verebilir. Bu durum düzenin bozulmamasını sağlar. Bundan dolayı gerekli yerlerde acil çağrı butonları bulunmaktadır. Ceza infaz kurumunun bu özellikleri heterotopyanın düzen ilkesine vurgu yapmaktadır.

Mimarlık eğitiminde öğrenilen tasarım kurallarından biri de yapının dış cephesinin içeriği yansıtması gerektiğidir. Mahkûm kabul ve servis bölümü tek katta bitirildiği için idare bölümü iki katla heybetli ve hâkim bir görünüş kazanmıştır. Yani idari kısım 1. katta ceza infaz kurumunun ön kısmını kaplamıştır. Bu nedenle 1. katın ön kısmında bulunan pencerelerde parmaklık yer almamaktadır. Dış cephede var olan parmaklıksız pencereler sayesinde mimarlıkla alakası olmayan biri bile bu kısmın idare için olduğunu ya da mahkûmların kullanımına uygun olmadığını anlar. Ayrıca 1. katta idare kısmı dışındaki kısımlarda dış cephede pencere bulunmaması da idare kısmını vurgulamaktadır.

Ana koridorlara idari bölümden geçiş 1. kattan sağlanmamaktadır. Koridorlara geçmek için merdivenler ve asansörler kullanılmalıdır. Bu durum idare kısmının ceza infaz kurumundan ayrıldığına göstergelerinden biridir. Yine de Kadın Kapalı Ceza infaz Kurumu'nun idari kısımda bulunan çok amaçlı salon, çeşitli memurların odaları, kontrol odası gibi alanlar cezaevinin yönetilmesini, denetlenmesini ve gözetilmesini sağladığı için idare kısmını ceza infaz kurumuna bağlar. Yani idare kısmı hem ceza

infaz kurumundan ayrılır hem de ceza infaz kurumuna bağlıdır. İdari bölümün ayrılması K tipi ile başlamış E ve D tipi ceza infaz kurumlarında da ceza evine bağlı ama ayrı bir blok olarak bölünmesi şeklinde karşımıza çıkmıştır.

Belki de ön cephedeki en dikkat çekici olgu ana giriş kapısının üstünü kapatan balkondur (Şekil 4.26). Balkonlar kapılar kadar yapıları dışarıyla ilişkilendirir. Balkon ne yapının içerisinde ne de dışarıdadır. Hem ikisine bağlı hem de ikisinden ayrıdır. Bu nedenle bir yapıyı değerlendirirken dışarıdan ilk dikkatimizi çeken öğelerden biri balkondur. Bir ceza infaz kurumunda balkonun varlığı soru işareti doğurur. Dışarıya pencere açılmaması için avlulu yapılan cezaevlerinde neden balkon vardır? Bu balkon girişin yağmurdan korunması işlevine sahiptir. Ayrıca balkon kullanımı sadece belirli memurların kullanımı içindir. Bu durum ayrıcalık doğurur. Yani ceza infaz kurumunda sadece mahkûm mekanları arasında bir çeşitlendirme (çocuklu, yüksek güvenli ve ortak yaşam alanlı odalar) yoktur. Cezaevi çalışanları arasında da bir mekân sınıflandırması söz konusudur yorumu yapılabilir. Balkonun tek başına varlığını sorgulatması onu ceza infaz kurumunda heterotopyaya bağlı bir heterotopya olarak çalıştırır yorumu yapılabilir. Bu durum aşağıdaki şekilde heterotopya ilkeleri ile anlatılmıştır (Şekil 4.27).

Şekil 4.26. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 1. kat balkon incelemesi (Taş, 2023).

	HETEROTOPYA İLKELERİ	BALKON
1. İLKE	Heterotopya her kültürde görülür, belirli tarzları olmamasına rağmen iki ana kategoriye göre oluşur: Kriz ve sapma	Sapmanın yönetilmesi için bir kriz durumu söz konusudur.
2. İLKE	Kesin olan bir heterotopya işlevi toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değişebilir . (Kesin / Değişebilir)	Balkonlar hava alma, halka seslenme vb. gibi çok çeşitli işlevlere sahip olsalar da burada amaç; girişi yağmurdan koruma ve çalışanlar arası ayrıcalıktır .
3. İLKE	Heterotopya normal olarak yan yana bulunmaması gereken mahaller ya da mekanları birleştirebilir .	Dışarı ve içeri yi birleştirir. Yani özgür yaşam ile özgürlüğü kısıtlanmış yaşam.
4. İLKE	Heterotopya zaman farklılığı yaşatabilir. (Buharlaştır / Birikir / Hem buharlaştır hem birikir)	Belirli zamanlarda kullanılır onun dışında boştur.
5. İLKE	Heterotopyalar açılıp kapanma sistemine sahiptir. (Bir şey yapmak gerekir / Girince dışlanır)	Belirli koşullarda, belirli kişiler kullanabilir.
6. İLKE	Heterotopyalar kendinden ayrı kalan mekanlarla bağlantılıdır . (Düzen(Giderme) / Yanılsama)	Hem içeri hem de dışarı ile bağlantılıdır . Ayrıca düzeni simgeler. En önemlisi varlığını sorguladır .

Şekil 4.27. Balkonun heterotopya olarak yorumlanması (Taş, 2023).

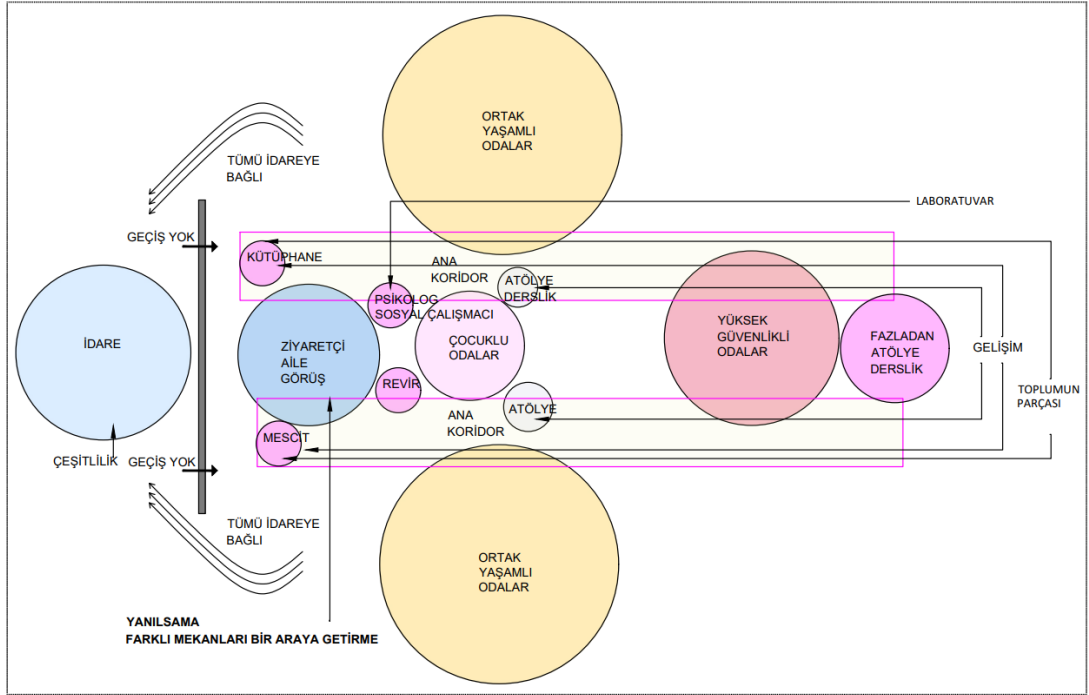
Ziyaretçiler, cezaevi girişinden geçtikten sonra karşılaştıkları merdiven ve asansör ile ceza infaz kurumunun 1. katında yer alan kapalı görüş, açık görüş ve aile odaları kısımlarına ulaşabilmektedir. Aile görüş odaları koridoruna, ziyaretçiler ve mahkumlar ayrı kapılardan girmektedir. Aile görüş odalarında banyolar engelli banyosunda olduğu gibi kapıya sahiptir. Banyolarda kapı bulunması evli mahkumların eşleri sayesinde edindikleri ayrıcalıklı bir mimari öge olarak yorumlanabilir. Ceza infaz kurumunda normalde, mahkûm ve ceza infaz kurumunda bulunmasına gerek olmayan iki kişinin bir arada yalnız kalması için bir mekan bulunmaz. Aile odası bu durumu gerçekleştirdiği için heterotopyanın farklı mekanları bir araya getirme ilkesine vurgu yapmaktadır.

Ceza infaz kurumunun 1. katında iki adet revir, doktor odaları, dişçi odası, hemşire odası ve sağlık memuru odası bulunmaktadır. Ceza infaz kurumundaki mahkumlar, sapma gerçekleştirmiş olsalar bile toplumun bir parçası olan insanlardır. Bu nedenle insancıl şartlar görmeleri gerekmektedir. Her insanın sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkı vardır ama bir mahkûmu cezaevinden çıkarmak belirli tehlikeleri beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle sağlık hizmetleri imkân olduğunca ceza infaz kurumunda giderilmeye çalışılır ancak bu hizmetler yetersiz kalırsa hükümlü hastaneye sevk edilir.

Ceza infaz kurumunda bir kütüphane ve mescit yer almaktadır. Kütüphane sayesinde mahkumlar kendilerini geliştirebilir. Ayrıca ceza infaz kurumunda denetimli serbestlik ofisleri kütüphane yanına yerleştirilmiştir. Bu durum mahkûmun cezasını ancak kendi

kendini geliştirdiği zaman denetimli serbestliğe dđnüştürebileceđi yorumunu yaptırabilir. Mescit yanına yerleştirilen din görevlisi odası ile mahkumlar isterlerse din konusunda yardım alma imkanına sahip olurlar. Bu durum ceza infaz kurumundaki mahkumların toplumun bir parçası olduğunu göstermektedir yorumu yapılabilir.

Ceza infaz kurumunun 1. katında psikolog alanları ve sosyal çalışmacı alanları vardır. Ceza infaz kurumlarının amacı hükümlüyü iyileştirerek topluma kazandırmaktır. Bu nedenle psikolog ve sosyal çalışmacı ile gerçekleştirilen bireysel ve grup görüşme alanları bireylerin sapmalarından normale dönmelerini için faydalıdır. Ayrıca cezaevleri sadece suç işlemiş kişiler için değil ayrıca suç işlemeyi düşünen kişiler içindir. Bu bölümlerde gerçekleştirilen çalışmalar suçun-sapmanın-heterotopyaların araştırılması, öğrenilmesi, engellenmesi ve belki de yeni sapmaların oluşturulması (Foucault'nun daha önceden aktardığımız düşüncesi) için bir laboratuvar olarak çalışmaktadır (şekil 4.28).

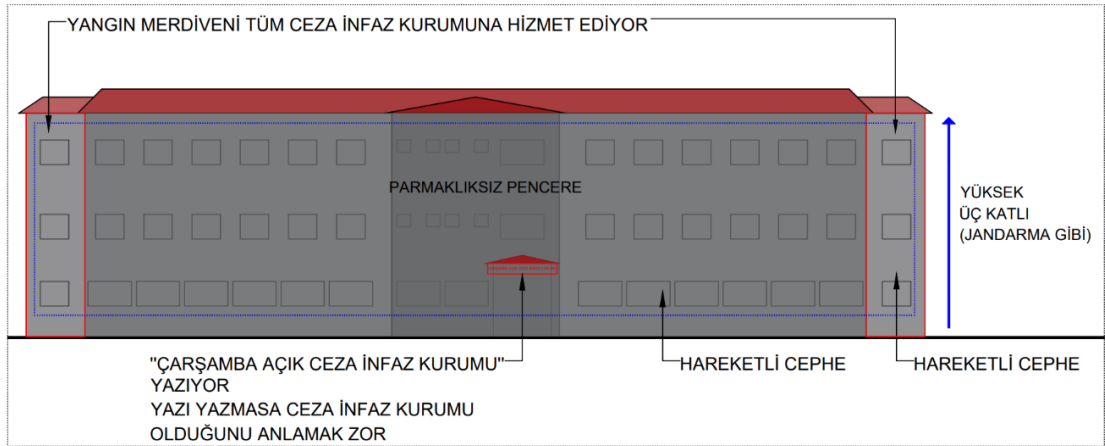

şekil 4.28. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 1. kat şeması (Taş, 2023).

4.3. AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU

Samsun Çarşamba Açık Ceza İnfaz Kurumu bir odada beş kişi kalacak şekilde kırk sekiz odalı ve bir odada iki kişi kalabilecek şekilde bir engelli odalı yani iki yüz kırk iki kişi kapasitelidir. Ceza infaz kurumu binası zemin, 1. ve 2. kat olmak üzere üç katlıdır. 1. ve 2. Katlar mimari olarak aynıdır bu nedenle beraber anlatılacaktır.

Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu arazisindeki ceza infaz kurumları arasında normal yaşama en yakın olanı açık ceza infaz kurumudur. Daha ilk cephe incelemesinde dahi pencerelerinde parmaklıklar yer almaz (Şekil 4.29). Cephe hareket yoğundur. Cephe bulunan yangın merdivenleri daha önceden incelediğimiz S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu gibi sadece idareye hizmet etmemektedir. Yangın merdiveni hükümlülere hizmet etmektedir. Duvarlarda sadece taşıyıcılar betonarmedir. İç ve dış duvarlar tuğladan oluşur. Avlular bulunmaz. Bu gibi mimari özellikler nedeniyle ceza infaz kurumu yapısının mimari amacının diğer hapisaneler gibi kişileri sınırlamak olmadığı yorumu yapılabilir.

Şekil 4.29. Açık Ceza İnfaz Kurumu dış cephe incelenmesi (Taş, 2023).

Açık ceza infaz kurumlarında amaç mahkûmun meslek edindirilerek topluma kazandırılmasıdır. Bu nedenle ceza infaz kurumu daha çok eğitim, gelişim, öğrenim, uygulama ve meslek edindirme ağırlıklıdır. Ceza infaz kurumu arazisinde bulunan cezaevinden ayrı yapılan atölye binaları bu amacı desteklemektedir. Ayrıca S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda olduğu gibi

inşaat sırasında atölye binaları sayısı arttırılmıştır. Mahkumlar bu atölye binalarında sefleri eşliğinde kendilerine yeni beceriler katabilmektedir.

Açık ceza infaz kurumu ziyaretçi binası açık ceza infaz kurumundan ayrı bir bina olarak planlanmıştır. Ziyaretçi salonuna gelen ziyaretçiler çeşitli aramalardan geçtikten sonra bekleme salonuna alınırlar ve buradan da özel ziyaretçi alanlarına geçerler.

Arazi üzerinde ceza infaz kurumundan ayrı bir bina olarak idari bina yer almaktadır. Segbis odası, sağlık hizmetleri, psiko-sosyal servisler ile ceza infaz kurumunun idaresi bu binada yapılmaktadır. Bu durum mahkumlarla idari sınıfın bir araya geleceği, karşılaşmasının garipsenmeyeceği bir mekân yaratır. Bu nedenle Açık Ceza İnfaz Kurumu'ndaki idare binası direkt heterotopyanın farklı mekanların bir araya gelmesi ilkesine vurgu yapmaktadır. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda idare bölümünün yoğunlaştığı 1. kat kısmından ana koridorlara direkt geçiş olmadığı düşünülünce bu önemli bir durumdur.

Kurum arazisinde Açık Ceza İnfaz Kurumu, atölyeler, ziyaretçi görüş binası, idare binası gibi bölümlerin işlevlerine göre birbirlerinden ayrı yapılması; kurumunun arazisinin üzerinde sokakları olmayan ama mahkumların gezebileceği avlu ile sınırlı olmayan açık görüşe sahip mekanlar oluşturmaktadır. Bu durum kompleksi dış yaşama en yakın ceza infaz kurumu haline getirmektedir yorumu yapılabilir.

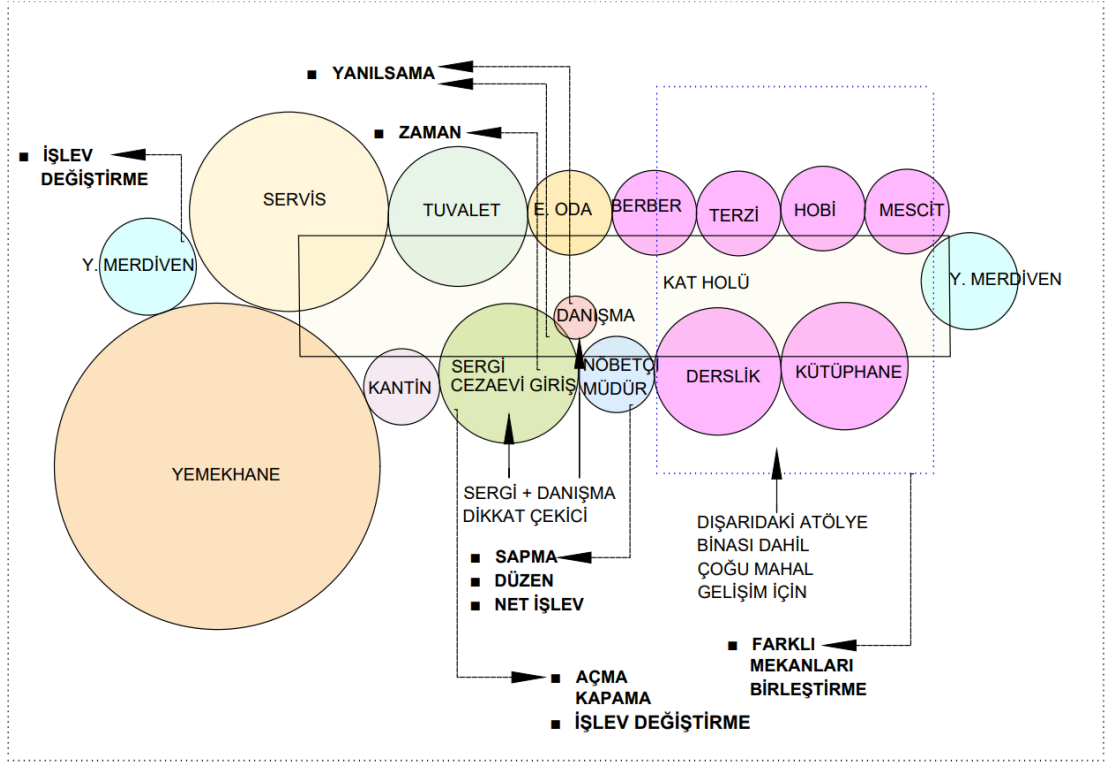
Açık ceza infaz kurumunun ana amaç belirli bir sınırın altında suç işleyen ama disipline de tabii tutulması gereken, ya da daha önceki hapisanesinde iyi hal gösteren mahkumların; yani cezanın en başında, ortasında veya sonunda potansiyel gösteren mahkumların potansiyelinin alınıp teşvik edilmesidir. Bu noktada ceza infaz kurumu içerisindeki mahkumları tutmak için parmaklıklı pencereler, ihata duvarına, özel güvenliklere değil; mahkumların bu potansiyellerine güvenir yorumu yapılabilir. Ceza infaz kurumunda dışarı ile görülebilen en büyük önlem (güvenlik görevlileri, kamera sistemleri vb. gibi önemler hariç) dışarıyı algılatan tel çittir. Hatta bazı durumlarda açık ceza infaz kurumu mahkumları; dışarıya çalışmak, eğitim görmek, eve gitmek vb. gibi durumlar için izin alıp, kurumdan çıkıp, izinleri bitince tekrar kuruma geri

dönebilirler. Bu durumlar heterotopyaların toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde işlev değiştirme ilkesini göstermektedir. Çünkü hapisane heterotopyasının hapsedme, ceza verme işlevi yerini neredeyse tamamen geliştirme işlevine bırakmıştır.

4.3.1. Zemin Kat

Ceza infaz kurumunun servis girişi ve cezaevi girişi olmak üzere iki adet girişi vardır. Cezaevinin ortasından giriş sağlanır ve gelenleri; sergi, danışma, merdiven ve ıslak hacim bölümü karşılar.

Yapılar planlanırken vurgulanmak istenenler gösterilirken saklanmak istenenler gizlenir. Örnek olarak bir konutta dış kapıdan geçildikten sonra salon ve mutfak giriş holünü karşılarken yatak odaları gece holüne bırakılır veya toplu alanlarda tuvalet kapıları hollerle gizlenir. Bu noktada ceza infaz kurumunu serginin karşılaması dikkat çekicidir. Mahkumlara gösterilen; burada bir şeylerin yapıldığıdır, yapılabileceğidir ve bunu kendilerinin yapabileceğidir. Yani sergi eşittir ufuk açmak denilebilir. Mimari olarak burası bir tutma mekânı değil topluma tekrar kazandırılmak için neler yapılacağıının, yapabileceklerinin öğrenileceği mekandır yorumu yapılabilir. Ayrıca ceza evi girişinin bir diğer yanında bulunan jandarma, güvenlik noktası vb. gibi alanlar yerine “danışma” bulunması bu durumu tekrar vurgular (Şekil 4.30). Bu, mahkumların, direkt kişi olarak – toplumun bir parçası olarak algılandığının göstergesidir.

Şekil 4.30. Açık Ceza İnfaz Kurumu zemin kat şeması (Taş, 2023).

Ceza infaz kurumunda bir sergi mahalinin bulunması apaçık bir şekilde heterotopyanın zaman ilkesine vurgu yapmaktadır. Sergiler hem müze – zaman biriktirme gibi çalışmalar hem de sirk – zaman buharlaştırma gibi çalışmalar. Yani tatil köyü – zaman biriktirme ve buharlaştırma olarak çalışmalar. Sergide sergilenecek eser belirli bir zamanda yapıldığı için tarihi vardır zamanı biriktirir. Bu durum eser ceza infaz kurumunda yapılırsa üretim olduğu için ceza infaz kurumunun tarihsel birikimini gösterir. Sergideki eserlerin bazen kaldırılıp yerine yenilerinin konulması da bu mekandaki buharlaşmayı göstermektedir.

Açık ceza infaz kurumunda parmaklıkların, taşıyıcı dışındaki perde duvarların, avlunun bulunmadığını belirtmiştik. Ayrıca zeminlerin karo değil seramik malzemeden seçilmesi veya pencerelerin kırılmaz camlı olmaması önemlidir. Malzeme kullanımı Açık Ceza İnfaz Kurumu hakkında şu yorumu yaptırabilir: mimari elemanlar ölçeğinde artık fazladan sağlam olma zorunluluk değildir çünkü mahkumlara da uygulanan bir zorunluluk yoktur.

Mahkumlar Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda olmayı hak etmişlerdir ve gerekli süreyi tamamlayıp buradan dışarıya çıkmak veya daha yüksek güvenlik önemlerine sahip bir ceza infaz kurumuna girmek mahkumların kendilerine bağlıdır. Bu noktada ceza infaz kurumu hem dışarı ile hem de diğer heterotopyalar ile bağlantılıdır.

Ceza infaz kurumunun heterotopyası iki şekilde çalışmaktadır. Ceza infaz kurumu disiplini ve düzeni o kadar net sağlamıştır ki ekstra güvenlik önemlerine ihtiyaç yoktur yani sömürgeci topluluklar – düzen heterotopyası olarak çalışmaktadır ve ceza infaz kurumu şartları diğer ceza infaz kurumlarına göre o kadar rahattır ki tıpkı bir genelev – yanılısama heterotopyası olarak çalışmaktadır.

Ceza infaz kurumunda iki kişilik bir adet engelli odası bulunur. Engelli odasının zemin katta olması odaya ulaşım kolaylığı sağlamaktadır. Ayrıca odanın içerisinde bir adet engelli tuvaleti yer almaktadır. Diğer odalar toplu tuvalet banyo kullanırken engelli odasının kendine ait olması pozitif ayrımcılık ve kişi düzeyinde ceza infazının uygulanması için olumludur.

Ceza infaz kurumu yemeklerin servis edilmesi, hazırlanması, depolanması, bulaşıklar yıkanması çöplerin çıkışı ve yemekhane için mahallere sahiptir. Yemekler mahkumların odalarında değil yemekhanede yenir. Yemekhane iki yüz kişiliktir.

Ceza infaz kurumunda neredeyse hiçbir noktada yalnız kalınmaz. Engelli odasının dahi tek kişilik olmaması ve yemekhanenin de toplu kullanılması ceza infaz kurumunda toplu hareket etmeyi sağlamaktadır. Ceza infaz kurumlarında mahkumların tek kişi bırakılması daha çok birbirlerini negatif etkileme tehlikeleri için uygulanır. Ama bu ceza infaz kurumu potansiyelleri olan mahkumlar için olduğundan mahkumların birbirlerini olumlu etkilemeleri yüksektir.

Ceza infaz kurumunda zemin katta hobi odaları, mescit, kütüphane ve derslikler bulunmaktadır. Ceza infaz kurumunun ana hedeflerinden birinin meslek edindirme olduğunu belirtmiştik; zemin katta bulunan bu mahaller de kişilerin kendilerini geliştirmeleri içindir. Ceza infaz kurumu zemin katının büyük bir oranı sadece bu kişisel gelişime ayrılmıştır (Şekil 4.30). Çünkü potansiyelleri olsa bile buraya gelen mahkumlar sapma durumundaki kişilerdir. Yani normal değillerdir. Topluma geri

kazanılmaları için gelişmeleri gerekmektedir. Ceza infaz kurumunda nöbetçi müdür odası da yer almaktadır. Bu mahal, ceza infaz kurumundaki mahkumların sapma durumu meydana getirdiğini ve ne olursa olsun müdahale gerektirdiklerine vurgu yapmaktadır. Yani heterotopya olarak ceza infaz kurumunun işlevi nettir; suçta müdahaledir.

Ceza infaz kurumunda zemin katta berber, terzi ve kantin yer almaktadır. Mahkumlar sapma meydana getirirler dahi topluma aittirler. Bunun için kişisel ihtiyaçlarının ceza infaz kurumunda karşılanabiliyor olması gerekir. Bu mahaller mahkumların kişi olarak algılandığıının örneklerinden biri olarak yorumlanabilir.

4.3.2. 1'inci ve 2'nci Kat

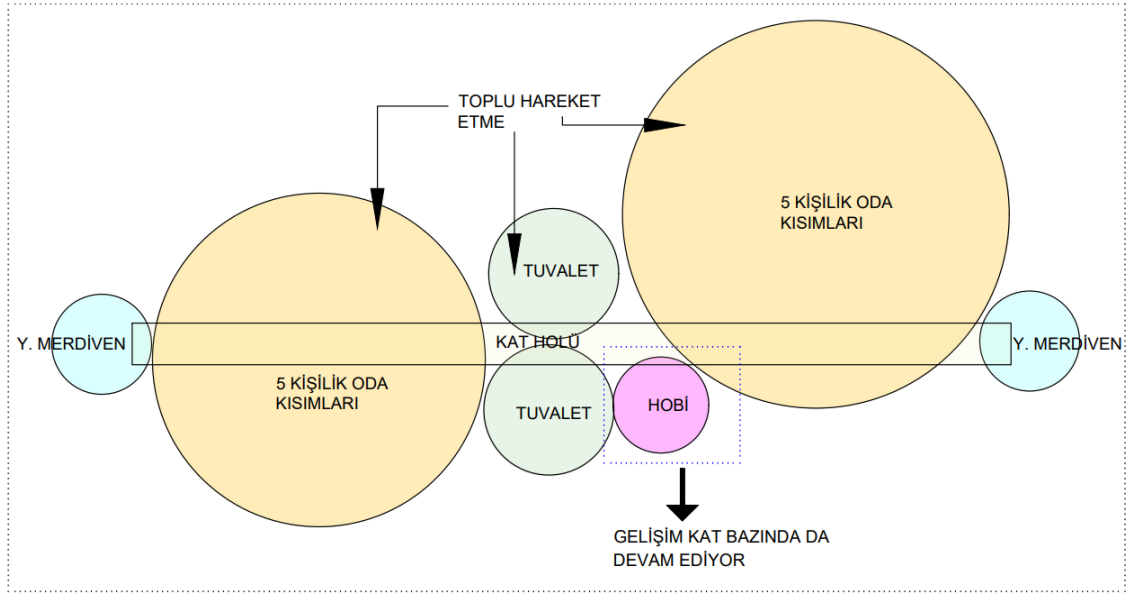
Açık ceza infaz kurumunun 1. ve 2. katında mahkumların odaları bulunur. Her katta bir oda beş kişilik olmak üzere yirmi dört oda yani iki katta toplam kırk sekiz oda bulunur. Odaların her birinde 5 yatak, 5 dolap, bir pencere ve bir odaya giriş çıkış kapısı yer almaktadır. Odaların her birinin dışında yine bir adet dolap bulunmaktadır. Her katta orta kısımda ıslak hacimler çözülmüştür. Mahkumlar banyo ve tuvalet ihtiyaçlarını ortak banyo ve tuvaletlerde karşılar. Odalarında ayrı tuvalet ve banyoları yoktur. Odalar, banyo ve tuvaletlerin ortak olması mahkumlarının birbirlerini iyi etkileme durumu olduğu hatırlanarak olumludur.

Açık ceza infaz kurumunun 1. ve 2. katına ana merdiven ve yangın merdivenlerinden ulaşılmaktadır. Bir infaz kurumunda yangın merdiveni bulunması giriş ve çıkışlardaki güvenliği sorgulatmaktadır. Ama bu ceza infaz kurumunun girişi ve çıkışı için incelediğimiz diğer ceza infaz kurumları gibi fazladan güvenlik önlemleri alınmamıştır. Açık ceza infaz kurumunun güvenliği tel örgü çit, infaz koruma memurları, teknolojik sistemler ve her ceza infaz kurumunun girişlerinde bulunan kontrol binaları tarafından sağlanmaktadır.

Heterotopya olarak tel çitin içeri ile dışarı arası görüş sağlaması, infaz memurlarının dışarıda bir yaşamlarının olması, mahkumların izinler ile giriş çıkış yapabilmesi ve kontrol binasının tam içeri ve dışarı arasında bulunması önemlidir. Bu noktada içerisi

ve dışarı arasında bağlantı devamlı olduğu için heterotopya olarak açılıp kapanma olmakla birlikte sürekliliği sağlayan bir açılma bulunmaktadır. Yine bu durum incelenen diğer ceza infaz kurumlarına göre Açık Ceza İnfaz Kurumu'nu dışarı ile en bağlantılı ceza infaz kurumu haline getirir.

Ana merdivenden çıkıldıktan sonra mahkumları yine bir hobi odası karşılamaktadır (Şekil 4.31). Mahkumların kişisel gelişim alanlarının katlarda devamlı olması önemlidir. Çünkü bu durumu yine ceza infaz kurumunun amaçlarından olan meslek edindirme ilkesine vurgu yapmaktadır. Bu duruma heterotopya olarak bakıldığında yatma – kalma mekanları ile kendini geliştirme – çalışma – meslek edinme mahallerinin bir araya geldiği görülür. Dinlenme alanında dahi çalışma vurgulanmaktadır. Bu durum heterotopyanın farklı mekanları bir araya getirme ilkesi ile ilişkilidir.

Şekil 4.31. Açık Ceza İnfaz Kurumu 1. – 2. kat şeması (Taş, 2023).

BÖLÜM 5

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Toplum içindeki düzen zarar gördüğünde toplum da zarar görür. Bu noktada düzenin devamlılığı için düzene zarar verene yaptırım uygulanır. Böylece yeni zararların önüne geçilmek istenir. Önceki süreçlerde bu yaptırım sadece ceza olarak uygulanmıştır. Ancak günümüzde suç işleyen kişinin sosyal düzeni öğrenip tekrar topluma kazandırılması hedeflenmektedir. Böylece toplumun gördüğü zarar, yarara dönüşebilmektedir. Özgürlüğü kısıtlayıcı ceza ilk kullanılan cezalardan biri olmamakla birlikte günümüzde en çok tercih edilen ceza yöntemlerinden biridir ve alternatifi yakın gelecekte gözükmemektedir. Bu noktada ceza infaz kurumları, caydırıcı, cezalandırıcı ve tedavi edici hedefleriyle toplum içindeki önemli mekânlardan biri haline gelmiştir.

Hapishane mekânı önceki dönemlerde sadece suçluyu tutma işlevindedir. Bu nedenle, hapishane mimarisinden önceleri söz edilmemiştir. Var olan yapıların bir bölümünde; zindan, kuyu, oda gibi kısımlarda ceza verme fiili gerçekleştirilmiştir. Hapishanelerin bağımsız bir ceza mekânı olmasıyla beraber ise hapishane yapıları da birer mimari mekân haline gelmeye başlamıştır. Önceleri dönüştürülmüş yapılar tercih edilirken daha sonra yeni yapıların inşa edilme süreci başlamıştır. Hapishane mimarisi ve infaz sistemi beraber çalışır. İnfaz sistemi gelişimi yönünde cezaevi mimarisi de ilerler. Çeşitli çalışmalardan sonra çağdaş infaz sistemi ile infazın kişi seviyesine inmesi hedeflenmiştir. Cezaevi mimarisi de günümüzde bu şekilde çalışma hedefindedir. Ayrıca, nasıl her toplumun kendi düzeni farklıysa her toplumun kendi infaz sistemleri ve ceza infaz kurumu mimarisi de farklıdır. Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz sistemleri ve ceza infaz kurumu mimarisi toplumun, ihtiyaçları temel alarak oluşmuştur. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz mimarisi CVGTİHK ve Adalet Bakanlığı çalışmaları doğrultusunda triplemiştir.

Yapılan literatür çalışmaları incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumu mimarisi ölçeğinde güncel çalışmaların yetersiz olduğu özellikle S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu için yeterli bilgi bulunmadığı görülmüştür. Bu noktada çalışma S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Açık Ceza İnfaz Kurumunu incelediği için karşılaştırmalı önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır:

- Genel olarak üç ceza infaz kurumuna bakıldığında yer seçimi ve bina özellikleri için kent dokusu, ekolojik özellikler ve sürdürülebilirlik düşünülmemiştir. Bu durum bina özellikleri için tip proje uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Tip proje uygulamaları ceza infaz kurumlarının artı ve eksi yönlerini gösterdiği için ceza infaz kurumu gelişimlerine ve uygulama kolaylığına katkı sağlamaktadır. Yer seçimi için projeye uygun alan yeterliliği, ulaşım özellikleri ve kent yoğunluğundan uzaklık önemli kriter olmuştur.
- Dış cephede genel olarak ihtiyaçlar göz önünde tutulmuş bezemelerden kaçınılmıştır. Bu durum silüette özellikle uzun ihata duvarından dolayı hareketsiz bir cephe ortaya koymaktadır. Tel çit arkasında gözükken binalarda ise benzer dış cephe malzemeleri seçilerek bütünlük oluşturulmuştur.
- Üç ceza infaz kurumu tip projelere uygun olarak inşa edilmelerinin yanında hepsine inşa edilme sürecinde fazladan atölye kısmı eklenmesi Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumlarının topluma geri kazandırma işlevini gerçekleştirmek için çabasını ortaya koymaktadır.
- Üç ceza infaz kurumu da mahkumların ihtiyaç duyacağı kişisel ihtiyaç mekanlarına sahiptir. Bu durum ceza infaz kurumu mimarisinin kişi ölçeğine inme çabasını ortaya koymaktadır.
- Üç ceza infaz kurumu da mahkumların kişi olarak algılanıp ihtiyaç duydukları; hijyen, sağlık, eğitim, gelişim, ısıtma, soğutma, havalandırma, konfor, çöp çıkışı gibi son sistemlere sahiptir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kurumu mimarisinin teknolojik gelişimlere uyum sağladığını gösterir.

- Üç ceza infaz kurumu da sivil vatandaş tarafından dışarıdan gözlenmesi mümkün değildir. Bu durum güvenliğin önemini vurgulamaktadır.
- Temel hapisane tipleri açısından değerlendirildiğinde S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu telefon direği tipine girerken Açık Ceza İnfaz Kurumu kampüs tipine girmektedir. Telefon direği esnek bir plan tipidir bu sayede atölye kısmı ceza infaz kurumuna eklenebilmiştir. Telefon direği tipinin seçilmesi Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumu mimarisinin hala gelişmekte olduğunu göstermektedir. Daha önce belirtildiği gibi kampüs tipi baskıcı fiziksel yapılardan yoksun olmasıyla tanınır. Açık Ceza İnfaz Kurumu için kampüs tipinin seçilmesi diğer iki ceza infaz kurumuna göre daha az baskıcı olduğunu göstermektedir.
- S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu iki katlı olmak üzere Açık Ceza İnfaz Kurumu üç katlıdır. Günümüzde gökdelen inşa etme teknolojilerine sahip olduğumuz bilinmek üzere üç ceza infaz kurumu için de yükseklik tercih edilmemiştir. Bu kapalı ceza infaz kurumlarında avlunun kullanılmasının kolaylığı için tercih edilmiştir. Açık ceza infaz kurumunda arazide hareket edilmesi dış yaşam ile benzerlik oluşturur. Bu durumda yapılar için dikey yönelim değil yatay yönelim hareketi teşvik etmiştir.
- S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu dışarı ile temasın kesilebilmesi için ihata duvarı ve avlulara sahiptir. Açık Ceza İnfaz Kurumu için bu mimari öğeler ihtiyaç olarak görülmemiştir. Üç ceza infaz kurumu da tel çit ile çevrelenmiştir. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu pencereleri parmaklıdır. İki ceza infaz kurumunda da malzeme seçimi dayanıklılık gözetilerek tercih edilmiştir. Açık Ceza İnfaz Kurumu için parmaklıklı pencereler yoktur. Malzeme seçimi için dayanıklılık ilk tercih değildir. Bu durumlar Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda baskının diğer iki ceza infaz kurumuna göre düzeyinin alçaklığını gösterir.

- S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ortak özelliklere sahip alanlar bir arada ve peş peşe şekilde çözülmüştür. Bu durum gözetim ve denetim kolaylığını sağlamaktadır.
- S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda tüm mahaller tek bir çatı altında çözümlenmiştir. Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda koşullar, atölyeler, teknik kısım, idare kısmı ayrı bina olarak çözülmüştür. Bu durum açık ceza infaz kurumunda arazide hareket edilmesinin teşvik edilmesinden kaynaklanmaktadır.
- S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda mahkumların toplu hareket etmesi kaçınılırken Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda mahkumların toplu hareket etmesi desteklenmektedir. Bu durum mahkumların birbirlerini iyi veya kötü etkilemesine göre ayarlanmıştır.
- S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu kendi içinde sadece iki kategoride oda bulundurur. Bunlar üç kişilik dubleks odalar ve tek kişilik odalardır. Dubleks odalar ikinci katın avludan faydalanmasını kolaylaştırmaktadır. Tek kişilik odalar ise güvenliği arttırmaktadır.
- S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan tüm mahkumlar yüksek güvenlik gerektiren mahkumlardır ve tüm ceza infaz kurumu buna uygun olarak tasarlanmıştır (Avlular üzerindeki firarı önleyen tel, yemekhane bulunmaması vb. gibi alanlar yanında disiplin odasına sahip olması yüksek güvenli bir ceza infaz kurumu olmasını vurgulamaktadır). Ayrıca Türk Ceza İnfaz Sistemi içerisinde kadın kapalı ceza infaz kurumları için bir tipleşme bulunmamaktadır. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda çok çeşitli mahkumlar bulunur bu nedenle ceza infaz kurumunun kendi içinde bölümlere gidilmiştir (Yüksek güvenlik isteyen mahkûm odaları ve görüş alanları, çocuklu mahkûm alanları ve ortak yaşamlı mahkûm alanları). Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan mahkumlar potansiyele sahip mahkumlardır bu nedenle bu ceza infaz kurumunda güvenlik değil meslek edindirme ön plandadır.

- Üç ceza infaz kurumu için de ziyaretçi mekanları düşünülmüş ve mahkûm ve ziyaretçiler ayrı kapılardan içeri alınmıştır. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda idare kısmı yapıdan tam ayrılmaya bile bir kopukluk içindeyken Açık Ceza İnfaz Kurumunda idare kısmı ayrı bir yapı olarak çözülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumu mimari tip gelişimlerinde ziyaretçi ve idare kısımlarının çözümlenmesi için bir süreç geçmiştir. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu bu çözümlenmelerin artık netleştiğini göstermektedir.
- Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ihata sınırı içerisinde kreş alanı bulunması bir ceza infaz kurumunda belirli yaştan küçük çocukların bulunmasının tuhaf olmasının yanında mahkûm çocuklarının annelerine olan ihtiyaçları düşünüldüğünde önemlidir. Bu durum mimarinin, mahkumların kişi ölçeğine inmesinin yanında mahkûm yakınlarının da düşünüldüğünü göstermektedir.

Çıkarılan sonuçlar genel olarak yorumlandığında S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nun yüksek güvenlik gerektiren mahkumlar için özelleşmiş olduğunu, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nun kendi bünyesinde mahkûm özelliklerine göre özelleştirdiğini, Açık Ceza İnfaz Kurumu'nun ise potansiyelleri olan mahkumlar için özelleşmiş olduğunu dolayısı ile ceza infaz kurumu mimarisinin kişi ölçeğinde özelleştirdiğini ortaya koyar. Yine de Adalet Bakanlığının gerçekleştirdiği tüm tiplerde CVGTİHK'nda belirtilen "Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri" tipinin hala uygulanamıyor olması Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumu mimarisi genelinde mimarinin kişi ölçeğine tam olarak inemediğini gösterir. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde mimari de problem olan hijyen, sağlık, ziyaretçi mekanları gibi alanlar Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nda çözülmüştür. Şu an ceza infaz kurumu mimarisinde görülen problem mimarinin daha da fazla topluma geri kazandırma hedefine nasıl yaklaşacağıdır. Bu nedenle Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun inşa edilme sürecinde fazladan atölye kısımlarının eklenmesi önemlidir.

Mekânlar belirli özelliklere göre kendi içlerinde sınıflandırılabilir. Örneğin çalışma mekânları, kamusal mekânlar, dinlenme mekanları vb. gibi. Ama bazı mekânlar bu

sınıflandırmaların dışına çıkmaktadır. Bir hapisane ya da mülteci kampı hangi sınıflandırmaya uyar? Bu mekânlar nasıl mekânlardır? Bu mekânlar bildiğimiz diğer mekânlardan farklıdır. Ama toplum içindeki gerekli mekânlardan da biridir. Yani bu mekânlar var olduğu toplumun diğer mekânları ile iç içedir. Foucault bu farklı mekânların anlaşılabilmesi ve sorgulanabilmesi için heterotopya kavramını kullanır. Kavramı altı ilke üzerinde ayrıntılar ve örnekleyerek anlatır. Yine de çeşitli araştırmacılar tarafından heterotopyalar yeterince sınırlı olmamak ve fazla çeşitli olmakla eleştirilmiştir. Bu noktada Foucault'nun belirttiği gibi heterotopya mekanlarının zaten sınıflandırılmamış mekânlar için olduğu hatırlanmalıdır. Yani heterotopyaları sınırlamak ya da çeşitliliğine bir sınır getirmek onu heterotopya olmaktan çıkarır. Heterotopyalar farklıdır ve heterotopyaların ana amacı fark edilerek diğer mekanlarla bağ kurmaktır.

Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti ceza infaz kurumu gelişimi çalışmaların en yeni mimari ürünlerinden biri olmakla birlikte; inşa edilme sürecinde dahi yeni gelişmeleri bünyesinde toplamıştır. Bu gelişimlerin desteklenmesi ve anlaşılması kısmında heterotopya kavramı farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çünkü ceza infaz kurumları en başında toplumdaki farklılık gösteren kişiler içindir. Yani farklı bir mekandır. Heterotopya kavramı mekânlar arasında farklı kalan öteki mekânları incelemektedir. Bu nedenle Foucault heterotopyası ve altı ilkesi Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumunu incelemek için kullanılmıştır. Çalışma boyunca Foucault'nun altı ilkesi doğrultusunda, Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumunun mekânları ölçeğinden malzeme ölçeğine kadar derinlemesine bir okuma gerçekleştirilmiştir. Bu sayede ceza infaz kurumunun tüm mimari özellikleri heterotopya kavramı ile açıklanmıştır.

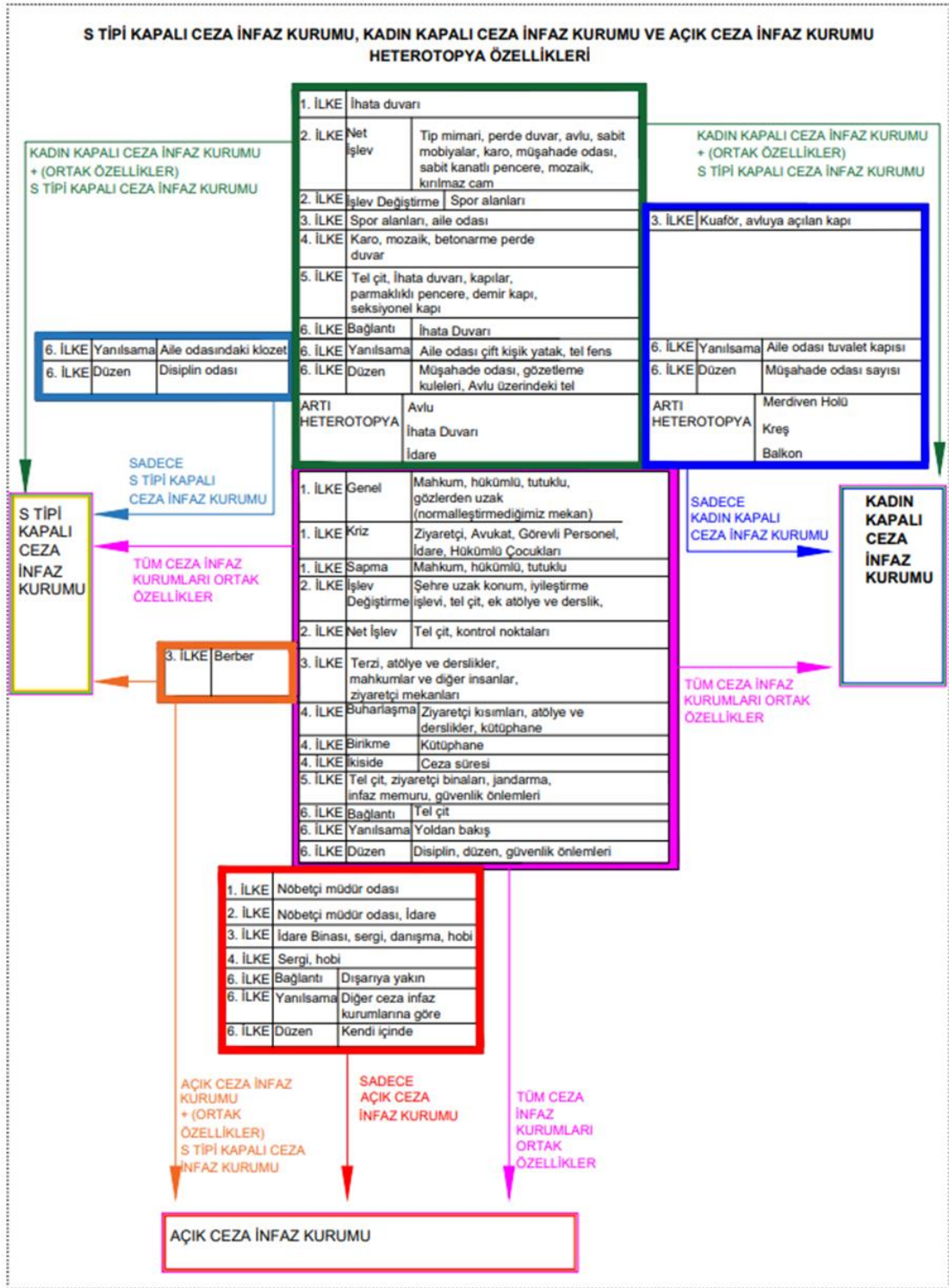
Yapılan literatür taraması sonucunda, heterotopya kavramının daha çok kent ölçeği ve işlev değiştirmiş yapı ölçeğinde incelendiği görülmüştür. Yapılan çalışma yapı ölçeği ve yeni oluşturulmuş bir yapıyı heterotopya perspektifi ile incelediği için önemli sonuçlar elde etmiştir. İlkeler bazında inceleme sonucu Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun heterotopya kavramı ile örtüştüğü sonucuna varılmıştır. Kurum içerisinde bazı mimari özelliklerin kendi başına heterotopya olarak çalıştığı sonucuna varılmıştır. Bunlar: avlu, idare, kreş, ihata duvarı merdiven holü ve balkondur. Bu

durum heterotopya içerisinde heterotopyaların var olabileceğini gösterdiği için önemlidir. Ayrıca Foucault heterotopya ilkeleri kendi içinde ayrılmalara gitmiştir. Bu ayrılmalardan bazıları ya böyledir ya da şöyledir şeklinde net ifadelerle sahiptir. Ama Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu incelendiğinde bu ayrılmaların birlikte görüldüğü ortaya çıkmıştır. Heterotopyanın ilk ilkesindeki “sapma veya kriz” ayrımı, ikinci ilkesindeki “net işlev veya değişmiş işlev” ayrımı, beşinci ilkesindeki “girmek için bir şey yapmak veya girince dışlanmak” ayrımı ve altıncı ilkesindeki “yanılsama veya düzen” ayrımı Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu’nda birlikte okunabilmektedir. Bu durum çalışmanın önemli tartışma sonuçlarındandır. Aşağıdaki tabloda – şekilde bu durum incelenmiştir (Şekil 5.1).

HETEROTOPYA İLKELERİ			
	Ayrım 1	Ayrım 2	İkisi Birlikte
1. İLKE	Kriz	Sapma	İdare kısmı kriz durumundadır ama sapma heterotopyası içerisinde bulunur.
1. İLKE	Kriz	Sapma	Aile odası, kapalı görüş, açık görüş alanlarında mahkum için sapma için varken, ziyaretçi için kriz nedeniyle vardır.
1. İLKE	Kriz	Sapma	Çocuklu mahkum odalarında hem mahkumlar sapma meydana getirmiştir hem de çocuklar mahkum anneleri nedeniyle sapma durumundadır. Kreş yapısı da anneleri mahkum olan çocuklar için kriz heterotopyasıyla aynı zamanda sapma heterotopyasının içindedir.
2. İLKE	Net işlev	Değişmiş İşlev	Açık Ceza İnfaz Kurumu net işlevi yaptırım olsa da parmaklıklar, yoğun perde duvarlar, ihata duvarı vb. gibi mimari öğeler bulunmaması atölye, derslik, hobi alanları, sergi, danışma gibi alanlardan dolayı yaptırımın toplumsal yaşama geri kazanma işlevine değişimini göstermektedir.
2. İLKE	Net işlev	Değişmiş İşlev	Kullanılan malzemeler, parmaklıklı pencereler, ihata duvarı, gözetleme kulesi, müşahade odası vb. gibi mimari öğeler işlevin netliğini (yaptırımı) vurgularken spor alanları, atölyeler işlevin değişmekte olduğunu vurgulamaktadır.
3. İLKE	Birleştirir		
4. İLKE	Biriktirilir	Buharlaştır	Hem biriktirilir hem buharlaşır
5. İLKE	Bir şey yapmak gerekir (Ya zorunlu giriş çıkış ya da yapılacak şey sonucu giriş çıkış)	Girilince dışarıda kalınır	Mahkumlar bir şey yaparak ceza infaz kurumuna girerken ziyaretçiler yapılacak şey sonucu içeri girerler ayrıca mahkumlar içeri girince dışlanır yani içeri girince dışarıda kalırlar.
6. İLKE	Yanılsama	Düzen - Giderme	Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun devasalığı suç üzerindeki hakimiyeti yansıtmaktadır yine de buraya ihtiyaç vardır bu nedenle bu hakimiyet bir yanılsamadır. Ayrıca ceza infaz kurumu düzenin tekrar öğretilmesi için vardır yani düzen heterotopyasıdır.
6. İLKE	Yanılsama	Düzen - Giderme	Ceza infaz kurumu içerisinde eğlenen, duvarında resimleri olan bir mekan olarak kreş yanılsama heterotopyasıdır ama düzen heterotopyası yani hapisane içerisinde bulunur.
6. İLKE	Yanılsama	Düzen - Giderme	Aile odası, kapalı görüş, açık görüş alanlarında mahkum için yanılsama olarak çalışırken, ziyaretçi için düzen olarak vardır.
6. İLKE	Yanılsama	Düzen - Giderme	Açık Ceza İnfaz Kurumu net işlevi düzeni sağlamak olduğu için düzen heterotopyası iken diğer infaz kurumlarına göre daha az baskıcı olduğu için yanılsama heterotopyasıdır.
LEJANT	Mavi: Heterotopya ilkelerine göre boş kalması gereken yerler.		

Şekil 5.1. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu içerisinde birlikte okunabilen heterotopya ilkeleri (Taş, 2023).

Çalışma boyunca Açık Ceza İnfaz Kurumu, S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu olmak üzere üç ceza infaz kurumu incelendiği için üç farklı kurumun benzer ve farklı yanları heterotopya bakış açısı ile incelenebilmiştir (Şekil 5.2). Çalışma sonucu S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu heterotopya olarak genel olarak benzemektedir. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'ndaki önemli farklar bina cephesindeki balkon, oda yerleşimleri nedeniyle oluşan merdiven holü ve ihata sınırı içerisindeki kreş yapısından ortaya çıkmaktadır. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'ndaki önemli fark ise cezaevinin yüksek güvenli bir ceza infaz kurumu olduğu için sahip olduğu disiplin odalarından gelmektedir. Bu odalar heterotopyanın düzen ilkesini vurgulamaktadır. S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda idare kısmı tam olarak yapıdan ayrılmaya bile bir kopukluk içindedir. Bu durum idarenin sapma durumunda olmamasından kaynaklanır. Açık Ceza İnfaz Kurumunda ise idare binası ayrı bir bina olarak çalışmanın yanında içerisinde başka mekanları da bir araya getirdiği için S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'ndan ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'ndan ayrılmaktadır. Açık Ceza İnfaz Kurumu; özellikle ihata duvarına, avlulara, parmaklıklı pencerelere, taşıyıcı dışındaki perde duvarlara sahip olmadığı için S Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumundan ayrılmaktadır. Açık ceza infaz kurumu özellikle bünyesinde barındırdığı sergi, danışma, hobi gibi mekânlarla üç ceza infaz kurumu içerisinde karşılaştırılınca yanlısına heterotopyası olması nedeniyle önemlidir.

Şekil 5.2. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu içerisindeki ceza infaz kurumlarının ortak ve ayrı heterotopya özellikleri küme şeması gösterimi (Taş, 2023).

KAYNAKLAR

Acun, N., “Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi” *Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar*, Ankara (2022).

Ağcakale, S., “Ceza Mimarlığı”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2010).

Akbaba, G., “Süslü Tü, Su İnsanı, Yağmur Adam ya da Aborijinler” *Bilim ve Teknik*, s. 88 - 93 (Haziran 2000).

Akbulut, İ., “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52, 167 - 181 (2003).

Akın, A., “İnfaz Hukuku Gün” *Seçkin Yayıncılık*, Ankara (2016).

Akpınar, Ö., “Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya Hapishaneleri (1876-1922)”, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya (2017).

Alexander, T. vd., “Correctional Facility Analysis and Design”, Degree of Bachelor of Science, *Worcester Polytechnic Institute*, Worcester (2006).

Alsan, S., “Evrin ve Embriyon” *Bilim ve Teknik*, 92-95 (Mart 1998).

Apaydın, B., ve Eren, C., “Yapıların Otel Olarak Yeniden Kullanım Bağlamında Mekânsal Dönüşümlerinin Analizi: Four Seasons Oteli Sultanahmet Cezaevi Örneği” , *Tasarım + Kuram Sayı*, 15: 73 - 89 (2013).

Apple Harita, “Apple Harita”, <https://www.apple.com/tr/maps/Apple-Harita> (2023).

Araboğa Variş, Z., “Türk Ceza Kanununda Bir Yaptırım Türü Olarak Hapis Cezası ve Tarihsel Gelişimi”, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (2019).

Arık, F. Ş., “Eski Türk Ceza Hukuna Dair Notlar I Suç ve Ceza”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17: 1-50 (1995).

Artuk, M. E., ve Alşahin, M. E., “Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21: 145 - 185 (2016).

Aşkın, A. C., “Bir İktidar Gösterisi Olarak Halka Açık İnfazlar” *İleti-ş-im*, özel sayı 4: 36 - 48 (2019).

Ata, A., “Ülkemiz Özelliklerine Uygun Cezaevi Ziyaretçi Görüşme İç Mekan Biçimlenmesi Tasarım Önerileri”, *Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara (2008).

Atasağun, G., “Yahudilikte Dini Semboller ve Kavramlar”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(11): 125-156 (2001).

Aydın, R., “Alman Mimar August Carl Friedrich Jasmund’un Yedikule’deki Hapishane Projesi”, *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 15: 9 - 28 (2020).

Ayhan, V., “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Ceza İnfaz Sisteminde Yapısal Ve İşlevsel Dönüşüm”, Yüksek Lisans Tezi, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya (2020).

Aytekin, C. A., ve Bahadır, A., “Foucault’nun Benzeyiş ve Andırış Kavramları Bağlamında Çağdaş Sanatta Dilsel Belirsizlik (Kopukluk)”, *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(4): 290-305 (2022).

Bacaksız, P., “Cezalandırma Ve Toplumca Yeniden Kazandırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16: 4917 - 4941 (2014).

Balı, M., “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumları Ve Tipleri (1923- 2018)”, Yüksek Lisans Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa (2021).

Bardakoğlu, A., “Hapis”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (1997)

Basan Keçicioğlu, M. N., “Cezaevi Güvenlik Yönetimi”, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir (2018).

Baytimur, S. O., “Osmanlı Devletinde Kalabend Ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları İle Mahkumların Serbest Bırakılmaları (1789-1839)”, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, 831 - 852 (2016).

Boyer, M. C. (2008). “The many mirrors of Foucault and their architectural reflections”, *Heterotopia and the City: Public Space in a Postcivil Society*, M. Dehaene, ve L. De Caunter, *Routledge*, ABD/Kanada, 53-56 (2008).

Bozkurt, H. A., “Hukukun Öyküsü” *Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar*, Ankara (2019).

Büyükdığan, İ., ve Çavuş, M., “Korumada Otantiklik: Cezaevlerinin Yeniden İşlevlendirilmesi”, *Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2013).

Can, B., “Türkiye’de Siyasi Mahkumların Kapatılması ve F Tipi Cezaevleri”, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara (2010).

Cansel, P., “Türkiye’de Cezaevleri ve F Tipi Uygulanması” Yüksek Lisans Tezi, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Muğla (2003).

Centel, N., “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi” Prof.Dr.Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, **Dokuz Eylül Üniversitesi**, 337 - 372 (2001).

Cogito, “Michel Foucault”, **Cogito**, 70 -71(4): 552 - 555 (2020).

Cottell, vd., “Chapter 10 From pain to pleasure: Panopticon dreams and Pentagon Petal” **Bentham and the Arts**, 244-269 (2020).

Çavdar, R. Ç., “Farklılığın Mekanı: Foucault ve Lefebvre’deki Heterotopya ve Heterotopi Ayrımı. İdeal Kent”, 25(9): 941-959 (2018).

Çiçen, A., “II. Meşrutiyet Dönemi Cezaevi Islahatı” Yüksek Lisans Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Afyonkarahisar (2010).

Dağ, M. “Geç Dönem Osmanlı Taşrasında Bir İnfaz Kurumu: Mersin Hapishanesi Örneği (1864-1920)”, **Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6: 6 - 26 (2022).

Demir, Ş., “Türk Yargı Sisteminde İnfaz Hukuku ve Uygulanması ile Adli Bilimler Açısından Cezaların Caydırıcılığı ve Suçluların Topluma Kazandırılması”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü**, İstanbul (2001).

Demirbaş, T. “Cezaevleri Gerçeği” Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, **Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları**, İzmir, 235 - 247 (2000).

Demirbaş, T., “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi”, Hapishane Kitabı, E. Gürsoy, Naskali, H. Oytun Altun, vd., İstanbul: **Kitapevi**, İstanbul, 3 - 40 (2010).

Demirbaş, T., “İnfaz Hukuku”, **Seçkin Yayıncılık**, Ankara (2021).

Demiryürek, H., “Osmanlı Hapishaneleri (1913-1914)”, **Babıali Kültür Yayıncılığı**, İstanbul (2019).

Dirihan, S., “Geç Osmanlı Dönemi Hapishaneleri” Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul (2020).

Doğan, S., “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarındaki İşyurtları Faaliyetlerinin Hükümlülerin İstihdamı Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Aydın (2019).

Dokgöz, G. D., “Prison Architecture A Typological Analysis of Spatial Organizations in respect to Punishment Systems”, Master of Architecture, **İzmir Institute of Technology**, İzmir (2002).

Dönmezer, S., “Kriminoloji”, **Fakülteler Matbaası**, İstanbul, 58 (1981).

Durbaş, R., “Sultanahmet Cezaevi Artık Sadece Anıları Barındırıyor: Yalnızlığa Mahkum Bir Cezaevi”, *Cumhuriyet*, 6 (4 Aralık 1989).

Earth.google., “Google Haritalar”, <https://earth.google.com/web/> (2023).

Erdoğan, O., “İnfaz Hukuku”, *Adalet Yayınevi*, Ankara (2022).

Eroğlu, A. H., “Dinler Tarihi II”, *Gazi Kitapevi*, 133 (2020).

Fairwater, L. F., “Prison Architecture in England”, *The British Journal of Criminology*, 1(4): 339-361 (1961).

Foucault, M., “Ders Özetleri 1970 - 1982”, Hilav, S., *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul (2000).

Foucault, M., “Kelimeler ve Şeyler”, Kılıçbay M. A., *İmge Kitapevi Yayınları*, Ankara (2001).

Foucault, M., “Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2”, Akınhay, O. ve Ergüden, I., *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul (2011).

Foucault, M., “Hapishanenin Doğuşu”, Kılıçbay, M. A., *İmge Kitapevi Yayıncılık*, Ankara (2019).

Foucault, M., “Bu Bir Pipo Değildir”, Hilav, S., *Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık*, İstanbul, 10 (2020).

Geçgin, E., “Kenardakiler Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine Sosyolojik Araştırmalar”, *Heretik Basın Yayın*, Ankara (2019).

Gökçen, A., “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri” Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (1987).

Gökçen, A. (2000). “Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı ve İnfazı Sistemleri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8: 205 - 215 (2000).

Göktaş, Ü., “Açık Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışan Hükümlülerin İşyurtlarında ve İş Atölyelerinde Çalıştıkları Dönemlerde Elde Ettikleri Mesleki Beceriler, Kazanımlar ve Performans Yönetimi Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bilecik (2017).

Gönen, Y. S., “Osmanlı İmparatorluğunda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 Yılı”, Hapishane Kitabı, E. Naskali, H. Altun, vd., *Kitapevi*, İstanbul, 173 - 183 (2010).

Görkem, H. (2009). “Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği”, *T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Ankara (2009).

Griffiths, A., “Memorials of Millbank, and Chapters in Prison History”, *Chapman & Hall, London* (1884).

Gül, N., “Dünyada ve Ülkemizde Cezaevi Mimarlığı Ve Güncel Tasarım Ölçütlerinin İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2015).

Gülhan, S. “Özgürlüğün Coğrafyası: Mekânsallığın Triyalektik Praksisi ve Bütünsellik Arayışına Dair Bir Tahlil” *Mülkiye Dergisi*, 31-69 (2013).

Gülşen, R., “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Çağdaş Sistem”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (1993).

Gümüş, İ., “Üniversite- Kent Etkileşiminde Melez “Üçüncü Mekan” Kavramı”, *Online Journal of Art and Design*, 208-224 (2020).

Güven, İ., “Ceza İnfaz Kurumunda Kalmakta Olan Hükümlü ve Tutukluların Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Sakarya (2019).

Hart, H. H., “Plans and Illustrations of Prisons and Reformatories”, *Russell Sage Foundation*, New York (1922).

Harvey, D., “Umut Mekanları”, Gambetti Z., *Metis Yayıncılık*, İstanbul (2008).

Harvey, D., “Asi Şehirler”, Temiz, A. D., *Metis Yayınları*, İstanbul (2013).

Harvey, D., “Postmodernliğin Durumu”, Savran, S., *Metis Yayınları*, İstanbul (2014).

Hasol, D., “Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü”, *Yem Yayın*, İstanbul (2014)

Henry, M., “Convicts exercising at Pentonville Prison. Mayhew, Henry, John Binny, and Benno Loewy”, *The Criminal Prisons of London: And Scenes of Prison Life*, Griffin, Bohn, 1862, Division of Rare and Manuscript Collections, Cornell University Library, London (1862).

İgci, S., “Post Modernist Kent ve Heterotopyalar”, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2015).

İnalçık, H., “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi - Sultani Hukuk ve Fatih' in Kanunları” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13: 102 - 126 (1958).

İnce, H., “Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (2006).

İnci, Ö., “Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”, *Seçkin*, Ankara (2022).

İpek, K. (2010). “Ceza ve Tevkifevleri”, Hapishane Kitabı, *Kitabevi*, E. Naskali, H. Altun, vd., 221-224, İstanbul (2010).

İpek, Ö., “Foucault’nun Disiplin Toplumu Kavramının Islah Kurumları Aracılığıyla Yeniden Üretimi: Frederick Wiseman Belgeselleri Örneği”, Yüksek Lisans Tezi *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (2012).

İnternet: 99percentinvisible.org, “Jailhouse”,
<https://99percentinvisible.org/episode/episode-26-the-mcc-chicagos-jailhouse/> (2023).

İnternet: Adalet.gov.tr, “Ceza İnfaz Kurumlari Tipleri”,
<https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste#collapse1> (2022).

İnternet: Adalet.gov.tr, “Elazig R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumumuz”,
<https://elazigrcik.adalet.gov.tr/elazig-r-tipi-kapali-ceza-infaz-kurumumuz> (2023).

İnternet: Adalet.gov.tr, “Elazig R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Foto Galeri”,
<https://elazigIycik.adalet.gov.tr/foto-galeri> (2023).

İnternet: Adalet.gov.tr, “Genel Bilgi”,
<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi> (2023).

İnternet: Adalet.gov.tr, “İstatistik”,
<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf> (2023).

İnternet: Adalet.gov.tr, “Menemen R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu”,
<https://menemenrcik.adalet.gov.tr/saglik-hizmetleri> (2023).

İnternet: Adalet.gov.tr, “Suç Nedir ?”,
<https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/298/SucNedir#:~:text=Su%C3%A7%20T%C3%BCrk%20Ceza%20Kanununda%20veya,%20h> (2023).

İnternet: Adalet.gov.tr, “Türkiye Ceza İnfaz Kurumları Tarihçesi Araştırma Projesi”,
<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/turkiye-ceza-infaz-kurumlari-tarihcesi-arastirma-projesi> (2023).

İnternet: Cfmoller, “Storstrøm Prison”,
<https://www.cfmoller.com/p/Storstroem-Prison-i2730.html> (2023).

İnternet: Cubatesoro, “Museo Presidio Modelo”,
<https://www.cubatesoro.com/museo-presidio-modelo/> (2023).

İnternet: Çeviri Konuşmalar, “Ütopik Beden: Michel Foucault, bedeninin sınırlarını ve sınırsızlıklarını anlatıyor”,
<https://www.youtube.com/watch?v=lsVv21ZPCrk> (2023).

İnternet: Egm.nl, “Haren Prison Village”,
<https://www.egm.nl/en/architects/projects/gevangeniscomplex-haren/501> (2023).

İnternet: Emre Arolat, “The Museum Hotel”, <https://emrearolat.com/project/the-museum-hotel-antakya/> (2023).

İnternet: Fleetwood, “Justice Infrastructure Modular Cell Program”,
<https://www.fleetwood.com.au/projects/justice-infrastructure-modular-cell-program/> (2023).

İnternet: Friis-moltke.com, “State Prison in East Jutland”,
<https://friis-moltke.com/architecture/civic/state-prison-in-east-jutland/> (2023).

İnternet: Government.nl, “Hollanda Hükümeti”,
<https://www.government.nl/topics/drugs/why-are-coffee-shops-allowed-to-sell-soft-drugs-in-the-netherlands> (2023).

İnternet: Hlm.co, “Halden Fengsel”,
<https://hlm.no/prosjekter/halden-fengsel> (2023).

İnternet: Íslenskir aðalverktakar, “Fangelsi / Prison - Hólmsheiði”,
<https://www.youtube.com/watch?v=loe1qXMhkWo> (2023)

İnternet: Kids.britannica.com, “Pentonville-Prison”,
<https://kids.britannica.com/students/article/Pentonville-Prison/632087> (2023).

İnternet: Mezopotamyaajansı, “Cisst Koordinatörü: Y Ve S Tipi Cezaevleri F Tiplerinden Daha Siki Bir İnfaz Rejimidir”
<https://www.youtube.com/watch?v=s1yWkKAUImU> (2022).

İnternet: Muze.gov.tr, “Anadolunun Alkatrazı”,
<https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=SCE01> (2023).

İnternet: Rdklabor.de, “Gent”,
https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Gent_Maison_de_Force.jpg (2023).

İnternet: Rdklabor.de, “Eastern Penitentiary”,
https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Eastern_Penitentiary_of_Pennsylvania_1.jpg (2023).

İnternet: Rdklabor.de, “Eastern Penitentiary of Pennsylvania”,
https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Eastern_Penitentiary_of_Pennsylvania.jpg (2023).

İnternet: Rdklabor.de, “Panoptikon”,
https://www.rdklabor.de/wiki/Datei:RDK_Gef%C3%A4ngnis_Panoptikon.jpg (2023).

İnternet: Takvim, “İmrâli nasıl cezaevi oldu”
<https://www.takvim.com.tr/siyaset/2013/02/17/imrali-nasil-cezaevi-oldu> (2023).

İnternet: TDK., “Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/> (2023).

İnternet: Wellcomecollection.org, “John Howard”,
<https://wellcomecollection.org/works/hup4h66f/images?id=rzt2nrca> (2023).

İtalya Hapishaneler Hukukî Mecmuası ve Nakleden Adliye müfettişi Atıf, “Hapishaneler hakkında tarihî tetkikat”, *Adliye Ceridesi*, 109: 33 - 45 (1931).

İzmir Meslek Odaları Platformu, “F Tipi Cezaevleri Değerlendirme Raporları”, *İzmir Meslek Odaları Platformu*, İzmir (2001).

Jewkes, Y., & Moran, D., “Prison Architecture and Design: Perspectives from Criminology and Carceral Geography”, *Oxford Handbook of Criminology*, 541-561 (2017).

Johnson, P., “Unravelling Foucault's different spaces”, *History of the Human Sciences*, 75-90 (2006).

Kalman, H. D., “Newgate Prison”, *Architectural History*, 12: 50-61+108-112 (1969).

Kanun: “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”, 5275, *TBMM* (2004).

Kanun: “İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu”, 4250, *TBMM* (1942).

Kanun: “Türk Ceza Kanunu, Kanun”, 5237, *TBMM* (2004).

Karaca, İ., “Cumhuriyet Dönemi Roman Ve Piyaselerinde Attila (1930-1950)”, *Karabük Türkoloji Dergisi*, II: 20 - 64 (2020).

Karaman, H., Çağrı, M., Dönmez, İ. K., ve Gümüş, S., “Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Cilt 1.”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara (2020).

Karakaş Doğan, F., “Cezanın Amacı Ve Hapis Cezası”, Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (2009).

Katgı, İ., “Osmanlı Devleti'nde Padişahın Emriyle (Siyaseten) Katledilmiş Şeyhülislamlar”, *History Studies*, 85-115 (2013).

Kayıkçı, R. “Bölge Kavramı ve Teoriler” *Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü*, Antalya (2020).

Kolay, E., “Osmanlı Hapishane Mimarisinde Plan Tipleri Hakkında bir Değerlendirme”, 24. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı, E. Kavalçalan, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları*, Nevşehir (2021).

Korkut, E., ve Erarşlan, A., “Yeniden işlevlendirme kapsamında tarihi” *ABMYO Dergisi*, 58: 109 - 126 (2020).

Kurt, M., “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları”, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara (2006).

Kütükçüoğlu, M., “Milli Şef Dönemi’nde Karabük”, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul (2009).

Lefebvre, H., “Kentsel Devrim”, S. Sezer, *Sel Yayıncılık*, (2021).

Marshall, G. (2005). “Sosyoloji Sözlüğü”, O. Akınhay ve D. Kömürcü, *Bilim ve Sanat Yayınları*, Ankara (2005).

MASS Design Group, (2018). “Reimagining Prison”, *Vera Institute of Justice*, New York (2018).

Mavi, S., “Cezaevinde Annesiyle Kalan Çocukların Gelişim Sürecine Cezaevi Koşullarının Etkisi ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları”, Yüksek Lisans Tezi, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yalova (2019).

Meral, S., “Cezaevi Yapılarının Mekansal Analizi ve Bu Bağlamda Yeniden Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2015).

Mumcu, E., “Tersane Zindanı”, Yüksek Lisans Tezi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Balıkesir (2016).

Nalçaoğlu, H., “Heterotopya, Koloni ve Öteki Mekanlar: Michel Foucault'nun Kısa Bir Metni Üzerine Düşünceler”, *Doğu Batı*, 6(19): 125-140 (2002).

Newcomb, “The Evolution of the Prison Plan – Part 1”, *The American Architect* 110 (1916), *Open Court Publishing Co*, 243 - 247 (1916).

Orat, J. A., ve Çelik, F., “Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(7): 73 - 95 (2011).

Özbek, V. Ö., “İnfaz Hukuku”, *Seçkin Yayıncılık*, Ankara (2023).

Özçelik, M., “Mütareke Dönemi’nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu” *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(14), 16 - 39 (2011).

Özdel, G., “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve ‘Panoptikon’ ile ‘İktidarın Gözü’ Göstergeleri”, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 2: 22-29 (2012).

Öztürk, A., “Mekân -Duyu-Duygu Düzleminde Hafıza Mekanları: Sinop Cezaevi Müzesi ve Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Örnekleri”, Doktora Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Trabzon (2022).

Öztürk, N., “Osmanlılarda Hapis Olayları (1300-1512)”, Hapishane Kitabı, T. Demirbaş, H. Bahar, vd., **Kitabevi**, 101 -129, İstanbul (2010).

Öztürk, S., “XIX. Yüzyıl Osmanlı Ceza Sisteminde Dönüşüm: Zindandan Hapishaneye Geçiş”, Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Aydın (2014).

Öztürk, T., “Postmodern Kentin İzinde Mizah Heterotopyaları: İstanbul Üzerine Bir Değerlendirme”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul (2019).

Parlakoğlu, G., “II. Abdülhamit Dönemi Hapishanelerinin Genel Özellikleri ve Uygulamaları”, Yüksek Lisans Tezi, **Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Mardin (2018).

Parry, C., “Türkiye’nin Ada Ceza Evi: İmralı”, **Adalet Dergisi**, 8: 751 - 754 (1945).

Pouqueville, F., ve Plumptre, A., “Travels in the Morea, Albania, and other parts of the Ottoman empire”, **Printed for Henry Colburn**, London (1813).

Prison, U. S., “Handbook of Correctional Institution Design and Construction”, **United States Bureau Of Prison**, Washington (1949).

Roth, M., “Prisons and Prison Systems: A Global Encyclopedia”, **Greenwood Pres**, London (2006).

Rubington, E., ve Weinberg, M. S., “Deviance The Interactionist Perspective”, **Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group**, New York (2008).

Sanıvar, R., “Modern İnfaz Hukuku ve Koşullu Salıverilme (Şartlı Tahliye) Kurumu”, **Şeçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar**, Ankara (2020).

Saraçoğlu, B., “Cumhuriyet Döneminde Başbakanlar: Sosyo-Ekonomik Geçmişleri, Siyasal Düşünceleri ve Performansları”, Yüksek Lisans Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya (2009).

Sarıdiken, M., “Hükümlü ve Tutukluların Meslek Edindirme Faaliyetlerinin İş Yaşamlarına Etkisi: Maltepe Ceza İnfaz Kurumları Kampüsünde Örnek Çalışma”, Yüksek Lisans Tezi, **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Gaziantep (2014).

Sellin, T., “The Historical Background of Our Prisons”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 157: 1 - 5 (1931).

Sezer, S., “Tanzimat Sonrası Osmanlı Hapishane Mimarisi: İşınsal Plânlı Örnekler”, Yüksek Lisans Tezi, *Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara (2020).

Shaw, G. H., “The Turkish Prison System and Its Reform” *Correction*, 8-11 (1937).

Sipahi, A. (2006). The Labor-Based Prisons In Turkey 1933-1953”, Degree of Master of Arts, *Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History*, İstanbul (2006).

Sipahi, A., “İmralı Cezaevi'nin Tarihi”, Toplum ve Kuram, A. Koor. Işık, vd., *Toplum ve Kuram Yayınları*, İstanbul (2013).

Soja, E. (1996). “Third Space: Journey to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places”, *Blackwell Publishers*, Cambridge (1996).

Süslü, G., “Ceza İnfaz Kurumlarında Hükümlülük” *Seçkin*, Ankara (2016).

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, “T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, D. B. DH.MKT./93-4. Antakya Hapishanesi'nin tamiri için hazırlanan evrakın eksikliği sebebiyle yeniden hazırlanması için Hendesehane'den verilen müzekkirenin Halep Vilayeti'ne gönderildiği” [katalog.devletarsivleri.gov.tr: https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/SatinAlinanGoruntule.aspx?T=1181369&H=10A4D0B6DE1461104BD204197D42CE3C0B20149717C4BE51B8869DBF6E4F11B1](https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/SatinAlinanGoruntule.aspx?T=1181369&H=10A4D0B6DE1461104BD204197D42CE3C0B20149717C4BE51B8869DBF6E4F11B1) (2023).

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, “T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi D. B. PLK.p/6738. Yedikule'de inşa olunacak hapishane projesi. (EHT; FR)” katalog.devletarsivleri.gov.tr: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri PLK.p/6738 (2023).

Tayfun, O., & Kırkbir, F., “Zorunlu Eğitim Süresinin İç Müşteri Görüşlerine Etkisi: İstanbul İli Örneği”, *The Journal of International Scientific Researches*, 5(3), 209-228 (2020).

Tekin, S., ve Özkes, S., “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7: 187-201 (2008).

Thompson, B. A., “Prison Design and Prisoner Behavior: Philosophy, Architecture and Violence”, *Sociology/Anthropology Honors Thesis*, Ohio (1980).

Tok, E. (2012). “Ayancık Arkhangelos Kilisesi” *Sanat Tarihi Dergisi*, XXI(1): 111-126 (2012).

Tolstoy, L. N., “İnsan Ne İle Yaşar”, E. Erdoğan, *Sis Yayıncılık*, İstanbul (2011).

Toprak, İ., “Zamansallık Ve Mekansallık Bağlamında Heterotopyaların Sentaktik Ve Semantik İrdelenmesi”, Doktora Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2018).

Türker, M., “2000’li Yıllarda Cezaevleri Alt Yapı Gereklere ve Türkiye De Durum”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 63-110 (2001).

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, 2709, *TBMM* (1982).

Umberto, E., “Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı” *Litaretür Yayıncılık*, İstanbul, 173 (2004).

United States General Accounting Office, “Prison Costs Opportunities Exis Lower the Cost of Building Federal Prisons”, *United States General Accounting Office*, Washington (1991).

Urbach, H., “Writing architectural heterotopia” *Writing architectural heterotopia*, s. 347-354 *DOI: 10.1080/136023698374125* (2010).

Uyanık, M. Z., “İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane”, Doktora Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya (2015).

Uyanık, M. Z., “Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane” *Mizânü’l-Hak İslami İlimler Dergisi*, 4: 87 - 134 (2017).

Wigglesworth, S., “Unlocking Pentonville: Architectural Liberation in Self-Initiated Projects”, *Architectural Design Volume 88, Issue 3, Architecture and Freedom: Searching for Agency in a Changing World*, s. 40 - 47 (2018).

Yağcı, Z. G., ve Nalbant, E., “İstanbul Tersane Zindanı”, *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu- IV*, 83 - 113 (2016).

Yalçın, A., “Cezaevlerinde Hükümlü Yaşama Hacimlerinin İç Mekan Düzenlemesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara (2003).

Yatğın, A., “Adalet Şahit Mekanlar”, *Din ve Hayat*, 106 - 110 (2013).

Yıldız, G., “Osmanlı Devleti’nde Hapishane İslahatı”, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul (2002).

Yıldız, G., “Mapusane Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)”, *Kitabevi*, İstanbul (2012).

Yıldıztaş, M., “Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (1997).

Yılmaz, M., “İslâm Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkumların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12-13: 539-581 (2001).

Yönetmelik: “Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik, 31349”, *Adalet Bakanlığından*, (2020).

Yücel, M. T., “Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi”, *Türk Barolar Birliği Yayınları*, Ankara (2007).

Yüksel, M., “Klasik Suç Kuramları” Suç Sosyolojisi, *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını*, Eskişehir 2-31, (2019).

EK AÇIKLAMALAR A.

İZİNLER

ADALET BAKANLIĞI CEZA VE TEVKİFEVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
GÖNDERİLMEK ÜZERE CUMHURİYET BAŞSAKLICILIĞINA

20.06.2023

Ben

Ceren TAŞ

numaralı öğrencisim. 2020-2021 yılları arasında şartiyesinde saha mimarı olarak çalıştığım Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nu (S tipi kapalı ceza infaz kurumu, kadın kapalı ceza infaz kurumu ve açık ceza infaz kurumu) "Heterotopya Kavramı ve Heterotip Mekânlar: Türkiye'de Hapishane Yapıları ve Samsun Çarşamba Cezaevi" başlıklı yüksek lisans tezimde incelemek istiyorum. Bu nedenle çalışırken elde ettiğim mimari projelerin kat planlarını kullanmam gerekmektedir. Eğer uygun görülür ise fotoğraf olarak tüm kat planlarını kullanmak için sizden izin istiyorum. Bu talebim uygun görülmediği takdirde alternatif olarak tüm planı anlatmıyacak şekilde kısmi kat planlarını tezimde kullanmak için sizlerden izin istiyorum. Ayrıca ceza infaz kurumu hükümlü ve tutuklu kullanımına açılmadan önce fotoğraflarını (tezime konu olan kısımlarının) çekmek için sizden izin istiyorum.

Ekliler

1. T.C. Kimlik Fotoğrafı
2. Barkodlu öğrenci belgesi
3. Yüksek lisans tez konusu
4. Barkodlu SGK Üzün Üzde Hizmet Dökümü

Saygılarımla talep ve arz ederim

Şekil EK A.1. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun Mevcut Planlarının ve Fotoğraflarının Olduğu Gibi Doğrudan Çalışmada Kullanılması İçin Dilekçe (*).

* Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun mevcut planlarının ve fotoğraflarının olduğu gibi doğrudan çalışmada kullanılması için Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nden izin istenmiştir.

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : E-42626735-622.01-2241/90538
Konu : Araştırma Talebi Hk.

05.07.2023

ÇARŞAMBA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

İlgi : 22.06.2023 tarihli ve E-34744204-2023/1322 sayılı yazınız.

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans öğrencisi Ceren TAŞ'ın "*Heterotopya Kavramı ve Heterotip Mekanlar: Türkiye'de Hapishane Yapıları ve Samsun Çarşamba Cezaevi*" konulu yüksek lisans tezi kapsamında Samsun Çarşamba S Tipi Kapalı, Kadın Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarına ait mimari kat planlarının ve fotoğraflarının kullanılması talebini içeren dilekçe ilgi sayılı yazı ekinde gönderilmiştir.

Söz konusu lisans tezi çalışmasının tamamlandıktan sonra kamuya açık alanlarda ve platformlarda yayınlanma ihtimali bulunduğu, ayrıca ceza infaz kurumlarının mimari kat planı bilgilerinin ve kesitlerinin gizlilik teşkil etmesinden dolayı, talep edilen bilgilerin paylaşılmasının güvenlik açısından uygun olmayacağı değerlendirilmiştir.

Bilgi edinilmesi ve keyfiyetin ilgiliye tebliğini rica ederim.

Fatih Serkan GÜNAYDIN
Bakan a.
Tetkik Hâkimi

Ek : İlgi evrak

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

FİZİKİ OLARAK GÖNDERİLMEMEYECİKTİR
Belge Doğrulama Adresi : <https://vatandas.uypap.gov.tr>

Şekil EK A.2. Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun Mevcut Planlarının ve Fotoğraflarının Olduğu gibi Doğrudan Çalışmada Kullanılması İçin Dilekçe Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Kararı (*).

* Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu'nun verilerin doğrudan paylaşılmasına izin verilmemiştir. Bu nedenle Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu için çalışmada kullanılan bilgiler ve planlar gerçeğe yakın olmakla birlikte birebir gerçeği yansıtmamaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Ceren TAŞ, Samsun Tülay Başaran Anadolu Lisesi'nde başlayan lise eğitimini Samsun Kampüs Koleji'nde tamamlamıştır. Karabük Üniversitesi Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden 2019 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2020 yılında Samsun Çarşamba Ceza İnfaz Kurumu Şantiyesi'nde bir yıl süre ile saha mimarı olarak çalışmıştır. 2022 yılında Sinop Tarihi Ceza İnfaz Kurumu Restorasyon Projesi'nde üç ay mimar olarak görev almıştır. 2023 Ocak ayından itibaren Samsun Şehir Hastanesi Şantiyesi'nde mimar olarak çalışmaktadır.